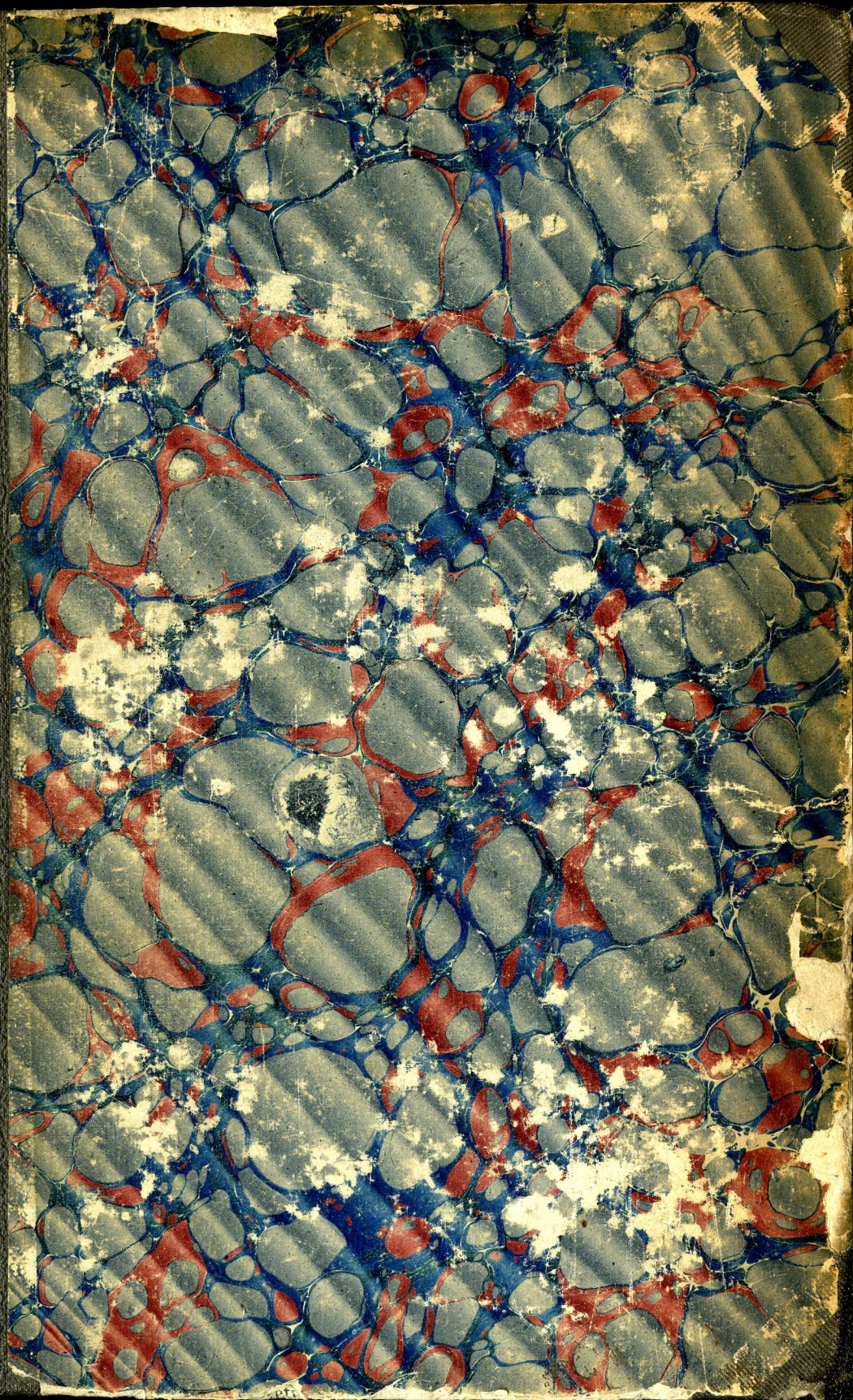

Politikai
röpiratok

6.

6
56

PUBLICISTIKAI DOLGOZATOK

AZ

1865 --68. ÉVI

ORSZÁGGYÜLÉS ALATT.

KERKAPOLY KÁROLY.

4

PEST,

NYOMATOTT AZ „ATHENAEUM” NYOMDÁJÁBAN.

1869.

PUBLIKISTIKAI DOLOGOZATOK

1885-1886

1885-1886

1885-1886

1885-1886

1885-1886

1885-1886

1885-1886

1885-1886

1885-1886

DR. BALLAGI MÓR.

1885

1885

1885

Választóimnak.

Történetünkben örökre emlékezetes három év vonult el közelebb fölöttünk. Emlékezetes a csaták véres munkájánál és a béke alkotásainál fogva. Amannak romboló lépteit tán soha sem követte közelebb, s véres nyomain tán soha sem idézett föl dusabb tényészetet emennek munkája.

Önöknek irányomban három év előtt nyilvánult bizalma tette lehetővé nekem, hogy csekély erőmmel én is részt vehessek az építés nehéz munkájában, azon építésben, melynek egyfelől a multnak tévedéseit helyreigazítani, mulasztásait jóvá tenni; más felől meg a monarchián ujon ütött sebeket kellett gyógyítani.

Az itt következő dolgozatok közvetve önöknek köszönik megszületésüket, hadd legyenek hát önöknek ajánlva. Engedjék reménylenem, hogy szívesen veszik e gyűjteményt, mint az ügyek fejlődésének s képviselőjük fölfogásának s cselekvésének leghűbb és örök tanuját.

Pesten, február 19-én 1868.

Kerka-poly Károly.

VORWORT

Der Verfasser dieses Buches hat es sich zur Aufgabe gemacht, die Geschichte der deutschen Literatur von den ersten Anfängen bis zur Gegenwart in einer übersichtlichen und verständlichen Weise darzustellen. Er hat sich dabei an die Grundsätze gehalten, die in der Vorrede zum ersten Bande des "Handbuchs der deutschen Literaturgeschichte" niedergelegt sind. Er hat sich bemüht, die wichtigsten Werke der deutschen Literatur in einer kurzen, aber doch vollständigen Weise zu besprechen, und die Entwicklung der deutschen Literatur in einer übersichtlichen Weise darzustellen.

Das Buch ist in drei Teile gegliedert. Der erste Teil behandelt die Geschichte der deutschen Literatur von den ersten Anfängen bis zum 18. Jahrhundert. Der zweite Teil behandelt die Geschichte der deutschen Literatur vom 18. Jahrhundert bis zur Gegenwart. Der dritte Teil behandelt die Geschichte der deutschen Literatur in der Gegenwart. Der Verfasser hat sich bemüht, die wichtigsten Werke der deutschen Literatur in einer kurzen, aber doch vollständigen Weise zu besprechen, und die Entwicklung der deutschen Literatur in einer übersichtlichen Weise darzustellen.

Das Buch ist in drei Teile gegliedert. Der erste Teil behandelt die Geschichte der deutschen Literatur von den ersten Anfängen bis zum 18. Jahrhundert. Der zweite Teil behandelt die Geschichte der deutschen Literatur vom 18. Jahrhundert bis zur Gegenwart. Der dritte Teil behandelt die Geschichte der deutschen Literatur in der Gegenwart. Der Verfasser hat sich bemüht, die wichtigsten Werke der deutschen Literatur in einer kurzen, aber doch vollständigen Weise zu besprechen, und die Entwicklung der deutschen Literatur in einer übersichtlichen Weise darzustellen.

Verlag: Leipzig

ELŐSZÓ.

Az előző lapon választóimhoz intézett szavaim megmondják e gyűjtemény összeállításának okát, célját. E helyen még csak azt kell megjegyeznem, hogy a czimlapon megjelölt idő alatt világot látott dolgozataimból nem vettem föl azokat, a melyeknek önálló értékük nincs, mivelhogy polemicus természetűek; ellenben fölvettem a közös miniszteriumnak az első delegatióban általam tett interpellációra adott válaszát, hogy már e gyűjteményből is meglátható legyen, miként lett megoldva a kérdés.

A tollamból folyt bizottsági jelentések fölvételén nem fog megütközni a ki tudja, hogy az ilynemű jelentések mindenütt az előadó sajátjaiul ösmertetnek el.

Pesten, martius 8-án 1869.

Kerka-poly Károly.

As the paper is very thin and the ink is very light, the text is very faint and difficult to read. The text appears to be a list or a series of entries, possibly related to a collection or a library. The entries are written in a cursive script, which is characteristic of the 18th or 19th century. The text is arranged in a single column, with each entry starting on a new line. The entries are separated by small gaps, and the overall layout is clean and organized. The text is written in a dark ink, which is slightly faded in some places, but still legible. The paper is aged and shows some signs of wear, such as small spots and discoloration. The binding of the book is visible on the left side, showing a dark cover with a gold-tooled border.

Handwritten list of names and dates.

TARTALOM

	Lapszám
A képviselőház 1866. évi február 20-án tartott üléséből	1
I. A válaszfelirathoz	7
II. A	11
III. A „	16
A novemberi királyi leirat által keltett viták után	18
A decemberi felirati javaslat s a „Wiener Abendpost“	21
A decemberi fölrirat részletes tárgyalásához	26
A nemzetiségi kérdés	29
A hadkiesztési parancshoz	49
A közösgyi bizottság tárgyalásairól	57
A kiegyenlítéshez	76
A középbal meghasonlásához	84
Interpellatió	96
Válasz	97
Válasz	98
Az interpellatió-kérdéshez	99
Jelentés	101
Delegatiói beszéd	117
A pénzügyi kérdéshez	130
A sókérdéshez	134
A dohány egyedáruság kérdéséhez	139
Jelentése a pénzügyi bizottságnak a jövedékekre, fogyasztási adókra és illetékekre vonatkozó törvényjavaslatok tárgyában	143
Jelentése a központi bizottságnak a jövedékekre, a fogyasztási adókra és az illetékekre vonatkozó törvényjavaslatok tárgyában	150
Jelentése a pénzügyi bizottságnak az egyenes adókra vonatkozó törvény- javaslatok tárgyában	153
A Bösszörményi-féle sajtóvétség tárgyában	163
Beszéd a házadó tárgyában	167
Jelentése a véderőre vonatkozó törvényjavaslatok tárgyalása előkészítésére kiküldött bizottságnak	176
Beszéd a véderőre vonatkozó törvényjavaslat tárgyában	181

A képviselőház 1866. évi február 20-án tartott üléséből.

Tisztelt Ház! Maga azon tény, hogy ez alkalommal csak t. képviselőtársunk Ghiczy Ignác ur szivességéből emelhetek szót, azt bizonyítja, hogy azok közé tartozom, kik az általános vita alkalmával szólani nem kívántak, s ha most mégis szólok, ennek oka azokban keresendő, mik e teremben az előttem szólók részéről mondvá voltak. Ezek folytán, szándékom megváltoztatásával én is felhiva érzem magamat elmondani nézeteimet, azon hazafias törekvéssel, hogy a helyzet beható tisztázására, és ennek folytán a követendő utnak lehető kijelölésére részemről is megtegyem azon keveset, a mi tőlem telik. Az előttünk fekvő felirati javaslat a többek közt így szól: „Tudjuk és őszinte hálaérzettel ismerjük el, hogy Felsőgednek atyai szándéka: eloszlatni azon aggodalmakat, melyek függő közjogi kérdéseink elintézését eddig gátolták. Multat és jelent összehasonlítva, örömmel látjuk, hogy a kiindulási pont cél és eszközök, e kettőben különbözök.“ Az általa is egész kiterjedésében elfogadott felirati javaslat e kitételével szemben Komárom városa igen t. képviselője mégis indítatva érzi magát a következő tételnek elmondására: „A mód és eszközök, a kiindulási pont, az indokok, melyekkel a kitűzött célok elértetni szándékoltnak, változtak; de e célok maguk nem változtak, ugyanazok most is, melyek 1861-ben és korábban is már kitűzve valának.“ A felirati javaslat azon helyet, melyet felolvasni bátor valék, a célokat is változottaknak mondja, Komárom városa t. követének éppen most elmondottam szavai pedig a célokat is ugyanazoknak lenni mondják, és mégis, bár ő azt így látja, a felirati javaslatot egész kiterjedésében a maga részéről is elfogadta. E két tétel kétségkívül ellentétben áll egymással, és így mindket-

tőnek együttes elfogadása ellenmondásba hozza önmagával azt, ki mindkettőt elfogadja; ez, úgy hiszem, kétségtelen. Azonban, uraim, az ellenmondás oka nem Komárom város t. képviselője. Hogy ily ellenmondásba kelle magával jönnie, annak oka, szerény vélekedésem szerint, magában a helyzetben és az azt nagy részben teremtett magas trónbeszédben van. Mert ha nem csalódom, egyike úgy, mint a másika, abban gyökerezik; s nem lehet azt minden részleteiben felfogni és érvényesíteni anélkül, hogy épen ez által részesei, osztályosai ne legyünk a bennlevő ellenmondásnak.

Ez ellenmondás kiderítése az többek között, a mire czélzok úgy levén meggyőződve, hogy hacsak az ellenmondásnak valódisága egyszer kiderítve fog lenni, lehetlen az ellenmondó határozmányok egyikéhez úgy, mint másikához ragaszkodni akarni, és pedig lehetetlen azért, mivel az ellenmondás ezt épen kizárja. Hogy ezt felderíthessem, legyen szabad a magas trónbeszédnek csak azon tételére hivatkoznom egyelőre, a mely az ellentétes kiindulási pontokkal, t. i. a jogvesztéssel és a merevnek mondott jogfolytonossággal szemben, a *pragmatica sanctio*t úgy fogadja el alapul, mint a mely a két ellentétes határozmánynak, mint egy magasabb valami, felette áll. Innen van azután, hogy a jogfolytonosság elvének ugyanazon mértékkel mér, melylyel mér a jogvesztésnek és viszont. Pedig épen mivel e két elv: jogfolytonosság és jogvesztés, ellentételesek, úgy vagyok meggyőződve, hogy egyikét feladni lehetetlen anélkül, hogy el ne ismerjünk a másikat, viszont ezt elismerni nem lehet anélkül, hogy teljesen fel ne adjuk amazt. És valóban is, minthogy a jogfolytonosság elvének elismertetése helyett csak az lett beismerve, hogy az alaki törvényesség tekintében 1848-ki törvényeink sem eshetnek kifogás alá: tetteleg és a valóságban a beismerés után is csak ott vagyunk, a hová bennünket a jogvesztés elmélete juttatott volt.

Ennélfogva igaz, hogy a *pragmatica sanctio* álláspontjára nem lehet jutni anélkül, hogy a jogfolytonosság elvét el ne fogadjuk, míg viszont ennek elfogadása nélkül nem lehet feladni a jogvesztést.

Ki határozott akaratot tanusít, mint tanusított Felséges urunk az iránt, hogy kiindulási pontul a *pragmatica sanctio* vétessék, annak lehetetlen egyttal a jogfolytonosság elvét is egész teljességében nemcsak elvileg és elméletben, de egyszersmind tetteleg és gyakorlatban el nem fogadni.

Ám vizsgáljuk; hiszen a *pragmatica sanctio* bennünket nem arról biztosít, hogy egyik, vagy másik törvényünk, mint péld. az 1848-kiaknak alaki törvényessége kifogástalannak leszen majd elismerve, hanem arról biztosít, hogy kormányoztatni nem fogunk másként, mint törvényeink és pedig nemcsak az akkorig már meghozattak, hanem, mint nyíltan mondja, az azután hozandók is rendelendik.

Én tehát nem osztom azok nézetét, kik ezen törvények alaki törvényességének elismerésével már a jogfolytonosság elvét is elismerve látják; sőt úgy vagyok meggyőződve, hogy annak tagadása éppen ezen elismeréssel veszi kezdetét. Igen, mert míg egy bizonyos törvénynek alaki törvényessége kérdésben van, addig annak végre nemhajtása a törvény el nem ismerésének sérelme ugyan, de nem a jogfolytonosság elvéé.

A jogfolytonosság sérelme csak ott kezdődik, a hol a kérdéses törvénynek végrehajtása megtagadtatik, bár kifogástalan törvényül elismerve van. (Helyeslés).

Éppen azért tehát, mert a jogvesztés elvét anélkül, hogy a jogfolytonosság de vero elfogadva legyen, feladni nem lehet, éppen azért, mivel Urunk királyunk ezen elvet — mint mindnyájan hálás köszönettel elismerjük — feladni akarja; úgy vélem, a logikai következés hozza magával a jogfolytonosság elve teljes és tökéletes elismerésének szükségét. E szükség hason világossággal tűnik ki akkor is, ha meggondoljuk, hogy Urunk királyunknak határozott akarata, a *pragmatica sanctio* alapjára helyezkedni; mi pedig a jogfolytonosság elvének tényleges és gyakorlati elismertetése nélkül szintén lehetetlen, mivelhogy — mint mondtam — hazánk az eddig hozott és az ezután hozandó törvényeink szerint leendő kormányoztatást biztosította. De van még egy más pont is, melyre figyelmeztetni kívánok. Urunk királyunk magas trónbeszédében azt mondja, a közös ügyeknek és miként kezeltetésüknek kérdése nem az anyagi, vagy erkölcsi kényszer fegyverével, hanem a kölcsönös értestülés és a szükség érzetéből folyó meggyőződés alapján oldassék meg. Ámde az erkölcsi kényszer teljes nyomasztó súlyával nehezednék ránk, ha csak a között lenne választásunk, hogy fogadjunk el netalán oly módokat is, a melyek pedig nekünk megnyugvást nem adnak, vagy ha ezt tenni nem akarjuk, lássuk alkotmányunkat felfüggesztve. Hiszen ez a legnagyobb erkölcsi kényszer; melyet reánk gyakorolni nem lehet. Pe-

dig ezt ő Felsége határozottan mellőzni kívánja, s azért, úgy hiszem, csak helyesen járunk el, ha a magas trónbeszéd egyes tételei közt különböztetünk, elválasztván azokat, melyek félreismerhetlenül Felséges urunk akaratánál vannak felállítva, azoktól melyek egyet vagy mást ezen akarat érvényesítésének úgy vélt feltételei és eszközei gyanánt követelnek.

Amazok közé számítom azon nemes elhatározást, alkotmányosságot biztosítani a birodalom egészének, tehát a Lajthán tuli félnek is, valamint azon legmagasb akarat kifejezését is, hogy a *pragmatica sactio* alpjáról rendeztessenek el a vitás kérdések.

Ellenben minden egyebet úgy tekintek, mint ezen ezélokra szükségeseeknek vélt eszközöket. Épen azért, hogy az ellenmondás kikerülhető legyen, amazokhoz kell magunkat tartani, ezeket, mint ama czélokra nézve nemcsak nem szükségeseeket, de sőt velök ütközőket, feladván. Ezen a megállapított czélokkal összehangoltan levő eszközökhöz számítom mindenek előtt a birodalom egységes államul alakításának kérdését, mint a mi szükségtelen, s ezen kívül egyáltalában jogosulatlan is; jogosulatlan mind a pozitív törvények alpjáról tekintve, mind önmagában. Azok után, miket e tárgyban Komárom városa érdemes képviselője mondott, feleslegesnek tartom csak egy szót is vesztegetni a felett, hogy a birodalom egységes voltának eszméje, a pozitív törvények alpjáról tekintve, egyáltalán jogosulatlan. Ellenben azt hiszem, ahhoz még fér szó e házban, hogy ugyanazon birodalmi egység, azon értelemben, melyben a Lajthán tul vétetik, magában is jogosulatlan, mivel hogy hiányzanak azon elemek, melyek egy egységes állam szervezéséhez mulhatlanul szükségeseek; hiányzanak; mivel hogy Ausztria oly elemekből alakult egybe, melyek nem olyanok, a mi nőknek kellene lenniök arra nézve, hogy egy egységes birodalmat képezzenek, nem olyanok, akár tekintsük multjok emlékeit akár jelenük törekvéseit, akár jövőjük reményeit.

De ezeket sem akarom fejtegetni, csak érinteni kívántam

Hanem igen is czélom, a tegnapi napon két képviselőtársam által elmondottakra némelyeket válaszolni (halljuk), még pedig egyáltalában tárgyilagosan, a békülékenység szellemében. Egyike azon képviselőtársaimnak Wlád ur, beszédében többek között azt mondá, hogy ő mert nem német, nem barátja a centralisációnak, mert nem a magyar fajhoz tartozik, nem is dualista, de foederalista. Én ezen foederalismusban, ha azt hiszi, hogy e rendszerrel

birodalmat boldoggá lehet tenni, megnyugszom: de szó nélkül nem hagyhatom indokát, úgy lévén meggyőződve, hogy midőn nem a nemzetiségi ügyek, nem az odatartozó kérdések tisztázása van napirenden, hanem az államkormányzati formának megállapítása, a közjogi kérdések kibonyolítása, akkor egyáltalában nem szabad, és helytelen a nemzetiségi — értem a nemzetiséget faji értelemben — álláspontra helyezkednünk, hanem azon kell lennünk, hogy állampolgári állásra helyezkedjünk, melynek értelmében, tekintve a nemzetiséget, ő ép oly magyar, mint közülünk bár ki. (Ugy van.)

A másik, mit mondandó vagyok, összefügg azzal, a mit az utánna szólott Dobránszky urnak kívántam mondani, azért megjegyzéseimet összefoglalom. A t. képviselő ur kifogásokat tett a parlamenti kormány rendszer ellen. Én az által e részben elmondottakra nem kívánok felelni, mert úgy vagyok meggyőződve, hogy e kérdésről szólni nagyon helyén volna és akkor, a hol és amikor arról volna szó, hogy ezen kérdéses forma törvény által elfogadtassék-e? de helyén kívül van ott és akkor, a hol és midőn csak arról van szó, hogy ez elfogadott törvény érvényesíttessék! (Helyeslés.) Beszédének további folyamában, abbeli kívánalmát formulázta, hogy a magyar trónbeszédre adandó felirat, ne intéztessek a magyar nemzet nevében, a mi által mellőzve vélné látni azon népiségeket, melyek bár nem magyarok, törvényeinkben nemzettől szinte elismervék. Nem tagadom, hogy az általa idézett helyeken a magyaroktól különböző nemzetekről is van, mint országunkban lakókról, törvény könyveinkben emlékeztet. De ama helyeken a nemzet szó csak is etymologiai értelemben használtatik, melyben mint a nemzettől vettél s a nemzetséggel rokonnak az egy vérből származottak összeségét akarja jelezni. Nem így a felirati javaslat, mely azon értelemben veszi a nemzet szót, melyben vette például az 1741-iki törvényhozás, mely az azon évi 61 ik törvényezikben nyilván kifejezi, hogy Dalmatia, Croatia és Slavonia társországok betiszülött fiai a magyar nevezet alatt egy szersmind értetnek. „*Nomine Hungarorum complectuntur.*” Ezt teszi maga t. képviselő ur által idézett 1608-iki X. t. czikk is. Legtöbbször ép azon értelemben használna a natio szót, melyben ez az állam polgárokat általában jelenti, tekintet nélkül a nyelv és faj különbségre.

Különben valjon, hogy akarhatta volna a fejezetében kitűzött azon czélt, hogy jövőre a főbb hivatalok csupán születelt magyarok

s a társult, vagy meghódított nemzelbeliek által töltessenek be, annak elrendelésével biztosítani, hogy „Caveat sua majestas regia ne in rebus hungaricis aliorum, quam hungarorum (et omnibus partibus regni Hungariae atque etiam Slavoniae) consilio utatur. Ha ezen, maga a t. képviselő ur által idézett törvény im e rendeletével nem sértette, a minthogy nem is sértette hazánk nem magyar ajku nemzetiségeit; ugyan miként sérthetné őket az, ha a magyar nemzet nevében szól a ház felirata, midőn, úgy vélem, nincs e házban senki, ki ne a politikai nemzetiséget értelme, és kívánná értetni azon, azt, mely a populussal, az országnak állampolgárilag jogsult népességével egyértelmű.

Kétségtelen, hogy e szónak, nemzet, natio, ez ambiguitásából lehet csinálni nehézséget, ha akarunk, de ne akarjunk, hisz annak bizony bőviben vagyunk a nélkül is.

Ezeket akartam itt elmondani, részint meggyugtatás, részint azon gyanunak eloszlatása végett, mintha mi a testvér nemzetiségeket mellőzni, vagy háttérbe szorítani kívánnók. Hisz ezt, ha különben is képtelenség nem volna, saját érdekünk is megtiltaná, mivel, hogy a felirat sulya az által, ha csak a magyar faj nevében nyujtatnék be, bizonynyal nem növekednék, de igenis növeli az, hogy benne az egész politikai nemzet szól, fajkülönbség nélkül.

A válaszfelirathoz.

Pest, márczius 15.

A képviselőház tegnapi ülésében felolvastatott, s ma már közkézen forog a legmagasabb királyi leiratra adandó válaszfelirati javaslat. Örökre emlékezetes bizonyosságát képezi e javaslat azon bizalomnak, melylyel a szerkesztésével megbízott küldöttség, az azt hihetően egész kiterjedésében majd elfogadó országgyűlés, sőt az általa képviselt egész nemzet is királyára tekint. Ezt képezi azon rendületlen hitnek tolmácsolásával, a melyre támaszkodva, még mindig reménykedve kér ott, hol kérni megszűnővén, a tiltakozás és jogfentartás sivár és szomorú terére léphetne csak.

S e bizalom, — nem kétkedünk kimondani — teljesen igazolt. Hisz azon fejedelmet illeti az, ki ahhoz köté neve dicsőségét, hogy nagy birodalmának egészében meghonosítsa az alkotmányosságot, ki ép azért nem akarhat mindjárt a kezdetben halálos sebet uttatni azon, legfőbb alaki elvének, a jog folytonosságának tetteleg megtagadásával.

De nem is akar. Kétlenné tevő ezt az által, hogy magas trónbeszédével a *pragmatica sancti*ót jelölte ki oly közösen elismert jogalapul, melyről a függő közjogi kérdések elintézésére kiindulni kell, azon *pragmatica sancti*ót mely — miként a válaszfelirati javaslat is megjegyzi — az 1715. III. t. czikkre hivatkozva kimondotta, hogy „ő Felsége az ország karai és rendei felett nem akar másképp uralkodni és kormányozni, mint magának Magyarországnak eddig hozott, vagy jövődöben országgyűlésileg hozandó saját törvényei megtartásával.”

Egyfelől az alkotmányosságnak a birodalom egészében meg-

honosítása, másfelől meg a *pragmatica sanctiónak*, ezen hazánk részére nemzeti önállóságot, alkotmányosságot és ezzel jogfolytonosságot is biztosító alapszerződésnek közösen elismert jogalapul vétele képezi, ennél fogva a helyzetnek egyként elmozdíthatlan, de egymás mellett igenis megállható két szeglet kövét. Minden egyéb ez egymástól függő két fő célnak szolgál, s ugyanazért rajtuk mérendő meg.

S mert ez így van, érthető az országgyűlésnek s a nemzetnek bizodalma, azon meggyőződésből folyván az, hogy ha mi a legmagasb trónbeszédben, vagy leiratban is velük valóban ellenkezik, annak ép azért feladatni kell, és pedig magának a fejedelmi akaratnak szellemében is.

Pedig velünk, de különösen e hazánk részére közjogi és belkormányzati önállóságot biztosított *pragmatica sanctio*val mindaz ellenkezik, mi ez önállóságot inkább megszorítani kívánná, mint a mennyire megszoríttatni parancsolja azon tekintet, hogy vele feloszthatlanul és elválhatlanul együtt maradhassanak, az uralkodóház kormányzása alatti egyéb országok és tartományok; ellenkezik, mivelhogy amaz ünnepélyes alapszerződés csak ezt biztosítja.

S hogy többet is biztosított legyen, azt valóban nem is kívánta semmiféle ok. Hiszen a legmagasabb trónbeszéd is elismeri, hogy magával amaz országok és tartományok feloszthatlan és elválhatlan együtt-maradásának biztosításával már biztosítva, sőt állandóan megállapítva lett azok összegének nagyhatalmi állása is. Ebből meg önkényt foly, hogy magának a fejedelemnek elismerése szerint is, még azon esetre sem lenne szükséges tul menni a *pragmatica sanctiónak* érintett határozmányain, ha a birodalom hatalmi állása vétetnék olyan tekintetül, a mely előtt minden egyébnek háttérbe vonulnia kell. Hiszen, ha e nagyhatalmi állásnak állandóan megállapítására, vagy inkább megalapítására elég volt az uralkodóház kormányzása alatti országok és tartományok feloszthatlan és elválhatlan együtt maradásának biztosítása, ugyan miért lenne valami több szükséges annak fentartására, miért kellene például egységes birodalmat képezni azok összegének, olyat, a minőnek létesítése ellen őseink úgy a *pragmatica sanctiónak* nevezett alapszerződés megkötésekor, mint előbb és utóbb is, minden módon tiltakoztak? Minden módon igenis, mint ezt csak az 1790—91. X. t. cikk is kétlen bizonyítja, mondván, hogy Ma-

gyarország független ország, saját önállással és alkotmányával bir, saját törvényei szerint kormányzandó és igazgatandó, sőt e positiv kifejezéssel meg nem elégedve, s magát negative is kifejezni akarva, hozzá tevén: „nem pedig az egyébb tartományok módjára.“ Se tiltakozásban teljesen igazuk volt; igazuk volt nem csak azért, mivel hazánkat amaz önállás joggal megilleti, s mivel éppen annak minél inkább lehető biztosítása céljából köték meg a *pragmatica sancti*ót is: hanem azért is, mivel az egységes osztrák birodalom különben is lehetetlen, hiányozván annak elemei.

Ezért hiúsult meg és fog meghiusulni minden kísérlet, mely egységes államul törekvék constituálni az uralkodóház kormányzása alatt országok és tartományok összeségét.

Azon tünemény, hogy minden ily törekvés hazánknak mindenképen jogosított önállóságába ütközik, csak külső jele annak, hogy minden ily kísérlet belsőleg is egyáltalán jogosítatlan, építvén oly egységre, a mi valóságban nem, hanem csak képzeletben létezik, s megtagadván oly különégeket, a melyek valóban léteznek s magukat e megtagadás daczára is egyre s annál inkább éreztetik, minél erősebbek.

Azon egység tehát, a melyre Ausztriában törekedni lehet és kell, nem a különbözetlenség egysége, hanem azon magasabb egység, mely éppen mivel erős, a létező, megsemmisítést sem engedő, sem érdemlő különbözeteket nem eltűri, hanem számba veszi és kibékíti. E kibékítés levén az uralkodónak ünnepélyesen kimondott magas célja is: nem lehet nem reménylentünk. De azok, kik tanácsában vannak, gondolják meg, hogy a kibékítés megtagadást, feladást nem kíván, sőt nem is enged, gondolják meg, hogy első s legfőbb kötelességük: gondoskodni, nehogy meghiusítsák magát a nemes célt, mereven ragaszkodván egy eszméhez, mit pedig az meg nem kíván.

De, mondják, ép azon körülmény, hogy a közös uralkodó, fejedelmi hivatásának tudatában, hazánkon kívüli országait és tartományait is alkotmányos jogokkal ruházta fel, s hogy ép azért a közöstudgyek kezelésénél azoknak alkotmány szerű befolyása sem mellőzhető, teszi szükségessé a szorosb egyesülést, Ám a kik így szólnak, ne feledjék, hogy trónbeszédében maga a fejedelem mondja, hogy a velünk és velük közöstudgyek létezése a *pragmatica sancti*óban találja alapját, tehát, hogy azok csak addig terjednek, a meddig abban megalapíthatók, s hogy a nem magyar ré-

szek alkotmányossága folytán lényegileg változott viszonyokra tekintve is, nem másra, mint azok kezelésének módjára nézve mondja igényeltnek a lényeges változást.

E változás pedig — erről meg vagyunk győződve — nem jár szükségképen együtt hazánk önálló voltának megtagadásával, s a birodalomnak egységesítésével. Hisz a kérdéses ügyek elintézésénél ama nem magyarországi és tartományok érdekei eddigelé is képviselve voltak épen az abszolút hatalmat gyakorolt fejedlem által; s érvényesítésük még sem tette lehetlenné a feleknek együttjárhatását. A mi eddig nem volt lehetlen, miért lenne azzá csak az által, ha változás áll be az egyik félnek — nem képviseltetésében, hanem csak a képviselésére hivatott organumban. Ezt megfogni csak akkor bírónk, ha azt lehetne állítani, hogy ama képviselés eddigelé nem volt elég gondos és érélyes. De ezt állítani senkinek sem lehet, legkevésbé pedig magának a koronának és tanácsosainak. A birodalom egységesítését e körülmény sem kívánja tehát. Mihelyest pedig erről mind közösen meggyőződünk, azonnal kivetkőznek erejükből azon tekintetek is, a melyek a jogfolytonosság tetteleges elismertetésének útjában állanak. Igen, mert nem állat hatjuk magunkat aziránt, hogy e tekintetek nem a fejedlemnek törvényes hatalmát, nem a kormányzati alaknak az ország ősi intézményein alapult belszerkezetével összhangzását és nem is a társországok méltó igényeit tartják szem előtt, hanem igenis a birodalom egységes létének feltételeit, melyet elég hibásan azon együttmaradásnak helyére csusztatnak, melyet a *pragmatica sanctio* biztosított, s mely a nagy hatalmi állásnak igenis feltéte és alapja. Kizárja az önáltatás lehetőségét, már csak azon körülmény is, hogy — mint a válaszfelirati javaslat is igen jól megjegyzi, — nem csak 1848-diki törvényeinknek neheztelt része tartatik folyvást felfüggesztve, hanem mindazon régiebb törvényeink is, melyek amaz eszmével ellenkeznek, noha mellettük a birodalom századokon át fennállott, és pedig fennállott úgy, mint nagy hatalom, s noha általuk a fejedelmi hatalom ép oly kevéssé mondható és mondá magát illetéktelenül korlátozottnak, mint a mily kevéssé esnek kifogás alá a társországok részéről, vagy ellenkeznek az országnak ősi intézményein alapult belszerkezetével. Ez önáltatás ugyanazért nagy csalódás lenne. E felfogás helyességét illetőleg nem egy bizonyon méríthető magából a legmagasabb leirathból is. Erről majdtán máskor.

A válaszfelirathoz.

II.

P e s t, márczius 2.

A „Pesti Napló“ 62-dik számában megjelent cikkemet egész terjedelmében átvevén a „Pesther Lloyd“, annak egy pontját megjegyzés nélkül hagyhatni nem vélte. Azon pont az, melylyel indokoltam abbéli meggyőződésemet, hogy azon változás, melyet a velünk s a birodalom nem-magyar részével közös ügyek kezelésében ezeknek alkotmányossá válta szükségel, nem jár mulhatlanul együtt hazánk önálló voltának megtagadásával, s a birodalomnak egységesítésével. Az indokolás következő volt: „A kérdéses ügyek elintézésénél ama nem-magyar országok és tartományok érdekei eddigelé is képviselve voltak, épen az abszolút hatalmat gyakorlott fejedelem által s érvényesítettük még sem tette lehetlenné a feleknek együttjárhatását. A mi eddig nem volt lehetlen, miért lenne azzá csak azáltal, ha változás áll be az egyik félnek — nem képviseltetésében. hanem csak a képviselésére hivatott organumban? Ezt megfogni csak akkor bírónk, ha azt lehetne állítani, hogy ama képviselés eddigelé nem volt elég gondos és erélyes. De ezt állítani senkinek sem lehet, legkevésbé pedig magának a koronának és tanácsosainak. A birodalom egységesítését e körülmény sem kívánja hát.“

Ez indoklásra következő a „Pesther Lloyd“ megjegyzése: „Ugy látszik nekünk, ez okoskodás nagyon is messze megy. Mert mi egyébnak köszönhető az alkotmányos aera bekövetkezése, mint a fejedelem azon helyes belátásának, hogy az országok érdekei csak úgy képviseltetnek egészen jól, ha képviseltetésükben maguk is részt vesznek a népek. S ezt elismerni épen a magyar kormányférfiak aligha késnének egy pillanatig is.“

Bizonyára én sem késem, mi sem levén tölem távolabb, mint hogy azt tagadni akarjam. De hát mit bizonyít ez ellenem? Semmit, miután csak azon esetre bizonyíthatna, ha a szóban forgó érdekeknek az abszolút hatalom általi képviseltetése épen az irányunkbani erélykifejtés tekintetében hagyott volna kivenni valót; ha megengedte volna, hogy a csupán általa képviselt érdekek alá rendeltettek legyen azoknak, a melyeket mi magunk is képviselni jogosítva voltunk, a mieinknek. De ezt állitai, úgy hiszem, nem lehet.

Ugyanazon cikket a „Magyar Világ“ is méltatta magas figyelmére s határozottan elítélte azt. Elítélte — nem a benne világosan és nyíltan mondottakért, hanem azért, a mi belőlük, felfogása szerint, következik.

Azt hiszem, kinek-kinek teljes joga van csak azon következtetéseket fogadni el, melyeket maga vont, mivelhogy minden másnál kérdésbe veheti, ha valóban szükséges folyományai-e azok az általa felállított előzményeknek.

Ez engem is megillető jog alapján kérnem kell a „Magyar Világ“-ot, tudomásul venni azon következményt, melyet az általa kiemelt előzményekből én vontam, melynek helyére azért szükség nélkül helyezett kérdőjelet. Az általa kiemelt előzmények a következők: „A Lajthán-tuli országok alkotmányosak lettek ugyan, de hisz a közös ügyek kezelésénél képviselve (!) voltak eddig is az abszolút hatalmu fejedelem által, változás tehát nem a képviselésben, hanem csak (!!) a képviseltetési organumban történt, tehát?“ Tehát oda írhatta volna az általam vont következményt, mely így hangzik: „A birodalom egységesítését e körülmény — t. i. a nem-magyar részeknek alkotmányosakká válta — sem kívánja hát.“

Ha a „Magyar Világ“ példáját követni akarnám, azt mondhatnám, hogy a kinek e tétel a közös ügyek létezésének tagadásával egyértelmű, annak azok létezésének állítása meg szükségképen egyértelmű az ellentéttel. De én valóban sokkal jobb véleménynyel vagyok a „Magyar Világ“ felől, semhogy neki ily felfogást tulajdoníthatnék. Ezért mondtam, hogy cikkemet nem a benne világosan és nyíltan mondottakért ítélte el, hanem azért, a mi belőlük, felfogása szerint, következik, mi nem kevesebb, mint a közös ügyek létezésének tagadása. Hogy én ettől távol vagyok, azt a „Magyar Világ“ jól tudhatná, ha több figyelmet fejtett volna ki. Hisz érvül használám, s ezáltal helyesül tetteleg elismertem a trónbeszédnek azon helyét, mely azt mondja, hogy a közös ügyek létezése már a pragmatica sanctionban találja alapját. Sőt ez ügyeknek nemcsak létezésüket ismertem el, hanem bevallottam azt is, hogy a birodalom nem-magyar részeinek alkotmányossá válta folytán kezelésük módja változást igényel. Elismertem ezt éppen akkor, midőn kifejeztem azon meggyőződésemet, hogy ezen változás nem jár szükségkép együtt hazánk önálló voltának megtagadásával s a birodalomnak egységesítésével.

És mert ez így van, reményilem be fogja vallani a „Magyar Világ,” hogy nincs igaza, midőn állítja, hogy czikkem körülbelül azt fejtegeti, hogy „ha a kormány a birodalomnak, nem valami Schmerlingféle egységesítést veszi czélba, ha beéri azon egységgel, melyet a *pragmatica sanctio* alkotott, akkor sajátképen nincs is szükség semmi egyezkedésre, s a közös ügyek kérdése nem is létezik.” Be kell ezt vallania, mintán fentebbi szerint, a közös ügyek létezését nem csak elismertem, sőt — tekintettel az 1848-iki III. t. czikk 14. §-ára — azokat e néven nevezni sem tartózkodtam. Nemcsak de egy értelemben magával a trónbeszéddel azt is nyilván mondtam, hogy létezésük már magában a *pragmatica sanctio*-ban találja alapját, megjegyezvén, az igaz, azt is, hogy mivel abban gyökereznek, csak addig terjedhetnek, a meddig abban megalapíthatók. De be kell azt vallania még azért is, mivel ugyan csak a fentebbiek szerint, azt sem vettem kétségbe, hogy kezelésük módja, az irt okon, változást, és pedig lényeges változást igényel, a mi aztán mulhatlanul egyezkedést kíván. És tovább menni sem habozok semmit, nyíltan beismerve, hogy a szükséges egyezkedésnek még más, és pedig fogalmilag elsőbb tárgya is van, t. i. annak megállapítása, mik legyenek ama közös ügyek? Igen, mert épen mivel a *pragmatica sanctio*-ban csak alapját találják azok létezésüknek: ki kell azon alakból fejtenüök, hogy nyílt létezésre hozassék az a mi benne csak rejlik s felfogásoni szerint feladatunk nem is az, hogy túl menjünk a *pragmatica sanction*-ra, hanem az, hogy kifejtsük belőle azt, a mi kifejthető, egyszer mindenkorra nyílt kifejezésre hozván így tartalmát.

Megfelelvén így a „Magyar Világ”-nak fentebb idézett vádjára, nézzük, több igaza van e, midőn mondja, hogy szélmalom ellen harczolunk, a birodalomnak oly egységesítése ellen hadonázván, mely hazánk önállóságával meg nem fér?

Kérdi: „Hol akadt a „Napló” ily egységesítő törekvésre? A trónbeszédben-e, mely a jogeljárás elméletét elvetette, s a *pragmatica sanctio*-t fogadta az egyezkedés alapjául? A királyi leiratban e, mely az első felirat éles fejtegetéseit a februári és októberi okmányokra nézve hallgatva fogadja, és megelégedését nyilvánítja a felett, hogy a hongytilás maga fog javaslatot készíteni a közös ügyekre nézve?

Mindenikben, mintán oly törvényeket is tartanak felfüg-

gesztve, a melyeknek így tartását a bennök felhozott egyéb tekintetek nem követelhetik. S hogy különösen a trónbeszédre térjek, feledé-e a „Magyar világ,” mikép az épen a birodalom egységes létének követelményeül is állítá közösöknek az oktoberi diplomában körvonalozott ügyeket, ez által a Deák fogalmazta felirat szerint is, messzsze tulmenvén a *pregmatica sanction*nak határain? Aztán ne tévesszük szem elől azt sem, hogy megtagadván a trónbeszéd a jogfolytonosságnak tetteges, tehát egyedül valódi elismerését, akarva vagy nem akarva, de csakugyan fentartja azon állapotot, mely a jogeljátszás elméletének szüleménye, s hogy ép ezért valósággal nem is lépett azon *pragmatica sanction*nak alapjára, mely a nemzetnek azt biztosítja, hogy másként, mint saját törvényei szerint, kormányoztatni nem fog. Mily nagy legyen e körülmény hordereje, és pedig nemcsak az elméletben, hanem a gyakorlatban is, belátandja a „Magyar Világ,” ha meggondolja, mennyire fog tetteg feladatul bizonyulni a jogvesztés elmélete, azon szomorú, de lehetséges esetben, ha és míg nem sikerülne kiegyezkedni a közös ügyek kérdésében, s egyéb kérdéssé tett törvényeinknek is kívánt módon megváltoztatásában. A dolgok mai állásában nyújtatik-e egyébre kilátás, mint a jelen állapot fennmaradására, a mi pedig csakugyan az egységesség állapota?

De azt mondja a „Magyar Világ,” hogy a királyi leirat hallgatva fogadja az első felirat éles fejtegetéseit, az oktoberi és februári okmányokra nézve. Igaz, de az is igaz, hogy a *pragmatica sanction*ot nem egészeben, hanem csak alapelveiben ismeri el fenn tartandónak, ajtót, kaput tárva ezzel az a feletti vitázásnak, miket kelljen ilyekül tekinteni? Felfogásom szerint nem kevésbé aggasztó a leiratnak azon másik helye, mely a birodalom két felének egymáshoz csatlakozása nyomán kifejlett állapotokat, illetőleg épen legutóbbi törvényeinket mondja igen hiányosaknak, a melyek, mint megjegyzi, az ország belkormányzatát átalakították, de a birodalom egyéb országaival és tartományaival szükséges egybefüggésről, vagy épen nem, vagy nem kielégítőleg gondoskodtak. Ne vitassuk, ha tartható-e e vád? Tegyük fel, hogy az. De hát gondosabbak voltak-e ez irányban régiebb törvényeink? Nem hiszszük, hogy találkoznék, ki ezt állitaná. Hiszen 1848-iki törvényeink az elsők, melyek csak meg is említik azon viszonyokat, a melyek hazánkat az örökös tartományokkal közösen érdeklik; nem csak, de egyuttal gondoskodnak is — lehet, nem kielégítőleg,

— hogy természetüknek megfelelően intéztethessenek, tehát, a mi befolyásunknak is ki nem zárásával. Hogy van mégis, hogy éppen ezen törvényeink nehezteltetnek ezen oldalról, hogy van, hogy éppen ezeknek keveseltetnek idevágó határozataik. Megfejtí e kérdést a királyi leiratnak imént idézett helye, ugy emlékezvén e törvényeinkről, mint a melyek az ország belkormányzatát átalakították, de a birodalom egyéb országaival és tartományaival szükséges egybefüggésről, vagy éppen nem, vagy nem kielégítőleg gondoskodtak. Ez összcállítás azt mutatja, hogy gondoskodásuk az ország belkormányzatának átalakítására való tekintettel keveseltetik. Miután a leirat nyíltan a belkormányzás átalakításáról szól: nehéz érteni, hogy erre tekintettel, keveselleni azon gondoskodást, a melynek tárgya nem bel, hanem nemzetközi ügy, mivel hogy országok és tartományok összefüggését illető. Nehéz érteni, de nem lehetetlen. A belkormányzat amaz átalakítása ugyanis gyakorlati biztosítékokat teremtett arra nézve, hogy törvényeink általában, és így hazánk önállóságára vonatkozó részükben is, valószínűsággá lesznek. Ennélfogva, ha 1848-iki törvényeinknek a szóban forgó irányban tett gondoskodása amaz átalakításra való tekintettel keveseltetik, alig lehet azon gondolatra nem jöni, hogy továbbbi határozmányok hazánk törvényes önállóságának megszorítása végett kívántatnak, és pedig annyival inkább is, mivel azon kormányformát, melytől e nemzet önállóságának biztosítását egyedül reményli, oly intézménytől mondatik függeni, a melynek fennmaradása nyíltan kimondatik és kétséget alig is szenvedhet.

Hivatkozhatnánk még egyébre is, annak megmutatására, hogy a birodalom egységesítése ellen tiltakozván, nem harczolunk szélmalmok ellen. De nem tesszük. Kit az eddigiek meg nem győztek, azt ugy sem győzi meg semmi. E helyett ki akarjuk fejezni inkább azt, hogy mi megengedjük, miszerint nincs párt széles e hazában, mely nem a pragmatica sanctió keretén belül akarná a fennforgó nehézségeket kiegyenlíteni, de igen s nem egy tünémeny oda mutat, hogy az egységes birodalom eszméje, tán akaratlan és észrevétlen, de csakugyan nem ritkán helyettesítettik, a pragmatica sanctió által teremtett egységgel, okozván természetesen ellenmondásokat és legyőzhetlen nehézségeket. Erre akartunk óvólag figyelmeztetni.

A válaszfelirathoz.

III.

Pest, márczius 23.

A „Magyar Világ“ közelebbi számában, fenntartás nélkül és teljes megnyugvással elfogadja azon mugyarázatot, melyet e lapok 62-dik számában megjelent cikkünknek a közös ügyek kérdésére vonatkozó részét illetőleg, maguknak a nevezett cikk vonatkozó helyeinek felidézésével adtunk. De még mindig fenntartja azon állítását, hogy szélmalomok ellen küzdünk — tehát már mégis nem hadonázunk — ha oly egységesítő tendenciáktól tartunk, melyek hazánk törvényes és történelmi önállóságával meg nem férnek.

Fenntartja, mivel úgy véli, hogy az általunk kifejezett gyanut visszautasítják a királyi leiratnak általa idézett helyei, de visszautasítják a tények is, jelesen mindenek előtt azon tény, hogy ő Felsége az államjogi kérdéseket nem valami Schmerling-féle pesti gyülekezetnek, hanem oly országgyűlésnek közreműködésével akarja megoldani, mely nemcsak a nemzetet, hanem ennek szellemi függetlenségét is képviseli, végre pedig azon tény, hogy ő Felsége e megoldást törvényes uton és módon keresi.

Megengedjen a „Magyar Világ“, de ez ellenünkben nem czáfolás, önnön részére meg nem bizonyítás. Vasárnapi cikkében azt kérdi, hol akadt a „Napló“ oly egységesítésre irányzott törekvése, mely hazánk önállóságával meg nem fér: a trónbeszédben-e, vagy a királyi leiratban? Mi kérdésére megfeleltünk, mondván: mindenikben. A bennünket aggasztó helyeket, vagy inkább azoknak egy részét, egyenkint és különösen is kiemeltük. S ime a „Magyar Világ“ azoknak az illető okmányokban foglaltatását, vagy aggasztó voltát épen nem tagadja. Pedig bennünket czáfolni, vagy maga mellett bizonyítani akarva, ezt kelle vala tennie és pedig indokolva. E helyett megelégszik azzal, hogy az általunk felhozott helyekkel s kiemelt tényekkel ellentétes helyekre és tényekre mutatasson, helyekre és tényekre, a melyeket mi is jól látunk és ismerünk, s a melyeknek alapján mondhattuk csak, hogy megengedjük, miszerint nincs párt széles e hazában, mely nem a practica sanctio keretén belől akarná a fenforgó nehézségeket kiegyenlíteni; de igenis nem egy tünemény oda mutat, hogy az egységes birodalom eszméje tán akaratlan és észrevétlen, de

csakugyan nem ritkán helyettesítették, a *pragmatica sanctio* által teremtett egységgel, okozván természetesen ellenmondásokat és nehézségeket. — Nem ok nélkül állítjuk, hogy csak a „Magyar Világ“ által kiemelt helyeket és tényeket ismervén, mondhattuk az épen ismételteteket. Hisz nélkülök az általunk kiemelt helyek és felmutatott tények csak magukban állának, s így nem foroghatna fenn semmi ellenmondás. De azon esetre aztán nem is gyanu, vagy inkább aggály fogná el lelkünket, hanem szomorú bizonyosság keseritené. — Ellenkezőleg a végre, hogy aggodalmunk elenyészhessék, vagy alapját veszítse, arra lenne szükség, hogy a „Magyar Világ“ által felidézett helyek és felmutatott tények mellől eltűnjenek azok, amelyek velük meg nem férnek, s a melyekre rámutatni mi tartók szükségesnek, és talán hasznosnak is. S hogy el fognak tűnni, azt reméljük is, reméljük épen annál fogva, mivel a „Magyar Világ“ által idézett helyek és felmutatott tények előtt nemcsak nem zártuk be szemünket, sőt épen bennök hiszszük kifejezve lenni ő Felségének valódi és egyszersmind igazán atyai intentióit. — Ezért mondtuk szombati cikkünkben, hogy ha mi a trónbeszédben, vagy a királyi leiratban egyfelől az alkotmányosságnak a birodalom egészében meghonosításával, másfelől meg a *pragmatica sanctio*-val ellenkeznék, annak feladatni kell, és pedig magának a fejedelmi akaratnak szellemében is. Így lévén meggyőződve: hiba-e, ha ellenkező elemek által nem érintve, óhajtanók tolmácsolva látni a fejedelemnek örök hálára kötelező jóakarátát? Ez ellenkező elemeket, tett ígéretünk s a „Magyar Világ“-nak hozzánk intézett kérdése folytán, tüzetesen is kimutattuk, s a „Magyar Világ“ kitért az utból. Vajha hallgatag beismerése meggyőző beszédű szóló legyen; vajha ne csaljon meg hittünk, mely azzal biztat, hogy a baj várható beismerése orvoslásra vezet. Reméljük ezt, mert mi is hiszszük, hogy a mostani kormány felette áll azon gyanunak, hogy hazánk törvényes és történelmi önállósága ellen tör. Hisz különben a fejedelmi akaratát sem szolgálná hiven, ha azt — mint mi hiszszük — csakugyan a „Magyar Világ“ idézte helyek tolmácsolják hiven. De — ismételjük — óvakodjék a fogalmak összetévesztésétől, mert ez az elméletben ellenmondásokra visz, melyek lehetlenségekkül mutatkoznak majd a gyakorlatban, a *pragmatica sanctio* által teremtett egység igényletétől lehetetlen lévén megadnunk azt, mit egy egészen más egység követel.

A novemberi királyi leirat által keltett viták után.

A képviselőház asztalán feküdt indítványok felett megindult viták véget értek.

Véget érven, most már constatálhatjuk, hogy ámbár Tisza indítványa nemcsak azt kívánta indokoltan kimondatni, hogy alkotmányunk teljes és tetteles visszaállítása előtt munkálódásai-ban a ház tovább nem haladhat, hanem azt is, hogy ezt azért nem teheti, mivelhogy ez a jogfolytonosságnak sérelmével járna: még sem történt, habár csak a legkisebb kísérlet is arra, hogy megmutatva legyen, miként lenne az ellenkező utnak követése annak sérelmére.

Maga az indítványozó beszéde végén oda vonta össze annak tartalmát, hogy javaslatának elfogadását a logika és a következetesség megengedi, a politikai óvatosság igényli, e nehéz időkben pedig kötelességünk is parancsolja. Tehát semmi utalás a jogfolytonosság követelésére, semmi megmutatása annak, miként lenne az sértve a továbbműködés esetén, daczára, hogy az eddigi által szerte sem lön vétve ellene.

Mit nála nem találni, azt a nézete mellett szólottaknál is hiába keresnők. Mert Podmaniczky is, ki e pontot leginkább megközelíti, csak arra kéré a házat, ne játszaná ki utolsó kártyáját — a jogfolytonosságot — a játszma megnyerésének biztossága nélkül, de hogy e kártya Deák indítványának elfogadásával csakugyan ki lenne játszva, azt egy szóval sem bizonyította. Még kevésbbé a többiek. Pedig e bizonyításra ismételve is kihivattak, például, hogy többet ne említsék, Somssich Pál, Tóth Vilmos és Hollán Ernő által.

Ennélfogva bizton elmondhatni, hogy a továbbműködés meg-

akasztása a jogfolytonosság elve által parancsoltul megmutatva nem lett, sőt hogy ez még csak meg sem kísértetett, világos bizonyossággal annak, hogy a fenforgott kérdés nem a jog, hanem a politikai eszély kérdése volt.

A dolog természete hozta magával, hogy miután a baloldal a legutóbbi leirat folytán beállt remény vesztésével és végeletsüggedésével indokolta indítványát, e vitáknak némileg az adressesvitát kelle előlegezniök; de ép úgy a dolog természetében van az is, hogy az eredmény a többség azon meggyőződéséről tesz bizonyosságot, hogy ez elcsüggedésre nincs ok, azon meggyőződéséről, mely nem tartja semminck az elvek terén, tagadhatlanul már is bekövetkezett közelítést, sulytalanoknak a leirat azon nyilatkozatait, melyeknek elvi nagy fontosságát maga Ghyczy Kálmán is nyíltan elismeré. A többség nem téveszté szem elől az irás szavait, melyek szerint az ige nem test ugyan, de testté lesz. Vajha a kormány se feledje azt, s nem feledve, késlekedés nélkül tegye lehetővé, hogy tetteleges eredményeket is lehessen mutatni azoknak, kik az elvek teréni vívmányokat nem látják, s azért semmibe sem veszik, feledve Ghyczynek nyilván felfelé is igaz azon szavait, melyek szerint „az elvek megalapítva lévén, ezek alkalmazása természetesen elutasíthatlaná válik.“

Épen mivel a többség így volt meggyőződve, nem fogadhatá el Tisza indítványát, csak azért, mivel annak elfogadását, mint hiveinek egy része, de csakis egy része állitá, a logika, a következetesség nem tiltja, csak azért, mivel, mint ugyanők álliták, elfogadásával nem következnek be szükségképen a teljes szakítás. Az indítvány elfogadására annak positiv előnyei birhatták volna csak. S ilyennel, saját hivi szerint is, csak annyiban birt, a mennyiben kétségbevonhatlan bizonyosságra emelte volna a nemzetnek s az azt képviselő háznak alkotmányos jogaihoz ragaszkodását, s a mennyiben alkalmas lett volna visszatartani a házat a diaetalis tractatusok sikamlós terére lépéstől. Ám, ama tántorithatlan ragaszkodás kijelentésének más, kevésbé drága, mégis szintoly jó módja is van, s a diaetalis tractatusok terének sikamlós voltától valóban mitsem kelle tartani a képviselőháznak, miután belátni nem lehet, miként lépne arra a bizottmányilag továbbműködéssel.

Ezért kelle Deák indítványának elfogadtatni, mint a mi a jogfolytonosság elvének sértetlen hagyása és alkotmányos jogaink visszakövetelése mellett nyitva hagyá az utat arra, hogy a képv-

selőház ne csak az alkotmányhoz ragaszkodásnak kérdésében — mi ugy sem kérdés — ne hagyjon fenn kétséget szándokai iránt, hanem egyebekben se, de nyitva hagyá arra is, hogy önmagában, minden kormánybefolyástól menten érlelje és hozza kifejezésre szándokát a közös ügyek válságos kérdésében, felvilágosítására s megnyugtatóására mind a birodalmi testvér-népeknek, mind Európának. S hogy az kívánatos és lehető is, azon nem kételkedünk Valóban szomoru is volna, ha el kellene hinnünk, hogy a monarchia nem-magyar népei csakugyan úgy akarnák érteni és constituálni az alkotmányos monarchiát, mint Ghyecy Kálmán véli. Ez esetre okvetlenül belső harcznak kellene támadni azon magyar király kebelében, ki egyszersmind osztrák császár is, mely harcz aztán azon népekre is kiterjedne, melyek csak benne és általa ugyan, de így kétségtelen egyek. Igazán veszélyesnek tartanók, ha ezt épen mi akarnók elhitetni minden módon. Hasonlóan szomoru volna, ha Európa népeiről el kellene hinnünk, hogy lomha tömegként, saját érdekeik ellenére is a fait accomplinek hódolnak. De nem kell elhinnünk. Hiszen maga e nézet tulajdonosa, Ghyecy Kálmán mondta, hogy Európa népeinek akarniok kell e földön egy erős monarchiát, mi pedig csak kielégített Magyarország mellett lehetséges. S ha ez igaz, ugy meg nem nyugodva a netán ellenkező tényeken, akarniok kell kielégítettetésünket is, mihelyt meggyőződnek arról, hogy ez politikailag lehetséges. De erről meg kell győzni őket, mi nem ugy éretik el, ha a képviselőház elzárja maga elől a tevékenység lehetőségét, mit felírás mellett, nagy következetlenség nélkül semmiesetre sem tehetett volna.

Hisz a ki felír, azt azért teszi, mert tőle sikert vár, tehát mert reményét még el nem vesztette. El ez hát, mint zárbeszédében Deák oly szépen kifejté, bár részben alig felismerten, a képviselőház minden egycsében. S hogy ne is vesszen ki, a végre alig tehetnek jobbat, mint ha tartózkodnak devalválni a mindenesetre csak a többség értelmében nyilatkozható ház szavainak súlyát, oly nyilatkozatokkal, melyek kétségbe látszanak vonni, ha valjon a nemzet többsége hallatja e magát annak határozatában. Ily nyilatkozatokat mindenkinél hibáztatnunk kellene: de azt, hogy az épen lelépett Török Jánostól örökölhett e fegyverrel éljen, legkevésbé vártuk volna Várady Gábortól, ki azt mondá, hogy a képviselők nem csinálják a közvéleményt, hanem kifejezik.

A decemberi

felirati javaslat s a „Wiener Abendpost.“

A nov. 17-ki kegyelmes kir. leiratról szólván, így végzi beszédét Szentkirályi: „Hogy röviden kifejezzem felette véleményemet, ezt négy szóval teszem: várjuk, mi lesz belőle.“

A „Wiener Abendpost“ 287-dik száma után ítélve, úgy látszik, semmi, legfeljebb azon esetek száma szaporodott megint, a melyekben, hogy ugyanazon szónok szavaival éljek, a magas kormány más értelmet tulajdonított az írott szónak, mint mi. — Nevezett kormány-közlöny azt mondja, hogy a képviselőház által elfogadott felirati javaslat megenged, mivelhogy nem zár ki oly magyarázatot, a mely mellett értelme alig félreismerhető ellensmondásban állana Deáknak a múlt hó 29-kén tett indítványával, azzal, mely a ház igen nagy többsége által elfogadtatván, a feliratnak alapjává lett.

Ebben — mint mondja — semmi nyoma annak, hogy a közügyi bizottmány munkálatának országgyűlési tárgyalása csak a jogfolytonosság tettelegesen helyreállítása után történhessék, sőt ellenkezőleg. Másként a felirati javaslatban, ha t. i. az úgy értelmezetik, mint máris több oldalról értelmezve lőn, mely esetre szerte a trónbeszédre adott felirattal is ellenkeznék az, mint a mely elismerte azon nehézségeket, melyek a teljesen törvényes állapotok azonnali helyreállítását illetőleg fenforognak, s kijelenté, hogy kész a képviselőház azokat figyelembe venni. Mindezekből azt látja a kormányközlöny, hogy a Deák-párt ma közelebb áll a baloldalhoz, mint állt a Deák-féle indítvány idején, kivált pedig közelebb, mint a kormány nézeteihez.

Lehet, hogy ez utóbbiban neki igaza van. S ha igen, vajjon

mi az oka ennek? A Deák-párt bizonyosan neni. Az, ép úgy, mint az országgyűlés egésze is, még mindig kész beváltani egyszer adott szavát. Csakhogy ezen szót ne magyarázzák el.

A trónbeszédre adott válaszfelirat vonatkozó szavai így szólnak: „Tudjuk, hogy azok után, mik 17 év óta, befolyásunk nélkül történtek, az átmeneti korszaknak sok nehézségei lesznek; tudjuk, a közigazgatás több ágainak tettelegesen átvétele és rendezése hosszabb időt igényel, s talán némi bonyodalmakkal is jár, melyeknek tisztába hozatala nagy óvatosságot fog kívánni. De még e tekintetek sem teszik mulhatlanul szükségessé az abszolút rendszernek további fentartását, nem zárják ki annak lehetőségét, hogy alkotmányunk tetteleg éljen az alatt is, míg az egyes törvények módosítása felett tanácskozunk.“

E szavak elég világosak, hogy értelmük felett kétség ne lehessen. Bennök azon nehézségek ismervék el, melyek útjában állnak annak, hogy az azonnal visszaállítatni kért állapotok vagy inkább a kinevezendő miniszteriumnak visszaállításukra czélzó eljárása oly törvényesek legyenek, mintha soha sem szakasztatott volna meg az alkotmányos életnek rendes folyamata; nem pedig azok, melyek gátolhatnak az alkotmány azonnali visszaállításának munkába vételét, azon nehézségek figyelembevétele lőn megigérve melyek az alkotmány visszaállítása közben merülnek fel, s most mégis e visszaállítás munkájának meg nem kezdését s az abszolút rendszernek mind tovább fentartását akarnák igazolni velők. Hiu törekvés, mely nem fog félrevezetni egy gondolkodó főt sem.

De, szomorú, hogy meg van. S ha a Deák-párt ma közelebb áll a baloldalhoz, mint a kormány nézeteihez, annak oka ép e szomorú tény, és az, a mi azt szülte, a kormány szívós ragaszkodása abszolút rendszerhez, annak minél tovább fentarthatásához.

Valóban szomorú, ha a kormány még mindig, vagy jobban mondva, most ismét abban reménykedik, hogy az országgyűlés lehetőnek találandja a jogfolytonosság tettelegesen helyreállítása nélkül is tárgyalni a 67 es bizottmány munkálatát és határozni a felett. Még szomorubb, ha ebben nemcsak reménykedik, hanem elég világosan sejteni is engedi, hogy ellenkező esetre kötéssé lenne téve a kiegyenlítésnek sikerülhetése.

Esetleges-e, vagy a gondviselésnek megértésre váró intése az, hogy ugyanazon napon, melyen a „Wiener Abendpost“ e czikke megjelent, a magyar képviselőházban oly szónoklatok tartattak,

melyek a félvaknak is láthatóvá teszik, mily gyümölcsöket termett és terem az egymást felváltó osztrák kormányoknak immár közel két évtizedre terjedő kárhozatos eljárása.

„Viribus unitis,” mond a fejedelmi mély bölcseségre mutató jelszó. S vajjon mit tőnek a szolgálatára hivatott kormányok az öröknek egyesítésére?

Semmibe vették az általános, azért egyesíteni egyedül bíró akaratnak kétlen kifejezését, a törvényt, s egész államoknak azon alapult jó jogát, nem tekintve a fejedelmi eskükre sem, mik azt hitosíták. Csoda-e, ha aztán nincs semmi, mi előtt kész legyen meghajolni minden, természeténél fogva különös akarat és törekvés? Csoda ép az ellenkező lenne.

Ezért történhetett, hogy az országgyűlésnek egy tagja magának a képviselőháznak színe előtt, annak kebelében monda, hogy Ausztrián, vagy mint mások mondják, a magyar királyon kívül még valaki van, a kivel az országgyűlésnek számolni és kiegyezkedni kell, a háromegy-királyság és Erdély, melyeknek Magyarország irányában közjogi állásuk van, továbbá a nemzetek, kik e hazában élnek, Hozzá tette volna, hogy a nemzetek, melyeknek csak Magyarországon, de nem annak irányában van közjogi állásuk!

Ezért történhetett, hogy ugyanazon szónok, Miletics, azt kérde, a jogfolytonosságnak tetteles életbeléptetése előtt miért nem adathatnának nekik, t. i. a nemzetiségeknek is, legalább morális biztosítékok az iránt, hogy kívánataik megadatni fognak, oly biztosítékok, a minőket a kormánynak és a koronának adni szándékoznak. Ezen, más szavakban és más formában bár, de lényegében Stratimirovics által szintén előterjesztett kíváuat nyilván képtelen, mert a törvények feltétlen tekintélyével ellenkező ugyan, de szemben maga a törvények végrehajtására hivatott hatalom által nyújtott példával igen érthető, mivel hogy esupán csak annak hason mássa. Kimondjuk-e a kormány eljárása feletti azon ítéletet, melyet e találkozás folytán nem hoznunk lehetlen?

S ismét ha Miletics tovább azon tant hirdeti, hogy: „ha a törvény ellenkezik valamely nemzet lételevel és a létet elfojtani törekszik, a nemzet mind addig nem köteles elfogadni a lételes törvényt, míg az természetes jogával, melylyel létele fenntartására és nemzetisége fejlesztésére bír, összehangzásba nem hozatik, legkevésbé köteles pedig akkor, ha ő az igazságtalan tételes jog lán-

czát kardjával ketté vágta,“ s ha e tant a hazánkban élő nemzeti-ségekre alkalmazza, nem ismét a végrehajtó hatalomnak nyomdo-kiban jár-e? azon egyetlen különbséggel, hogy utóbbi az összbiro-dalom nevében mondja és teszi azt, a mit Miletics a nemzetiségé-ben mond és vél szintén tehetni, azon összbirodaloméban, mely egységes államul jogilag és tényleg ép oly kevésbé létezik, a mily kevésbé léteznek ez országban oly nemzetek, melyek annak tör-vényhozásával pactálni vagy ellene feltámadni joggal birhat-nának.

Hova vezet az, ha maga a törvénynek végrehajtására hiva-tott hatalom önnön példájával rontja le az annak szentségéről való hitet, kitünik Rigernek, ugyanesak Miletics által idézett azon sza-vaiból, melyek szerint Ausztria és Magyarország csak addig állnak fenn, míg a szlávok akarják. Hogy ezt mindvégig akarniok haza-fui kötelesség: arról semmi szó.

Vajjon örvendetes-e, hogy főleg az ő nyomdokain ennyire jutottunk? azt ítélje meg maga a kormány, mely, mint a „W. Abp.“-ból látjuk, még mindig epedő reménynyel csügg azon kilá-táson, hogy még messzebbre tolhassa a törvény szentségének, s minden külön törekvésen felül állásának tetteges proclamálását, a törvényének, melyen kívül semmi sem egyesít, sőt minden széthuz és széthuzva lerombol, legalább lehetőségileg. S hogy azt annál bizto-sabban ítélhesse meg, hadd legyen itt kiemelve a többször említett szónoklatnak még egy pontja, egy kifogása az országgyűlés több-ségének eljárása ellen „Königgrätz, u. m. a szónok, légbe röpité Lajthán a fahidat, a többség pedig örökös vas, vagy köhidat akar építeni rajta.“ Mi ugy tudtuk és tudjuk, hogy Königgrätz légbe röpité ugyan azon hidakat, melyeknek egyikén át Olaszországgal, másikán át meg a nagy német nemzettesttel érintkezett Ausztria államilag; de sértetlenül hagyta azt, mely a Lajthán innen és tul elterülő államtesteket kötötte össze. És ez igen természetes, miután mi szentnek és sértetlennek tartjuk a törvényt, a mi képezi köz-tünk a hidat: de természetes az is, ha azok másként gondolko-znak, kik már megtanulták a törvény fölé helyezni magukat és kül-lönös kívánataikat.

Hogy ily felfogás előkészítésével eszközli-e az öröknek egye-sítését? azt is ítélje meg önmaga a kormány, az a kormány, mely még mindig, vagy inkább most már formaszerű biztosítókat ki-ván azon országgyűléstől, a mely ellen Mileticsnek az a kifogása,

hogy többsége örökös vas, vagy kőhidat akar építeni a Königrätz által légbe röpitett régiek helyére.

Végre ugyancsak maga a kormány ítélje meg, ha vajjon érdekében áll-e a monarchiának, hogy terjedjen azon gondolkodás-mód, mely nekünk Lengyelország sorsát, sőt annál is rosszabbat, mert a feláradás nélküli halált teszi kilátásba, azon esetre, ha továbbra is akarjuk, hogy avagy csak maga ez ország is akár csak politikailag magyar nemzetiségű legyen? Honnan, és miként érjen bennünket ama szomorú sors? azt is megmondá egy másik szónok, óva minket, nehogy azon helyzetbe hozzuk magunkat, a melyben volt Königrätznél a monarchia, hol elégedetlen népek fiaira bízott védelme. Nem gondolta meg, hogy ott, hol nem a törvénynek, hanem a vele ellenkező, s ép azért egymással is ütköző különös kívánatoknak teljesítése tétetik a honfiai kötelességek teljesítésének díjjává — úgy sícs megmaradás. Ezt nem gondolta meg; de gondolja meg legalább a kormány, s aztán ragaszkodjék a törvénytelen állapotoknak továbbra is fenntartásához, ragaszkodjék, ha összeférőnek hiszi az állam, a fejedelem és a haza iránti kötelességével.

A decemberi fölirat részletes tárgyalásához.

Én, tisztelt képviselőház, károsnak tartok minden tulhajtást, és pedig károsnak nemcsak általában, hanem különösen magára azon ügyre nézve is, melyet a tulhajtók ápolni, melyet ama tulhajtással előnyhöz juttatni akarnak. Épen azért magát ezen egész vitát is, mint — igénytelen felfogásom szerint — egy kérdés előtérbe helyezésének kétségbe alig vonható tulfeszítését, olyannak tekintem, mely nemcsak általában káros, mivel szorosán a napi-rendre nem tartozó dolgokkal veszi igénybe a drága időt, hanem káros magára azon ügyre nézve is, melyet szolgálni vél. Káros azon izgalom folytán, melyet természetesen kelt minden oly kísérlet, mely mindig újra és újra előtérbe nyomul, nem tekintve, ha vajjon a maga rendén és idő során van-e?

Maga ezen háznak egész baloldala legközelebb épen ma adta fényes tanubizonyságát annak, hogy méltányolja azon parlamenti eljárást, sőt mondhatom elvet, mely szerint már egyszer eldöntött kérdések ugyanazon téren nem helyesen hozatnak újra szőnyegre, kivált ugyanazon érvekkel, melyek védelmükre már felhozva lettek. Ezen kérdésben, ime e tekintet; némely képviselőtársunk mellőzni jónak, szükségesnek látta. Én emlékszem, hogy a mult országgyűlési időszak alatt, az első felirati vita alkalmával, már fejtegetve lett a kérdés, vajjon ismer-e törvénykönyvünk ez országban több nemzeteket is, vagy pedig csak egyet? Annak bebizonyítására, hogy a törvény világos elismerése szerint is léteznek e honban nemzetek, már akkor is felhozattak ugyanazon törvények, melyeket Dobrzenszky képviselőtársunk ma újra felhozni jónak látott. De meg lett jegyezve szintén ugyanakkor, épen én voltam bátor megjegyezni, hogy igenis semmi kétség sem lehet a felett, hogy törvénykönyvünk nemzeteket és pedig

névszerint megnevezett nemzeteket ismer e honban, világos bizonyosságul arra, hogy őscink is elég méltányosak voltak, nem akarák tagadni azt, a mit úgy is minden ember láthat: de ismeri ám a politikai nemzetet és annak egységét is.

Milutinovics képviselőtársunk, úgy látszik, nem feledé ezt; de azt mondja, hogy az nem alaptörvény. Igaza van-e, nem tudom, mintán törvényeink osztályozásáról eddig mit sem tudok, de annyi bizonyos, hogy az épen úgy és annyira törvény, mint törvények azok, melyekre más oldalról történt hivatkozás.

Van tehát törvényünk, mely szerint a „magyar nemzet“ nevezete alatt nemcsak a szorosán vett Magyarországnak bár mely ajku polgára egyszersmind értendő; hanem értendők még Horvátországnak és Slavoniónak igaz, bennszülött fiai is. S ne feledjük, hogy e törvény épen a nem magyar ajkuak kértére hozatott. Én részemről értem e kérést, épen a hungara nationnak nevezett populusból nem akartak kizártnak látszani, abból, mely különbözött a plebsnek nevezett pórnéptől; nem akartak kizártnak látszani csak azért, mivelhogy nem magyar ajkuak. Kérték hát világosan, törvénynyel kifejeztetni, hogy bennfoglaltatnak, — és nem hiába kérték.

Ismétlem, tisztelt ház, hogy egyiránt tulhajtunk és ártunk min-ügyünknek, akár tagadjuk, hogy törvényeink szerint, általuk világosan elismert nemzetek léteznek, akár ne akarjuk tudni, hogy törvénykönyvünk a politikai magyar nemzetet is ismeri, melyhez, mint természettel egyhez, a többiek mindnyájan tartoznak, együtt alkotván azt.

Legyünk méltányosak, s valljuk be, hogy a törvény igenis elismer több nemzetet, mikor csak *gentium quid-ról* van szó; de ne tagadjuk, hogy nemzetekről nem szól és nem szólhat ott, hol az egységes államtest értendő. Sőt világosan kiemeli annak egységét, s megmondja, hogy az a magyar.

E méltányosságnak adta már jelét e képviselőház, szó nélkül nyugodván bele, hogy a magyar nemzet kifejezés mással cseréltessek fel az első felirathban, ott, hol a javaslatban nem az utóbbi értelemben fordult az elő.

De mondják, hogy Gozsdu Manó módosítványa minden nehézségnek egyszerre véget vet, „hazánk“ kifejezést tevén a „magyar nemzet“ helyébe, fogadjuk hát el azt.

Kijelentem, hogy ha a szövegbe eredetileg e szó: „hazánk“ vétetett volna fel, én tökéletesen belenyugodtam volna; de egészen más most vinni bele azt, mert ez által elismernők, hogy ott annak jelentésétől különböző értelemben kívántuk használni a „magyar nemzet“ kifejezést, a mit pedig el nem ismerhetünk. Épen mivel e kifejezést ily értelemben kívántuk használni, mint ezt itt nem egy, hanem minden felszólaló ünnepélyesen ki is jelentette, minden félreértés ki van zárva, s azért azon szavak igen jól megmaradhatnak.

A nemzetiségi kérdés.

Az alsóházban eddig történtek eléggé tanusították, mennyire igaza volt b. Eötvösnek, mikor „A nemzetiségi kérdés“ című művében azt mondá, hogy hazánkban a kedélyek megnyugtatósa nagy részben ama kérdésnek megoldásától függ. Tanusították azon maradhatlanság által, melylyel e kérdés idő előtt is fölvetetni és előterbe állítatni újra és újra megkísértetett. De nem kevésbé tanusították azt is, mennyire találó mind maig is azon megjegyzése, hogy, „azon véleménykülönbségek, melyek a nemzetiségi kérdés megoldását eddig lehetlenné tették, most is léteznek.“ E véleménykülönbségeknek még mindig fennállása nem csak igazolja, de szinte parancsolja e tárgynak tüzetes megvitatását, csak ez uton levén várható azoknak elvalahára megszüntetése.

Igen, mert régi tapasztalás, hogy a véleménykülönbségek legtöbbször a fogalmak összezavarásából erednek. E tételt első ifjúságomban hallám hazám ünnepelel bölcsétől s folyvást igazolva találтам az óta. Szükség azért lehetőleg tisztába jönnünk mindek előtt a nemzetiség fogalmával, azután e fogalomnak, követelményeknek cleget tehetni.

I.

Mi a nemzetiség? E kérdésre B. Eötvösnek idézett könyve a következő meghatározással válaszol: „A nemzetiség nem egyéb, mint azon összetartozásnak tudata, mely nagy számu emberek között — multjok emlékei, jelen helyzetük, a mi ezekből foly, érdekeik és érzelmeik közössége által támad.“ Nyilvánvaló, hogy e meghatározás tudatul tüntetvén fel a nemzetiséget, csupán csak az elme világában tulajdonit annak valódiságot, legfőlebb innét engedvén meg hatását az akaratra. Ez kétségkívül tévedés, miután

az köztapasztalás szerint, az akaratban sem kevésbé honos már eredetileg. De téves lenne ama meghatározás még akkor is, ha a nemzetiséget nem tudatnak, hanem érzelemnek mondva, egyiránt elismerné az elmének és az akaratnak terén. Ezt valóban teszi is a tisztelt szerző, mindjárt a következő tételben é r z é s é s é r z e l e m szóval helyettesítvén az előbbiben használt tudatot, jelétül, hogy nem akart köztük a tudomány szigorával különböztetni. De, mint mondtam, még így is hibás meghatározása, egyáltalán figyelmen kívül hagyván a nemzetiségnek tárgyi létezését, melylyel pedig bir. Sőt ettől eltekintve sem nyughatnánk meg rajta, és pedig nem annyira azért, mivel — mint már Popovich is megjegyezte — bizonytalan, ha keletkezik-e a multnak emlékei és a jelen helyzetnek folytán az összetartozásnak ilyen tudata, még ha közös volt is ama mult, mint közös e jelen, bizonytalan lévén ha teremtenek-e ezek érdek- és érzelmközösséget: hanem sokkal inkább azért, mivel az összetartozásnak azon tudata, mely nagyszámu emberek között, multjok emlékei, jelen helyzetük, s mi ezekből foly — a mikor t. i. foly — érdekeik és érzelmeik közössége által támad, nem szükségkép s épen azért nem is mindig nemzetiség. Hisz különben azon összetartozásnak tudata is nemzetiség lenne, mely például az osztrák hadseregnek, vagy a r. kath. klerusnak annyi különböző nemzetiséghez tartozó tagjaiban él, mivelhogy az épen multjok emlékei, jelen helyzetük s érdekeiknek és érzelmeiknek azokból folyt közössége által támadt s tartatik is fenn. Hasonlóan nemzetiségnek lenne, ama meghatározás szerint, nevezhető azon összetartozásnak tudata is, mely az egyes társadalmi rendeknek, vagy rétegeknek sajátja, a mely által például az arisztokratia, bizonyos tekintetben, Európaszerte solidaritásban tudja magát, ugyanazon okból. Bár mi lett légyen is szülő oka ezen tévedésnek, bizonyos, hogy az igen következményteljes. Hiszen, tévedni látván a tisztelt szerzőt már magában a fogalomnak megállapításában is: egyelőre legalább abban sem lehet megnyugvásunk, hogy jól vonta le e fogalomnak követelményeit. S ez még a kisebb baj. Nagyobb az, hogy azok, a kik épen e követelmények formulázásával elégedetlenek, hajlandók lehetnek czéltosnak, számításból eredettnek tekinteni magának a fogalomnak helytelenül lett meghatározását, igen is készítetve lévén erre ama féltékenység és gyanu által, mely — bár mennyire sajnáljuk is — tagadhatlanul egyre létezik. Ezért vélem szükségesnek a tévedés

földerítését. Hisz nekünk, kik csak az igazságot keressük, mi okunk sincs takargatni azt.

Más meghatározást kell hát keresnünk. Nem kételkedtven, hogy a nemzetiség ép azon minőség, mely a nemzetet azzá teszi, a mi, vagy inkább olyanná, a minő: mindenekelőtt a nemzet fogalmát vélem felállítandónak. Erre törekedve vegyük vezetőül a nyelveket, mint a nyelvek az egyes kutatónak lehető legbiztosb vezérei, annál fogva, mivelhogy bennünk egész népek, tehát miliók szellemének, magához századokon át hiven maradt felfogása tükröződik. Ezek különbség nélkül, a nemzéstől vett, tehát az eredet és vér közösségére mutató szóval jelölik a kérdéses eszmét, s így ha velők meghasonlani nem akarunk — a mi pedig mindig veszedelmes — amaz alapnál megmaradni mi is kénytelenek leszünk. Ehez képest csak azoknak egyetemét mondhatjuk nemzetnek, a kik vérben, eredetben egyek. De, mert cselekvékenységre való képesség is van csatolva a nemzet fogalmához: azokét sem föltétlenül, hanem csak azon esetben, ha az eredetben egyek által képezett viszonyos egész magát államilag szervezvén, külön egyéniséggé fejleszté, oly egyéniséggé, a melynek meg van határozott saját jelleme, megfelelő azon külső természetnek, a melynek ráhatása alatt folyt le fejlődése, s azon eseményeknek, melyeken átment volt; különben csak nép az. Két egészen soha nem hibázható tényező van hát a nemzet fogalmában. Egyik, tagjainak vérközössége; másik, azok egyetemének azon egy állam-életre fejlettsége, tehát egyik természeti másik meg szellemi. Hol mindkét tényező érintetlen tisztaságban, zavartalanul hat, vagy a hol neta-láni zavartatásuk még jóvá tétetett, ott a nemzet fogalma tisztán valósul meg. Nem így, ha az eset ellenkező. Pedig ily ellenkező esetek egyáltalán nem lehetetlenek. Mert a legtermészetesebb ugyan s épen azért valóban is meg szokott történni, hogy valamely határozott jellemű s annál fogva viszonyos egészet képező földterületet, akár ott születve, akár bevándorolva egy nép foglaljon el s magában és egyszersmind egészében jusson el ott államéletre, lévén így nemzetté. Mondom ez a legtermészetesebb ugyan: de azért az ellenkező sem lehetetlen, sőt nem is kevésbé szokott. Ezáltal megérintetik s tisztaságában megzavartatik a nemzet fogalmának megvalósulása; azok, kik az államban egyesülnek, nem lévén eredetben is mindannyian egyek, vagy fordítva, az ebben egyek nem képezvén csak egyetlen államot. Minél kevésbé tür-

ténik ez, annál erősebb lesz azon, a családihoz hasonló érzelem, melylyel viseltetnek egymás iránt a nemzettagok, mint a kik valóban rokonok, s pedig nemcsak vérben, hanem fejlődésük egész módjában, erkölceikben és szokásaikban is, de főleg mindabban, mi a nyelvben és nyelv által kifejezésre jut. Mint az eredetben egyeknek államilag szervezett s ez uton külön egyéniséggé fejlett egyetemét nemzetnek mondjuk: úgy azok összegét a kik egymáshoz annak körén belől közelebb rokonok — nemzetségnek; mi hát a nemzetnél mindig szűkebb körű, bár azzá tágulhat s emelkedhetik.

Megállapítva, és pedig a nyelvek által nyújtott tanuságnak figyelemben tartásával megállapítva levén így a „nemzet“ értelme: egyszersmind meg van állapítva a nemzetisége is, ha t. i. igaz, hogy alatta azon minőség értendő, mely a nemzetet azzá teszi a mi, vagy inkább olyanná, a minő. E szerint a nemzetiség sem tudat, sem érzet, hanem az eredet egységében gyökerező s ép azért az eredetben egyeknek egész összeségét megillető, de teljességre s határozott kifejezésre csak együttes állami fejlődés által hozható azon minőség, mi nemzeteknél szintugy, mint egyeseknél azoknak egyediségét képezi, alkotja. Együttes állam-élet által nem fejlesztve, csak népiség az. Hogy e minőséget a vele bírók tudatra vitték legyen, az szintoly lehető, mint az ellenkező. De tudatra nem vitetve is hatni fog az, félreismerhetlenül. Hisz maga a nyelv is annak hatása alatt képeztetik, és mégis a nélkül, hogy tudnók; annyira, hogy inkább képződménynek, mint képzeménynek lenne nevezhető. A mit nemzetiségi érzelemnek mondunk, az kevésbbé magának a nemzetiségnek érzete, mint inkább az általa egybefűzőttiségő, azon érzet, a mely által természetes ragaszkodással csatlakozunk azon összességhez, a melylyel ugy származásunk, mint államéletünk alapján éppen egybefűgünk.

Ha eddigi fejtegetéseinkben nem tévedtünk, ugy a nemzeti ségnek egyetlen eredeti alapja a származásnak huzamosb időn át ugyan azon természeti ráhatások alatt állástól kísért, s éppen azért ugyanazon államéletre is vitt egysége, melyből a fejlődés folyamában megszületett erkölcsöknek s szokásoknak, valamint a szint az alatt kiképződött nyelvnek is közössége, önként következik. Azért csak természetesnek találhatjuk, hogy a nemzetiségi érzelem is annyira terjed ki, mint ama közösség, s olyan erős, mint az. Nem fog hát meglepni bennünket azon tünemény, mely szerint ott, hol

az eredet egységéről s a huzamosb időn át együltt fejlődésről tanuskodó nyelvközösség létezik, egy közös nemzetiségnek érzetét találjuk, s pedig — gyengülve bár — még oly népeknél is, melyek — noha egykor kétségkívül egy államot alkottak — századokon át külön s néha épen ellenséges államokban éltek, valamint az sem, hogy még a nyelvrokonság is hasonló eredményeket szül, s például a germán, román és szláv népek közt, — a mennyiben a nyelvrokonság népek közös ellenekkel állnak szemközt — egy bizonyos egység érzetéhez vezet. Hisz a köztük létező nyelvrokonság is az eredet egységére mutat, csak hogy a messzebb távolban, a régebbi múltban.

Azzal, hogy főnebbiekben az eredet egységére, de egyszerűsmind az egyazon államéletre is vezetett, mert hosszabb idő alatt ugyanazon ráhatások alatt folyt együttfejlődésre is vittem vissza a nemzetiséget, azokkal is biztosítam egyetértésemet, a kik — mint például Mocsáry is — úgy vélekednek, hogy „nemzetiséget külön fajzás külön nyelv szülhet, közös nemzeti állás és hosszú történet nevelhet föl.“ E nézetet teljesen méltánylom, s tudom, hogy annál fokozottabb lesz a nemzet öntudata, minél többre tekinthet vissza, a mit mint olyan tőn, és megfordítva. Ezt tudom. De azért ne felejtjük, hogy azon mindenesetre tartós együttélés, mely alatt a közös nyelv megalkotásának nagy műve befejeztetett, közös államéletre is vezetett rendszerint, s az összetartozásnak mindenesetre oly érzetét teremthet meg, melyet, míg a nyelvközösségnek vagy rokonságnak fenállása épen annak kétlen bizonyosága, hogy a később bekövetkezett különélés, nem bírta eltüntetni a régibb közösnek szüleményeit, s miután a közös nyelvben tevékenységének épen olyan szülöttjét szemléli a nemzet, melyben elmevilágának összes tartalmát hozta külső létezésre. Ezért tökéletesen igaz, hogy „nemzeti nyelv nélkül nincs nemzetiség, nincs nemzeti műveltség;“ de ép oly igaz viszont az is, hogy míg a nemzeti nyelv él, addig a nemzetiségérzelem szunnyadhat ugyan, de nem halhat el. Nem halhat el, de gyengülhet. Sőt az eredetben egyek közös államéletének megszűnése már magában kétlen bizonyosága annak, hogy az őket távolító hatalmak tulszárnyalták az egyesítőket. E tulszárnyalásra való tekintetből történik, hogy gondosabb nyelvhasználat mellett nem is szólunk egy nemzetről ott, hol több államra oszlott egy népre gondolunk, s ha ily népnek még is nemzetiségéről s nem népiségéről beszélünk, ez csupán egykor birt együttes államéletére

s annak fenmaradt fejleményeire való tekintettel lehet. De e nemzetiség a múltban tetőzött s erejéből folytonosan veszt, folyvást távolítván az általa egyesítetteket, a külön államélet fejlesztvén más erkölcsöket, más szokásokat, mik pedig a nemzetiségnek csak úgy tényezői, mint maga a nyelv. Fokozott mérvben történik ez akkor, ha az eredetben egyek, nem csak hogy nem egyetlen államot alkotnak, de nem is magukban, hanem más népekkel vegyest, tehát ezek hatásának kitétetnek. Ezért nem értjük például az amerikai szövetség angol eredeti lakóit az angol nemzet nevezete alatt, bár nem tagadjuk is meg, mintegy átöröklött angol nemzetiségűket. Hogy a nemzetiség képzésében mily fontos tényező az államélet, szembeszökőleg bizonyítja a tény, mely szerint a nyelvek oly államok lakosságát sem kételkednek egy nemzetül foglalni össze, melyek több nép, vagy néptörödékek által képeztetnek, mihelyt van köztük egy, mely az államot megalkotó s színezi, saját jellemének rányomása által. Ezért beszélhetni p. o. magyar és cseh nemzetről, oly értelemben, melyben az, ez országok minden népét magában foglalja. Még inkább lehető ez természetesen, ha az ily, hogy úgy mondjuk, vezérnépnek sikerült a többieket mintegy magában olvasztani, áthasonlítani, úgy szintén akkor is, ha ez áthasonítás helyett, idő folytán valami új képződménybe olvadtak föl ez egyelőre különböző népek. Ellenkezőleg oly állam, melyben ez utak egyikén se mentek egységre a benne találkozott külön népek s melynek népei közt olyan sincs, mely az államnak úgy megalkotásában, mint színezésében kiválóbb részt vett volna, saját nemzetiséggel egyáltalán nem bír. Így p. o. Helvetia, melyben helvét nemzetiséget hiába keresnénk, csak francziát, olaszt és németet találhatván ott. Ép a nemzetiségi egység e teljes hiánya az, mi ott a szorosabb államegységet kívánó s teremtő monarchiai kormányalakot úgy szolván kizárja.

II.

Előbbi cikkemben úgy határoztam meg a nemzetiséget, mint az eredet egységében gyökerező, s ép azért az eredetben egyeknek egész összességét megillető, de teljes fejlettségre a határozott kifejezésre csak egyittes állami fejlődés által hozható azon minőséget, mely a nemzetnek egyediségét képezi, alkotja.

Ugyanott megjegyeztem, hogy képződésének folyama nem mindig marad ily zavartalan, egyiránt lehető levén, hogy:

az eredetben egyik idő folytán különböző államéletet éljenek, s tán nem is magukban, s hogy:

együtttes államéletre eredetükben különböző népek s illetőleg néptörödékek egyesüljenek.

Amaz esetben egy nép oszlik meg több nemzetté, melyek nemzetisége is hova-tovább, annál inkább különböző lesz; emebben meg több népből s illetőleg néptörödékből képződik egy mindig tömörebb, tömörebb s egyöntetűbb nemzet. Nem szükség mondanom, mert hisz a történet tanuskodik róla, hogy a világ vezérnemzetei, szintén kivétel nélkül, ez utóbbi módon születtek meg, a kölcsönös egymásrahatás, összeszokás és mindinkább rokonulás útján képezve ki nemzetiségöket, fényes bizonyossággal azon igazságnak, hogy az emberre, mint nemcsak természeti, de kiváltképpen szellemi lényre nézve a legtermészetesebb nem szükségkép legjobb is egyszerűs mind.

E rövid ismétlés után térjünk át a magunk elé tűzött feladat további részének is megoldására, tőlünk telhetőleg kifejtvén a nemzetiség fogalmának követelményeit, s a módokat, melyek szerint e követelményeknek eleget tehetni. Feladatunk e részének megoldása az előzőttekben elmondottak által nagyon megkönnyebbült. Igen, mert belátva egyszer, hogy a nemzetiség a nemzeteknek egyediségét alkotó, végalapjaiban mindig természeti minőség: nem kételkedhetünk, hogy követelményei ugyanazok, melyek az egyediségnek általában sajátjai.

A mindig valami alanyhoz kötötten létező, mert csakis így létezhető egyediségnek jelentősége általában abban áll, hogy különös módon színezzé tartalmát és munkásságát azon alanynak, a melynek sajátja. Ehezképest a nemzetek egyedisége sem kölcsönöz azoknak tartalmát, vagy hajtja azokat — már eredetileg — cselekvékenységre; de igen is eszközli, hogy a bennök élő szellemi s épen azért köz emberi tartalom valami különös és sajátos módon legyen színezve természettel; eszközli, hogy a szellem mindegyik nemzetben valami csupán neki sajátos, különös módon fejtse ki a fogalma által kívánt s ezért föltétlenül és egyáltalán szükséges cselekvékenységet, köz emberi mivoltuknak dacára is megfelelő különös színezetet adva így ama cselekvékenységek szülötteinek is. t. i. nemzetit.

Ugyanezért mitsem kételkedem az irtak alapján nyíltan kimondani, hogy a nemzetiség követelményei nem állanak s nem állhatnak másban, mint hogy minden nemzetnek lehetséges legyen saját módja szerint, tehát a nélkül élni és cselekedni, hogy meg kellene tagadnia természetének különösségét. E követelmény jogosított, és pedig először azért, mert csak így lehet ama cselekvékenységnak némi biztossággal sikerét reményleni; de jogosított másodszor azért is, mert a különböző lehetőségek tusájában csak így lehetséges nyílt létezésre hozhatni az emberi szellem nagy világának összes tartalmát; eszközölni, hogy ne csak minden lehető megvalósuljon, hanem minden lehető módon is. Az így szülemelő különbözőségek nagy sokaságának viszont egységre menté alkotja aztán a szellem-világ szép harmóniáját.

Mivel azouban a nemzetek egyedisége azok egyescire is átszáll, sőt bennünk még a nemzetek szétesése után is fönmarad: természetes, hogy ama lehetőségnek nemcsak a nemzetre, mint egészre nézve kell adottnak lenni, hanem az egyesekre nézve is, ezeknek cselekvékenysége is csak úgy lehetővé gyümölcsöző, s a nemzet, míg él is, csak bennünk és általunk élvezi.

Általánosságban kijelelve lévén így a nemzetiség fogalmának követelményei, kísértünk meg azokat részletezni is.

A nemzetnek, mint olyannak cselekvékenysége az általános akaratnak kifejezésre juttatásában, vagyis a törvényhozásban, aztán a kormányzásban és végre az uralkodásnak tényében határozódik. A nemzetiségnek, irányában föntebb fölállított követelménye hát azt teszi, hogy mind e téreken érvényesíthesse az önnön mivoltát, jellemét. Innét látható, hogy például a törvényhozás téren a nemzetiség követelményének nem lehet eleget tenni csak az által, ha a nemzet nyelvén szólnak a törvények, s ha ugyanaz használtatik az alkotásokra célzó tanácskozásokban. Sőt inkább, e végre szükséges, hogy a törvényhozó hatalom szerkezete biztosítékul szolgáljon arra, hogy a hozandó törvényekben a nemzetnek erkölcesei tükröződnek vissza, csakhogy megtisztítva. Ennél fogva a nemzet illetékes, mert bensőleg minősített részének a törvényhozásra való kellő befolyását biztosítván, e téren a nemzetiség jogos követelményének is megfeleltünk. Ez oka, miért nyughaték meg például Helvétianak olasz és franczia része abban, hogy a szövetségi gyűlés nyelve a német legyen. Megnyughaték, és pedig minden nemzetiségi feltékenység nélkül, mivel tudta, hogy nemzeti jel

lemét azon nyelven is érvényesítheti, s hogy ép ez a fődolog. És ha Popovichnak igaza van azon állításban, hogy a hazának a magyar nemzet által annyi szeretettel ápoltt önkormányzati szabad alkotmánya szláv eredetű: úgy hason származásu honfitársainak valóban nincs okuk panaszra a miatt, hogy nemzeti jellemüket már az alkotmányozás terén is ne érvényesíthették volna, nincs okuk, ha azon téren soha nem hangzott volna vagy csak egy szláv szó is. S ha ez lehető volt régibb, aristokratikus s annál fogva egyszersmind tulnyomóbban magyar intézményeink mellett, mit szóljunk ma, mikor demokratikus institúcióink nem magyar ajkú honfitársaink oly nagy sokasága előtt nyiták föl a közpálya sorompóját?

A mondottak azonban természetesen nem azt teszik, mintha a nemzeti nyelvnek e téren is használhatása mi sulylyal sem birna. Jól tudom az ellenkezőt, tudom, hogy ez által egy egészen külön mező nyílik a nyelv s általa a nemzeti értelmiség fejlesztésére s tudom, hogy a befolyásra jogosítottak találóbban s így sikere, sebben fejthetik ki eszméiket anyanyelvükön, mint bármi másikon. S ép ezért ott, hol egy ajkú nép képez egy államot, valódi bűn leszorítani a nemzeti nyelvet a törvényhozás teréről. De már ott, hol egy nemzettestben több népek vagy néptörzsek egyesültek, a kérdés nem ilyen egyszerű. Ott a kérdés az, egy legyen-e a törvényhozás nyelve, vagy e téren is jogosított legyen a nemzettestben egyesült népek vagy néptörzseknek mindenike. E kérdés — véleményem szerint — egy törvényhozási nyelvnek megállapításával döntendő el, még ott is, hol a nemzettestben egyesült népeknek egyike sem igényelhetné a vezérszerepet. Így döntendő el, mert a különben támadó nyelvzavar s egymás nem értése még inkább kizárja azon lehetőséget, hogy az egyesült népek mindenikének biztosítsák a kellő befolyást. S mivel ennek biztosítása megelengedhetlen, önként következik, hogy a törvényhozás terén több nyelv használhatásának megállapításával támadó zavar, végeredményében a törvényhozás munkájának s vele magának a nemzettestnek szétejtésére fogna vezetni, a mire törekedni pedig haza elleni bűn.

De ha mindezeknél fogva, a törvényhozás terén több ajkú államban is, egyetlen nyelvnek használata állapíttatik meg, mulattatásul szükséges államilag gondoskodni arról, hogy annak ismerete mindenki által meg legyen szerezhető. Előrehozó esetre a

törvényhozásba való befolyhatástól lennének elütve mindazok, kiknek a választott nem anyanyelvük, vagy legalább kétséssé lenne, attól el nem üttetésük.

Azonb n, ha a törvényhozás mezején, több nyelvű államban, ilyen megszorítás nem is mellőzhető: még azért nem következik, hogy a választotton kívül más nyelvnek számára épen semmi tér se nyíljon meg e mezőn. Hisz az egyes s illetőleg a család és az állam között oly nagy távolság van, melyen község, megye vagy tartomány igen jól megférnek. Semmi kétség, hogy mint az ország egészének még a több nyelvtűség esetében is, meg van e maga különös és határozott jelleme, képeztetve mintegy a benne élő különböző nemzetiségek közös kihatója által: úgy részei mind-egyikének is. Föltéve már, hogy e részek egyikében vagy másikában a lakosságnak nemzetisége, s annál fogva nyelve is, nem az, a melytől az ország egész nevét, s tulajdonképpen legalább jellemét is veszi: vajon mi gátolja, hogy ezek községük — vagy megyéjükben oly tért nyithassanak, melyen a magukét érvényesíthessék, és pedig a statutuarius jognak fölhasználása által még a törvényhozásával analog téren is? Ott, hol életerős községi és megyei élet létezik, bizonyosan semmi.

Hasonlót kell mondanunk az igazságszolgáltatás és közigazgatás, tehát általában a kormányzat tekintetében is. Az országos kormányzat s annak közegei, könnyen belátható okokból, nem használhatnak más nyelvet közegül, mint a törvényhozás nyelvét.

Ezzel azonban megint nincs mondva, hogy egy több nyelvű országban minden más előtt el lenne zárva a közkormányzat tere. A községi és megyei önkormányzat itt is teljesen alkalmas tért nyitni azoknak, és pedig épen ott, hol erre a kormányzat érdekében is félreismerhetlenül szükség van. Ugyancsak a községi és megyei kormányzat organumait illeti a köteleesség, hogy az állampolgárok mindenikére nézve saját nyelvén tegyék férkezhetővé az állam kormányának rendeleteit is.

De mivel a községek és megyék nem önálló egészek, hanem az országnak alkat elemei: következik, hogy e minőségük is számba veendő. Ép azért szükséges, hogy jegyzőkönyveik azon nyelven is vitethessenek, mely az országos törvényhozás és kormányzás nyelve, s hogy e nyelvet országszerte mindenütt használhassák, tanácskozás és ügyködés közben az egyesek is. Szükséges ez egy felől a központi föltgyelet és ellenőrzés lehetségesítése vé-

gett, más felől meg a célból is, hogy kivétel nélkül jogosított közegeül szolgálhasson a különböző nyelvű közösségek és megyék érintkezésének.

Egyébiránt megint ne felejtsük, hogy a nemzetiségnek nem egyedüli és egyetlen tényezője a nemzeti nyelv, s hogy ennél fogva annak a közkormányzat terén érvényesítése sem egyértelmű emennek ott használhatásával. Erős meggyőződése, hogy oly intézmények, melyek a nép szokásaival és erkölceivel összhangzó közkormányzatot biztosítanak, e téren is fontosabbak, mert lényegesebbek, és pedig nemzeti tekintetből is.

E nézetem helyességének támogatására alig hozhatnék föl valami döntőbbet azon tényről, mely szerint — tudomra legalább — alig jut eszébe csak egy nemzetnek is csupán nemzeti nyelvének használatásától tenni függővé létét azon kérdésben, ha vajon igazán nemzeties irányról tanuskodnak-e az uralkodásnak tényei? Még eddig nem hallottam olyan nézetet sem, mely nemzetinek azért, s csak is azért tartana valamely politikát, mivel annak közegeül nemzeti nyelv szolgál. Hisz ez esetben, az egy francziának kivételével, a művelt népek mindannyiának nemzetietlen lenne külpolitikája, mit állítani pedig, kinek sem juthatna eszébe. Óvakodjunk hát az egyoldaluságtól, mely bennünket az egy nyelven kívül a nemzetiség minden más tényezőjének figyelem nélkül hagyására vihetne, és arra, hogy midőn azt nagyon is hangsúlyozzuk, ugyanakkor s talán ép az által föláldozzunk minden egyebet. Sőt ellenkezőleg, legyünk meggyőződve, hogy a nemzetiség követelményének akkor és az által tétetik elég, a mikor a szabadságának. Igen, mert ha szabad tér nyitnak a nemzetnek, hogy cselekedjék, az bizonyos mind egészében mind egyeseiben önnön szellemében és irányában fog cselekedni. Ugy de éppen ez az, mit a nemzetiség fogalma kíván.

Természetes, hogy oly országban, melyben több nemzetiség is van, ezeknek mindenike igénybe veendi a kellő befolyást. Ez által meg bizonyul, hogy a jól értett nemzetiség az egyenlőség- és testvériségnek is feltétele alatt juthat csak jogához.

Láttuk, hogy a nemzetül már nem létező népek nemzetisége csupán csak egyeseikben él, kikre átszállott volt. Így a zsidóknál Részben ugyanezen eset forog fenn akkor is, ha valamely nemzetül még tetteleg létező népnek testéről annak kisebb-nagyobb része levált, hogy más népekkel együtt alkossan államot s képezzen

ához nemzettestet. Ily esetekben csakis az egyesek lehetnek alanyai azon jogoknak, melyek a nemzetiségi méltó igényeknek megfelelőnek. Természetesen, miután egy államban lehet és virágozhatik ugyan több nemzetiség; de nem létezhetik több szervezet, s ezáltal önálló cselekvékenységre képesített nemzettest. E lehetőség az állam egységének eszméje kizárja.

Ezen, mivelhogy ez így van, minden ily esetben nemzetiségi tekintetből is rendkívül fontos a társadalmi munkásság mezeje, ez lévén azon tér, melyen az egyes, község, megye, sőt tartomány határain túl is szabadon egyesíthetik az egyesek erőiket, nemzetiségiüknek fejlesztésére. Hogy ezt akadályozatlanul tehessék, annak feltételét ismét csak az állami szabadság képezi, újból bizonyítván, hogy a nemzetiség és szabadság ügye csak együtt védhető és tart-
ható fenn.

A községi, megyei vagy tartományi önkormányzattal, még inkább pedig a társulás szabadságával minden eszköz meg van adva arra, hogy nemzetiségünket oly államban is sikerrel szolgál-
nassuk, mely nem csupán, hanem is főleg tőle veszi színezését. S
épen mert ez így van, lehetetlen nem reménylődnök, a nemzetiségi
kérdés szerencsés megoldásának hazánkban is sükorülésén. S ezt
annál is inkább, mert hazánkban a magyarok kívül nincs egy,etlen
nép is — kivéve a zsidót — mely a földön kívül államéletet is ne
élne, s így a szó szoros értelmében vett nemzetül is ne léteznék.
S ha a nemzetiség érdekében nemzetileg színezett államélet is ki-
jávartatik: úgy a honyczt sem nélkülözi, egy is. Csak a magyar
nélkülözni azt, ha itt nem élhetné, azon magyar, kihez szólván teljes
joggal mondá vagy költője, hogy a nagy világon nincsen számára
hely, a földön kívül.

Természetesen, hogy az országban, melyben több nemzetiség
van, ezeknek mindegyike igénybe veszi a kellő befolyást. Ez

III.

Ha b. Eötvös azt állítja, hogy a nemzetiségi érzés soha az
embernek telteire nagyobb befolyást nem gyakorolt, s ennyi köve-
telesekre alkalmat nem adott, mint jelen korszakunkban: úgy vele
alkalmasint mindannyian egyetértünk.

E reményeknél mindenek előtt azon előmenetelt tekintti a
nemzet, melyet Európa nemzetei a külvilágban tettek, mind-

ván: hogy „valamint az egyesnél saját személyiségének — tulajdonképen egyéniségének — öntudata az első lépés, melylyel elméleti kifejlődése kezdődik, s minden haladás, melyet e kifejlődésben tesz, csak ezen öntudat tisztább felfogásához vezet: úgy van ez nemzeteknél is, s lehetlen, hogy azon arányban, melyben műveltebbekké válnak, bennük egyéniségüknek, azaz nemzetiségüknek érzete ne ébredjen föl.“

Az elismert ténynek ezen magyarázatában részemről csak bizonyos megszorítással osztozhatom. Hiszen ha ez egyáltalán helyes volna, úgy a nemzetiségi érzelemnek szükségképen a legműveltebb népeknél kellene lenni leghatásosabbnak, a mi pedig nincs úgy.

A művelődés ösvényén tett első lépés, egyesnél, mint nemzetnél, igenis abban áll, hogy egyéniségének tudatára ébred. De tagadnom kell, hogy minden haladás, melyet a kifejlődésben tesz, csak ezen öntudat tisztább felfogásához vezessen. Tagadnom kell; mivel a tapasztalás nekem inkább azt látszik mutatni, hogy a műveltség útjain tett további előhaladás bennük inkább azt fejti ki: s juttatja ez által mindinkább tulsulyra, a mi sajátos és szívesnek daczára is közömbös, s épen azért mindannyjunkban egy, — a szellemet. Ezért van, hogy a műveltebb nemzetek sokkal közelebb állanak egymáshoz, mint sem a nyersebbek. És ez jól is van így; csupán ez uton szünhetvén meg az egyes emberek és nemzetek közt eredetileg létező azon viszony, melyet már Hobbes megfogott föl, mint mindeneknek harcát mindenek ellen. Milyen az épen nevezett nagy gondolkodót tárgyának mélyen átértése vitte oralitett tételének föllállítására: úgy b. Eötvöst is szinte az birta rá, hogy a XIX-ik század uralkodó eszméinek az államra gyakorolt befolyásáról írt epochalis művében nyíltan kimondja, hogy „Valamennyi nemzeti törekvés alapja a magasabb hivatás érzete; ezéja: uralkodás.“ Épen mivel a tisztelt hártó tárgyának mélyen átértése birta e tételnek felállítására: véleményem szerint mind jogosulatlanok azon ellenvetések, melyekkel úgy szólva mindazok részéről találkozott, kik könyve, különösen pedig annak idézett tétele fölött nyilatkoztak. Az öntudatra ébredés első idejében kevéssé fejlettnak tudván egyéniségünket: egyesekül, mint nemzetekül azt hisszük, hogy annak biztossága más egyenjogúaknak mellettünk megittirásával részélyezze lenne. Ugyanazért erre nem vagyunk hajlandók, és pedig annyival inkább nem, mivel velünk egyenlő mltukat

belátni, ugyiszlva még nem érkeztünk. Ezért nincs békés együtt-lét sem erejüket érző gyermekek, sem ugyan olyatén gyermeknépek között. De ez csak a fejlődésnek kezdetén van így; az annak további folyamában kifejlő köz, majd okos öntudat egyeseknek, mint nemzeteknek, azt mondván, hogy különbözetük nem érinti állagukat, a mi nem más, mint a mindig és mindenütt egy és ugyanazon szellem. E belátással eltűnik az ok, mely egyelőre jogosultnak tüntethető föl az uralkodásra irányult törekvést, s lehetővé lesz a nemzetiségi törekvések céljának megigazulása. Ennél fogva úgy vélekedem, hogy a nemzetiségi érzelemnek eddig halatlan hatalomra lett emelkedése onnan magyarázandó, hogy nem egy nép újból lépett a művelődés ösvényére, csak mostanában jutván el egyéniségének öntudatára is. E tény hatását csak fokozta, azon körülmény, hogy öntudatra ébredésük azon korban esett, mely az egyéniség s az egyéni jogosultság fogalmát általában előtérbe tolta. Fokozta, mivel csak következetes az, hogy mikor az egyes ember egyéniségének elismertetését követeli az államban: ugyanakkor a népek is hasonlót tegyenek, csak hogy a világban, nemzetül létezését követelven.

Mivel pedig ezt igen is hiányosan találják meg azon korban melynek államai a népek egyéniségére nem tekintve alakítottak meg: egyszersmind az is érthető, miért hogy a nemzetiségi törekvések, nem egy államra nézve oly igen vészesek. Sőt nemesak arra. Hisz saját honunkban láttuk, hogy a más oldalról is támogatott nemzetiségi különbség, elég erős volt szakadást támasztani az ágostai hitvallást tartók egyházában, s teljesen szétrepíteni a geletit, megosztván azt szerbre és románra. Hasonló megszakasztással, sőt szétrepítéssel fenyegeti az államot is. Meghódoljunk-e im e romboló iránynak, vagy pedig megigazítsuk azt! oly kérdés, melyre a hazaszeretet gondolkodás nélkül is biztosan megfelel. De attól eltekintve is kísérsük meg a feleletet.

Nem szenved kétséget, hogy azon eset, melyben valamely nép egymagában és egyszersmind egészében is alkot egy államot, a legtermészetesebb. Hisz lehetlen természetesebb valamit gondolni, minthogy az önzés kormányozta s azért szeretetlen társadalomból kiválva, a — vérben és nyelvben — különben is rokon elemek szervezkedjenek olyatén egészszé, mely a szeretet elvét is érvényesítendő legyen. t. i. állammá. Ide járul, hogy már a megtelepülésnél is rendszerint egy fitkos, nem értett, de azért mégis haté-

kony rokonszeny vezetí és határozza a népeket, mindegyiket a neki épen megfelelő földre vivén s azon marasztván meg, hogy ott államot képezzen. Innét van, hogy például Europa államai körülbelöl a nemzetiségek határai szerint is lennének alakítva, mihelyt a földrajzi határok szerint különülnének el.

Azonban az állam nem a természet, hanem a szellemvilágnak körébe tartozik, melyről pedig már fentebb is érintém, hogy ránézve a legtermészetesb nem szükségképen legjobb is egyszerűsind. Azért a legtermészetesb állapotnak létesítésére intézett törekvés irányában nem is föltétlenül jogosított, hanem csak akkor, ha ész-okok nem kívánták volna módosittatását, vagy legalább nem kívánják többé. Mert hogy kívánták legyen, s hogy egyre kívánják, az nem lehetetlen. Bizonyító példaért hazánk határaitul mennünk fölösleges volna.

Szemben a természetben honos kötöttséggel, kétségkívöl a szabadság képezi a szellem fogalmát, a melynek megvalósítására hivatott az. E megvalósítás annak legfőbb célja, s mert létezése csak a folytonos kivivásban áll, örökös munkája. S épen mivel e ezélt csak az államban és állam által valósíthatja, s fordítva, mivel ezt megvalósítva a statust szüli meg: érthető, hogy azt és annak javát minden másnak fölé kell helyeznünk.

Há már az történnék, a mi hazánk földjén valóban történt is, hogy a rajta megtelepülve volt különféle nemzettöredékek geographiai egységes létének megfelelő s a szabadságot kültre is biztosítani képes szintén egységes államot létesíteni képesek nem voltak: úgy valóban nem szerencsétlenségnek, hanem, a szabadságnak minden nemzettel közttyét tekintve, a lehető legnagyobb szerencsének kell tekinteni egy oly népnek közéjük hatolását, mely egyelőre legalább, mindnyájunk fölött fölényt gyakorolva és mindannyiának súlypontul szolgálva, itt is lehetővé tette az egységes államnak megszülethetését, s vele és általa a szellem fogalmának, a szabadságnak e földön is hovatovább, annál inkább megvalósulását. A magyarok honfoglalásának ez értelme, ez jelentősége. S mert tagadni nem lehet, hogy a magyar elem nélkül, avagy ellenére, a szabadság ügyét sikerrel szolgáló államot a többi fajok ma sem alkothatnának, s mert szintoly bizonyos, hogy a közrehatásukkal megalkotott s eddig fentartott állam is csak úgy képes továbbri is sikeresen szolgálni azt, ha szeretetében fajkülönség nélkül ha-

ven egyesülnek gyermekei: önként következnek, hogy az egyesülésre közemberiségi tekintetekből is kötelezvék. — Hogy a szabadság ügyének szolgálatára kepcsitett állam tartassék fenn mindennütt, hol lehet, s így földünkön is: az fő, köz emberi cél; hogy azon állam, melynek fiai vagyunk, csupán a mi nemzetiségünkéből nyerje egyedi színezetét, az csak a mi célunk, mely mint különös soha sem helyezendő amaz általános fölé. Ezért meg kell nyugodnunk azon, hogy az állam testét különböző nemzetiségű népek, illetőleg néptörödékek alkossák, melyek, nélkülözvén a származásnak és nyelvnek egységét, a szabadságnak szeretetében forrjanak össze, s azéban, mi azt szolgálván, vele azonos, a hazáéban.

Jövvőre ez álláspont magaslátáról kísértjük meg, válaszolni a belgrádi „Vidov Dan“-nak, c lapok 24-dik számában egész terjedelmében közlött cikkére.

A „Vidov Dan“ szerint kázánkban egy állandó jelenség észlelhető, a nemzetiségi kérdést illetőleg; egy részről t. i. a nemzeti egyenjogúság követelése, más részről megint az inkább polgár egyéni szabadság megadása. Ezért látja időszorunk a kérdést: Mily módon különbözik a szabadság egyik, nem a másiktól?

„Iparkodjunk — mondja — tegyélb is ez iránti fogalmakat tisztázni, hogy egyszer valahára megszűnjünk a kettőt összezavarni.“

Részünkről igenis készeknek éreztük magunkat, követni a „Vidov Dan“-t a fogalmak tisztázása útján. De kötelességünknek tartók azt is, hogy vigyázzunk vezetőnkre, ha nem téved e meg, nehogy őt követve, magunk is hibába eshessünk. S ezt annyival inkább, mivel sem a kérdés feltevésének módjában meg nem nyughattunk, sem a célba veit megoldás közben tannított eljárást nem helyeselhettük.

A kérdés feltevésének módjában meg nem nyughattunk meg azért, mert helytelennek tartjuk a szabadság és egyenjogúság fogalmainak egymás helyett használatát, egymással fölcserélését. E nézetünk mellett szól maga azon meghatározás is, melyet a pol-

gáregyeni egyenjoguságról éppen a „Vidov Dan“ ad, mondván: hogy „valamennyi polgárnak jog és kötelességbeli egyenlősége képezi az egyenjoguság ezen nemét; amazok élvezetében, emezek súlyának viselésében mindazok, kik az államban laknak, egyenlőkké lesznek.“ E meghatározás szerint ugyanis a polgári-egyéni egyenjoguságnak a szabadsággal való összeesése éppen nem föltétlen, éppen nem szükséges. Mindjárt nem esnek azok össze, mihelyest a a polgárok egyetemének jogbeli egyenlősége nem a kellő mértékben jogosultságó. Nemcsak egyes polgárokra, hanem egész nemzetiségek — sőt nemzetekre nézve is eléggé érezhetőleg tanuskodott e különbségről a Bach-féle „Gleichberechtigung.“ Ezért hiba, hogy a „Vidov Dan“ fölcserélhetőnek véli a szabadság fogalmát az egyenjoguságéval. Még nagyobb hiba, hogy ha már fölcserélte őket, nem az egyenjogusággal egynek tartott szabadságra irányzá figyelmét, hanem az evvel összeejtett egyenjoguságéra; nem arra föltékeny, hanem emerre, egyenesen abban találván megnyugvást — habár csak egy részben — hogy otthon minden polgár egyenlő, nem pedig abban, hogy egyenlőségük a szabadságnak egyenlősége.

De — mint mondtuk — a czélba vett megoldás közbeni eljárását sem helyeselhetjük. Azt kelle ugyanis várnunk, hogy különbséget akarván fölmutatni a polgár-egyéni s a nemzeti egyenjoguság, s az ezzel egynek vett szabadság között: szabatos meghatározását adandja, úgy az egyiknek, mint a másiknak, lehetlen levén a köztük netalán létező különbséget kimutatni, a nélkül, hogy külön mindegyikre nézve tisztában ne lennénk annak mivoltával. Ezt mégis nem teszi, adós maradván a felelettel azon kérdésre, mit ért a nemzeti egyenjoguság s távolabbról szabadság alatt? Így aztán kimutatlan maradt a köztük netán létező különbség. Mit e helyett tett, mindössze is abban határozódik, hogy megkísérte kimutatni a polgár-egyéni egyenjoguságnak elégtelenségét, a nélkül azonban, hogy sikerülne kimutatnia, hogy ez elégtelenség éppen a nemzeti egyenjogusággal lesz ártalmatlanná. Sőt magát amaz elégtelenséget sem sikerül begyőznie. Ide vágó érveinek egyikét a nemzetközi cselekvékenységek mezejéről veszi, másikat meg a belső fejlődéséről. Lássuk mindegyiket.

Amabban így szól: „az állami actiókban a külvilággal, többé nem ismerik a polgárt. Ez természetesen közönyös, ha az állampolgárok mind egy nemzetiséget képeznek, az utóbbiban akkor eo ipso benn foglaltatnak azok is.“

„De hogyan lesz, ha ez állampolgárok különféle nemzetiségi személyiségekhez tartoznak? Akkor is valamennyien bennfoglaltatnak az állami actioban?”

„Igen, — ha a polgári egyenjoguság mellett nemzeti is van; — nem, ha emez nem létezik.”

E tagadást, e nem-et egy igével sem igazolja a „Vidov Dan.” Pedig — nekünk legalább úgy látszik — ezen fordul meg a dolog, ezen válik el a kérdés, annyira, hogy jogosulatlanak bizonyulván meg ez, minden okoskodása romba dől.

Már pedig ez jogosulatlan. Mert ne felejtstük, hogy a „Vidov Dan” állami actiókról beszél, tehát olyakról, melyeknek alanya az állam, közelebb pedig annak politikailag jogosult összes népessége, és pedig mint egész. Rajta kívül, épen mivel egész, semmi esetre sem maradhat egy polgár sem. A polgárok mindegyikét föltétlenül magába záró im ez az egész az épen, mit politikai nemzetnek neveztünk, mi hát egy államban csakis egy lehet. A magyar államban, a magyar korona egész területén természetesen magyarnak neveztetik az. De mivel tagjai nem tartoznak mindnyájan a magyar néphez: törvénykönyvünk már 1741-ből világos és határozott szavakkal hirdeti, hogy a magyar nemzet nevezete alatt Dalmátia, Croátia és Slavonia benszültött fia is értendő. Így akará egyszer mindenkorra elejét venni annak, hogy a magyar nemzet bármi actiója csupán csak a magyar néptől legyen tekinthető, s hogy joggal lehessen állítani, miként a „külvilággal való államactiókban a különféle nemzetiségek végkép eltűnnek, s egy nemzetiség — mert nevének csak kell lenni — elnyeli, absorbálja őket.” És ez így jól is van, s csupán csak így van jól, annyira, hogy nemzeti egyenjoguság esetére sem lehetne másként. Mert ha úgy képzei is a „Vidov Dan” e nemzeti egyenjoguságot, hogy valamely, például a magyar állam népei megannyian külön nemzetekül, önálló cselekvékenységre képes jogi személyekül constituálván magukat, mint ilyenek folyjanak be az állami actiókba: különféléségüknek még akkor is el kellene tűnni, hogy állami s így, egyseges cselekvésre juthasson a dolog. Teljes egyértelműség hiányában állami actio ez esetre is csak a különböző befolyások közös kihatójának irányában jöhetne létre, egyáltalában mi különbséget sem tehetvén azon körülmény, hogy e befolyások nem egyes polgároké, hanem nemzeteké. Másként természetesen, ha ezeknek

verő jog adatnék, de mi által meg el lenne ölte az állam egysége, s nyíltan kiderülne, mily nagy táv van az egyenjoguság és szabadság között.

De térjünk a „Vidov Dan“ azon érvére, melyet, a polgár-egyéni egyenjoguságnak elégtelen voltát bizonyítandó a belső fejlődésnek mezejéről veszen, állítván, hogy az egyéni szabadság arra sem alkalmas, hogy minden nemzetiségnek benső nemzeti fejlődését biztosítsa. — Abstract — mondhatnók inkább elvi — bizonyíték helyett az életből merit példát, felejtven, hogy exemplum non sunt argumenta, főleg ha nem is valóságból, hanem képzeletből vettek. A példa ez: „A tótok azt hiszik, hogy nemzetiségök üdvös ápolása végett mivelődési egyletre, matica megállapítására van szükségök, de ahhoz nagyobb összeg kell nekik, mint a minőt maguk előteremthetnek — mit tegyenek tehát? támogatás végett az ország kormányához fordulnak, de elutasíttatnak. Vajon az ország kormánya ezzel sértett e valamely jogot? Nem! A tótok ily segélyezést csak nemzetiségök nevében kérhetnek, mert az egyes tót polgárnak nincs szüksége e segélyre, az ország kormánya pedig nem ismer nemzetiségi egyenjoguságot. Egy nemzetiségnek, a magyarnak például megadja a szükségest akadémiaja számára, a tótnak nem, s bármi igazságtalan ily eljárás, még sem ütközik pozitív törvényekbe, ha csak a polgár, nem pedig nemzetisége van egyenjogunak elismerve. S most gondoljuk, hogy a kormány ily eljárást követ tanszékek alkotásánál, tanári állomásoknál, színházaknál stb. — fejlődhetik-e így a megrövidített nemzetiség.“

E példát olvasva, az ellen észrevételeknek egész özöne merül föl lelkünkben, annyira, hogy valójában munkába kerül mérséket tartanunk. Hisz művelődési eszközökre az egyes polgároknak is van szükségük, s így önnön nevükben is formálhatnak igényt létesítésüknek eszközeire, és pedig egyenjogositottságuk esetére egyenlő mértékben. Mivel pedig a művelődés fejleszt, a fejlődés meg könnyebben és sikeresebben megy a magunk, mint a más módja szerint: önként következik, hogy mindenkinek egyenlően áll jogában épen oly művelődési eszközök létesítését igényelni, melyek őt saját módja szerint vigyék elő. Ez igényeknek, jogsértés nélkül pusztán egyéni egyenjoguság mellett sem mérhetne egyenlőtlen mértékkel az ország kormánya. Sőt azt tenni érdeke sem volna. Hisz azt tevén, épen az állam okos célja ellen cselekednék, mely azt kívánja, hogy a nemzetiségek külön-

bőzése mellett is minél erősb egységben legyenek tagjai, mely egység pedig — a korábban kifejezettek szerint — épen a művelődési eszközök által fejlesztendő szellemnek ugyanazonságában találja alapját. Ide járul, hogy hazánkban az egyenlőtlen mértékek mérés lehetlen is lenne, a nem magyar nemzetiségek egyittvéve elég erősök levén ennek gátlására, mihelyest őket tagjaiknak egyenjogúsága erre képesíti.

A hadkiegészítési parancshoz.

I.

Pest, január 16. 1867.

„A multnak viszontagságai s a változott nemzetközi viszonyok iránti tekintetek immár még inkább és valóban elutasíthatlanul követelik, hogy a birodalom belszervezésének függőben levő ügyét azon alapon, melyet népeink alkotmányos jogai és érztületének általunk őszintén óhajtott kielégítése céljából kijelöltünk, tőlünk telhetőleg siettessük.“ Így szól, többek közt, a mult nov. 17-kéről keltezett legmagasb leirat. A mi e belszervezés ügyét függőben tartja, nem más, mint azon, ugy a törvényhozás, mint a végrehajtás terén absolut hatalommal tett intézkedések, melyek, mert az alkotmány sérelmével születtek, fenn nem tarthatók; de melyeknek visszavonásuk sincs nehézség nélkül, épen, mivel az alkotmányszerű intézkedés általuk kiszorítva, végettük mellőzve lön.

Minden lépés, mely az absolut hatalommal tett intézkedések számát szaporítja, csak késleltetheti amaz ügynek befejeztetését. Így a mult dec. 28-káról kelt hadkiegészítési rendelet is, mely által tehát újra és pedig tetemesen fokozta a kormány azon felelősséget, mely reá különben is nehezedett.

A képviselőház által tegnap szintén egyhangulag elfogadott felirati javaslat meggyőzőleg kimutatja, mennyire ellenkezik e rendelet alkotmányunkban gyökerező, kétlen jogainkkal, miből meg önkényt foly, hogy ahhoz való köteles ragaszkodásunk mellett mennyire meg kell annak nehezíteni a birodalom belszervezése függőben levő ügyének mielőbb lehető elintéztetését. Ehez hát nem szólunk. De rá kell mutatnunk azon távolságra, mi a hadügyminiszter ur felfogása s e nemzetnek jogos álláspontja között táton.

Legalázatosabb előterjesztésében mely sajnálatát fejezi ki a Kerkápolyi.

hadügyminiszter ur a fölött, hogy e pillanatban nem ül együtt ő Felsége leghívebb népeinek összképviselte, mivelhogy a leg nagyobb becsét helyezné abban, hogy alkotmányos úton jöjjön létre az általa ajánlott törvény. Mintha már is megállapított dolog volna az, hogy ő Felsége népeinek összképviselte lenne hivatta ama törvénynek alkotmányos úton létrehozására. Ha el kellene hinnünk, hogy ő Felsége tanácsában uralkodók az ilyen nézetek, úgy a kiegyenlítés sikerülhetése iránti reményeinket valóban csakis magának ő Felségének bölcseségébe és igazságérzetébe helyezhetnők. De ezt elhinni nem akarjuk. Nem akarjuk annyival inkább, mert a hadügyminiszter urnak említett nézete nemcsak e nemzet jogos álláspontjával áll összeütközésben, hanem magával a nov. 17-ki kegyelmes leirattal is. E legmagasb leirat világosan mondja, hogy a hadseregnek mulhatlanul megóvándó egységéhez a vezénylet és szakszerű belső szervezet egységén túl még a szolgálati időnek meghatározására s a hadsereg kiegészítésére vonatkozó elvek összhangzása kívántatik meg. Tehát az elvek összhangzása, mi meg azok különbözetét nemcsak megengedi, de egyenesen fel is teszi, haugyan egy és ugyanazon hang összhangzatot nem ad, legyen az különben hangoztatva bár hány felől. S ha így, vajjon mi szükség van, magának a kegyelmes királyi leiratnak értelmében is, ő Felsége népei összképviselétének ülésére azon ezélből, hogy alkotmányos uton születhessék meg a védrendszerre vonatkozó törvény, és jogosítva van-e az alkotmányos utnak mellőzése, nem is azért, mivel olyan képviselet nem létezik, hanem, a hadügyminiszter ur szerint, csak azért, mivel az épen nem ül együtt? E jogosultságot elismernünk teljes lehetetlen, és pedig annál is inkább, mivel ha a szükség valóban oly igen égető, nehéz megérteni, miért kelle megengedni, hogy a kiegyenlítés ügyét tekintve, egyáltalán meddőn és gyümölcsözés nélküli röpiült légyen el a drága idő, a béke megkötésétől egész a mult nov. 19-kéig.

Ennélfogva az alkotmányos ut mellőzése igazolatlan, de sőt igazolhatlan is. Mert jól mondja a képviselőház felirati javaslata, hogy „nemcsak alkotmányunk világos rendelete, hanem a méltányosság és czélszerűség is megkívánják, hogy ilynemű rendelkezések megállapításához az ország akarata is hozzá járuljon, s e nélkül, és ennek törvényes nyilvánulása előtt azok tetteleg végre ne hajtassanak.

Avagy ha írott törvény nem szállana is, nem kívánná-e meg maga a méltányosság, hogy kinyeressék az országforma és törvénytől nyilvánuló beleegyezése, mikor a hadügyminiszter ur szavai szerint arról van szó, hogy a birodalom minden védelemképes férfia hozzá csatoltassék a hadsereghez, a melynek meg annak egész ifjúságát kellend foglalni magába? — Bizony, nyal igen, különösen ott, hol nincs, mert nem lehet hite a népnek az iránt, hogy a mit kormánya tesz, az jól is van téve. Már pedig nálunk e hit nem él, és nem is élhet; évek hosszú során át fonáknak és czélszerűtlennek bizonyulván az egymást fölváltott kormányoknak szinte minden tette. E szomorú tapasztalás magukban a kormányférfiakban is felkölthette volna már a kétkedés szellemét, okozván, hogy végre megszűnjenek egyre és folyton a birodalom életfeltételeit tüntetni fel saját, időnként nagyon is változó nézeteiket.

Több szem többet lát, mond a közmondás. És igaza van. Igaza általában, tehát a végrendszerre vonatkozólag is. Igazságát kétségbe vonni, sőt tagadni, legkevésbbé van jogosulva azon kormány, melynek intézkedései ismételten elégteleneknek sőt fonákoknak bizonyulnak. Nem fog-e olyannak bizonyulni a végrendszerre vonatkozólag közzé tett rendelet is? — oly kérdés, mit mindenekelőtt azok voltak hivatva intézni magukhoz, kik annak az alkotmányos ut mellőzésével kiadatását tanácsolni elég bátrak voltak. De hivatva vagyunk mi is mindannyian. Nemcsak alkotmányunk iránti köteles hűségünk, hanem a birodalom és közelebb hazánk biztossága iránti kötelesség is parancsolják tehát e kérdés felvetését és tüzetes megvitatását.

Ne is mondja senki, hogy az általános hadkötelezettség jogossága és czélszerűsége ma már a tapasztalás által is annyira bebizonyított igazság, hogy annak vitatása épen fölösleges. Mert legyen bár ez igaz, még sem szenved semmi kétséget, hogy a mi magában jó, nem ritkán válik ártalmassá a viszonyok miatt. Részemről meg vagyok győződve, hogy a védelmi kötelezettség általánosítása is oly jó, mi hogy ellentétébe ne menjen át, bizonyosle nem alkudható föltételektől függ. Nem látom, hogy ezek számba lettek véve.

A katona feltétlen engedelmisséggel tartozik, életét sem kímélhetvén. Feltétlen engedelmisségre kötelezettsége csak azon

esetre nem zárja ki e szabadságot, ha kellőleg gondoskodva van arról, hogy a katonasággal rendelkező hatalom kötve legyen az államnak törvényéhez, a nemzetnek abban nyilvánult akaratához. Viszont élte nem kimélhetésén csak úgy nyughatik meg, ha tudja hogy azt a nemzetre nézve idegen, közönyös czélokért kockára tenni kinek sincs hatalma. Ellenkező esetre tagadhatlan, hogy minél nagyobb részben áll a hadsereg olyan elemekből is, melyek a szabadságra értek és annak becsét értik, annál nehezebben esik annak feltétlen engedelmességre kötelezettsége. S ha a hadseregben eddigelé kevésbé volt szemlélhető azon viszály mely szembe állítá a népet és kormányt, annak oka nem a fegyelemben kerekesendő, hanem ott, hogy azoknak, kik a szabadtalanságtól leginkább irtóznak, s önbecsüket leginkább érzik, mód nyujtatott a hadsereg sorain kívül maradhatni. Igaz, hogy ezáltal meg szegénynyé lett az értelmiségben, a mi igen nagy baj. De vajjon kisebb lesz-e a baj, ha abban ugyan gazdagabb lesz, de lélekben meg békétlenebb? Alig hiszem.

Legalázatosb előterjesztésében azt mondja a hadügyminiszter ur: „A nép kívánja, hogy ereje felhasználtassék; a közhangulat hangosan mondja, hogy mindenki erejének mérveivel képest akkor is előszólitassék, midőn az a trón és a birodalom védelmére szükséges.“ -- Nem veszem kétségbe, de ha ez így van, mire mutat akkor amaz, e nehéz időkben is tömeges todulás a megváltási hivatalokhoz ha nem arra, hogy az oda tóduló műveltebb osztálybeliek jelen körülményeink között irtóznak a katonáskodástól. És ez igen rossz jel.

Azt is mondja hadügyminiszter ur, hogy az állam csak a nyilvános élet valamennyi ágának egyforma kifejlése által juthat el teljes virágzásához és erejének öntudatához. Nagyon igaz. De csak hogy mi még igen távol vagyunk a nyilvános élet valamennyi ágának azon fejlettségétől, mely megfelel az általános védelmi kötelezettségnek. Nem érzi e a hadügyminiszter ur, mily kárhóztatást mondott idézett szavaiban azon rendszerre, mely utban áll hogy a nép ereje a nyilvános élet minden ágában felhasználtassék gátolván így azok aránylagos kifejlődhetését? Nem érezte-e, hogy ugyanazon elv, mely minden védelemre képes férfit elhív a haza védelmére, minden ítélet-képest megint az esküdtek padjára is hívna? Ne m érezte-e, hogy kiszakítva, egymagában az sem te-

nyészhetik, a mi pedig összefüggéséb en áldást hozó lenne? Nem akarom feltenni. Ép azért azt hiszem, hogy kísérlete nem egészen komoly — és ez fő érdeme. Fő érdeme, nem az elvet, hanem az épen meglevő viszonyokat véve gondolóra. E hitet maga az illető rendelet szülte meg bennem, mi ha mégis téves volna, úgy az annak támpontul szolgált határozmányok azt bizonyítanák, hogy az kellőleg átgondolva nincs. Ezekről közelebb.

II.

Pest, január 17. 1867.

Igérttem volt tegnap, hogy ki fogom emelni a dec. 28-ki rendelet azon határozmányait, melyek azon hitet költötték fel bennem, hogy a reform egésze nincs komolyan véve, vagy ha igen, úgy nincs átgondolva. Ma beváltom ígéretemet. A hadkötelezettség egyetemesítése a demokratiának követelménye, melynek alapelve meg az egyenlőség. Ugyanazért keresztülvitele közben³ mindent inkább szabad megsérteni mint épen ezt.

A birodalom két fele közt maga a természet, s tán a társadalmi élet is különbözőséget alkotott azáltal, hogy sz. István birodalmának területén aránylag sokkal is kisebb a katonáskodásra testi hibák miatt alkalmatlanok száma. E körülményt okvetlen figyelembe kell vennünk, ha akarjuk, hogy egyenlő legyen a birodalom két felének terhelhetése. Különben az egyforma bánásmódnak egyenlőtlen terheltetés lesz következménye. Megkönnyíti az épen kiemelt körülménynek számba vehetését azon! öztudomású tény, mely szerint épen sz. István birodalmának ifjúsága a könnyebben és aránylag rövidebb idő alatt begyakorolható. Az általános hadkötelezettség elfogadtatásának esetében nem az a fődolog, hogy itt is, ott is ugyanannyi évig tartson a hadiszolgálat; hanem az, hogy a férfi népességnek ugyanazon hányada álljon zászlók alatt, itt is, ott is. Ez az egyenlőség, minden egyéb csak egyforma-ság, mely eltűri, sőt az alapok különbözetének esetén maga után vonja az egyenlőtlenséget. Hogy a dec. 28-ki rendeletben mi törekvés se látható ez igazi egyenlőségre, azt nem kell mondanom.

Am e különbözőséget legalább nem maga teremte a kormány, s így figyelem nélkül hagyatását nem helyeselhetem ugyan, de legalább értem. Nem így azon másikét, melyet épen ő maga teremtett.

Tudjuk, hogy Lajthán tul a múlt évben két ujoneczozás volt.

E szerint a dec. 28-ki rendelet folytán ott annyi ifju lenne a két utóbbi korosztályból besorozható és besorozandó, a mennyit meghagyott bennük a két ujonczozás. Ellenben Lajthán innen Werbung pótolván a 2-ik ujonczozást, s ez legnagyobb részben más, magasabb korosztályok fiait vivén zászlók alá; természetes, hogy a 2-ik és 3-ik korosztálynak még hon levő ifjusága nálunk sokkal nagyobb számu, s így többek is lennének a jelenleg besorozandók. De nem rövidsége nélkül hazánkknak általában és azon ifjaknak különösen, a kiknek szülői hordák tavaly, legnagyobb részben, a Werbung költségét. A legnagyobb részben költségükön létesített Werbung egy neme volt a helyettesítésnek, melyet, hallgatagon bár, maga a kormány is elfogadott, tudtával, sőt engedelmével történvén az egész eljárás. Azokat, a kik magukat ilykép helyettesítették, most mégis besorozni, igazságos alig lenne.

De nemcsak a birodalom két felének nem mér a többször hivatkozott rendelet egyenlő mértékkel, hanem ezek egyedeinek sem. Ezek irányában is vét az az egyenlőség elve és ez elv követelményei ellen. Vét pedig nem a felmentést s az állandó szabadságolást illető határozmányival, a mik helyén vannak: hanem azon rendelkezésével, mely tulhosszura szabván a rendes szolgálat idejét, azt eszközölte, hogy a besorozandókat létszámának tulvitele nélkül, csak részben lesz képes felvenni a hadsereg, másik részben tehát azonnali szabadságolásra szánandók lesznek azok, egészen a beszólítás szükségének beálltáig, nyílt sérelmével nemcsak az egyenlőség, hanem az általános hadkötelezettség elvének is. Ha az átmenet alkalmával, a mikor a rendes szolgálat ideje alább szállittatik, a tartaléki évek száma megszorittatik, azt teljesen értem. De nem azt, hogy e mellett mért nem szállittatik le még inkább a rendes szolgálati idő egészen anuyira, hogy az illető korosztályok egész ifjuságát felvenni és befogadni bírja a hadsereg? Csak egy ok van, a miből ezt magyarázni bírnám, s ez igen szomorú, mert még mindig az absolut hatalom biztosítására czélzó.

Önként érthető ugyanis, hogy az általános hadkötelezettség elvét valamely nemzet egyszer elfogadván, azontul rendszerint nemcsak kötelezve lesz zászlók alá adni az illető korosztályokat, hanem jogositva is ezek betanittatásának követelésére. Az ellenkező nemcsak nagy zavart okozna az egész védelmi rendszerben nemcsak illetéktelen mentességben részeltetne egyes korosztályokat, egész-

ben vagy részben; hanem azt is eredményezné, hogy kisebb, mert egy részében képzetlenebb lenne azon véderő, melylyel a nemzet rendelkezhetnék a szükség esetén. Mindez meg nem engedhető. Ugyanazért az említett elv elfogadtatásának esetében nem az ujonczok meg vagy meg nem ajánlása, nem is azok számának meghatározása által gyakorolhatja a nemzet a béke és had kérdésében őt megillető jogot, hanem a tartalék behívhatásának s az általános honvédség felkelthetésének közvetve vagy közvetlen a törvényhozás akaratától függővé tétele által. Igaz, hogy a hadügy-miniszter ur javaslata mindezeket is csupán az uralkodó akaratára vélné hagyandónak: de, tán mégis feltámadt benne azon lehetőség gondolata, hogy ez másként is lehetne. Ez esetre pedig a szerint lesz a hatalom inkább vagy kevésbé korlátozva, a mint rövidebb vagy hosszabb lesz a rendes szolgálat ideje. Véleményem szerint ép ezért lön az oly hosszúra szabva, nem gondolva a zászlóra tüzött elvnek az általi megsértetésével.

Mennyire nem lön semmi téve azért, hogy ez elv sértetlenül keresztül vltessék, mutatja a kormánynak azon eljárása is, mely, gondolva talán, hogy néhány millió is jó lesz, lehetővé tette a megváltásokat, melyeknek száma nagy. Pedig ez uton ismét a műveltebb osztály marad a hadseregen kívül s vele az értelmiség, az, a melynek abba bevonását mondotta a hadügyminiszter ur egyik fő céljának! E rendszabály ellen egyébiránt nemcsak az elfogadott elv következetes keresztülvitelének, nem is csupán az egyenlőségnek szempontjából lehet és kell kifogást tenni.

Ha az általános honvédség rendszerítése komolyan van véve, úgy a megváltás annál fogva sem engedhető meg, mivelhogy célját — teljesen legalább — úgy sem érheti el, mindössze is azt lehetvén elérni általa, hogy korábban léphessünk be az általános honvédség soraiba. Pedig ha utóbbi intézmény létesítése és érvényesítése komolyan szándékoltatik, úgy előre látható, hogy annak oly fejleményt kell vennie, mely mellett a mozgósításnak és az ellenség elé vitetésnek éppen ifjabb tagjai nézhetnek elébe, tehát különösen azok is, kiknek megváltás nélkül a rendes hadseregben lenne a helyük.

Vagy, egyelőre legalább, ez sem komoly szándék? Lehet, legalább ide látszik mutatni nemcsak a rendes hadsereg roppant-sága, hanem a honvédségtől kívánt gyakorlatok csekélysége is.

„Egyfelől az állandó hadseregbe, számszerinti szaporítás

mellett, a tőle most legnagyobb részben törvényes felmentések által megvont értelmiséget bevonni, másfelől még a birodalom véderejét valamennyi védelemre képes férfi kiállítása, és a sereghez csatolása által is a lehető legnagyobb magasságra emelni, és ekép az általános védkötelezettséget valósággá tenni,“ ez a hadügyminiszter urnak, legalázatosb előterjesztésében felmutatott célja.

De mert nem látjuk azon előintézkedéseket, melyek elengedhetlenek lennének, a végre, hogy az értelmiség honn érezze magát a seregben, hanem igenis látjuk e helyett a megváltások lehetővé tételét; úgy hiszszük, joggal mondtuk, hogy az értelmiség bevonása alig komoly szándék.

Hasonlót kell mondanunk a védkötelezettség általánosítását illetőleg is, akár tekintjük a rendes hadseregre vonatkozó határozmányokat, akár azokat, mik az általános honvédségről szólnak. Amazokban nincs elég téve az egyenlőség követelményeinek; az általános honvédséget pedig meglehetősen felesleggé és nélkülözhetővé akarhatták tenni a rendes hadsereg létszámának oly magasán lett megállapításával. Ugy, a mint szervezve van, különben is, előre láthatólag, tehetlen, s az ellenségnek kész préda lenne az. Végre sem marad hát fenn más, mint a rendes hadsereg létszámának növelése, s így a felmutatott célokból csupán egy.

Nem is lehet máskép. A védkötelezettség általánosítása oly reform, mi külön magában nem valósítható; összefüggésében valóítását pedig legkevésbé sem látjuk megkísértve. De nem is láthatjuk mindaddig, míg kormányférfiakkal lesz dolgunk, kik előtt az alkotmányos utnak, ily roppant horderejű ügyben mellőzésére már az is elég ok, ha a véleményük szerint illetékes képviselőt épen együtt nem ül; kormányférfiakkal, kik a martiusi kir. leiratba még jönnek látták befoglaltatni azon pontot, mely feltétlenül követelte tőlünk a nemzetőrségi törvény eltörlését; s vele azon intézmény megszüntetését, mely, legyen bár különben akárminő, de a most tervezett általános honvédségnél több biztosítékot nyújt.

A közösügyi bizottság tárgyalásairól.

Egy nem tagjától.

I.

E bizottság az 1867-ki Január 28-án vette fel újra munkálódása fonalát.

Mindjárt kezdetben egy régebben benyújtott indítvány vonatott vissza és egy külön vélemény. Amaz Bartalé volt, s azt kívánta, hogy a novemberi leirat utasíttassék, kellő figyelembe vétel végett, a 15-tös albizottsághoz; emez ez albizottság kisebbségeé, aláírva Nyáry Pál, Ghiczy Kálmán, Ivánka Imre és Tisza Kálmán által.

Bartal visszavonta indítványát, mint az idő és körülmények által szerencsésen túlhaladottat; Tisza és társai visszavonták külön véleményüket, nem szándékozván ez által a kölcsönös capacitációnak útját állani.

Ez indokolás folytáu azt leheté várni, hogy a két vélemény között vitás pontokra vagy legalább azok egy részére nézve is egyesség jöjjön vagy jöhessen létre; de nem azt, hogy épen a külön vélemény aláírói által azon pontok is újra megtámadtassanak a melyekre nézve mi különbség sem volt a két vélemény közt. Legkevésbé leheté ezt várni oly kérdéseknél, melyek nem az időközben megváltozott helyzetre vonatkoznak, hanem az alapul vett *pragmatica sanctióra*, mi ma is ugyanaz, a mi volt előbb.

Mégis ez történt meg.

Mielőtt azonban a 15-ös albizottság felolvasott javaslatának tárgyalása megkezdődött volna, Nyáry lépett fel azon indítvánnyal, várná be a bizottmány azon időt, s mondaná ki a háznak, hogy ezen egész tárgy akkorra halasztassék, midőn a fejedelem alkotmányunkat

viszsaállítván, a felelős magyar miniszterium javaslatot terjesztend elő az 1848-ki törvényekre vonatkozó változtatásokra nézve.

Indítványát azzal indokolta, hogy a jelen ülésező képviselőház mindannyiszor kijelentette, hogy mindaddig, míg az alkotmány, és pedig teljesen visszaállítva nem lesz, az országgyűlés törvények megváltoztatására, azoknak revisiójára nem tartja magát képesnek, s azzal, hogy az ő hite szerint nem lehet és nincs is különbség a között, hogy az 1848 ki törvényeket megváltoztassuk, és a között, hogy e javaslatot (a 15-ös albizottságét), a mely az 1848-ki törvényeket megváltoztatja, tárgyaljuk.

Csodálatos; pedig beszédében maga határozottan megjelölte a kettő közti különbséget, mondván: „ha azon terv, mely e javaslatban foglaltatik, az országgyűlés által elfogadtatnék és törvénynyé válnék (tehát nem ha bizottmányilag tárgyaltatnék) kétségtelenül megváltoznék jogjaink gyakorlatának egész módja és rendszerre, más szóval megváltoznék azon egész rendszer, mely legutóbb az 1848-ki törvényekben nyert kifejezést.“

Épen mivel csakis ezen esetben változnék meg: természetes, hogy az indítvány, szemben a képviselőház azon határozatával, mely a bizottságot munkálatai folytatására utasítá, elfogadva nem lett, nem lehetett.

Ez előcsatározás végeztével, mindjárt az általános tárgyalásnál felmerült, de vitássá csak a részletes tárgyaláskor, a javaslat 2 dik pontjánál lett azon eszme, mely hatását végig érezte, s melyet Tisza Kálmán e szavakkal formulázott: Azon kötelezettségek, melyeknek létezését az előfeltételek teljesítése után tagadni egyáltalában nem akarom, egyesegyedül a fejedelem, illetőleg a dynastia iránti köteleességek; törvényeink alapján semminemű kötelezettségek az ő Felsége uralma alatti egyéb országok és tartományok irányában bennünket nem illetnek. S alább, hol e köteleességek mivoltát megállapítja, ilyképen: Köteleességünk, hogy védjük fejedelmünk jogait kül megtámadások ellen; és itt annyiban térek el a bizottsági javaslattól, hogy én ezen védelem kötelezettségét is egyenesen a fejedelem személyére ohajtanám

vitetni, és úgy magyaráztatni, mint a mely védelemmel a fejedelemlennek és a fejedelem jogainak tartozunk. Meggyőződéseim szerint tisztán foly ez a personal unio alapjából, mert az én meggyőződéseim szerint különben is egyedüli kapocs Magyarország és a magyar király egyéb országgal és tartományai között a fejedelem ugyanazonossága.

Az mondatott az albizottság javaslatáról, hogy annak 2-dik pontja alapja az egész munkálatnak, s hogy ha ez alap nem áll, akkor az egész munkálat elenyész.

Hason véleménynyel vagyok azon eszmét illetőleg melyet úgy általános, mint különös formulázásában épen előadtam. A kisebbség álláspontjának ez szolgál alapul, s ha ez megdől tévesnek bizonyul annak egész felfogása, minden részletében. Pedig ez megdől.

Az 1723-diki I. t. cz. bevezető soraiban köszönet mondatik a Felségnek többek közt azon gondoskodásáért is, mely a szomszéd örökös országok és tartományokkal minden esetre, még a kül erő ellen is, egyesülés megállapítására volt irányozva.

Ugyanazon évi II. t. cz. I-ső §-ában meg nyíltan kijelenték őseink, hogy a nőági utódkövetkezést az ugyanazon törvényezikben megírt, s az örökös tartományokban már akkor megállapított rend szerint többek közt azért is állapítják meg, hogy az ország bármely következő időkben minden külső, valamint belső zavarok és veszélyektől megóvathassék. Tehát hatalmi növekedést vártak lépésüktől, a mit megint csak amaz egyesülés, amaz, unio adhatott. Azt kelle hát hinniök, hogy azon megállapításukkal megköttették azt. És vajjon kivel? Bizonyára saját királyukkal; de nem mint olyannal. Hisz e minőségében nem nyunjthatott volna az kilátást hatalmi növekedésre. Megköttették hát vele, mint az ugynevezett örökös tartományok uralkodójával, s általa magukkal azon tartományokkal is. Általa, tehát nem közvetlenül, a m i k é n t pedig alkotmányos érületüknel és észjárásuknál fogva kívánták volna.

Ennélfogva, ha amaz egyesség, ama, bár personalis unio kölcsönös kötelezettséget alapított, a min nincsen kétség, ugy az nemcsak saját királyunkat illetőleg áll fenn, hanem az örökös

tartományok fejedelme, s általa maguk ama tartományok irányában is.

De ha ettől eltekintünk, s magának Tiszának álláspontjára helyezkedünk, akkor is épen ide jutunk. Ő maga mondja, hogy kötelességünk védeni fejedelmünk jogait, kül megtámadások ellen. Tisztán foly ez — mondja — a personal-unio alapjából. Nem emlitem, hogy a megszorításnak a törvényben semmi alapja sincs, csak azt emelem ki, hogy ha e jogok alatt azokat érti, melyek a magyar királyt, mint olyat illetik, úgy ez nem a personalunio alapjából foly, hanem egyszerűen állampolgári kötelesség. Csak azon jogait értheti hát, a melyekkel nem magyar királyi minőségben bír, hanem úgy, mint más országok fejedelme. Ámde iránta, mint ilyen iránt, törvényeink alapján sem több, sem kevesebb kötelezettség nem illet bennünket, mint maguknak amaz országoknak irányában. De nem is illethet, miután ország és fejedelem fogalmilag egyek, amannak repraesentansa lévén ez utóbbi. Csupán egy eset van, a melyben ez nincs így; azon szomorú eset, a melyben ország és fejedelem nem együtt, hanem szemközt állnak, a forradalom esete. Csak ez esetben volna gyakorlati jelentősége a Tisza-féle különböztetésnek; de ekkor azt tenné, hogy miután mi a fejedelemnek és a fejedelem jogainak tartozunk védelemmel, ellenben Magyarországon kívüli tartományai irányában semmit nemü kötelezettségek bennünket nem illetnek: egy ottani forradalom esetén helyünk annak oldalán van, emezekkel szemközt. Tudom, hogy Tisza ide nem czélozott. Tán épen ennek érzetében vélte szükségesnek annak kifejeztetését, hogy védelmi kötelezettségünk soha oda magyarázható nem lehet, hogy Magyarország a magyar király többi országai szabadságának elnyomásában segíteni tartozik. Tiltakozás akart ez lenni, a feltolakodó következmény ellen.

Ha állítják, hogy csak fejedelmünk iránt vannak kötelességeink, s fejedelmünk alatt őt, csak mint magyar királyt értjük, úgy állításunk téves, mit nem tagadhat az, a ki ismer irányában oly kötelezettséget, mely a purgmatica sanctióból foly; ha pedig fejedelmünk alatt őt, mint egyéb országai uralkodóját is értjük, úgy az iránta, mint ilyen iránti kötelességeink maguk amaz országok iránt is illetnek bennünket. Ez tiszta dolog, másként azt is lehetne mondani, hogy például a franczia császár iránt valamely

nemzet által elvállalt kötelezettség magának a francia nemzetnek irányában nem illeti azt.

Mivelhogy ezen eszme hamis, természetes, hogy hamis állítások és ellenmondásokra viszen védelme is. De erről közelebb.

II.

A fejedelemről szólván Tisza, sehol sem különböztet közte, mint magyar király és mint egyéb országai uralkodója közt, annyira nem, hogy az általam idézett helyen is és másutt is, egyre beszél a magyar király egyéb országairól és tartományairól. Pedig a magyar királynak nincsenek egyéb országai és tartományai, a kinek azon egyéb országok és tartományok sajátjai, ugyanazon személy bár, de más fejedelem. Annyira igaz ez, hogy mint tudjuk, az egy személyben levő két fejedelemnek neve sem mindig egy. Vegyük csak I-ső, s egyszersmind V-ik Ferdinánd esetét.

A különböztetés e hiánya folytán kétséges marad szavai értelme, s nem tudjuk, a magyar királyt vagy az osztrák császárt kelljen-e értenünk azon fejedelem alatt, a kiről mondja, hogy védelemmel tartozunk jogainak. Pedig e fölött tisztába kell jönnünk, mivel hogy a folyton szeme előtt tartott és álláspontját oly elismerésre, sőt tiszteletre méltóvá tevő azon czélt, a melynek érdekében akarná csupán a fejedelemre szorítani védkötelezettségünket, csak úgy szolgálja, ha a magyar királyt érti. Igen, mert azon czél a magyar állam teljes, semminemű, tehát kölcsönös védkötelezettség által is nem korlátozt függetlenségének kimutatása a multa, s fenntartása a jövőre nézve. E függetlenségnek pedig, mivel sincs kisebb hátrányára azon védkötelezettség, melyet ő Felsége, mint Magyarországon kívüli országainak fejedelme iránt elismerünk, mint lenne az, melyet elismernénk maguk ez országok iránt. Ép azért, a magyar királyt kellene, hogy értsen. De ez nem lehet, és pedig nemcsak azért, mivel ezt a *pragmatica sanction* által az előbbi cikkben adott, s úgy hiszem, nem helytelen elemzése tiltja, hanem azért is, mivel maga is a *personalis unió*ból folyónak mondja azon kötelezettséget, kényszerítve bennünket ez által az osztrák császárra vinni vissza azt, elkerülhetlen feladásával ama megszorításból várható minden, előnynek.

A Tiszánál nélkülözött különböztetést, egész határozottságában Gyhiczy Kálmánnál is hiába keressük. Ő így szól:

„Valamint a *pragmatica sanctio*t képező törvényeinkben t. i. az 1723. I. és II. t. cikkelyben az uralkodó Felség megajánlotta, hogy külmegtámadások ellen Magyarországot is védeni fogja, ugy viszont Magyarország is ő Felségét és az uralkodó házat jogaiban megvédeni tartozik.“

Tehát ő Felségét és az uralkodó házat, de azon országokat és tartományokat nem, a melyeknek uralkodójaként tette, a melyeknek erejével váltható és válthatja be ő Felsége azon ajánlatát! Ez, bocsánatot kérek, nem szabadelműség. Elég baj az absolutismus már azáltal is, hogy beegyezése nélkül teszi felajánlhatóvá, másnak védelmére a nemzet erejét; miért akarjuk növelni még azzal, hogy a megfelelő viszontkötelezettséget a védelem terhét népektől megtagadván csak uruk iránt ismerjük el, ki az ajánlatot tevő? Ha semmi gyakorlati kárukkal nem járna is eme megtagadás - mindenesetre sérti az illető népek becsérzetét, s annál fogva reánk is káros, mivel hogy visszahat. Ép azért, igénytelen véleményem szerint, hiba is azt tennünk; kivált midőn joggal nem tehetjük és okunk sincs a miért akarnunk kellene. Ellenkező nézetének támogatására felhozta Ghiczy hogy az „1723. I. és II. t. cikkelyben azokból, a miket az alválasztmány, mint a *pragmatica sanctio* folyományait adott elő,“ egy szó sem áll. Természetes, hogy nem áll, hiszen, ha mi bennök állana, azt mint annak tartalmát adta volna elő az alválasztmány, nem pedig mint tartalmának folyományait. Azt kellene hát megmutatni, hogy azok a bennök foglaltakból nem is következnek. Ghiczy ezt is megkísérté, mondván:

„A *pragmatica sanctio* elfogadásának egyik indokául ki van ugyan az: 1723. I. és II. t. cikkben fejezve az, hogy a női örökösnek elfogadása által az ország külmegtámadások ellen is biztosítható lesz; de arra nézve, hogy Magyarország is határozott kötelezettséget vállalt volna a védelemre, a *pragmatica sanctio*ban formulázott kifejezések nem foglaltatnak; és habár onnét, hogy az egy fejedelem alatt álló országok és tartományok közösen, elválaszthatlanul és feloszthatlanul birtoklandók, és onnét hogy az uralkodóház (nem a fejedelem?) megajánlotta, hogy Magyarországot is védelmezni fogja, a dolog természete szerint következik, hogy Magyarország is viszont ő Felségét jogaiban min-

dig védelmezendi, mint eddig is védelmezte: de ezen kötelezettséget, melyet Magyarország egyenesen csak fejedelme iránt vállalt, úgy, mint az alválasztmány teszi, az illető országok, s tartományokra is kiterjeszteni és azon védelmet egyszersmind közös és együttes védelemre, s a védelem eszközeinek köteleességszerűleg együttes elintézésére is magyarázni, nézetem szerint nem lehet.

Hogy lehet-e a kérdéses védelmet ilyként magyarázni? — arról most nem szólok, mert az külön kérdés; szorítkozom csupán arra, ha lehet-e Magyarország védkötelezettségét kiterjeszteni az illető népekre is? — Ghiczy azt mondja: nem, és pedig azért nem, mivel azon kötelezettséget Magyarország egyenesen csak fejedelme iránt vállalta. Hogy mondhatja ezt? — megvallom nem értem, miután alig néhány sorral fentebb maga mondá, hogy arra nézve, hogy Magyarország is határozott kötelezettséget vállalt volna a védelemre, a *pragmatica sanctio*-ban formulázott kifejezések nem foglaltatnak. Valóban nem és pedig nemcsak azon illető népekre, de fejedelmükre vonatkozólag sem, s épen azért a természetszerű következtetésnek van helye mindegyikre nézve, a mi pedig nem kevésbé kedvez az illető népeknek, mint fejedelmüknek, miként ezt, úgy vélem, már is kimutattam. Ezért mondtam, hogy védkötelezettségünket ő Felsége nem magyar országaitól sem lehet megtagadniunk joggal. De hozzátettem, hogy ezt akarni sincs okunk. Nincs azért, mivel nem nyerhetünk, de veszthetünk általa. Nem nyerhetünk, mivel — mint már érintém — a magyar állam függetlenségének semmivel sincs kisebb hátrányára azon kötelezettségünk, melyet ő Felsége, mint Magyarországon kívüli birtokainak fejedelme iránt elismerünk mint lenne az, melyet elismernénk maguk az országok iránt. De veszthetünk, mint ezt, Tiszának felelve, Deák kimutatta. Igaz, hogy figyelmeztetésére, Ghiczy azt jegyzé meg, hogy európainlag elismert állam-közjogi elv az, hogy az államhatalom által tett szerződések az államhatalom következő képviselői által is teljesítendők. Nem vonom kétségbe, de megjegyzem, hogy ha általuk, hát irányukban is. Ez igen világos. Megjegyzem továbbá, hogy azon szerződéseknek valóban az állam-hatalom, tehát annak azon idő szerint jogos képviselője által kelle köttetniök. A *pragmatica sanctio* megkötésekor az örökös tartományok államhatalmának jogos képviselője csak azon esetre volt a fejedelem egy maga, ha abszolút hatalom-

mal uralkodott és uralkodhatott. De épen ezt vette kétségbe, és pedig ugyanazon beszédében Ghiczy, mondván, hogy „azon időben, midőn a *sanctio pragmatica* köttetett, Csehország rendének és az alsó ausztriai rendeknek még ujonczajánlási és adómegajánlási joguk is volt.“ Ha igen, úgy ők ma több jogosultsággal tagadhatnák kötelezettségüket, mint tagadhatnók mi.

Ám mindezek ellenében — így szól a kisebbség — miért történt hát, hogy őseink illető ajánlataikat mindig ő Felsége személyének és jogainak, az uralkodóház méltóságának, az ország alkotmányának, méltóságának és dicsőségének fenntartására nem pedig ő Felsége többi országainak védelmére tették. Azért történt, mivel nem feledték, hogy azon, mindenkorra tett ajánlatot, mely ama többi országokat terheli, s csak általuk váltható be, szintén a Felség által vették, s hogy annál fogva rendén van, ha vizsontszolgáltatuk időnkénti különös felajánlásánál azt ugyan csak a Felség által közvetetve teszik.

Nekem úgy látszik, hogy a szóban levő kérdésben Tisza és Ghiczy nézeténél correctebb Bónisé. Ő általában tagadja, hazánkat illetőleg a kérdéses kötelezettséget, tagadja mind a fejedelemeinek, mind pedig népeinek irányában. Ilykép teljesen kizsákmányolja azon, Ghiczy által is felemlített tényt, mely szerint arra nézve, hogy Magyarország is határozott kötelezettséget vállalt volna a védelemre, a *pragmatica sancti*óban formulázott kifejezések nem foglaltatnak.

Igénytelen nézetem szerint azonban ő is téved, és pedig azért, mivel nemcsak formulázott kifejezéseken, hanem azokból folyó következményeken is alapulhat, s ez esetben valóban alapul is kötelezettség. De legalább következetes, minden irányban megtagadva annak elismerését, a mi megírva nincs, s csak következtethető a megírottakból.

Nem mondhatom ezt Nyáriról is, mint ki a kérdéses kötelezettséget egyszer elismeri, másszor meg tagadja, s mint a ki indokolás közben is gyakori ellenkezésbe jön önmagával.

Mindjárt a részletes vita folyamán tartott első beszédében azon végeredményre jutott, hogy az 1723. I. és II. t.-cikkekben az foglaltatik, hogy elfogadtatott a női-ág örökösödése, s ennek azon rendje, mely az örökös tartományokban már akkor megállapítva volt. Miként jutott e végeredményre, belátni nem bírom, miután beszéde folyamán azt bizonyíttatá, hogy azon t.-cikkekben egyéb

nem foglaltatik, mint a női-ág öröködésének biztosítása, mi ha igaz volna, úgy az örökös rendjének megállapítása sem foglaltathatnék benne. És vajjon mivel bizonyítható azt? Többek közt azzal is, hogy kiemelte, miként az említett t.-cikkek hivatkoznak az 1715. III. t.-cikkekre, a melyben pedig ő Felsége kettőről biztosítja az országot, t. i. először arról, hogy Magyarország mindig saját törvénye szerint kormányoztatik, másodszor meg arról, hogy a többi országok és tartományok kormányzata alá nem lesz vonható. De hisz ebből nem az következik, hogy ama t.-cikkekben mi sem volna. a nő-ág öröködésének elfogadásán túl; hanem inkább az, hogy még e két biztosíték is bennfoglaltatik. Különben, e beszéde szerint, felfogása ugyanaz, a mi Bónisé.

Mást kell hinnünk másodizben tartott beszédének folytán. Ebben már elismeri védkötelezettségünket, és pedig nemcsak ő Felsége, hanem annak Magyarországon kívüli országai és tartományai irányában is; de nem a *pragmatica sancti*óból, hanem a dolog természetéből folyónak tartja azt. Feledni, hogy azon dolog a melynek természetéből foly kötelezettségünk, megint csak a *pragmatica sanctio* szülöttje, s így elvégre maga azon kötelezettség is.

Még egy más részlete által is feltűnő e beszéd jelesen azáltal, a melylyel tagadja, hogy azon kapcsolat, mely a magyar korona és ő Felségének többi országai és tartományai közt jogilag fennáll, a *pragmatica sanctio*n alapulna. S ezt miért tagadja? Azért, mivel hogy ama kapcsolat a személyes unio. De hiszen éppen azért alapul az a *pragmatica sanctio*n, mint a mi létesíté a személyes uniót.

Híven viszaadtam a kiemelt kérdés feletti vitákat, elemeztem az ellenzék érveit, a t. olvasók ítéljék meg, ha tehette-e a többség, hogy általuk indítva, elvesse az albizottság szerkezetét? Én úgy látom, hogy azt nem t e h e t t e.

III.

A *pragmatica sanctio*ban gyökerező védkötelezettség folytán, teendők vannak. E teendők részint a külpolitika terére tartoznak, részint a hadügyre.

Hogy *personalis unio* mellett a külügyek csak közösen vezethetők czélszerűen, magában világos. Ép azért, alig is lőn érdemileg megtámadva az albizottság javaslatának vonatkozó pontja. A tett

érdemleges észrevételek nem annyira a sajátképeni külügyre vonatkoztak, mint inkább a kereskedelemre, s arra nézve is jogosulatlanok, mindaddig, míg a birodalomnak két fele két vámterületet is nem képez egyszersmind.

Azon, hogy az albizottság javaslatának a külügyekre vonatkozó pontja érdemileg megtámadva nem igen lett, nincs miért csodálkoznunk. Eredeti szerkezetében eddigi jogainkból mit sem adott az fel; Gorove elfogadott módosítványa szerint pedig határozottan növeli azokat — Növeli az által, hogy beleegyezésünket kívánja oly ügyben, melyet eddig korlátlan szabadsággal intézett a felség. — E nyereményt ne vegyük kevésbe. Biztosíték ez nekünk az iránt, hogy érdekeink és akaratunk ellen nem lesz folytatható olyan politika, mely czéltalan háborukba keverjen bennünket; biztosíték továbbá az iránt, hogy a külpolitikának a mienktől netán eltűtő iránya zavarólag hasson vissza belügyeinkre is. De biztosíték a fejedelemnek és hazának is az iránt, hogy azon háborukat, melyeket a beleegyezésünkkel folytatott politika netalán felidéz, saját magunk által költöttékül tekintvén, egész odaadással, és így hihetőleg győztesen is virandjuk meg.

Több nehézséggel jár a hadügy kérdése. Kétségtelen, hogy a közös biztosságnak szükség esetében erőhatalommal is fenntarthatása áldozatot kíván, mi tőlünk is. Áldozatot emberben és pénzben.

Mikor, mely mértékben, mely feltételek alatt és mi módon kelljen meghoznunk ez áldozatokat? — oly kérdések, melyekre országgyűlésünk, egész ez ideig, magában felelt meg, kinek sem levén szava végzéséhez a Felségen kívül, — és vajjon miért? A bizottmány kisebbségének véleménye szerint azért, mivel országunk teljesen független, önálló, s annál fogva megállapodásaihoz kinek sincsen szava. Ellenben a többség — nem feledvén, hogy hazánk a birodalom másik felének kölcsönös védelemre lekötve van, szintugy mint az nekünk — e tényt azzal indokolja, hogy a magyar király, mint az uralkodása alatt álló többi országok abszolút fejedelme, azon országoknak érdekeiről és teendőiről abszolút hatalommal rendelkezett.

Ez indokolás nyilván azt mondja, hogy a fejedelemnek országgyűlésünk intézkedéseire járult egyezése annak bizonyossága is volt, hogy azon intézkedéseken ugy is megnyugodott, mint abszolút ura azon többi országoknak, a melyek szerződésileg jogositvák

védelmet kívánhatni tőlünk. Sőt azt is mondja amaz indokolás, hogy a fejedelem beleegyezése biztosíték is volt, hogy a megfelelő intézkedések, melyeket meg mi követelhetünk, tulsó részről sem maradnak el.

Ezért mondja a javaslat, hogy a magyar országgyűlés és a magyar király által egyetértve tett intézkedések megállapításánál más ország befolyással nem birt. — E kifejezést választotta, nem akarván tagadni azon befolyást, melylyel reájok a felség közvetve bár, mint többi országnak fejedelme is birt, és hallgatva gyakorolt.

Ez irányban Somssich fejezte ki magát legvilágosabban, mondván, hogy „midőn a Felség hazánkban az országgyűléssel végezett, s ennek határozatait sanctionálta, a tulsó országok részéről is, teljhatalmánál fogva, bele egyezett.“ És később ismét: „Ő Felsége eddig, mint Magyarország alkotmányos királya, de egyszersmind a többi tartományoknak abszolút ura, valahányszor a magyar országgyűléssel alkotmányosan tractált, és annak kívánata, az ő belátása szerint, többi tartományainak érdekeivel ellenkezett, akkor egyszerűen megtagadta a sanctiót, s annyiszor, a mennyiszor neki tetszett, paralysálta a magyar országgyűlés alkotmányos hatását.“

Ezen mint a fentebbi indokolásból látszik, a többségnek is saját felfogás szerint országgyűlésünknek ide vágó intézkedései, úgy is tekintendők, mint megannyi egyezkedések a felett, mit kívánjon tőlünk a fennforgott egyes esetekben a *pragmatica sanctio* megkötésével elvállalt, de szabatosítatlan hagyott védkötelezettség?

Ez esetre aztán igen természetes, hogy országgyűlésünknek folyvást tiltakoznia kellett az ellen, nehogy amaz alapszerződésnek mindenkorra szabatosításául tekintessék az, a mi csak egy különös esetre nézve látszott jónak.

E felfogással önként eltűnhetik Ghiczynek is azon aggodalma, mely attól tartott, hogy compromittálva lesz a mult, s ép ez által veszély idéztetik fel a jövőre az által, ha elismerjük, hogy közösen kell intézkednünk a védelem dolgában. Hisz a közösség sajátkép eddig is meg volt, csak hogy más alakban.

Más alakban, mivel eddig az is lehető volt, a mi alkotmányossá válván a tulsó fél, s parlamentivé minálunk a kormány, a jövőre teljes lehetetlen. Igen, mert azontul sem ama megnyug-

vást ki nem jelentheti, sem eme biztosítékot nem nyújthatja egymagában a közös fejedelem; valamint másrésztől országgyűlésünk határozataitól sem tagadhatja meg oly könnyen a sanctiót, tartatlanná tévén az által kormánya állását. Ép azért a megfelelő intézkedésnek szüksége elutasíthatlan. És vajjon miben álljon az? Tisztán a hadügyet tekintve, a javaslat szerint nem valami sokban.

Az összes, tehát a magyar hadseregnek is vezérlete, vezénylete és belszervezése a fejedelem joga marad, a mint volt eddig is. Ez által teljesen biztosíttatik azok körében a siker végett oly igen kívánatos egység.

Ellenben — eddig törvényeink alapján — mint a törvényhozás körében magának tartja fenn az ország a magyar hadseregnek időnkénti kiegészítését, az ujonczok megajánlásának jogát, a megajánlás feltételeinek és a szolgálati időnek meghatározását, ugyszinte a katonaság elhelyezését és élelmezését illető intézkedéseket.

Tehát a védrendszer átalakításának idejéig az addig létezett törvényes állapot, tisztán a hadügyet tekintve, miben sem változik, az intézkedés inkább jövőre szól, akkor, a mikor a védrendszer újból megállapításának, s majdan további módosításának ideje beálland. Es ugyan akkorra is mit mond? Azt, hogy a védelmi rendszernek megállapítása vagy átalakítása Magyarországra nézve mindenkor csak a magyar országgyűlés beleegyezésével történhetik. Ez a fő elv, minden egyéb csak ennek szolgál. Jelesen, mivel tudja, hogy a megállapítás és átalakítás csak egyenlő elvek szerint eszközölhető czélszerűen: minden ily esetben, a két miniszterium részéről, előleges megállapodás után, egyenlő elvekből kiinduló javaslatot kíván terjesztetni mindkét törvényhozás elé. A törvényhozások nézeteiben netán felmerülendő különbségek kiegyenlítése végett a két törvényhozásnak egymással küldöttségek általi érintkezését hozza javaslatba. Ha még sem egyezhetnének meg, azon esetre ott áll a fő elv, mely szerint a védelmi rendszernek megállapítása vagy alakítása Magyarországra nézve mindenkor csak a magyar országgyűlés beleegyezésével történhetik. Igaz, az csak negatív biztosíték; de ennyi áldozattal önérdekünkben tartozunk a czélszerűségnek.

Az átalakítást eszközölő országgyűlésnek feladata lesz majd, gondoskodni, hogy olyan védrendszer állapíttassék meg, a mely mellett lehető lesz megalkotni egy oly magyar hadsereget, mely

— királyunkkal, mint fővezérrel élén — egy teljesen organisált fele legyen az összes hadseregnek, épen úgy mint országunk is teljesen szervezett, és királyával be is tetőzött fele a birodalomnak, vevén a fél szót azon értelemben, a melyben például ügyfelekről szólunk.

IV.

Előbbi cikkemben kimutattam, hogy a védrendszer átalakításának idejéig az eddig létezett törvényes állapot, tisztán a hadügyet tekintve, miben sem változik a bizottmány javaslata nyomán.

Másként a végette szükséges költségekre nézve.

Eddig nem csak az ujonczok megajánlása volt kizárólag az országgyűlés joga, hanem a hadsereg részére igényelt rendes és rendkívüli költségeké is. Mindegyik irányban önállóan határozott az a mennyiség felett is, igaz, hogy sajátképen egyezkedve, legalább a többség felfogása szerint.

A javaslat értelmében ez tán másként lenne. — A költségeket illetőleg ki lenne munkálva a *competentia*, s azon alól nem maradhatnánk. Ki lenne munkálva nem mi magunk, hanem egy e végre is szervezendő közös, és így bihetően pártatlan organum által.

Tehát különböző eljárás a védelem érdekében szükséges vér és pénzáldozat tekintetében. — Emerre nézve van gondoskodva, hogy meg legyen állapítva, és pedig pártatlan organum által, a *competentia*, amarra nézve nincs; a hadügyi költségek reánk eső részét fizetni tartozunk, anélkül, hogy az illető költségvetést országgyűlésünk csak tárgyalhatná is, az ujonczokat meg ép ez ajánlja fel. Kétséget sem szenved, hogy az ok-azonosság követelésének itt elég téve nincs.

S az ellenzék még sem ütődött meg rajta. Már csak innét is sejthető, hogy ez egyelőre feltűnő megállapodásnak okának kell lenni. Van is, és pedig egyfelől eddigi állapotainkban, másfelől megint magában a dolog mivoltában.

Az ujonczok megajánlása mindig törvény által történt, az ugynevezett hadiadóé pedig nem. Innét következik, hogy ezt valami közös, és így pártatlan organumhoz át lehetne tenni, a nélkül, hogy országgyűlésünk törvényhozási jogkörének megszoríttatnia kelljen, míg amazt nem. Ide járul, hogy a *competentia* megállapítása a pénz kérdésében igen nehéz, és nemcsak pártatlanságot, hanem

sok kölcsönös felvilágosítást is igényel. — Másként a katonaság létszámára nézve, hol egyetlen, és pedig könnyen felismerhető tényező határoz felette, a népességi arány. Ujabb ok, miért nincs szükség kimunkálása végett egy új organumra, s miért lehet az országgyűlés discretiójára bízni, hogy a competentian e terén is alól ne maradjunk. És még van valami, a mit figyelmen kívül hagynunk semmikép sem szabad. A közös költségvetés tárgyait képezik:

- a) a külügy,
- b) a honvédelem,
- c) az államadósságok, és
- d) a közös kormányzat kívánta költségek.

Az a) és d) alattiak aránylag csekélyek, a c) alattiak határozottan advák, s így növelés- vagy csökkentésnek inkább csak a d) alatt felhozott rovatnál van helye. E rovat emelése vagy csökkentése pedig főleg azon hatalomnak kezében van, mely az ujonczokat megajánlja, s melynek beegyezésével lehet csak megállapítani és módosítani a védelmi rendszert. Azért is kelle hát megtartani országgyűlésünknek ezen jogot, hogy általa, közvetve bár, de mégis kezében tarthassa a hadügyi és ez által a közös költségvetést; kezében tarthassa annál biztosabban, minél inkább bizonyos az, hogy a véráldozat tekintetében is meg fog tartatni az arány. Adjuk ezekhez, hogy a hitelügy szintén fentartatott, s hogy e fenntartás felér azon joggal, melylyel birtunk a rendkívüli segélyek megszavazására, vagy pedig megadására. Felér, mivel rendkívüli segélyt másként, mint hitelünk felhasználásával, hosszú időközön át, aligha nyújthatunk. Fájdalom, de úgy van!

Mindezt meggondolva függetlenségünkre nézve bizonynyal kevésbé félelmes hatalmakul tűnnek fel a közös ügyek tekintetéből rendszerített javasolt közös miniszterium és delegatiók.

A külön vélemény által is közös, és ép azért mindenesetre egyetértéssel intézendő ügyekül lőnek elismerve a külügy és a hadügynek illető részei. E tekintetben nincs és nem volt véleménykülönbség. — Ez ott kezdődött, hogy a többség ez egyetértés létrejöhétését megkönnyítendőnek, sőt — épen mert szükséges — biztosítandónak is tartá. Mivel pedig csak igen nehezen létesülhet im ez egyetértés. ha két más-más országban ülésző és egyaránt két-két házból álló országgyűlésből kell megszületnie: javaslatba hozattak a delegatiók, melyek által kettővé legyen a különben

négy testület, -- és azon túl egy más közelébe jusson. De az egyetértés megszületése még így sem teljesen bizonyos. Elmaradása esetén szétmennének, s tán ellenségekül állnának szemközt a felek, ha personal unio nem volna közöttük. Így azonban ez teljes lehetetlen. Ugyanazért ez létre nem jöhetvén, pótoltatnia kell az egyetértésnek. A quota megállapításánál pótoltatik az e tekintetben érdekeletlen közös fejedelem ítélete által. Nem így magának az egész összegnek megállapításánál, mint a melynek emelése mellett a fejedelem érdeklött lehetne. Ezért látszott célosabbnak megengedni a két delegatio tagjainak közös szavazatát, közössel pótoltatván ilyként az elérhetlentől bizonyult egyetértelmű intézkedés. Csak az ilyentől bizonyult; ezt feledjük.

Ily esetben a pótlás szükségét nem tagadta a külön vélemény sem, csak hogy itt is a fejedelem ítéletéhez akart folyamodni; nyilván azért, mivel nem tudott kibékülni azon eszmével, hogy tgyünkben más ország fainak szavazata döntsön. Nem bírta ezt megegyeztetni hazánk függetlenségével. De hát jobban biztosítjuk-e ezt, ha királyunkra bizzuk az eldöntést, arra, ki szívében osztrák császár is egyttal, s kell is hogy az legyen? Ne ámitsuk magunkat, és valljuk be, hogy így is, úgy is áldozatot viszünk, természetes következményetül a közöttünk levő kapcsolatnak. A teljes önállóság külön állással jár, és mi együtt vagyunk. De együtt vagyunk, mivel úgy akartuk, tehát szabad akarattól, mozogva a mi magunk által vont határok között. Alkotmányos önállóságunk mi másban sem állhat.

De nemcsak az együttszavazásra is jogosított és határozatképes delegatiók ellen kelt ki a kisebbség, hanem a közös miniszterium ellen is.

Hogy a külügyek nem vezethetők célszerűen másként, mint közösen, azt oly világosnak tartom, hogy bizonyítgatását teljesen mellőzöm. Csupán azt akarom megjegyezni, hogy — vitetve a dolog természete által — a kisebbségi külön - vélemény is rendszeríté azt. Csak hogy a közös fejedelmet vagy házának miniszterét állítá a külügyi közös miniszter helyére miben semmi haszon.

Nem így van a dolog a had- és pénzügyre nézve. Mi amabból közös, azt csakugyan a fejedelem végzi, mint legfőbb hadvezér. Ezért közös hadügyminiszterre nincs is semmi szükség. Majdnem hasonlót mondhatni a pénzügyre nézve is, miután az ugynevezet-

közös pénzügyminiszternek lesznek ugyan különféle kiadásai; de jövődelmi források felfedezésével épen nem vesződik. Egyedüli forrásait az országos pénztárak képezik. Cselekvési köre tehát igen korlátozott lesz.

Csupán egy közös külügyminiszter, és egy, ily korlátozott hatáskörű pénzügyminiszter leendő tehát viszonyban a delegációkkal. Ugyazért csak ezek viszonyáról mondható Tisza, hogy az még csak alkotmányos szempontból sem correct. S vajjon miért nem? Ugy mondja, azért, mivel nem lehet parlamentaris, vagyis arra kötelezett, hogy lemondjon, ha ellene nyilatkozik azon testület, melylyel viszonyban van. Erre csak úgy lenne kötelezhető, ha feloszlatná ama testület, a mit pedig a közös miniszterium nem tehet.

Feleli, hogy a közös külügyminiszter csak a két fél miniszteriumainak megegyezésével működhetik, hogy ennél fogva politikájában ezek is megtámadva lesz, és pedig hihetően nemcsak a delegatitók, hanem az ezeket kiküldött országgyűlések által is; feleli, hogy ez igenis vezethet az országgyűléseknek, s ez által a delegatióknak is feloszthatására. A közös pénzügyminiszterre nézve pedig — épen cselekvési körének korlátoztságánál fogva — elég leszen azon felelősség, a melyről régibb törvényeink is tudnak. Elég leszen, miután az inkább pénztárnok, mint miniszter lesz.

V.

E czikkek folytatásával, illetőleg bevégezésével szándékosan késtem. Azt akartam, hogy olvasóim folyvást ítélletképesek legyenek. Várnom kellett tehát a tárgyalások szó szerinti közöltezésére.

Azon tárgyakon kívül, melyeket a *pragmatica santió*ból kiindulva tekintett közösen intézendőknek a bizottság, olyakat is talált az, melyeknek közossége nem foly ugyan a *pragmatica sanctió*ból de a melyek részint a helyzetnél fogva, politikai tekintetből, részint a két fél érdekének találkozásánál fogva czélszerűbben intéztethetnek el közösen, mint szorosan elkülönözve.

Maga e szerkezet megnyugtathatta volna a kisebbséget, de megnyugtathatja a nemzetet is a felől, hogy e tárgyaknál az egyetértéssel való elintéztést bármikor is közössel helyettesíteni, épen semmi szándék. Csak szoros elkülönzést nem akart a többség; de különállást igen, másként egyetértésről nem lehetne szó.

Az e rovatba foglalt közösügyekhez lön sorozva, és pedig mindenek előtt az államadósság.

Hogy ez adósságok minket jogosan nem terhelhetnének; a felett nincsen semmi kétség. De más részről abban sem kételkedünk, hogy politikai tekintetek feltétlenül parancsolják az általuk képzett teher egy részének magunkra vételét. Mekkora legyen azon rész? — ezt meghatározni, a kisebbség szerint, csupán a mi jogunk, épen mivel jószántunkból vesszük azt magunkra. Ezt ki sem tagadja; de azért igaza van a többségnek, ha itt is szábad egyezkedésre hajlandó. Hisz a méltányosság alapjára kívánunk helyezkedni, a melynek, hogy tetteleg eleget tettünk, csak úgy tűnhetik ki, ha ily egyezkedés állapítja meg a kérdéses tehernek összegét. Pedig, hogy ez kiténjék, feltétlenül szükség. Nélküle egyet sem érnenk el azon czélok közül, a melyekre törekedvén, vesszük magunkra a terhet; — nem nyugtatnók meg sem fejedelmünk többi országait, sem a pénzvillágot.

Az államadósságok tőkét osszszuk-e meg, azoknak egy részét vállalván magunkra, vagy pedig csak a kamatoztatás és törlesztéshez járulunk egy bizonyos évi járadékkal? — ismét oly kérdés, mely hosszabb vitát idézett fel. A kisebbség az első módot látta czélosabbnak, szemben az utolsót javasló többséggel. Okai a következők voltak: Szemben a hitelezőkkel, határozottan megszabadulni azon egyetemleges kötelezettségtől, mely azok felfogása szerint az államadósságok egész összegét illetőleg nehezül reánk; nem szaporítani a két fél közötti közösségek számát, s végre lehetővé tenni azt, hogy jobb kezelés által lassanként bár, de mégis csökkentsük az átvállalt terhet.

Amde ki nem látja, hogy egyetemleges kötelezettségünk kérdésén semmit sem változtat, akár osszszuk meg a tőkét magát, akár vállalunk csak évi járadékot? Jog szerint egyik esetben sem nyom az bennünket, sőt nem nyomna, habár mindent megtagadnánk is Csak az erősbnek jogán terhelhet az minket, a melynek alkalmazására pedig nem kevesebb czim lesz, ha a tőkétet osztjuk meg, mint ha évi járadékot vállalunk el. Sőt több; kivérén, ha ama megosztásba nyíltan egyeznének be a hitelezők, mit gondolni alig, eszközölni meg épen nem lehet.

De, mondják, ne szaporítsuk legalább a közösségek számát. Én is mondom ezt, valamikor nincs ok az ellenkezőre. De ez esetben van Ha bizunk, hogy jó kezelés által csökkenteni bírjuk a

vállalt terheket, miért ne akarjuk, hogy befolyásunk által a birodalom másik felének is biztosíttassék ezen jó kezelés. Azt mondják, semmi közünk azoknak dolgához. Pedig éppen az államadóságról szólva, nem volna jogunk azt mondani. Eddig is azt mondtuk és hittük, hogy semmi közünk hozzá, ha azok adósságokba merítik magukat, s ma mégis azt látjuk, hogy azzal nekünk is kárt tettek. A kapcsolat mellett, mely összefűz bennünket, lehetetlen veszni hagynunk egymást. Ezt ne feledjük el.

Hogy a magyar korona országai és ő Felsége többi tartományai között időről időre, vám- és kereskedelmi szövetség kötessék, hogy azon esetre, ha ez megkötetik, a közvetett adók nemei és azok aránya is egyezkedés útján megállapíttassék, és azok kezelésére oly szabályok állapíttassanak meg, melyek kizárják annak lehetőségét, hogy egyik törvényhozásnak vagy kormány-nak e részbeni intézkedései a másik fél jóvédelmeinek csönkítésát vonhassák maguk után: általában oly dolgok, melyeknek czél-szerűségében, és esetileg szükséges voltában alig kételkedhetni. Hisz azon esetre, ha önálló vámterületet képezne a két fél, megtorlásokra is lehetne alkalom és szükség, melyek pedig benső meghasonlásra vinnék azon fejedelmet, ki mind két félnek ura, a mit nem akarhatunk. Nem akarhatjuk annál inkább, mivel ez csak okozata és jelensége volna a felek közt tetteleg már létező azon viszálykodásnak és háboruságnak, mely e terén más, idegen hatalmasságok közt is nem ritkán beáll, nem ugyan mindjárt, mint Ghiczty biztatva megjegyzi, hanem elvégre.

Hasonlót kell mondanom a javaslat azon pontjáról is, mely gondoskodni kíván arról, hogy az egy vám-területet képező országokban a vám-vonalak egyező kezelése biztosítva legyen, s arról, a mely szükségesnek mondja, hogy e területen egy és ugyanaz legyen a pénzrendszer, és pénzláb. Mindez természetes corollariuma a vám-terület egységének. Ép azért érdemileg ellenezve sem lett.

Másként azon pont, mely jövendőre is megállapíttatni kívánja azon módozatot, mely szerint az indirect adóknál behozandó reformok a két törvényhozás által egyetértőleg fognának eldöntetni.

E pont erős ellenzésre talált. Pedig világos, hogy míg a vám-terület egysége fennmarad, addig szükség van rá más, mint egyetértéssel tett reform, csak bajt és zavart csinálván. De nem ke-

vesbé világos az is, hogy csak amaz egység fennmaradásának idejére szól, s mikor fenntartottuk jogunkat arra, hogy azt — ha épen kell — meg is szüntethessük: akkor egyszersmind fenntartottuk azon jogunkat is, hogy annak utánna önállólag reformálhassuk az indirect adók rendszerét is. Hogy pedig azt a javaslat fenntartja, azon csak az kótkedhetik, a ki hiszi Ghiczyvel, hogy homályos és határozatlan azon kifejezés, mely a 64. §-ban azt mondja, hogy azon esetre, ha az egyesség nem sikerülne, az ország törvényes jogai e részben is sértetlenek maradnak. A mely tgyet csak ily kifejezés homályossága és határozatlansága czimén lehet ostromolni, az valóban nem félhet. Ki e határozattal meg nem elégszik, az nem megtartani akar régi jogokat, hanem talán újakat szerezni.

A kiegyenlítéshez.

I.

Pest, april 1.

A közösügyi bizottság javaslata elfogadva van, elfogadva a képviselőház szavazatainak több mint kétharmada által. A megelőző viták csak arra szolgáltak, hogy tömörítsék a pártot, mely előzőleg is hajlandó volt annak elfogadására, hogy azoknak is eloszlassák aggályaikat, kik előbb nem voltak azoktól egyáltalán mentek.

Ez eredményen nincs miért csodálkoznunk.

E javaslattal szemben Madarász Józsefnek és társainak indítványa s a bizottság kisebbségének javaslata állott.

Oly indítvány, mely állítván, hogy a bizottmány javaslata teremti a közös ügyeket, egyszersmind azt mondja, hogy „mindazon viszonyokra nézve, a melyek Magyarországot és az örökös tartományokat közösen érdeklik, az 1848 ki III. t. cz. 13. §-a rendelkezett,“ nemcsak elfogadtatásra nem számithatott, de még csak arra sem, hogy komoly megfontolás eredményeül legyen tekintethető. Nem, annyival is inkább, mivel ama rendelkezést maga sem mondja kielégítőnek, hanem csak törvényszerűnek, a minek pedig — törvényről lévén szó — semmi értelme sincs, mivelhogy törvény másként, mint törvényszerűen nem rendelkezhetik.

Ámde, a kérdéses indítvány szerint, nemcsak törvényszerűen rendelkezett, mondott viszonyokról, a nevezett törvény; hanem az alkotmányi elv követelése szerint is. Elismerem; de nem lehet meg nem ütköznöm e tételnek az indítványban látható indokolásán, mely mondja, hogy „minden önálló állam felelős kormánya által intézkedik más államok kormányaival.“ Én ugy tudom, hogy azokkal sehogy sem intézkedik, hanem csak érintkezik, s felelős kormánya által ezt is csak az teszi, mely ilyennel bir, tehát nem mindenik.

De nem folytatom tovább; ennyiből is kitérünk, hogy azon indítvány mennyi gonddal, vagy inkább könyedséggel készült.

A kisebbség javaslatának sem lehetne jobb sorsot ígérni.

Nem említve, hogy néhányan azon férfiakból, kiknek neve a külön vélemény alatt olvasható, korábban egy más, utóbb maguk által is czélszerűtlennek talált, és azért visszavont véleményt írtak alá; nem említve, hogy ez által önmaguk megingaták azon hitet, hogy megállapodott nézettel bírnak im e végzetessé válható kérdésben: csak azt csemelem ki, hogy a javaslat különben is ép oly kevésse kielégítő, a mily kevésse tarthatók az érvek, mik a vitakozás folyamában a mellett s a többségi vélemény ellen felhozatva lőnek.

Nem kielégítő a kérdéses javaslat, különösen azért, mivel-hogy kétségtelen jeleit viseli magán a bevégtelenségnek, akár tekintsük kül alakját, akár tartalmát.

Amaz irányban elég legyen csak hetedik pontjára mutatnom, mely egy körmondatnak csupán első fele, a melynek hátsó felét hiába keresnők.

Fontosabbak azon jelenségek, mik tartalmi tekintetben mutatnak a készség hiányaira.

Nem szólok a külügyi kormányzatot illető pontokról, érdemük szerint méltatván már azokat e lapokban b. Kemény Gábor, részéről csak a 17-dik pontra kívánok mutatni, mely a végleges rendelkezést későbbre halasztja.

De ez még nem minden. A nézetek és szándoklatok tisztátlanságára mutat az is hogy a 23-dik pont egyáltalán ütközik a 26-dikkal, amaz, béke idején, mindig saját területén kívánván tartatni a magyar korona országainak hadseregét; emez pedig csak azt kötvén ki, hogy azonkívüli alkalmazását csupán az 1848-ki III. t. cz. 8. §-ában megállapított módon határozhatta el a fejedelem. Vagy ezt talán háboru idejére érti? Nem bihetem, miután ugyanazon pont azt is kívánja, hogy más, abhoz nem tartozó katonaságnak a magyar korona területére való behozását és azon alkalmazását csak az országgyűlésnek megegyezésével határozhatta el. Ezt háboru idejére kívánni, szintén lehetetlen, tudva, hogy a választásokra hónapok kellenek.

A 31—35. pontokban foglaltaknak elégtelenségét, a bennük foglalt egész intézkedésnek bevégtetlen voltát fényesen kimutatta, a viták folytán Horváth Boldizsár, kiemelvén, hogy „a javaslat

szerzői elfeledtek expedienst találni azon esetre, ha a két országgyűlés küldöttségei nem bírnának közös megállapodásra jutni; valamint nem gondoskodtak expediensről azon esetre is, ha egy közös javaslat az országgyűlési küldöttségek közt létrejöne ugyan, de azt az egyik vagy másik országgyűlés elvetni kívánná.“

Pedig ez esetek mindenike nagyon valószínű, az illető országgyűlések eltérő megállapodása után alig lehetvén reményleni azok küldöttségeinek összeegyeztetését, s nem igen lehetvén várni, hogy netán mégis létrejöhető közös javaslatuk a két országgyűlés négy házának egyikében se jusson zátonyra.

S mindamellett a javaslat készítői ez intézkedést is sokalni látszanak. Bizonyítja ezt a 36-dik pont, mely gondoskodik, hogy az ilykép netán megszülethető közös megállapodások leronthatók legyenek egyoldalulag is.

Hasonlóan kifogást kell tennem a javaslat 27-dik pontja ellen, nem ugyan a benne foglalt intézkedésnek bevégzetlensége, de igenis annak czélszerűtlensége miatt.

A hadügyi költségeknek külön tarthatását szintén lehetlennék tartom Egy vár a Lajthának vagy Morvának tulsó, vagy inenső partján, teljesen egyenlő szolgálatot tesz a birodalom mindegyik felének, s a hadügyi költségek külön tartása mellett, arra mégis csak az egyik fél adóznék.

De — mondják — a 27-dik pont csak a hadsereg, nem pedig a hadügy költségeiről. Jó, — de ekkor ez utóbbiakról általában épen sehol sincs szó. Aztán meg a hadsereg költségeinek külön tartása is aligha lehető, kivált háborus időkben.

Hányszor nem történik, hogy bár háborura nem kerül a dolog, mégis mozgósítani kell a seregnek legalább egy részét. Ily esetben, a költségek külön tartása mellett, igen könnyen tulterhelhetné egyik és másik felet a hadserget vezérlő hatalom, a szerint, a mint a birodalom két fele egyikének vagy másikának sergét mozgósítaná.

Adjuk ezekhez, hogy a kisebbségi javaslat fenntartja az ország részére, s így odahagyja a tulsó félnek is, hogy a védelem esetéről és annak miként teljesítéséről maga határozzon. Oly fenntartás ez, mely lehetlenné látszik ugyan tenni e tulterheltetést; de teljesen alkalmas arra is, hogy értéktelenné tegye a védelmi kötelezettségnek elismertetését, a melyet pedig — legalább a fejedelmre nézve — kétségbe a kisebbség sem vont.

Mindezekről másként gondoskodik a bizottmányi többség javaslata, egyáltalán kielégítő biztosságot nyújtván. De éppen azért vélte a kisebbség, hogy az megszorítaná, ha meg nem semmisítené, hazánknak függetlenségét és önállóságát.

Sulyos vád, de kérdés: nem alaptalan e? E kérdésre felelni legközelebb fogok.

II.

Pest, april 2.

A bizottsági javaslat ellen tartott beszédében többek között így szólt Tisza Kálmán:

„Nincs szándékom a pragmatika sanctió magyarázatát megújítani, mert úgy gondolom, hogy az meglehetősen ki van már meritve, s különben is nem attól fog függni hogy helyesen járunk-e el, hogy mennyiben egyezik vagy nem egyezik meg eljárásunk a *pragmatica sanctio* egyik vagy másik magyarázatával, hanem attól függ, hogy az által, a miben megállapodunk, mennyire lesz hazánk függetlensége, alkotmányossága biztosítva, mennyire lesz a jövő jólétnek alapja letéve.“

S hiven ilyként kifejezett meggyőződéséhez, beszédének további folyamában az állami függetlenségnek fogalmát elvont tisztaságában alkalmazta a bizottsági javaslatra, azon mérte meg azt, legkisebb tekintettel sem levén arra, ha vajjon megilleti-e az hazánkat a helyesen értelmezett *pragmatica sanctio* és egyéb törvényeink szerint?

S ez eljárás igen nagyon téves, bármi tiszteletre méltó legyen is indoka. Előttünk nincs *tabula rasa*, s biztosan csak eddigi törvényeink alapján állhatunk; az általuk teremtettt helyzetet elfogadni kötelesek vagyunk, ép úgy, mint jogosítva is, követelni annak más oldalról is elfogadtatását. Különben hibázik a pont, mely határt vessen a vélemények és törekvések eltérésének, s lehető lesz, hogy egyik egy másik más elvont, s elvontságában — de csak is abban — egyiránt jogosult fogalom alapján törekedjék megoldani a fennforgó kérdést.

De igazolnom kell Tisza eljárását illetőleg tett állításomat. Beszédét folytatva, így szólott ő:

„Én részemről azt hiszem, hogy függetlennek csak addig lehet egy államot tartani, a míg törvényeket, törvényes erejű határozatokat senki más nem alkothat számára, saját törvényhozásán

kivétel: addig, míg a végrehajtást keblében egyedül és kizárólag saját országos hatóságai gyakorolhatják. És mihelyt jogilag meg lesz engedve, hogy azon államnak ügyeire más államok képviselői befolyást gyakorolhassanak, mihelyt jogilag meg lesz engedve, hogy azon ország kebelében a végrehajtásra mások is, mint kizárólag országos hatóságai, befolyást gyakorolhassanak: ezen államnak viszonya lehet ama más országhoz képest, a teljes egybeolvadástól kezdve a leglazább szövetségi viszonyig, minden, a szerint a mint a részletek megállapítottak, de függetlennek tartani ezen államot azon túl, a legnagyobb képzelődés.“

Ő mondá. Nem vitatom, ha igaza van-e? De, egyebeket mellőzve, megjegyzem, hogy a mióta törvénykönyvünkben áll azon határozat, mely miszerint a status miniszteriumnál magyarok is alkalmazandók, azóta jogilag meg van engedve, hogy hazánk kebelében a végrehajtásra mások is, mint kizárólag országos hatóságaink, befolyást gyakorolhassanak. Igen, mert ama miniszterium nem volt magyar országos hatóság, s még sem gondolható, hogy honosainknak oda neveztetését más okon kívánhatták volna elődeink, mint tekintettel azon befolyásra, melylyel nevezett miniszterium birt hazánkat is illető ügyekben, azon befolyásra, melyet éppen ama kívánatuk becikkelyezése által törvényesítettek.

Azt mondja ugyan az 1861-iki második felirat, hogy ez csak a külügyekre való tekintettel történt: de ez mit sem változtat a dolgon, teljes általánosságban levén tartva Tiszának fent idézett tana.

Annyi mindenesetre igaz, hogy azon ügyek melyek elődeink ama kívánatának alapul szolgáltak, nem lehettek nekünk idegenek, mint melyekhez semmi közünk sem volt; de nem lehettek csupán és egyedül csak minket illetők sem, mint a melyeknek a végrehajtás terén intézését kizárólag országos hatóságainktól elvonva, a status miniszteriumra ruházni, mi ok sem lett volna. Voltak hát közösek, azaz olyanok, a minőnek ellátására kíván a bizottsági javaslat is közös miniszteriumot.

S ha a dolog így áll, lehet-e mondani, hogy hazánk önállósága a javaslat által tervezett közös miniszterium rendszerítése által lenne megcsönkítva? Bizonyára nem; hisz a fentebbiek szerint, ilyen volt már a statusminiszterium is, és ilyen levén, természetesen befolyt hazánk ügyeinek kormányzatára is, és pedig

a nélkül, hogy eljárásáért felelőssé tehetjük volna, akár magunkban, akár a többi országokkal együtt.

S hogy másként lehessen, azért van épen szükség a delegatiókra. A statusminiszterium, épen mivel nem volt magyar országos hatóság, nem tarthatá magát a magyar törvényhozás határozataihoz; de mert Magyarországot is érdeklő ügyeket látott el — nem tarthatná vala a tulsó fél parlamentjének végzéseire sem, még ha lett volna is ilyen. Tartá és tarthatá hát a közös fejedelemnek akaratahoz; csak attól vevén az irányt, csupán annak felelt. Ezért kelle körébe esett vagy vont ügyeknek önhatalmulag intéztetniök. E bajon, közös parlament nélkül, mit pedig egész államjogunk kizár és minden érdekünk tilt, csak a delegatiók útján segíthetni.

Hazánkban az adó megajánlása nem volt törvényhozási tény, bár az országgyűlés jogkörébe esett. Ezt Tisza jól tudja. S ha azt, hogy a delegatók teendői — legalább részben — törvényhozásiak lesznek, mind a mellett is azzal bizonyítja, hogy az adók megszavazásának, vagyis az adó-mennyiség megállapításának joga is egy részben reájuk bízatik: azzal csak azt bizonyítja, hogy nem csupán a függetlenség szempontjánál mellőzi az adott tényleges helyzetet és állapotot, hanem az alkotmányosságénál is. Általános tanokból okoskodik, nem pedig azokból, melyeket törvénykönyvünk hirdet. Pedig lehető, hogy a bizottsági javaslat másként tűnjék fel az egyiknek világánál, mint a másikénál.

Fentebbiekből azt is eldönthetni, mennyire érhetünk egyet Ghiczy Kálmánnal, ha mondja, hogy: „A kisebbség szorosan a personal-unio terén áll, azt akarja tisztán fenntartani Magyarország és ő Felsége többi országai között. A többség a personal-uniót realunióra változtatja át, mert a real-unio több országnak azon czélból lett egyesüléséből áll, hogy bizonyos, vagy minden állami ügyek közösen intéztessenek el. A kisebbség teljes épségben akarja fenntartani Magyarország közjogát, fenn akarja tartani Magyarországnak állami önállóságát és függetlenségét úgy ő Felsége többi országai, mint a külföld irányában; óvakodik az ellen, hogy Magyarország az osztrák birodalom tartománya legyen. A többség lényegében megváltoztatja Magyarország közjogát, megszünteti törvényhozásának és kormányának némely főfontosságú államügyekre nézve levő kizárólagos intézkedési jogát. Mert azt a delegatió nevezet alatt alakítandó birodalmi törvényhozásra és

központi miniszteriumra ruházza át, megszünteti az által Magyarországnak önállását és függetlenségét, legalább ezen ügyekre nézve, s Magyarországot az osztrák birodalomnak némely autonómiával felruházott tartományává változtatja át.

„És ha a birodalomba való beolvasztást közvetlenül nem eszközölné is, bizonyosan előkészíti, s a Magyarországra nézve eddig csak tényleg fennállott osztrák birodalmat jogilag valóban csak most alakítja meg.“

Kevés sorban annyi és oly súlyos vád, hogy szó nélkül hagyonom lehetetlen.

De ha Ghiczy azt állítja, hogy a kisebbség szorosan a personal-unio terén áll, azt akarja tisztán fenntartani, míg a többség ugyanezt real-uniora változtatja át: úgy legyen szabad ellenében megjegyeznem Szentkirályival, hogy ezen kifejezés: „personal-unio,“ törvényeinkben elő sem fordul, s hogy még kevésbé található bennük annak oly magyarázatát, a melyből az kétlen ki derülne, hogy a többség stipulációi alája nem férnek. Sőt maga Ghiczy sem kísértette meg a personalis unio meghatározását, mi nélkül pedig sem azt nem bizonyíthatja, hogy a köztünk eddig létezett unio tisztán personalis volt, sem pedig azt, hogy a többség által jövőre tervezett már nem olyan lenne. Nekem legalább úgy látszik, hogy a personalis unioban több van, mint rendesen hiszik.

És ha továbbá Ghiczy azt állítja, hogy a kisebbség teljes épességben akarja fenntartani Magyarország közjogát fenn akarja tartani Magyarországnak állami önállóságát és függetlenségét úgy ő Felsége többi országai, mint a külföld irányában: legyen szabad ellenében ismét megjegyeznem, ha nem megy-e túl a kisebbségi javaslat a csupa fenntartáson, ha nem akar-e hódításokat tenni és engedni irányában azon összefüggésnek, mely van köztünk és ő Felségének egyéb országai s tartományai közt, ha nem akarja-e ezt, daczára a történet folyamában nyilvánult és ellen állhatlan erővel hatott szükségességnek, s kockáztatásával függetlenségünknek, a külfölddel szemben?

S végre, ha ugyan ő azt mondja, hogy a többség lényegében megváltoztatja Magyarország közjogát. megszünteti törvényhozásának és kormányának némely főfontosságú államügyekre nézve levő kizárólagos intézkedési jogát, a delegáció nevezete alatt alakítandó birodalmi törvényhozásra és a központi miniszteriumra ruházzván azt át; legyen szabad, a fentebbiek re utalva, nekem azt

kérdezni: miféle törvényeket lesz hozandó, de a magyar közjogi szállásmód szerint, a delegáció? — s végre azt kérdezni: ha lehet-e, tekintve a delegációk és a központi miniszterium teendőit, átruházásról és csak is arról szólnunk? Én úgy vélem, épen oly kevésbé, a mily kevésbé lehet szó arról, hogy ha a többségi javaslat határozatai csakugyan elégségesek lennének jogilag megalakítani az osztrák birodalmat, az reánk nézve úgy valóban csak most alakíttatnék meg.

A középbal meghasonlásához.

Pest, január 4. 1868.

Lapjaink nem birnak véget vetni a baloldal soraiban beállt szakadás commentálásának. Az adott magyarázatok egyikével sem vélnek megelégedhetni; ugyanazért egyre mást keresnek. És igazuk van; ama szakadás oka mélyebben fekszik, mint egyelőre látszik. Alapja már a mult nyáron tétetett le, akkor, midőn a baloldal sajátjául vallá azon programmot, mely hivatásának mondá: oda működni, hogy azon esetben, ha a gyakorlat is kimutatja, némely újabb törvények s főleg a közösen érdeklő viszonyok tárgyában alkotottnak veszélyes voltát, a többség az országban annak a függetlenség és alkotmányos szabadság érdekében megváltoztatására alakuljon, s hogy addig is, míg nézeteit az érintett ügyekben érvényre emelhetné, elfoglalva a törvények által engedett tért, mindent megtegyen, hogy még meglevő törvényeink ne hazánk függetlenségének és az alkotmányos szabadságnak rovására változtassanak, hogy azon tárgyakban, melyek a közösen érdeklő viszonyok iránt alkotott törvényben további, nemzetközi szerződések alapjául jelöltettek ki, hazánk érdekeinek megfelelő megállapodások jöjjenek létre, az azokkal ellenkezők pedig megváltoztassanak.“

Mondom a baloldal soraiban napjainkban beállt szakadásnak alapja akkor tétetett le, mikor elfogadott lett általa az említett program.

Igen, mert e programban semmi sincs, mi azt pártprogrammá tenné, a benne kitűzött célokat pártkülönbség nélkül lehetvén, sőt kellvén elfogadni. Alapján ép azért párt nem is állhat fenn.

Vagy azt látték-e a baloldalnak tisztelt férfiai, hogy a pro-

grammukban kitűzött célok csupán az övéik, s hogy létezik törvény, melyet mi többiek, még akkor is fenn akarnánk tartani mikor azt a gyakorlat is vészesnek mutatta? Azt hitték-e, hogy mi nem akarnánk szintén mindent tenni, hogy törvényeink ne hazánk függetlenségének és az alkotmányos szabadságnak rovására változtassanak, s hogy azon tárgyakban, melyek a közösen érdeklő viszonyok iránt alkotott törvényben további nemzetközi szerződések alapjául jelöltettek ki, hazánk érdekeinek megfelelő megállapodások jöjjenek létre, az azokkal ellenkezők pedig meggátoltassanak?

Ezt, vagy ilyest hinni, részükről a legnagyobb s egyáltalán jogosítatlan praetensio, irányunkban pedig bántalom lett volna. Ezt hát nem hihették. De e hit nélkül meg nem lehetett volna csupán sajtójukul, párt-programmul mutatni fel azt, mi oly célokat tűz ki, melyeknek pártkülönbség nélkül, általában kell elismertetniök, s ha mégis tették, ne csodálkozzanak, tapasztalva, hogy alapján, külön pártként, nem bírnak megállni.

Más volna, ha megjelölték volna törvényeink megváltoztatásának azon módját, melyet hazánk függetlenségére s alkotmányos szabadságra nézve hátrányosnak tartanak, s ha megmondták volna, mily megállapodások egyeznek meg, véleményük szerint, hazánk érdekével, és milyenek ellenkeznek azzal? E tekintetben egyenlően jó szándék mellett is lehetséges a véleménykülönbség, és lehetséges annak alapján életerős pártoknak alakulhatása. Ám ezt nem mondták meg. Ép azért nem is volt oly elvi különbség, mi az országgyűlés nagy pártjait a közösügyi törvény szentesítése után is külön tarthatta volna.

A pénzügyi kiegyezkedés kérdéseiben nem elvek, hanem csupán mennyiségi kérdések fölött vitatkoztunk. Mi csoda, ha a dolgok ily állásában elmosódott köztünk a határ, ha nem volt meg a pártokat egymástól határozottan elválasztó vonal? Ime kulcsa azon tüneménynek, hogy említett kérdésekben a jobb oldalnak nem egy tagja a ballal szavazott.

De a jobb oldal és a balközép különállásának céltalan, s ennél fogva lehetetlen volta még inkább bebizonyult, és pedig szükségképen akkor, mikor megérkezett az idő, melyben a balközép felhivatott, hogy programjához híven, foglalja el a törvények által engedett tért, s tegyen meg mindent az önmaga által jól kitűzött céljának valószínűsítésére. Oly képviselőknek, kik ama

programmot valóban és tartalék nélkül fogadták el, a felhivatást visszautasítaniok teljes lehetetlen volt, mivel a tér elfoglalását programjukon kívül a törvény is nyilván parancsolja. Másként természetesen azok, kik mint gr. Keglevich már eredetileg sem találtak teljes megnyugvást az elfogadott programmban, különösen pedig annak a tér elfoglalására vonatkozó tételében, s kik nem akarják megengedni, hogy téveseknek bizonyíthassa nézeteiket a gyakorlat, a kik ép azért mindenképen elzárkózni kívánnak az elől. Pedig bizonynyal méltó megpróbálni, ha nem lehet-e mégis hasznavehetővé tenni azon delegationalis intézményt, melyet előzetesen és elméletben ők elítéltenek, de a melyet hasznavehetőnek tart annyi hazafi jellem és elismert tehetség. E próba, csupán a többség által téve, teljes nem lehetne, és pedig nemcsak azért, mivel ez esetre nem érvényesítené annál magát annyi jó erő, hanem főleg azért, mivel valamely állami intézmény haszontalanságát csak az bizonyíthatja, ha magának a nemzetnek kezében bizonyult olyannak, és nemcsak egy pártban. Részemről legalább arról is erősen meg vagyok győződve, hogy céljának még maga az országgyűlés is kevésbbé fogna megfelelni, ha az ellenzék — nem a mostani, hanem általában — megtagadná vagy megtagadhatná attól közreműködését, rajta kívül foglalván és foglalhatván állást.

Íme a jobb oldal eljárásának kulcsa, a delegációnak megalkatásában azon eljárásnak, melynek helyességét, tetteleg legalább, maga a balközép is elismerte az által, hogy elfogadta tagjainak beválasztatását. Ki kételkedhetnék, hogy e férfiak örömmel fognak majd velünk közrehatni megtartására azon intézménynek, mely iránt ma oly bizalmatlanok, ha azt várákozásuk elűrére, a gyakorlat hasznosnak mutatná?

Pest, január 8.

Sylvesteri famosus cikkében, melynek beismeréseit tudomásul vesszünk, de ránk vonatkozó tételeit teljes joggal visszautasítjuk, többek közt azt mondá Jókai, hogy az országgyűlés által felállított fictionak támogatására: „ki kellett találni a pragmatica sanetióból és a 48-ki törvényekből, hogy azokban az osztrák-magyar egységesítő államkapocs már készen van, s alapjául szolgál egy közösügyi intézménynek.“

Igaz-e, hogy azt ki is lehele találni, s igaz-e, hogy ezt egy

fictionnak érdekében kellett volna tenni? Oly kérdések, melyeknek vizsgálatra, úgy látszik, még ma sem fölösleges. Vizsgáljuk hát, nem ugyan Jókai miatt, kivel szemben jól mondták e lapok, hogy „ujra megírni mindazt, mit két év óta irtunk, s pártunk az országgyűlésen beszélt — az nem járja;“ hanem azokra való tekintétből, a kik, mert sokszor hallák és mélyebben talán nem vizsgálták, végre is elhitték, hogy 1867. egyebet tön a *pragmatica sanctio* tartalmának és követelményének nyíltan kifejezésénél és öntudattal elfogadásánál.

Oly főre helyezvén őseink 1527-ben hazánk koronáját, mely kivüle még másokat is viselt, s öröklővé is tevén azt 1687-ben, oly viszonyt alapítanak meg már azon időben, melynek nagy horderejű következményei elől kitérni, s melyeknek nehezkedésük alól menekülni, utódaiknak teljes lehetlen volt.

Épen azért ama következményeknek felismerésére és számitásba vételére volt feltétlen szükség. — Ez egy részben már 1723-ban megtörtént, a *pragmatica sanctio* létesítésekor. De csakis egy részben. A mű bevégezése 1867 érdeme, melynek alkotását ennél fogva új szerződésnek alig nevezhetni. — Nevezett év alig tett egyebet, mint hogy teljesen világosságra hozta a rég megkötött és többször erősített viszonynak következményeit, s úgy rendezte be államéletünket, hogy mindenekben megfeleljen ama viszonynak és követelményének.

De azt mondják az ellentáborból, hogy 1867-ben ki lett cserélve az addig fennállt personal unió, real unióval. Igazuk van e? Oly kérdés, melynek megoldhatása végett szükség egyáltalán tisztába jönnünk a personalis uniónak eszméjével és horderejével.

A personalis uniót illetőleg alig csalódom, ha állítom, hogy az mindenesetre unió; hisz ez lenni nem szűnik meg annál fogva minthogy personalis, minősége nem ronthatván le mivoltát. S miknek uniója? Államoké, miután azok közt és által kötöttség, habár egyik részről csupán a fejedelem által. Már maga ezen, oly államok, melyek — habár csak personalis — unióban állanak egymással, teljes külön állásuk, s így érintetlen önállásuk is nem lehetséges, ez amazzal járván.

Ezért keile Magyarország önálló képviseltetésének azonnal háttérbe szorulni, s csakhamar megszűnni, a mint a Habsburg-házat hívá meg trónjára. Kelle, mondom, mivel hogy a dolog természete volt, mi úgy kívánta azt, tehát minden másnál nagyobb,

erősebb hatalom, mely hatásával nem várt addig, míg felismertette. Azonnal hatott az, oly erővel, hogy ősünk már 1618-ban is csupán azt kérték, hogy az egy török udvarhoz magyar követ is küldessék. Minden másról hallgatag lemondtak. S ez valóban igen természetes. Hisz az állam egyedisége a fejedelemnek személyében jő kifejeztetésre, a miből fordítva meg az következik, hogy a fejedelem személyének közössége mellett az államoknak külön egyediségekként nem lehet fellépniök ott, hol fejedelmeik által, annak közvetítésével cselekednek. A dolognak im e természete okozta, hogy ősünk az egy török követségre nézve is hiába követelték külön képviseltetésüket, s hogy meghajolva mintegy a dolog természete előtt, már 1741-ben és később csak azt kívánták, hogy magyarok is neveztessenek az államtanácsba, ott akarván ez uton befolyáshoz jutni, hol valójában intézték azon ügyeket, melyek a követségeknél csak effectuáltattak.

Ámde ez által, épen a personalis unio következtében, törvény szerint is összeolvadt, egygyé lett a külügyek kormánya, nyilvános sérelmével az érintetlen önállóságnak. De ismerjük meg, hogy sebe nem akkor üttetett, mikor a personalis unionak következménye vagy követelménye fel és elismertetett, hanem már akkor mikor az megkötve lett. Okozzuk érte azon viszonyokat, melyek háttér és szövetség-keresésére bírák ősünket.

Ez irányban mi sincs nevezeteseb, mint azon 1790—91. törvényhozásnak szavai, a mely pedig legkevésbé sem vádolható arról, hogy Magyarország önállóságának hangsúlyozásában gondos nem lett volna. E szavak így szólnak: „Ő Felsége teljesítendi a karok és rendeknek az iránti jogos kívánatát, hogy mind a belső, mind a külső ügyek, amazok magyarok által, ezek pedig a magyarok befolyásával tárgyalassanak.” Hol van ezekben a külügyek önálló ellátásának avagy csak nyoma is? Sehol. Pedig a teljes államiságnak, ha az érintetlenül önálló, ez is járuléka. De mert csupán akkor: hiányát nem lehet hibául róni fel. Ámde fel lehet azt, hogy nem lett megszabva, miként gyakoroltassék magyar részről, és pedig államilag azon befolyás, n hogy nem lett gondoskodva biztosításáról.

E hiányt megszüntetni az 1848-iki törvényhozás immár törekedett, s ez nagy érdeme. Baj csak az, hogy intézkedése nem volt elégséges, mint ezt csakhamar maga is elismerte Kossuth. Ezért volt szükség a 67-ki megállapodásra, melynek szükséges

voltáról hát a mult tanuskodik, míg ezélszerűsége felett majd a jövő itél.

Tudva, hogy a külügyi kormányzatnak feladata nem más mint a nemzeti jogok és érdekek védelme, s illetőleg elővitele a béke útján és annak eszközei által, mitsém kételkedhetünk, hogy az annak terén beállottakhoz hasonló tüneményeknek kelle mutatkozniok azon téren is, mely ugyanazon jogok védelméé, csakhogy a háboru eszközei által. Ez a hadügy tere. Ép azért nincs miért csodálkoznunk, hogy az állandó hadseregeknek megszületésével, azokat is egyesítve látjuk. Más részről azonban az is természetes, hogy ezen megnyugodni őseink még kevésbé bírtak. Hiszen a hadsereg nem szolgál csupán és egyedül csak külre, a belbékének fenntartására is levén az esetleg hivatva. Innét keletkezése megannyi törvénynek, mely a magyar katonaságnak az országban tartását az idegen seregeknek pedig kivonását kívánta, újra és újra, szinte szünet nélkül. És valóban, nincs miért tagadni, hogy e téren az egység kevésbé szükséges. E téren csupán csak az összehatást kell biztosítani. Ez a célra elég, sőt sikeresebb magánál a szoros egységesítésnél. Igen természetes, miután a nemzeti közszellem hatását kevésbe venni vastag hiba volna, a mi pedig annál hatalmasabb, minél nagyobb azon organicus test, a melyben kifejlik. Tehát ezredeken fejlődve nagyobb, mint csupán egyesekben egész hadseregben pedig még sokkal nagyobb, mint csak ezredeken. Ezt tudva, tartá fenn az 1867-ki XII. t. cz. a magyar hadsereget, bár — hogy teljesen biztosítsa az összehatást — csak mint az egész hadseregnek részét. — E téren is azon uton járt az, melyet kijelölt a dolog természete, azon dologé, a mely nem általa, és nem tegnap történt. Mitsém kételkedem, hogy ez uton maradva, e téren is teljes sikert aratandunk. Hisz a dualisticus államszervezetnek csak hasonlóan szervezett sereg felelhet meg; olyan, melyben a teljesen organisált felek a közös hadur személyében, s általa ép úgy egyesülnek, mint egyesülnek [maguk a szinte külön szervezett államok.

Pest, január 9.

Korizmics Lászlónak e lapokban Érkövi által ismertetett leveleihez kívánok szólni. Hazánk gondolkozó fiaihoz intézván szerző leveleit, hiszem megbocsátja, ha én ki magamat azokhoz számítani szeretem, nem hallgatom el azokat, a mikben általuk

kielégítve és meggyőzve nem vagyok. Kételyeimnek és eltérő nézeteimnek közzétételét annál szükségesebbnek vélem, mivel úgy vagyok meggyőződve, hogy a szabatlanság, és nyomán a tévedés akkor legveszélyesebb, ha méltán tekintélyekké emelkedett szakférfiak esvén mintegy kivételkép belé, igazságok özönébe vegyítik el azt, szinte óvakodás nélküli elfogadtatást készítvén így annak, akaratlanul.

Ily, maga után tévedést vonzó szabatlanságnak tartom én, ha szerző, nem egy helyen, azt kívánja és sürgeti, hogy mindezt, a hol csak lehetséges, a tényleges tiszta haszon vétessék adóalapul.

Ilyennek tartom ezt azért, mert vele magával úgy tartom, hogy nem a tényleg előállított, hanem a közönséges eljárás mellett előállitható tiszta haszonnak kell adóalapul vétetni.

Szerzővel magával tartom ezt, a ki IX. levelében, az 55. lapon, szóról-szóra így, nem egy más helyen pedig így értelembe nyilatkozik.

Már pedig a tényleg előállított s a közönséges eljárás mellett előállitható tiszta haszon nem mindig és szükségkép ugyanaz. Közönségesnél nagyobb szorgalom és ügyesség mellett amaz túlhaladja emezt; míg az ellenkező esetben mögötte maradand. Nem mindegy tehát, hogy melyiket kívánjuk elfogadtatni adó alapjául. Ha a tényleg előállított tiszta haszonhoz mérjük az adót, legyenzi fogjuk a slendriánt és büntetni az életrevalóságot; míg ha a közönséges eljárás mellett előállithatóhoz szabjuk azt, épen megfordítva, a slendriánt fogjuk büntetni és az életrevalóságot jutalmazni, mint érdemlik is. Hisz ez esetben mindenik akkora tiszta haszon után adózik, a mekkora közönséges eljárás mellett lenne előállitható, habár az egyiknek tényleg előállított tiszta haszna annál kisebb, a másiké meg nagyobb leszen.

Közgazdászatiilag épen így van ez helyesen, s mit sem kétkedem, hogy szerző ebben teljesen egyetért én velem. De ez esetben nem lett volna szabad őrizetlen kifejezések által kétséget keltenie vagy csak engednie is; többet mondok, nem lett volna szabad tisztázatlan nézetek keltőjévé lennie ama kifejezéseknek használata által.

Ezek keletkezését tölem telhetőleg meggátolni, egyik célja

jelen felszólalásomnak, mit ez okon annál inkább szükségesnek tarték, mivel épen a legkitünőbb helyeken használja szerző a kifogás alá eső szólásmódot. Így például a XII-ik levelében, melyben következőleg szól, és pedig kiemelt sorokban: „El kell jőni azon időnek, midőn az emberek és kormányok egyaránt be fogják látni, hogy az adót, melyet a polgárnak fizetni kell, a hol csak lehet és kivihető, közgazdaságilag helyesen, nem köthetni máshoz, mint a termelés végső eredményéhez, vagyis az előállított tiszta haszonhoz.” (74-ik l.)

De csupán ez okon még sem szóllaltam volna fel. Hiszen hazánk gondolkozó fiaihoz intézte szerző leveleit, a kikkel szemben tán megengedhető, ha néhol nem vette oly szigoruan a kifejezés módját, kivált mikor más helyeken meg kellő szabatsóssággal nyilatkozott. Fő okom tehát más, a felszólalásra.

Ugy látom ugyanis, hogy a kifejezések ingatagsága és bizonytalansága, mint rendesen, ugy ez esetben is a felfogás tisztultságának és megállapodottságának hiányából ered, miként arra is visz. És ez már nagyobb baj. — Érzem, hogy kifejtennem és igazolnom kell felfogásomat.

Ha csakugyan egyetért velem szerző abban, hogy adóalapul a közönséges eljárás mellett előállitható, nem pedig a tényleg előállított tiszta haszonnak kell vétetnie, ugy nem értem, miért nem nyughatik meg azon, hogy a czukorter-melésnél a feldolgozott nyers anyag mennyisége után szabatik meg a fizetendő adó. — Szerzőnek ez alap ellen felhozott érvei ugyanis csak azon esetre lennének tarthatók, ha állana, sőt ha épen szükségkép állana s azért mindörökre igaz maradna XVIII. levelében, a 117-ik lapon olvasható azon állítása, hogy nem is tudják sajátlag, mily arányban áll az adó-alappá tett nyers anyag a termelés végeredményével, a tiszta haszonnal. De ez nem, vagy legalább nem szükségképen áll. Az ellenkezőt semmi esetre sem vitathatja az, ki a tiszta hasznót kitudhatónak állítja, mivelhogy ennek kitudása után amaz arálynak a legegyszerűbb arithmetikai mütét általi kiderítését mi sem gátolhatja.

A baj tehát másutt van, jelesen ott, hogy a kérdéses arány minden egy gyárnál más lehet, mely esetre pedig, ha a tényleg előállított tiszta hasznót tartjuk igazságos adóalapnak, nemcsak közgazdaságilag káros, hanem igazságtalan is lenne, nem az hogy a feldolgozott nyers anyagra vettessék az adó, hanem az, hogy

ez alapon a gyárak mindenikére egyenlő magasságban szabassék meg az.

Ám e baj mindjárt elenyészik, mihelyest nem a tényleg előállított, hanem a közönséges eljárás mellett előállitható tiszta hasznót vesszük fel adóalapul. Mert igaz ugyan, hogy a vidékek s általában a mellékkörülmények többé vagy kevésbbé kedvező vagy kedvezőtlen volta szerint ezen tiszta haszon is különbözhetnék az egyes gyáraknál: de az is igaz, hogy e körülmény csak oda fogna hatni, hogy a gyárak épen ott keletkezzenek, hol a keletkezésüknek és fennállhatásuknak kedvező körülmények leginkább meg vannak, a mi nem lenne baj. Igaztalanságról szólni pedig épen nem lehetne, miután a gyáraknak alapításánál is fel lehet, sőt fel kell tenni a közönségesen alól nem maradó vigyázatot és körültekintést, s miután ezeknek ottan hiányzása ép oly jogosan vonhatja maga után az aránylag nagyobb terheltetést, mint vonná az üzlet folyamában.

Mert a dolog így van, azt kell hinnem, hogy szerzőnek különben oly biztos ítéletére befolyást gyakorolt azon téves gondolat és fölfogás, melynek az általam kifogás alá vett kifejezések hű kinyomatai. Ezért mondtam, hogy a kifejezések ingatagsága és bizonytalansága, mint rendesen, ugy ez esetben is, a felfogás tisztultságának s megállapodottságának hiányából eredt, miként arra is visz.

Ítéletem szerint legalább, meg lévén mutatva a fentebbiekben, hogy a feldolgozott nyers anyag alapján is lehetséges ugy szabni meg a czukortermelés adóját, hogy az a közönséges eljárás mellett előállitható tiszta haszonnal általában kellő arányban álljon: nem látom át, miért kellene elítélni annak alapul vételét? — Szerző leveleiben erre még csak egy okot találok, mely ugyancsak a 117-dik lapon így van kifejezve: „Sokkal bajosabb a tisztán kifejezett adót emelni, mint az anyagra vetett terhet.“ De, bölcsánatot kérek, én azt nem látom be, nem tudom megfogni, miért lehetne ezek egyike sokkal bajosabb, mintsem a másika? S ha mégis az volna, ugy e körülmény, ismét felfogásom szerint, inkább a szerző ellen harczolna. Hiszen, ha az adónak a tiszta haszonnal kell arányban állani és maradni: jó, ha az minél kevesebb bajjal követheti ennek változását. Az pedig, hogy a tiszta haszon időnként változik, és pedig változik még azon esetre is, ha a feldolgozott nyers anyag mindig ugyanannyi marad, kétséget nem szenved.

Nilván kittűnik ez magukból a szerző által közlött adatokból, a melyek mutatják, hogy ma $40^{25}/_{100}$ krnyi adót bir meg ez iparág, habár nehezen is, a feldolgozott répa mázsájától, a mennyit pedig ezelőtt például 20 évvel sehogy se birt volna.

Ha már elméletben sem látom okát, miért kellene elvetni a feldolgozott nyers anyagnak adóalapul vételét, még kevésbé birom azt belátni, figyelve a szerző által közölt adatokra, s kivonva azokból mindazon tanuságot, a mi bennük rejlik.

Ez adatok egy felől a czukortermelésnek adóztatására, másfelől meg annak fejlődésére vonatkoznak.

Amazokból kittűnik, hogy adóalapul mindig a feldolgozott nyers anyag vétetett, s hogy ez alapon folyton lett emelve az adó feljebb és feljebb. 1848-ban mázsánként 5, 1853-ban 8, 1855-ben 12, 1857-ben 18 kr. volt az adó, mihez két év múlva még 20 % járult. Ismét két év múlva, tehát 1861-ben már 37 krt. tett az, mihez 1862-ben megint 10 % pótlékot csatoltak, emelvén azt így $40^{25}/_{100}$ krra.

És mégis, mit látunk azon adatokból, melyeket szerző J. C. Rad nyomán az így adóztatott iparág fejlődésére vonatkozva közöl? Talán hogy az adóemelések arányában egyre hanyatlott az? Épen megfordítva, folytonos emelkedésről tanuskodnak azok, mi egyiránt kittűnik, akár tekintsük a feldolgozott répa. akár az annak mázsájából nyert czukor mennyiségét, akár végre az általa kiszorított gyarmati czukornak tömegét. Nem tehetek róla, de azon adóztatást, a mely mellett ilyen fejlődés vala lehetséges, nem tekinthetem szerzővel olyannak, a melylyel próbára akarhatták volna tenni ezen iparágat, hogy melyik fokozott adótételnél rogyik majd össze teljesen. Hiszen nemcsak teljes összerogyás nem következett be, de még hanyatlás sem, az emelkedés, mint mondám, folytonos, sőt nagy mérvű levén. Nagy mérvű, mert rövid 30 év alatt a czukorrépa-teemesztés ötvenszer, a czukortermelés pedig hatvannyolcszor akkora lett mint volt azelőtt.

De azt mondja szerzőnk: mily roppant sokkal nagyobb lett volna még a gyarapodás, a mesterkelt akadályok nélkül?

Megengedem, hogy kisebb mérvű adóztatás mellett még nagyobb lett volna a gyarapodás, de tagadom, hogy e kisebb mérvű tartás a miatt maradt el, mivelhogy a nyers anyagra vettett az adó. Ez okon tehát nincs miért változtatnunk az alapot.

Annál több ok harczol annak megtartása mellett. Ilyen az,

hogy alkalmasint leginkább kizárja az önkényt; ilyen az, hogy a gyártásnak minden módosulása mellett egyiránt alkalmazható ilyen végre és főleg az, hogy sarkalja az ipart, a gyártót arra ösztönözvén, hogy minél tökéletesb anyagot használjon, hogy ennélfogva fokozza a répának eltartására fordított gondot és arra indítsa a földművest, hogy minél czukordusabb répát törekedjék előállítani, lehető gondosan megválasztván a fajt és a földet, s adván megfelelő munkát. Ez okok miatt történt, hogy a német vám-és adóegylet is ezen alapot választá és tartá meg, azon vám és adóegylet, a melynek tapasztalatai szintén igen alkalmasok meggyőzni bennünket a kérdéses alapnak czélszerűségéről. Azt mutatják ugyanis e tapasztalatok, hogy az említett egylet területén 184°/₁-ben 145 gyár 4,829,734 mázsa répából 241, mázsa czukrot termelt, s 24 évvel később 270 gyár 41,641,221 mázsa répából 3,331, 297 mázsa czukrot állított volt elő. Pedig az adóemelések itt sem igen voltak gyérebbek és szelidebbek. 1840-ben volt az adó az egylet legjelentékenyebb államában, Poroszországban $\frac{2}{4}$ ezüst garas. Már 1841-ben $\frac{2}{6}$ garasra lett az felemelve, és pedig a vámegylet többi államaival kötött egyesség alapján. 1844-ben megint emelték azt, még pedig $1\frac{1}{5}$ garasra. Annál is csak 1850-ig maradt akkor 3, 1853-ban pedig 6 garasra emeltetvén azt fel hogy 1858-ban újra emeltessék, és pedig $7\frac{1}{2}$ garasra, hol aztán megállott.

S e nagy mérvű és rapid adóemelések mellett a vámegyletthez tartozó Poroszországban, főleg pedig annak szász és szilézia tartományaiban mégis rendkívüli, nem csak relativ, de absolute is nagy magaslatra emelkedett a czukortermelés. Maga a kis Szász tartomány vagy 40°/₁₀-al több czukrot termel, mint az egész osztrák birodalom. Mutatja ezen tény, hogy ez iparág adóval tulterhelve nem lett, s fejlődésében nem tartatott vissza nagyobb mérvben, mint tartattak a többi jövedelmi ágak, a melyeknek pedig azon mértékben kellene még inkább megterheltetniök, a melyben kisebbitetnék a czukorra rótt teher. Ezt igazságosnak aligha tartanók.

Hason tekintetek tartandók szem előtt mi nálunk is. Azért. mielőtt a czukor termelésre rótt adónak közvetlen vagy közvetett könnyítése mellett felszólalnánk, s felszólalnánk épen most a budget tárgyalásának előestéjén, meg kell győződünk arról, hogy a czukorgyártásból vett jövedelem inkább terhelve van, mint az, mit bármi más forrásból veszünk. Ezt állítani, szemben a kérdéses

iparág nagy mérvű emelkedésével, én sehogy sem merném. Ezért szólaltam fel, keresve részemről is, nem mást, mint az igazságot.

Pest, január 15.

Ugy látszik, hogy Várady Gábor nincs megelégedve azokkal miket a vezérlete alatt is álló „Hazánk” első és egyszersmind mutatóvány-száma mondott, nevezett lapnak programjára tett megjegyzéseinkre. — Azért a második számban maga veszi fel ellenünkben a szót. Nem sok szerensével.

Be akarván bizonyítani a programnak általunk tagadott azon tételét, mely állítja, hogy a kormány mostanig sem foglalta el a törvények által kijelölt tért, önállóan szabad hatáskörét: emlékeztet arra, hogy kormányunk vonakodott fellépni a térre, melyet neki Tisza Kálmán a honvédugyben tett indítványa által nyújtott s diadalérzettel mondja, ezen „kijelölt tért,” ezen „önállóan szabad hatáskört” a kormány, saját hátrányára, elfoglalatlanul, betöltetlenül hagyta. Igaz, csak hogy azon tért nem a törvények jelölték ki, hanem Tisza Kálmán legalább úgy, mint a hogy Várady elismerése szerint is, egyedül léphetett volna arra föl a kormány.

Ha lehet, még gyongébb okoskodásának ama másik része, mely a program azon állításának támogatására van szánva, hogy a kormány nem követ tisztán szabadelvű irányt. A mult tényeiben nem találván semmit. a mit e céljára használhatni vélne, abhoz folyamodik. a mi történni fog — ha fog.

De ne hamarkodjunk. Hiszen mondja, hogy szólhatna azon gátakról is, melyek a törvényhatóságok rendezése elé tán csak azért gördítettnek, mert ezen rendezést meg kell előzni, vagy azzal legalább párhuzamban haladni a községek rendezésének; ennek keresztülvitele pedig bizonyos újabb szabadelvű institutiók életbe léptetése s a centralisatióval ellenkező „Selfgouvernement” tágitása nélkül alig képzelhető.

Bizony súlyos szavak, hatásosakká válhatásukra azonban két dolog kellene; egyik annak bebizonyítása, hogy a törvényhatóságok rendezése elé csakugyan gördít a kormány akadályokat; másik, hogy ezt az irt célból teszi. Amazt nem tudjuk; ezt pedig nem is tudhatjuk. mivelhogy nem vagyunk a szívek és vesék vizs-

gálói; de nem tudhatja, ugyanazon okból Várady sem, azért maga is azt mondja „tán.”

Hátra van azonban a legsúlyosabb vád, kormányunknak nincsen valódi democrat iránya. Hisz az 1848-ki gyakorlat ellenére, felvették minisztereink az „excellentiás” czimet. Bevallom az ily dolgokban való járatlanságomat. Ezért nem is merem állítani, hogy talán nem is annyira felvették, mint inkább eltűrték. Ennek hát csak lehetőségére akarok mutatni; azt azonban szívünkben kívánjuk, hogy minél hosszabbra nyuljék azon idő, melyben nem lehet őket a democrat irány ellen elkövetett más bűnnel vádolni.

Egész mértékben akarván lenni igazságosak, tartózkodás nélkül bevalljuk, hogy Nikolics Sándornak ugyancsak a „Hazánk” második számában megjelent cikke egészen más hatást tett reánk. Általa teljesen igazolva látjuk a balközép férfainak a delegatióba való belépését. Azt azonban nem mernők mondani, hogy nem lesznek ama férflak közt, a kik úgy fogják találni, hogy azon cikk sokat is bizonyít; azt is megmutatván, hogy e belépésre való készségük nemcsak akkor és az által lett helyes, mikor a jobb oldal kimondá azon elhatározását, hogy a baloldal férfjaiból is okvetlenül fog választani a delegatióba.

I n t e r p e l l a t i ó

a közügyminiszteriumhoz a tagjai által használt czimeket és a miniszteriumok berendezését illetőleg.

Mintán az 1867. évi XII. t. cz. csak közös miniszterekről szól és birodalmi minisztereket nem ismer, sőt nem ismer ő Felsőge többi országainak azzal kölcsönös megállapodás folytán teljesen összhangzó közügy törvényt sem.

Mintán a birodalmi miniszter címnek használata Magyarországnak törvényes önállása és függetlensége tekintetéből aggályos, oly hatáskört látszván a közös minisztereknek tulajdonítani, mely azokat törvény szerint meg nem illeti:

Tisztetelettel kértem a közöstudgyi miniszterium tagjait, miként történhetett az, hogy míg a magyar korona országai bizottságához beadott előterjesztésben közös minisztereknek nevezik magukat, addig ő Felsége többi országai és tartományai bizottságához benyújtott előterjesztésükben és egyéb hivatalos nyilatkozatokban a birodalmi miniszter czimet használják?

Mintán a közös miniszteriumnak a magyar korona országai bizottságával közvetlen érintkezésben is kell törvény szerint állni és közvetve úgy kell berendeztetnie, hogy akadálytalanul megtörténhessék az ügyek gyors menete által is megkívánt ezen érintkezés, tisztetelettel kértem a miniszteriumot: szándékozik-e ez irányban mielőbb megtenni a szükséges intézkedéseket?

Beadta: Bécsben. jan. 29. 1868.

Kerkápolyi Károly.

V á l a s z

Kerkápolyi Károly magyar bizottsági tagnak, társai nevében is benyújtott első interpellációjára a közös miniszterek által használt ezimeket illetőleg.

A magyar országgyűlés delegációjához intézett előterjesztésekben e kifejezések használtattak: „közös miniszterium” és „közös miniszterek,” megfelelően az 1867. XII. magyar t. cz. szavainak. Ha a birodalmi tanácsban képviselt országok és tartományok delegációjában tett előterjesztésekben az általa nem nevezett „birodalmi miniszterium” és „birodalmi miniszterek” kifejezések használtattak, ezuttal nem volt czélba véve Magyarország alkotmányos önállásával összeférhetlen elnevezések használata.

Sőt ellenkezőleg, a használt kifejezés németben egyértelműnek vétetett ezzel: „a monarchia mindkét felével közös ügyek.”

Ennélfogva a közös miniszterium határozottan visszautasítja azon feltevést, mintha ez által a közös ügyeken tulterjedő hatáskört szándékozott volna igényelni.

V á l a s z

**Kerkápoly Károly magyar bizottsági tag 2-dik interpellatiójára, a közös miniszteriumok be-
rendezését illetőleg.**

A közös miniszterium, mindjárt megalakulása után, saját kezdeményezéséből érintkezésbe tette magát a m. k. miniszteriummal a végből, hogy alkalmas egyéniségeket vehessen fel kebelébe, kik által ugyan az ügyvitelt általában, mint különösen a nyelvet tekintve, egyenes és közvetlen érintkezésbe léphessen a magyar országgyűlés delegatiójával.

Hogy eddig eredményre jutni nem lehetett, annak oka egyedül, a kivitel nehézségeiben keresendő.

Az interpelláció-kérdéshez.

Bécs, február 6.

Lapjainknak a magyar delegatio kebeléből a közös miniszteriumhoz intézett interpellatiókra vonatkozó nyilatkozatait olvasva, önkéntelen eszembe jut, hogy bizony „iliacos intra muros peccatur et extra.“

Az általam, elvtársaim nevében is teti interpellatiókra azt mondá a „Hon“: „Ugy látszik, az egész csak azért van, hogy neve legyen: az ily interpellatiók legkevésbé alkalmasak arra, hogy biztosítéknul szolgáljanak a törvény megtartására nézve.“

A következőzés megmutatta, hogy nem volt igaza. A válasz, melyet a közös miniszterium azokra adni szükségesnek látott, nemcsak engem nyugtatott meg társaimmal együtt, hanem megnyugtatta azokat is, kik hasonló aggodalmaiknak más formában kívántak adni kifejezést.

Megnyugtatts és megis nyugtathatta azokat is, épen azért, mivel csak a kifejezés formája volt különböző. Ez oka, hogy Ghy-czynek és társainak a kapott válaszra tett nyilatkozata engem épen nem lepett meg, mint meglepte a „Pesti Napló“ 28-ik száma czikkiróját.

Én tökéletesen értem, ha valaki törvénytelennek tartva bár minden birodalmi miniszteriumot, megnyugszik azon magyarázaton, mely azt mondja, hogy a birodalmi szó azért használtatott, mert egyértelműnek vétegett ezzel: „a monarchia mindkét felével közös.“ Értem, miután e magyarázat után lehet ugyan még vitázni a felett, ha helyes-e egyértelműnek venni a két kifejezést: de bizonyos, hogy e vita csak nyelvészeti jellemmel birhat és nem politikaival.

Említett czikkiróval egyebekben sem érthetek egyet. Én azt

is értem és igenis természetesnek találom, ha Ghyczy és társai további megjegyzés nélkül fogadták azon választ, mely interpellációjuknak a közös hadügyminiszterre vonatkozó pontjára adatott. Hiszen azon válasz megnyugtatót foglalt magában az iránt, hogy a közös hadügyminiszter agendái nem azon tárgyakra terjednek, melyeket úgy a törvényhozás, mint a kormányzás terén az ország részére tartott fenn a törvény. A ki ebben kételkedett, attól, de csak attól, természetesnek találom azt is, ha további megjegyzés nélkül fogadta a kapott feleletet.

De mikor ezeket minden tartózkodás nélkül nyíltan kijelentem, azon meggyőződésemet sem hallgathatom el, hogy sokkal jobb szolgálatot teszünk azon ügynek, a mely mindnyájunké, ha arra használjuk a journalistikát, hogy tárgyilagos hűséggel törekedjünk feltüntetni, melyik találta el az egyiránt legjobb akaratú működő felek közül a közös célra vivő helyes utat, miután azok egyikétől megtagadjuk a célra törekvést is, s állítjuk, hogy ha mit tesz, azt csak azért teszi, hogy neve legyen. Ez nem vitatás, hanem gyanusítás.

S biheti-e a „Hon,” hogy jó szolgálatot tenne az által az ügynek, ha esetleg nemcsak lefelé, de felfelé is elbírná hitetni, hogy ha mi interpellálunk, azt csak azért tesszük, hogy neve legyen, más szóval, hogy lássék? Azt hiszi-e, hogy a kérdésre várható válasz kielégítőbb lenne, ha szavára elhinné az illető kormány, hogy csak a kisebbség veszi komolyan a kérdést?

És most a „Hazánk”-nak egy pár szót, mely tegnapi számában a lapok említett (r.) jegyű czikkezőjének felelve, a többiek közt így szól: „Ghiczy felelete minden esetre sokkal ügyesebb, sokkal törvényesebb és Magyarország jogaira sokkal előnyösebb, mint Kerkápoly gondnélküli és felületes kielégítettsége.” A bal-közép válasza törvényes és eszélyes. Én is annak tartom; de törvényesnek tartom a magamét is, s ezt kétségbe vonni a „Hazánk”-nak sincs oka, sem — indokolás nélkül legalább — joga. A mi Ghiczy feleletének ügyesebb voltát illeti, azt örömet és készen elismerem; de azt is tudom, hogy a parlamenti élet azon derék bajnoka propria virtute, et non aliorum imbecillitate valet.“

J e l e n t é s e

a közös miniszterium költségvetésének megvizsgálására a magyar delegáció által kiküldött albizottság hadügyi osztályának az albizottsághoz, a közös hadügy rendes évi szükséglete előirányzata tárgyában.

Azon előterjesztésben, melylyel az 1868-dik évi közös kiadások előirányzatát alkotmányos tárgyalás végett bemutatta, azt mondá a közös miniszterium, hogy: „A birodalom két része számára alkotmányos uton megállapítandó új vérendszert előestéjén levén a hadügyminiszterium, az általa készített költségvetés csak átmeneti természettel bírhat.“

Ilyennek tekinté azt a hadügyi osztály is, csak mint ilyet fogadá el és vette tanácskozás alá, nem előbb, mint mikor megnyugtató nyilatkozatot vett az iránt, hogy a vérendszert újból megállapítására vonatkozó törvényjavaslat minél előbb, mindenesetre pedig még a jelen ülés alatt, az illető törvényhozások elé terjesztetik.

Elfogadván ilyképen az osztály tanácskozás tárgyául a hadügyminiszteri költségvetést, első feladatának tekinté, felhívni a közös miniszteriumot arra, közölni mielőbb az általa bejelentett azon külön előterjesztést is, melynek útján a hátultöltő fegyverek és némely más felfegyverkezési eszközök beszerzésével kikerülhetlenül járó kiadások fedezésére rendkívüli hitelt kíván igénybe venni. Tette ezt az osztály, mivel szükségesnek látta egészében mérni meg a terhet, habár külön, más-más czimek alatt jelentkeznék is az.

Másfelől még kötelességének ismerte az osztály az iránt is kifejezni jogos kívánságát, hogy vele nemcsak a miniszteri előterjesztések és előirányzat, de azok mellékletei is magyar nyelven közöltessenek, nem úgy, mint ezen alkalommal történt.

Csak mintán ez iránt is teljesen kielégítő biztosítást s illetoleg magyarázatot nyert, tartá elérkezettnek az időt, hogy megkezdje az előirányzat tárgyalását.

Egészben tekintve, maga a hadügyi költségek bemutatott előirányzata előideitől alig különbözik. Megtartja azoknak nemcsak tartalmát, de berendezését is, s ha miben tőlük eltér, az nincs előnyére.

A mellékelt részletes kimutatás haladás helyett egyenesen visszaesést mutat. A helyett, hogy a porosz előirányzat példájára, mindjárt a szövegben, tételenként elvlasztaná a személyes és a dologi kiadást, elmulasztja azok utólag elvlasztását is. Aztán nélküli azon évek árkimutatását, a melyeknek közép ára vétetett alapul a természetiek árának ez évre megállapításánál; mellözi az egyes hadmérnöki igazgatóságok körébe eső katonai épületek mennyiségének megjelölését, s mindazon felvilágosításokat és mellékleteiket, melyek az 1865-ki részletes kimutatásnak oly becses adalékai, s melyeket ez évben mellözni annál kevésbé volt helyes, mivel a magyar törvényhozás most tárgyalja először, delegatiója által, a hadügyi költségek előirányzatát.

De a mostani részletes kimutatásnak az említettek mindannyiánál nagyobb hiánya az, hogy csupán a kiadási tételekre terjed, és nem a bevételekre is egyszersmind. — Mindez, mint mondtuk, nem az idővel való előrehaladás, hanem visszaesés. — Egyébiránt, hogy mennyire megy a kor és helyzet követelményeihez alkalmazkodás hiánya, eléggé mutatja azon tény, hogy a részletes kimutatás még mindig Bánátot és Szerviát számít a monarchia orszáai között, mibe sem vévén Magyarország integritásának már 8 év előtt megtörtént visszaállítását, s a koronázáskor letett királyi eskü által megerősítését.

Az előirányzat 76.357,000 frtra teszi a szárazföldi hadsereg 1868-dik évi rendes szükségletét.

Valóban mégis nem annyi ez, hanem nezetesen több.

A határörvidék jövedelme, mely készpénzben 3,133,000, természetiekben pedig 507,642, s így összesen 3,640,642 frt, a mondott összegben fölül szintén a hadsereg költségei fedezésére fordittatik az ottani közigazgatás által el nem nyelt részében.

Az állam által természetben nyújtott szabad szállásokkal a hadseregnek 1,010,695 frtnyi oly kiadása fedeztetik, a mely különben kész pénzt igényelne, számítva csupán az egyeseknek adott szállásokat, s nem a hivatalok helyiségeit is.

A váltásdíjakból s illetőleg a belőlük alakított, s A. alatt idezárt okmány szerint 34 345,155 frtot tevő tüke kamataiból, ismét a szárazföldi hadseregnek fedeztetik olyatén költsége, a melyre különben a közös pénztárt kellene igénybe venni, és pedig nyert értesülésünk szerint 3,289,668 frt erejéig.

A magyar testőrsereg épülete, és B. szerint 923,794 frt. 35 %

krajczárra menő tőkéje is a hadsereg költségei fedezésére vétetik igénybe, a hivatkozott okmány tanúsága szerint utóbbi 25,600 forintig.

Azon magán-alapítványok, melyeknek kamatai a katonai képző intézetek javára szolgálnak, a nélkül, hogy az igényelt főösszegben benn foglaltatnának, jelentékenyebbek, semhogy azokat figyelem nélkül hagyni szabad lenne.

Az alsóbb katonai intézésekben 199, a felsőbbekben 155 növendék tanul ez alapon. 130,507 frt 25 kr. költséggel. Ez alapítványok közt kétségen kívül legjelentékenyebbek azok, melyek a Ludoviceum javára tétettek s melyek a C. alatt ide zárt kimutatások szerint 1,831,231 frt 82 $\frac{1}{2}$ kr-ra mennek, azon 346.000 frtnak is beszámításával, a melyen beváltatott annak épülete, mint ez ugyancsak C. alatt látható

Minden mást mellőzve, emlitsük még a József akadémiára tett 13,289, és a katonai leányok nevelőházai javára szolgáló, s a realitásokon kívül is 222,340 frtra menő alapítványokat.

Hozzáadtván az elő-irányzatban kitett 76,357,000 frt-hoz az épen említett forrásokból befolyó, és szintén igénybe vett összegek is, a szárazföldi hadsereg részére ez évre előirányzott összeg a kitettnél sokkal magasabbnak bizonyul.

All pedig a sereg, melynek részére az épen irt összeg igénybe vétetik, 355,589 főből. Ezek közt van tiszt 13,263; katonai fél 2576; katonai kivatalnok és tanár 1151; alsóbb katonai fél és sereg szolgál 1486; igazgatósági személy a határövidéken 1848; nyugdíjas 11,752; tiszt szolgál 14,480; rokkant 44,200; növendék 3957; altiszt 43,177, köztük 36,045 hadakozó és 7132 nem hadakozó; közember 217,699, ismét 199,438 hadakozó és 18,261 nem hadakozó.

A hadakozók 248,746 főre menő összes száma tehát úgy áll a 106,843 főnyi nem hadakozókhoz, mint 1000 a 429,50-hez.

Sőt valósággal az arány még kedvezőtlenebb, mivelhogy a tiszteknek is jelentékeny száma van oly állomásokon, a melyeken állván, hadakozóknak nem tekinthetők.

E sereg egy részét teszi azon 39 gyalog és 14 huszár-ezred és 2 vadász-zászlóalj, a melyekbe osztatott be D. szerint, igen csekély kivétellel, a magyar országgyűlés által legközelebb ajánlott 48,000 ujonez.

Az említett 39 gyalog, 14 huszárezred és 2 vadász-zászlóalj, együtt a horvátországi két gyalog, két dzsidás s a 14 határőrczreddel és a titeli zászlóaljjal képezi ez idő szerint az egész hadsereg kiegészítő részét tevő magyar hadsereget, ugyancsak D. szerint, 136,394 főnyi béke létszámmal.

Van a hadseregnél 51,750 ló és 4870 más egyéb állat is.

Összemérvén e létszámot a közelebbi 3 év béke létszámával, előttünk állandó annak egész mozgalma, felidézve a célba vett szervezési műtételek által.

Szolgáljon a következő táblázat az összemérés megkönnyítésére:

Év szám	Tisztek	Katonai felek	Katonai hivatalnokok és tanárok	Alsóbb katonai felek és hadseregbeli szol- gák	Határőrvidéki igazga- tósági személyzet	Nyugdíjasok	Tiszti szolgák	Rokkant katonák	Növendékek	Hadakozó altisztek	Nem hadakozó al- tisztek	Hadakozó közle- gények	Nem hadakozó közle- gények	Összesen
1865.	15,099	2,652	1,325	2,471	1,848	11,867	16,319	49,201	4,091	35,557	5,987	207,885	19,568	373,570
1866.	15,074	2,602	1,279	2,401	1,848	11,867	16,278	42,201	4,117	35,560	5,896	207,970	18,963	360,056
1867.	14,344	2,486	1,153	1,119	1,848	11,867	15,548	42,632	4,077	35,551	6,903	192,388	18,747	348,665
1868.	13,263	2,577	1,151	1,486	1,848	11,852	14,480	44,200	3,957	36,045	7,132	199,438	18,261	355,599

E táblázat mutatja, hogy a tisztek, a katonai hivatalnokok és a tanárok száma folyvást alább szállott, valamint alább szállott megfelelő mérvben a tiszti szolgáké is.

A hadakozó altisztek száma a három első évben alig hogy változott, de már a negyedikben 494 fővel növekedett, megfelelően a hadakozó közemberek azon évi 7050 főnyi szapororodásának.

Ellenben a nem hadakozó altisztek száma folyvást emelkedett, és pedig az utolsó két évben jelentékenyen, 1114 főt adván a négy év alatti összes szaporulat, az 1065-ki létszámnak szinte 20%-át.

A katonai felek az első években ugyan kevesbedtek, az utolsóban nagyon szaporodtak, egész 12,62%-al.

A nem hadakozó altisztek folytonos, és katonai felek ez évi szaporodása annál feltünőbb, minthogy a nem hadakozó közemberek száma folyvást alább szállott, s annál sajnosabb, mivel még terhesebbé teszi a hadakozók és nem hadakozók közötti ugyanis terhes arányt.

A rokkantak száma a háboru előtt volt legmagasabbra téve, 1864-ben 49,201-en állt az, a következő évre 7000-el szállítatott alá, s az időközben dult háboru daczára 1867-re csak 431-el, 1868-ra pedig 1568-al emeltetett feljebb, az 1865 ki állapotnak 5001 fővel még mindig alatta maradván.

De a legfeltünőbb a nyugdíjasok rovata, mely a három első évben változatlanul 11,867 nyugdíjast mutat ki, csak ez évre szálván le 11,752-re.

A nyugdíjasok számának három éven át folyvást változatlanul maradása már magában szerfelett feltünő körülmény, melyet csak a véletlennek csodás szeszélyéből magyarázhatnánk ki. De c magyarázatot is kizárni látszik az E. alatt idezárt okirat, mely bizonyítja, hogy 1866 végén 11,552-tő volt a nyugdíjasok száma, oly szám, melyet nem találunk egyik év előirányzatában sem. Lehető magyarázatul szolgáljon az F. alatt idezárt okirat.

A békelétszám négy évi hullámzatának csekély volt, s azon tény, hogy a hadügyi költségek most bemutatott előirányzata elődeitől alig különbözik, hogy az ugyanazon czimcken, s azoknak szinte mindenikén megint a már szokásossá lett összeget kívánja, nyilván tanusítja, a mi egyébiránt ugyanis köztudomásu tény, hogy a hadserognek és adminisztrációjának szervezésében ez időszak alatt sem állott be lényeges változás.

Pedig a szenvedett súlyos veresség egyfelől, a monarchia rongált pénzügyi helyzete másfelől parancsolóan igényelnék azt. S csak mivel a kormány magának a védszernek reformját késedelem nélkül kezdeményezni ígérte, véli mellőzhetőnek az osztály a tüzetes kritikát. Különben nemcsak felemlíteni, de tüzetesen kimutatni is kényszerülne, hogy a hadi igazgatás és kezelés egész rendszere rossz, mivel szerfölött complicált, következve ugyanazon okból nehézkes és drága is egyszersmind.

Bizonyáságul ide csatoljuk G. alatt a központi vezetésre hivatott hadügyminiszterium berendezését, a hatáskörébe vont ügyek sorozatát és csoportosítások kimutatását, mit sem kételkedve, hogy áttekintése igazolja azon ítéletünket, hogy körébe sok minden összpontosított, a minek ott összpontosítására semmi szükség nincsen. S mit szóljunk ahhoz, hogy ugyanazon ügyekre, a melyeknek már a miniszterium kebelében is egész osztályok szentelvek, s a melyek egy részével, külön központi vezetés alatt, saját tudományos választmányok is foglalkoznak, újra megannyi főfelügyelőségek állítvák a miniszterium segéd-hatóságaként? Az albizottság hadügyi osztálya meg van győződve, hogy e sokszorozott hatóságokra nincs szükség, hogy azok fennállása az ügymenetet nemcsak nehézkesé teszi, de zavarja is. Ugyanazért nagy megelégedéssel hallotta a hadügyminiszterium részéről tett azon kijelentést, hogy a gépezet túlságos complicatiójának a vérendszer átalakítása előtt is lehető megszüntetésére már is meg vannak kezdve az intézkedések. Az osztály mit sem kételkedik, hogy a czélba vett egyszerűsítéssel nemcsak az ügyvitel lesz gyorsabb és rendesebb, de tetemes összegek is lesznek meggazdálkodhatók.

Hogy a hadügyminiszterium újra szervezése által tetemes összegeket gazdálkodhatni meg, bizonyítja nemcsak a külföld példája, de saját multunk is. Még 1849-ben is csak 236-ra ment a nevezett miniszterium személyzetének összes létszáma, mely ma 983-ra tétetik, de tényleg bizonynyal magasabb, oda lévén legnagyobb részben áttéve azok is, kik előbb a főhadparancsnokságnál voltak alkalmazva, azon hatóságnál, melynek fenállása mellett a hadügyminiszterium felelősség melletti akadályozatlan kormányzása sajátkép lehetlen lett volna, s melyet épen azért meg kelle szüntetni. Megszüntetése egyébiránt nem könnyít a hadügyi budgeten, épen mivel beosztattak hivatalnokai a hadügyminiszteriumba.

A 757,372 frtot igénylő, ugynevezett országos főparancsnokságok inkább politikai, mint katonai célokból rendszerezítettek. A külföld példája mutatja, hogy nélkülök a hadsereg és hadi kormányzat igen jól ellehet. Csak az ugy is létező hadosztályi parancsnokságokat kell helyi, administratív hatóságokká is tenni. Személyzetük az országos főparancsnokságok személyzetének igénybe vétele nélkül is bőven kikertülne a hadi biztosság, az élelmezési ágy és szekerészeti anyag raktárak, a ruházati bizottságok, kórházak és gyógyszerintézetek rendelkezhető egye-neiből.

Ép azért a hadügyi osztály mit sem kételkedik, hogy erős akarattal e téren addig is sokat lehet tenni, míg a védrendszer alakításával tán ugy is végképen elesnek a honvédelmi miniszteriumok mellett alig fennállható eme hatóságok.

Nevezett országos főparancsnokságok segédhatóságait s azoknak 489,842 forintnyi költségét inkább csak az igazgatás mostani rendszere teszi szükségessé, és nem maga a dolog természetete.

A tábori apostoli helyettség fenmaradván, az egyházi előljáróságok minden baj nélkül megszünhetnének. Ugzanez áll a hadsereg intézeteinél rendszerezített papi állomásokról is, mint a melyeknek teendői egyébként is könnyen és biztosan elláthatók.

Sőt a protestans katonák lelki szükséglete kielégítésének módja nyilván tanusítja, hogy az ezredeknél is baj nélkül mel-lőzhetők^a lelkész állomások, alkalmas pontokon állítandó hely-örségi lelkészségek által addig is pótolhatók levén míg a csapa-toknak toborzási vidékükön vagy annak közelén tartásával jó részt fölöslegessé lesznek.

Pedig a tábori lelkészség 219,000 frtot igényel évenként, oly összeg, melyet az által is növeltek ily nagyra, hogy oly ezredek-hez is adtak lelkészeket, a melyek azok szolgálatával épen nem élhetnek. Ilyenek például a cs. vadász, a tüzér, a mérnök és ár-kász ezredek, a melyeknek teste folyvást oly igen szétosztva tartatik.

A katonai bíróságok a dolgok eddigi állásához képes sem voltak czélszerűn rendezve. Biráik általában nélkülözték és nél-külözik a függetlenséget. Az ezredek auditorai fegyelmi tekintet-ben az ezred parancsnok^a alatt állottak és állanak, a helyörségi és az országos katonai törvényszékek tagjai állása sem megfele

lőbb ezen tekintetben. Sőt a legfőbb törvényszék, az u. n. legfőbb katonai iustiz senatus tagja, közigazgatási hivatalnokok és bírák is egyszersmind. Mind ez helytelen kétségen kívül. Ép azért meg kell változnia, s egyeztetve hozatnia a dolog természetével. A legfőbb katonai törvényszék tagjai, tehát bírák, a kiknek ítéletétől nincsen feljebbvitel, nem maradhatnak a hadügyminiszterium osztályaiban, egyenes függésben a hadügyminisztertől. Viszonylag ugyanez áll a többi forumokra vonatkozólag is.

De különben is, a dolog jövőre egyáltalán nem maradhat úgy, a mint volt eddig. Elesvén a törvény értelmében a katonai bíraskodás teendőinek legnagyobb része, organumai száma is kisebbitendő lesz; mi aztán nagy mérvű megtakarítást tesz lehetségessé. Ugy a legfőbb, mint a főtörvényszék személyzete alább szállítható lesz, az országos katonai törvényszékek pedig a határörvidéken kívül, egészen megszűnhetnek, mivel hogy a hadsereg tagjainak polgári ügyeivel foglalkoztak csupán. Az ezredeknél alkalmazott hadbírókról az áll, mit az azoknál alkalmazott katonai lelkészekről mondtunk. Azokat is helyettesíthetik a helyőrségi katonai bíróságok, a melyektől ugyis elesnek a szabadságosok ügyei. Ez uton a jelen 559,756 ftnyi költségnek körülbelül felét lehetne megtakarítani.

A 274,696 ftba kerülő hadi biztosság sajátképen az intendantura pótlására volna hivatva. Hiba, hogy saját cselekménye következményeért nem első sorban és egyenesen felelős, s ennél fogva nélküli azon egyedül biztos alapot, melyen valódi önállást fogna tanusítani.

A városi, helyi, erőde és várparancsnokságok 261,217 forintra felvett költségét sem találta az osztály egészben igazoltnak, úgy vélekedvén, hogy külön hivatalként fennállásuk, nem mindenkül szükséges, hol most fenállanak, s hogy a fenntartandók költsége is szállítható lenne.

Áttérve a hadsereg intézetcire, az osztály úgy véli, hogy a hadi pénztárak 110,870 ftnyi költségének is legnagyobb részét meg lehet takarítani. Hisz a dolgok mai állásában tíz helyett két hadi pénztár is elégséges lenne, egy egy a monarchia mindenik felében.

Az élelmezési raktárak igazgatási, kezelési és ellenőrzési költségeit tekintve, úgy vélekedik az osztály, hogy a hadsereg igazgatásának jelen módja mellett e téren megtakarításokat eszközöl-

ni alig lehet. — A törekvés inkább oda irányzandó, hogy eljárásuk a célnak megfelelő legyen. Másként a felügyeletnél, mely mindent összevéve, ötszörösekként mutatkozik, mi, ha az illető személyiségekben biztosíték van, nyilván fölösleges, ellenkező esetre pedig ép oly elégtelen, mint ha volna csak egyes, van kettős. Aztán régen meg van mondva, hogy „quod multi curant, nemo curat.

Ugyanezt kell mondanunk az ágyraktárakra s részben a ruházati bizottságokra vonatkozólag is. Utóbbit illetőleg megkell jegyeznünk, hogy megszüntetésük célzottatván, költségük az előirányzatba felvéve nincs, helyettük egy ruhavizsgáló bizottság terveztetvén. Ennek 39,748 frtra tett költsége azonban mesze mögötte maradt azon összegnek, mely e mégis fenmaradt bizottságokra kelt. Ez utóbbi, értesülésünk szerint, 283,000 ftot tesz.

Hogy a ruházati bizottságok célba vett megszüntetése nem sikerült, azt sajnálni lehet. De nem sikerülhetett. Hogy a kívánt kész darabok szolgáltatására elfogadható ajánlatok nem érkeztek, meglepő nem lehet, a dolog természetében fekvő okok miatt nem is érkezhettek. Gazdálkodni e téren, legalább az osztály véleménye szerint, csupán úgy lehetne, ha nyersen kapnák meg a szükséges anyagokat mindazon csapatok, a melyek azokat elkészíteni, vagy rendes állomási helyükön elkészíttetni, vagy rendes állomási helyükön elkészíttetni képesek volnának. Hogy minél több ily csapat legyen, arra sokat lehet tenni a kiegészítés-és elhelyezésnél, sőt talán mindent is.

Az osztály kötelességének tartja, felhívni e helyen a t. küldöttség és minden illető figyelmét a csak 290,065 tallérba kerülő porosz intendatúrákra; melyek a sereg pénzbeli ellátására élelmezésére, ruházására, aztán a kórházakra, a hadi vonatra szóval annak egész oeconomiájára terjesztik ki, és pedig felelőség mellett, gondoskodásukat.

A hadszertüzérség 3,458,697 frtuyi kiadási tétele a múlt évi 2,854,593 frtnyi előirányzattal szemben, szerfelett magasnak látszik ugyan, de igazolását leli a korábbi évek még magasabb tételei mellett azon tényben, hogy mivel a löpor egyedáruság megszüntetése volt tervben, múlt évben alig lett véve valami salétrom, a készlet dolgoztatván fel egészen.

A hadi szállítási gyűjtő házak igazgatását és felügyelését az e nemül önálló intézeteknél szintugy elláthatnák a helyőrségi tisztek, mint ellátják azok teendőit ott, hol önálló szállító házak

rendszerítve nincsenek. Vagy ha és a mennyiben ez lehető nem lenne, elláthatnák azokat a nyugalmazott tisztek, aránylag csekély javításért. Ugyanez áll az ispotályok és katonai ftrdó intézetek feltgyeletét illetőleg is.

Hogy a szállító házak teendői nagyban megfogynak azon esetre, ha szabálylyá a csapatoknak toborzási helyükön, vagy legalább annak közelében tartása létezik, az önként érthető.

A hadmérnöki igazgatóságok részére igénybe vett 1,088,327 ftot szerfelett soknak találta az osztály, főleg miután az irt összegnek szinte harmadát teszik a személyes díjak, miket ismét nagy mérvben lehetne apasztani nyugalmazottak alkalmazásával. De a tétel másik, dologi ágára előirányzott 700,000 ftot sem fogadhatta az osztály megnyugvással, nem lévén azon helyzetben, hogy láthassa az azzal jó karban tartandó épületeknek vagy csak számát is. Kimutatást kért hát, melyet az ntolsó napokban megkapván, II. alatt tisztelettel ide mellékli. Ezt tevén, egyuttal javaslatba hozza, szállitassék fel a hadügyminiszterium, egy lehetségig teljes leltárnak készíttetésére, s annak a delegatiókkal is közlésére.

Nem mulaszthatja el az osztály, hogy e pontnál különösen felhívja a tiszteit küldöttség figyelmét azon összegekre, melyek a budai várművek jókarban tartására, s az új épület tetőzetének igazítására vétetnek igénybe. Amazok, kivált jelen állapotukban, sikeresen nem védelmezhetők, s ha mégis védetnének, a kísérlet Pest romlásával járhatna; emez meg köztudomás szerint olyan rossz karban van, hogy fenntartása hova tovább, annál több kiadást okozna. Ide járul, hogy fekvésével Pest terjedésének, épen a legfontosabb oldalon alig legyőzhető akadályul szolgál, s hogy van mód és alkalom azt mind a közös kincstár, mind Pest érdekeinek megfelelő módon elárusítani.

A földrajzi intézet költsége 119,586 frtra megy, mi a háromszögelés, térképezés és országleírás költségei, az alkalmazott segédszemélyzet díjának hozzá adásával, 235,446 frtra emel fel.

Az osztály nem találja nagyra ez összeget; de annál inkább kevesli az intézet bevételét. Az eladott térképek árául kitett 26.600 ft nem áll arányban sem ama költséggel, sem más országok hason intézetei jövedelmével. Szakértők véleménye alapján is abban találja ez osztály a baj okát, hogy a térképek kiállításának és sokasításának gyorsabb és olcsóbb módjai, különösen azok, melyeket utóbbi irányban a heliographia nyújt, nem használtatnak fel

minek folytán a szinte páratlan tökélyű felvételek évekig, sőt évtizedekig, nem ritkán több mint fél századon át hevernek felhasználatlanul, s vagy elavulnak, vagy folytonos és költséges rectificationt igényelnek, és ha mi végre csakugyan elkészül, csak drágán kapható, mi nem csupán pénzügyi, de közmívelődési tekintetben is nagyon sajnálatos.

A katonai levéltár szüksége kétséget nem szenved, de úgy véli az osztály, hogy kevesebb törzstisztet alkalmazva, annak költségét is lehetne szállítani. A katonai lapot pedig, kellőleg szerkesztve, segélydíj nélkül is fenn fogja tartani azon tisztikar, mely a nyugdíjasokkal és számfelettiekkel 28,256 főt számlál, s melyhez e tekintetben a felsőbb katonai felek, a tanárok és katonai hivatalnokok is hozzá számíthatók.

A katonai ménések, gazdaságok és csüdörszállások 2,079,770 ftnyi tételének megszavazását nem ajánlhatja az osztály, úgy levén meggyőződve, hogy azok a közös védelemre szolgáló hadseregtől ép oly kevéssé elválaszthatlanok, mint például azon gyárok, a melyek szükségesek, hogy a hadsereg ruházható legyen. Ide járul, hogy a ménések és gazdaságok földje a magyar korona területén a magyar állam birtoka, mi nem fordítható közös szükséglet fedezésére, legalább nem a magyar törvényhozás egyenes és világos belenyugvása nélkül, főleg akkor, midőn a tul fél területén létező ménések és gazdaságok földjeért közös pénztárból fizettetik a bér. Az osztály véleménye hát az, hogy az illető tételek a hadügyi költségek előirányzatából kitörleendőek, s az egész ügy átadandó az illető országok külön kormányzatának, melynek tiszte leendő a folyó évre megtenni az átmenet által szükségelt intézkedéseket. Természetes, hogy e kitörléssel a bevételi rovatban is elesik a megfelelő 637,300 ftnyi tétel. A kellőnél költségesebb, csupán a közös pénztárból 1,463,436 ftot igénylő képző intézetek gyökeres reformját javaslatba hozni csak azért nem kívánja az osztály, mivel annak szükségét úgy is hangsúlyozá maga a hadügyminiszter ur, kijelentvén, hogy azt már is célba vette és pedig oly irányban, hogy általuk ne csak a katonává, hanem az emberré képezetés is biztosíttassék és egyszersmind megfelelő takarítások lehetőek e téren, nyilván lesz, ha kiemeljük, hogy a katonai nevelőházak fenntartása a mondott cél mellett alig lehetséges, s hogy a tanintézetek külön tartásánál is aligha hasznosabb nem lenne egy-egy katonai tanfolyam rendszeresítése néhány magasabb ipariskolánál

s a polytechnicumoknál. Adjuk mindezekhez, hogy a jelenleg létező intézeteknél 2232 ember és 191 ló jön 3957 növendékre, mi nyilván túlságos.

E tételnél nem mellőzheti az osztály, kifejezést adni azon jogos kívánságnak: állíttatnék fel mielőbb a Ludoviceum, azon magyar katonai intézet, melyre annyi előrelátással s oly gazdagon adakoztak derék elődeink, azon intézet, melynek alapítói magyar katona tanintézetet akartak teremteni, nem pedig taníttatni más intézetekben. Épen mivel ez intézet felállítását joggal kívánhatni, az alosztály nem véli, hogy épületének C. szerint 346,000 fton lett beváltása végleg érvényesnek lenne tekinthető.

Mi a csapatok ellátásának költségét illeti, arra nézve ugy vélekedik az osztály, hogy ha nem is az ujalb időben döntő súlyra emelkedett sorgyalogságnál és a vadászoknál, de a lovasságnál, a tüzéségnél, a mérnök és árkász csapatoknál bizonyynyal lehetséges a reductio, a nélkül, hogy a sereg ütköző képessége meggyengítettnek. E lehetőséget hadügyminiszter ur sem vonta kétségbe, sőt eszközölni ígérte a leszállításokat, mik e csapatok költséges volta mellett tetemes megtakarításokat fognak maguk után vonni.

A hadkiegészítések és szabadságosok szállítására kitett 500,000 fton, szintugy, mint több azzal rokon összeg, ujra leginkább a miatt szükséges, mivel a csapatok elvszerűleg távol tartatnak toborzási kerületeiktől, s ellenkező elvnek szabály gyanánt elfogadásával nagy részben azonnal megszűnnék.

Minél bizonyosabb az, hogy a megtakarításokat lehetővé tevő szinte minden reform, köztük az administratio decentralisatioja által feltételezett területi divisiók alakítása is, szorosán egybe függ a csapatoknak a mennyire csak lehet, toborzási helyükön tartásával: annál nagyobb megalégedéssel fogadta az osztály hadügyminiszter ur azon nyilatkozatát, hogy a csapatoknak toborzási kerületekbe visszavitele, illetőleg ott hagyása ellen elvileg nincsen semmi kifogása, hogy épen azért azt munkába veszi, s egynehány ezrednél minél előbb keresztül is viszi. Többet tenni, tiltja egyelőre — mint mondá — a visszaszállítás költséges volta és a szolgálat nem egy tekintete.

Az osztály belátja, hogy az elv egészen és mereven keresztülvitele alig lehetséges; de különbség van a végletre menés és az elvnek szabályul felállítása közt. Ez utóbbit semmi sem gátolja, s

mihelyest a szabály felállítva, s a lehetőségig érvényesítve lesz, jótékony hatása azonnal nagy mértékben érezhető lesz.

A legfelsőbb udvarhoz maradaudólag berendelt tábornokokra vonatkozólag óhajtja az osztály, hogy tartassanak meg az idevágó régebbi rendszabályok, tudva, hogy megtartásukkal némi megtakarítások fognak együtt járni.

A testőrségekhez rendelt tábornokok díját illetőleg az osztálynak nincs észrevétele, azon óhajtását azonban nem bagyhatja kifejezetlenül állítatnék mielőbb vissza azon magyar testőrsereg, melyet nemzetünknek drágává tőn az alapító királynő iránti háláérzet és annyi kegyeletes emlék.

A katonai nyugdíjak 7,922,000 ftnyi tételénél nem mulaszthatja el az osztály, rámutatni, mily igen nagy részét nyeli el az összeg a hadi budgetnek. Múltán mondhatni ezt szerfelett és talán páratlanul nagyoknak, annyival inkább, mivel katonai özvegyek és árvák, ugyszinte az 1860-ki oct. végeig nyugalmazott számvevősegi és számellenőri hivatalnokok számára adandó nyugellátási és kegydíjakra ismét 1,176,000ft van előirányozva, s mivel mindezekhez még 1.200,000ft járul a nyugzsoldos, és 335,399 a helyi ellátásban részesülő rokkantak számára s 57,000 a halálozási nyugdek cziméu. Mindez összegek 10,690,390ftt tesznek akkor, midőn az előirányzat 76,357,000fttra teszi a rendes hadügyi szükséglet egész összegét. Igaz, hogy a szükséglet valódilaig még azon esetre s nagyobb, ha levonjuk belőle azon 3,207,000ftot, mit a közös miniszterium maga is levonhatónak ismert el: de mindamellett igaz marad, hogy az irt 10,690,390ftt több mint 8-át teszi az egész évi szükségletnek, mire még egy példa alig található, s mi főleg ilyen ronesolt pénzügyi helyzetben szerfelett helytelen.

E baj oka az előléptetési és nyugalmazási rendszabályok hibás voltában, még inkább pedig azok kezelésének módjában van. Utóbbin a kormányzat terén létesítendő reformokkal lehet és kell segíteni; de az előbbin csak az említett rendszabályoknak és a velük benső összefüggésben álló díjszabályzatnak újból megalapítása, pedig biztosan csak a törvényhozás befolyása melletti megállapítása birna segíteni. Az osztály meg van győződve, hogy e befolyás nélkül a budget megszavazásának joga a valóságban, többé vagy kevésbé, mindig korlátolt lesz, oly kész tényeket és jogi kötelezettségeket teremtven ama szabályzatok, a melyeket figyelmen kívül hagyni aztán lehetetlen.

A titkos kiadások czimén e helyen kért 20.000 frtot az osztály nem véli megajánlandónak, tekintettel a k ltügyi k lt sgvet s hason czim  elég nagy tételére.

A hat r rvid k igazgatási k lt ségeit és a hat r resapatok kiadásait is magában foglalja az előirányzat, ép ugy, mint az onnét vett jövedelmeket is.

A hadügyi osztály nem mulaszthatja el kiemelni, hogy azon intézmény fenntartása folytonos sérelem, s hogy ha az illető tételek megvizsgálását el nem  tasítja, azt csak azért teszi, mivel az egész hadügyi budgetet átmenetinek tekinti, s mivel binni akarja hogy ez anomali val a deleg ti k nem fognak találkozni többé.

Vizsgálat alá vétetvén a mondott oknál fogva, és pedig egy e végre kiküldött külön albizottság által a hadügyi k lt sgvet snek a határőrvidékre vonatkozó tételei, az osztály többsége elfogadandónak találta említett albizottságának azon véleményét, mely szerint az a hat r rvid k szükségletét. illetve a többletet ez alkalommal, a jelenlegi budget transitorium jellemének tekintetbe vétele mellett, megszavazand nak itélte. De elfogadandónak találta és pedig ezt már egy rtelm leg, többször említett albizottsága azon nézetét is, hogy jövőre nézve e hat r rvid k közigazgatása se katonainak, se közösnek nem tekintendő, s hogy az onnan v end  jövedelem, ugyancsak jövőre, a hadi budgetb l kiválasztandó, s a tulajdonos magyar korona országai törvényhozása rendelkezésére bocsátandó lesz.

Nem akarjuk elhallgatni azt sem, hogy az osztály kisebbsége a jelenre nézve sem vélte megengedhetőnek, hogy a magyar kor na külön birtokának j v delmei közös célra fordittassanak, azért azoknak a fedezési alapok k z l kihagyását hoz  javaslatba.

Az albizottság jelentését ide z rv n mellékleteivel együtt l. alatt, különösen is rámutat az osztály azon körülményre, hogy ép ez idő szerint 221,538 holdnyi nagybecs  terület kiosztása van munkába véve.

Az élére bocsátottak alapján a jelen védrendszer, s t a sereg és hadügyi administratio jelen szervezése mellett is nagyon tete mes megtakarításokat tart az osztály lehetségeseknek.

Azonban tekintve azt, hogy a t tleg fennálló ruházati bizottságok szükséglete. a tervezett ruhavizsg l  bizottságát 243,052 ft tal f l zi; tekintve azt, hogy a b r részben nélkülözhető személyzet meg van, s rend fokozatához és az ahhoz kötött javadalmakhoz

szerzett joggal bir; tekintve azt, hogy a jövő october végeig szerződésileg már biztosított természetiekkel való ellátás az előirányzati készítésekre felvett összegnél a vett értesítés szerint 4,716,914 ftal többbe került; tekintve végre azt, hogy az igazgatási évnek hatoda már elmúlt: elégségesnek találja az osztály azon 3,207.000ft levonását, melyet az épen felsorolt körülmények ismerete és figyelemben tartása mellett mondott megengedhetőnek előterjesztésében maga a közös miniszterium is.

De épen mivel e vélemény elfogadása esetén nem mennek túl a delegatiók levonásukkal azon határon, melyet maga jelölt ki a közös miniszterium, kétszeres joggal kimondható s az osztály véleménye szerint ki is mondandó lenne, hogy minden körülmény közt megtartandó lesz a megszabott határ, ha csak a béke tetteleg meg nem zavartatnék.

Kimondandónak tartja az osztály továbbá még azt is, hogy az előirányzatban foglalt jövedelem, úgy, miként a fentebbiekben megállapított, határozottnak leszen tekintendő, úgy, hogy róla külön és tüzetes számadás váratván, a netalán előálló többlet a következő évre áthagyatni fog.

Mindezek után a hadügyi osztály alázatos véleménye az, hogy levonván a határőrvidék előre leszámított jövedelmén kívül 79,357,000 frtra tett összes szükségletből a hadsereg 3,219,700 frtban megállapítandó saját jövedelmét, s a közös miniszterium által is levonhatónak ismert 3,207,000 frtot, s kiválasztván a titkos kiadásokra kívánt 20,000, s a katonai ménesekre, gazdaságokra és a csődörszállásokra előirányzott 2,079,470 frtot, a szárazföldi hadsereg 1868-dik évi rendes szükségletének fedezésére 67,830,830 ft lenne megajánlandó a közös pénztárból.

Az átutalást (virement) minden megszorítás nélkül ajánlja megengedtetni az osztály.

Delegatiói beszéd.

I.

Két vélemény, illetőleg két jelentés fekszik a t. bizottság előtt, s én, mint azok egyikének előadója, felhiva érzem magamat már a tárgyalás sajátképeni megkezdése előtt megtenni észrevételeimet a bennük foglaltakra, oly célból, hogy teendő észrevételeim a tárgyalások közben figyelembe vétetvén, a mennyiben netalán az én tévedésemen alapulnának, ez kimutatva legyen, a mennyiben pedig helyeseknek találtatnának. a vitatkozás lehető rövidítésére szolgálhassanak.

A külön vélemény azt állítja, hogy a hadsereg rendes szükségletére előirányzott összeg tulságosan magas.

Ez állítás hebizonyítására egytől egyig át kell vizsgálni az előirányzatban foglalt tételeket, a valódi szükséglet csak úgy lévén kideríthető, ha nem csupán a tulterheltnak látszó tételeket veszszük figyelembe, hanem azokat is, a melyek talán nincsenek kellően fedezve, a melyeknél netalán a valódi szükséglet mögött maradt az előirányzat.

E körülményre annál szükségesbnek tartom a t. bizottság figyelmét felhívni, mivel ily elégtelenül fedezett tételek valójában vannak,

A ruházati darabok készen beszerzése, s ennek folytán az illető bizottságok megszüntetése lévén célba véve, fentartásukra mi se vétetett fel az előirányzatba. — Ámde a darabok készen beszerzése nem sikerült, s így a darabok megvizsgálására tervezett felügyelőség nem rendszeresített, a költségesebb ruházati bizottságok pedig fennmaradtak. A fedezetben ilyként támadt hézag 243,052 ftot teszen.

A fedezetben támadt, sokkal jelentékenyebb másik hézag meg az élelmiszerek áremelkedése folytán állott elő. Az élelmiszerek beszerzésére az előirányzatban felvett összeg messze mögötte

áll annak, mely a zabra nézve septemberig, minden másra nézve pedig novemberig már is megkötött szerződések tanúsága szerint arra valóban szükséges. Egész évet véve számításba e különbség 4,716,914 forintot tenne, de négy millió alól akkor se marad, ha a mondott időközön túl az előirányzati árakon lesznek bevásárolhatóak az élelmi cikkek.

Adjuk ezekhez, hogy az albizottsági javaslat elfogadtatása esetében a magyar gárda épületének, s a Ludoviceum tőkéinek hasznátata is elesik a hadügyi kormánytól, a mi által újra hézag támadand a fedezetben, mi pótoltatásra vár.

Ha az előirányzatban ugyan előre nem látott, de tetteleg csakugyan létező e szükségleteket is figyelembe tartjuk körülbelül 4¹/₂ milliónál magasabbnak, tehát 84 milliónak fog mutatkozni az összes szükséglet.

A külön vélemény mégis azt állítja, hogy nem több az, mint 71,267,940 ft. Igaza van e ? attól függ, ha sikerült e kimutatnia, hogy más tételeknél meg oly levonások, illetőleg megtakarítások lehettek, melyek kiegyenlíthetik e két összeg közti különbséget.

Am vizsgáljuk. A külön vélemény 9-ik lapján az előttünk fekvő előirányzatnak több rendbeli tételei vannak összemérve az 1865 ki porosz előirányzat megfelelő tételeivel. Az 1865-ik évekkel azért, mert azon időben a porosz sereg körülbelül oly nagy volt, mint az osztrák magyar hadsereg jelenben. Ez összemérés azon célból történt, hogy a mutatkozó különbözetből következés legyen vonható arra, hogy azon tételeknél takarítani lehet. Mielőtt az összeméréshez érdemleg szólnék, meg kell jegyeznem, hogy egyes tételeknek a mondott célból összemérése, szemben a vérendszernek itt és ott különböző voltánál, aligha megengedhető s az administrationnak itt összepontosította, ott decentralisált vezetése mellett igen nehéz dolog s nagy vigyázatot kíván. Mennyire igaz ez, mutatja maga az előttünk fekvő összemérés.

Összemérettek mondott célból a központi igazgatásra, a pótló szerzésre, a tüzérségi készletekre, hadi építészetre és az oktatás-ügyre vonatkozó tételek. A külön vélemény szerint nálunk sokkal többre kerülnek mindezek, tevé a különbség az elsőnél 291,104, a másodiknál 274,208, a harmadiknál 1,288,519, a negyediknél 1,937,556, az ötödiknél 622,667, összesen tehát 4,414,134 frtot.

Ámde oly költségek, mint a központi igazgatásra bizony

nyal nem hivatott hadi pénztároké, az élelmi raktároké, a földleirati intézeté, a hadi levéltaré, a katonai folyóirásé, a legmagasabb udvarhoz állandóan berendelt tábornokoké, az alkalmazásban éppen nem levő főtiszteké stb. nyilván helytelenül vették fel a központi igazgatás költségei közé, emelvén azt 653,548 forinttal. Ezeket kivonván az itteni központi igazgatás bizonyul olcsóbbnak, s pedig 362,444 frttal olcsóbbnak, feltéve, hogy a porosz központi igazgatás költségei jól számítottak fel.

A pótló szerzés költségeihez meg a Poroszországban hiányzó s egészen más természetű csődör-szállások költségeit nem szabad hozzá számítani, mi nélkül pedig itt is mi állunk alantabbn 190,324 fttal.

A tözérségi készleteknél elfelejté a külön vélemény, hogy az általa kitett összegért nemcsak a hadsereg, hanem a nagy közönség részére is készíttetik löpor, hozván 1,309,000 ft jövedelmet, mi Poroszországban nincs, mint megtérülő kiadás levonandó. Ha ezt tesszük, meglátjuk, hogy e tételnél is mi vagyunk előnyben 20,400 forinttal.

Még nagyobb hiba van a hadi építészeti tételénél, mely leginkább igazolja azon tett észrevételemet, hogy két különböző rendszer megfelelő tételeit nehéz párhuzamba tenni. Poroszországban — mint ezt a különvélemény szerzői bizonyynyal jól tudják — a hadsereg adminisztrációja nincs központosítva, nálunk pedig van. Ennek az a következtetése, hogy ott az épületek jó karban tartásának költségei se mutattatnak ki összepontosítva, míg nálunk igen. Ugyanazért ott fel kell keresni őket a külön címek alatt. Ha ezt tesszük, nem 694,830 ft-nak fog az mutatkozni, hanem 2,434,133 ft-nak tehát a nálunk felvettnél csak 198,253 ft-tal kevesebbnek. Pedig a nálunk felvettből megint ki kell választanunk a Poroszországban hiányzó katonai ménesek, gazdaságok és csődör-szállások építkezési költségeit, melyek levonásával 2,347,500 ft-ra száll le nálunk az építkezések költsége, tehát a poroszországinál 86,633, ft-tal megint kevesebbre. Ennél fogva csak a tanintézetek költsége bizonyul nálunk magasabbnak, a melyeknél takarítani bizonyosan lehet. de nem ezen évben, mikor a tanítások folyamatban vannak.

Magammal hoztam mindkét előirányzatot, s ha parancsolják, szolgálhatok az eredeti kútfőkkel s okmányokkal.

Az éppen előadottakból, reményem, kitűnik, hogy nincsenek lehetőknek bizonyítva azon takarítások, a melyek lehetőségének

kimutatására semmi más nem történt, mint az általam épen megvilágított párluzamba tétel. Pedig ezzel 1.746,610 ft megtakarítás esik el, ennyit mondvá a külön vélemény már ez évben is meggazdálkodhatónak, az általa vélt 4.414.131 forintnyi fölös kiadásból.

Mellesleg megjegyzem, hogy e 1.746,610 ft 40%-ja az úgy vélt 4.414,134 forintnyi többletnek, holott a külön vélemény szövege azt mondja, hogy a fölös kiadás harmadát vagyis $33\frac{1}{3}\%$ -át lehet meggazdálkodni ez évben. Megjegyzem ezt annak bizonyítására, hogy a külön vélemény nem igen szigoruan bánik a számokkal.

A hadsereg létszámának leszállításával is kíván gazdálkodni a külön vélemény. Megengedhetők-e az általa kívánt mérvben a leszállítások? nem vitatom, miután katona nem vagyok, s bár a hadügyminiszterium más véleményen van, én megengedhetőnek akarom tekinteni, ámbár még a porosz rendszer mellett is sokkal több idő jut a gyalogság begyakorlására, mint jut nálunk már a jelen létszám mellett is.

De mikor lehetőnek tekintem a külön vélemény által kívánt leszállítást, egyre mégis bátor vagyok figyeltetni azokat, kik aláírói közül az osztályban is levén, elismerték a hatodik eskadronok mindenütt felállításának czélszerűségét, sőt szükséges voltát t. i. arra, hogy ez most meg történt. (Fölkiáltás a baloldalon „hol történt.“) Azóta megjelent rendeletekben, miket a hadügyminiszter ur kiadott, párluzamban a lovasság létszáma leszállításának elrendelésével. Az újból felállítandó 11 eskadron 576,127 fttal szállítják alá a leszállítás folytán megtakarítható összeget.

Ugyan ez okon a pótlovazásnál is kevesebb kiadás marad el 131,280 fttal. Adjuk ehhez azon 126,000 forintot, melyet az extraordinariumban azért tagadott meg az albizottság, mivel az ott kívánt lovakat illetőleg utalt a lovasság létszámában kilátásba helyezett leszállításokra, s az azok folytán rendelkezhetővé váló lovakra. E két összeg együtt 251,280 forintot tesz.

A többi tételeknél megtakaríthatónak mondott összegekre nem teszek semmi észrevételt, s megengedem, hogy ki van mutatva nem ugyan 8.222,000, hanem 5,648,000 ft.

Levonva ezt a fennebb megállapított öszszes szükségletből, fedezendőnek marad nem 71,267,940, hanem több mint 78,000,000,

Fedezési alapul nem mutat fel többet a külön vélemény, mint 2,245,378 forintot a határörvidék jövedelméből és 3,219,700

forintot a hadsereg egyéb bevételeiből, mi együtt 5,465,078 forint. Fedezetlen maradna hát kerek számban 72,450,000 ft. Igen, mert fedezési alapul nem jelölhető ki sem azon 3,207,000 ft, mit a kormány ép azon tételekre való tekintettel mondott törölhetőnek, melyeknek alapján a külön vélemény törli az említett 5,648,000 ftot, sem pedig az 1866—67-ben eladott lovak árából befolyt 2,952,980 ft, miután az tavaly elköltetett, mint ezt nem czáfolat képen, hanem csupán egyszerű tudatás céljából mondhatom.

Mindezek folytán a különvélemény alapján, ha a számítási hibák kiigazítatnak 72,450,000 ft mutatkozik fedezendőnek az állampénztárból, tehát közel 5 millióval több az albizottság által ajánlott összegnél.

Az előadottakkal azonban csak azt kívántam kimutatni, hová vezet a külön vélemény, s épen nem kívántam tagadni az ott bizonyítottaknál nagyobb megtakarítások lehetőségét. A különvélemény is mutatott oly tételekre, a melyeknél szinte lehető a megtakarítás, a nélkül azonban, hogy felszámítani kívánta volna azt

Erős meggyőződéseim szerint épen ez a helyes eljárás, nem pedig a részletekre menés, mihez aligha nem hiányzik nálunk a megtakarítások lehető módjának kellő ismerete. Hogy az előirányzat egyes tételei tagadhatlanul túlterhelt voltának daczára sem lehet többet törlni a kormány által is felajánlott 3,207,000 frtnál, annak oka, ismétlem, nem az, mintha nem volnának többé túlterhelve az érintett összegek, hanem az, hogy a ruházati bizottságoknál és az élelmezésnél közel öt milliónyi megtakarítást elnyelő hézagot csinált a véletlen. Ide járul, hogy bár hivatalok és intézetek kevesebb személyzettel is meg lehetnének, de a bár fölösleg személyzet, valósággal meg van, s csak nyugdíjazás mellett távolítható el, mi pedig az így eszközzendő megtakarításoknak megint elnyeli szinte két harmadát.

Mindezeket csak azért mondom el, hogy ezáltal is érthetővé tegyem, miként van az, hogy ama alig néhány millióval kíván kevesebb javadalmazást a hadügyi kormány, mint nyert 1865-ben a mikor még a német birodalmi s az olaszországi állás okozta költségeket is kelle fedeznie és vagy 12 millióval többet, mint a mennyi előirányozva volt a mult esztendőre, a mikor pedig szint ekkora volt a sereg létszáma. Első tekintetre valóban szerfölött felőtltlő tünemény. De magyarázza részint az élelmi árak jelen magas ára, részint és pedig még inkább azon tény, hogy az előirányzott öz-

szeg nem is lett elég, nem 65-ben, sem 67-ben. Ha nem az előirányzott, de a tetteleg elköltött összegekhez mérjük azt, melyet az albizottság most megajánlani kíván, azonnal más szint ölt magára a dolog.

1867-ben 83 millióra ment a valódi kiadás. Igaz, hogy az ésszerűséget a jelen évben se marad alól az utóbbi összegben; de ezen nincs mért megütköznünk. A helyzet ebben sem változott, kivéven, hogy legalább 4 millióval megdrágultak az élelmi cikkek, mi bizonyítással nem alkalmas a szükséglet leszállítására. Adjunk ehhez, hogy az 1867-ik év az előzőtt hadjárat alkalmával felhalmozott készletekre támaszkodván élelmi szerekre, ruházatra, pótlóvázásra és tűzérési készletekre a szokottnál sokkal kisebb összeget igényelt. Az előirányzatok szerint a négy cikkre csak 13.281,000 ftot, míg a jelen évben 25.148,868 ftot kellett ugyanazokra előirányozni, oly összeget, mi az előbbi évekével igen meg egyezik s mit a mostani drágaság még legalább 4 millióval emel valóságban. E tételekkel szemben nem lehet állítani, hogy az előbbi évekhez mérve nem takarítanánk az albizottsági javaslat elfogadásával. Ez állítás helytelensége a korábbi éveket tekintve nagyon is világos, róluk bát hallgatok, utalva csupán azokra, a miket 1867-re vonatkozólag éppen most mondtam.

Ezek azokat, miket előlegesen elmondandóknak tarték az okból, hogy ha, és a mennyire ellenükben helyeseknek bizonyíttatnának be a külön vélemény számításai, gazdálkodhassunk, és hogy ellenkező esetre ne tartózkodjunk megadni a hadügyi kormánynak azt, a mi nélkül éppen nem lehet el, biztosítva ez által azt, hogy az általunk megvonandó határ meg is fog tartatni, nem úgy, mint eddig; oly dolog, mi nélkül hiába való volna az előirányzat egész tárgyalása.

II.

A hallottak és történetek után nincs szándékom a t. bizottság hecses figyelmét hosszas előadás által igénybe venni csupán néhány pont az, mire nézve észrevételem megtétele mulaszthatlan kötelességem, részint pedig személyes állapotomnál fogva, részint pedig azért, hogy megvilágosíttassanak azon motívumok, a melyekből az albizottság véleményének elfogadását ajánlották. — Az iránt, hogy a politika, mely itt követendő leszen, s melynek érvényesité-

sére szolgáló eszközül a hadsereg, melynek költségét leszünk megajánlandók — békés politika legyen: én itt nem vettem észre semmi nézetkülönbséget, sem a kormány és közöttünk, sem közöttünk a pártállások árnyalait tekintve. Én itt tökéletesen osztozom a kívánságban, sőt tovább megyek, azt hiszem, hogy leginkább a kifejezések mivoltában van a különbség közöttünk még azon tekintetben is minő utak, módok és eszközök biztosítsák politikánk békés jellemét. Mondom, még ezen eszközök tekintetében is nem annyira a gondolatokban, mint a kifejezésekben mutatkozott a különbség. Miután kétséget nem szenved az, hogy politikánkunk békésnek kell lennie, én is úgy vagyok meggyőződve, hogy ahhoz kell szabnunk a hadügyi költségeket, hogy ne terjedjenek azok túl azon, mit a békés politikának megfelelő békéláb vesz igénybe. Tökéletesen osztozom például Tisza Kálmán t. tagtársunknak abban a nézetében, hogy annyi legyen a költség, mely megszavaztatik, mi a mellett, hogy saját minisztériumunknak ingert nem ad bármilyen okból netalán a béke megszegését előidézni, a mellett oly helyzetben tartson meg bennünket, és tartsa meg a hadsereget, hogy a mennyiben netalán kedve volna valakinek bennünket megtámadni, az nem egyszer, hanem tízszer gondolja meg, mit eselekszik. De már abban nem érthetek egyet, tagtársunkkal, hogy azon összeg, melylyel azt elérni lehet, és melyet ép azért a hadügyi költségekre megszavazunk, az legyen, a mit az albizottság külön véleményében olyannak mond. — A többség 67,000,000 ftot mond a végre szükségesnek, a kisebbség egy bizonyos feltétel alatt 60, s ezen feltétel nem teljesítése esetében 62,900,000, tehát közel 63 millió ftot ajánl fel. A különbség e szerint 4 millió. Ezen 4 milliónyi különbség onnan származik, mert a külön vélemény t. aláírói egy bizonyos calculus alapján azon meggyőződésre jutottak, hogy ennyi elég azon létszám fenntartására, melyet ők maguk szükségesnek hisznek azon célnak biztosítására, hogy mint maga Tisza Kálmán igen helyesen megjegyezte, az anyag megőrizhető legyen, mely átalakítandó leendő annak módja szerint, annak idején és helyén. Én igyekeztem első előadásomban kimutatni, hogy azon calculus, melynek alapján mondja a kisebbség az általa megajánlandó összeget elégségesnek, nem minden részeiben biztos, nem minden részeiben helyes.

Kimutatni igyekeztem, hogy a combinációkban némi tévedések merültek fel, melyeknek legnevezetesebbike az, hogy feledik, miként a kormány által törölhetőnek elismert 3,207,000 forint

ugyanazon czimek alapján lévén ez által törölhetőnek ismerve, melyeknél a külön vélemény tetteleg törölte is; az nem vonható le újra is másodszor meg általánosságban.

E tekintetben kénytelen vagyok vála zolni arra, mit Ivánka t. tagtársunk mondott, mert azt fontosnak találom. T. barátom ugyanis azt mondá, hogy az más czimen lett megigérve a kormány által, jelesen a határörvidék költsége némely önváltoztatott tételeinek és a hadügyi igazgatás saját bevételeinek figyelembe vetelével. Tekintve a határvidék költségeinek mennyiségét, e felfogás el nem fogadható, főleg miután a többség véleménye szerint a bevételek megkötötteknek lesznek tekintendők, azért, hogy ha — mit a mul tak után én is valószínűleg tartok — a bevétel csakugyan többnek bizonyulna be mint a mennyire praeliminálva lett, több lesz, el nem költethetvén, jövőre megmaradjon. Ezen alapon, a bevételek lehető többletének alapján tehát nem lehet gazdálkodni, mert ha több lesz a bevétel, az a jövőre fog maradni. Ennélfogva közöttünk csak a kifejezésben van különbség. Ők azt mondták, több lesz a jövedelem, s ennek fejében levontak a javadalmazásból, mi meg azt mondjuk, ha több lesz a jövedelem; az jövőre fenn fog maradni. Másokra, mik ezen oldalról mondtak, nincsen megjegyzésem.

Lator Gábor es Zsedényi Ede t. tagtársak által azonban mon dattak oly dolgok, melyeket felelet nélkül nem hagyhatok azért, mert egész általánosságban lévén előadásuk tartva, ha szó nélkül maradnának aggályt ébreszthetnének e termen kívül azokban, kik nem voltak hivatva, sem azon helyzetben, hogy a részleteket tanulmányozzák.

Nevezetesen Lator Gábor barátom azt mondotta, hogy ha a létszámnak meg is felel a budget összege, de nem felel meg a monarchia megváltozott helyzetének, miután kijöttünk Németországból, kijöttünk Olaszországból, miután különösen az utóbbi helyen oly roppant seregnek tartása többé nem szükséges, honnan van az, hogy a bndget, mint a jelentés mondja, mégis csak a régi maradt?

Csak egy különbségre vagyok bátor t. barátomat figyelmeztetni. A jelentés ezt csak az ordinariumból mondja, de mondja a budgetről, általában együtt az extraordinariumból. Az igaz, hogy az olaszországi sereg szüksége elesett, de ezen sereg költségeinek fedezése évről évre mindig nem az ordinariumban, hanem az extraordinariumban található fel. Az ordinarium tehát a régi állapotban

maradt, mivel mi teher se szűnt meg, mit viselni szokott. Ezen te hát megütközni nem lehet. Ezt csupán az itt nem lévő közönség iránti kötelezettség érzetéből mondtam.

Még egy megjegyzésre kívánok felelni, melyet Zsedényi Ede t. tagtársunktól hallottunk előadatni. Ő azt mondja: honnan van az, hogy ezen megváltozott helyzetben is semmi megtakarításokat nem eszközlünk? — és nem helyesli, hogy a nélkül megyünk baza, hogy a tulterhelt népen valamikép segítettünk volna.

Én sem tartanám ezt helyesnek, t. i. ha igaza volna. De e részben ismét bátor vagyok kérni, ne méltóztassanak azt venni alapul az összemérésre, mi volt régebben praeliminálva, hanem azt, mennyi költetett el valósággal; mert most annál többet, mint mi megajánlunk — nem fognak elkölteni. Ha tehát nem a praelimináltakkal, hanem a tényleg elköltöttekkel méltóztatnak a jelenlegi budgetet arányba hozni, a nélkül, hogy a részletekbe bocsátkoznám, magamra vállalom annak kimutatását bárhol és bármikor, hogy legkevesebb 14 millió, de a rendkívüli drágaság okozta költségek becsapításával közel 18 millió az, a mivel ez évben a hadi budget kevesebb lesz, mint volt 1849 óta bármikor. Ezt kimondani azért tartom szükségesnek, hogy ismerje ország-világ a valódi helyzetet, hogy ne mérje senki a régebbi praeliminációkat a jelenleg megszávozott költséggel, hanem mérje az akkor elköltött összeggel. E tekintetben még csak egy megjegyzést vagyok bátor tenni. Ezen megjegyzésre az kényszerít, a mit Tisza Kálmán ellenemben felhozott, midőn azon kifejezésemet, hogy nem vélem a reductió alapjául a praeliminált összegeket vehetni, mert hiszen azok mindig tulszárnyaltattak a valóságos kiadások által, oda érté, hogy nekem az a gondolatom: szavazzuk meg a kívánt összeget, mert különben mi is úgy járunk, mint a birodalmi tanács. Ezt mondani nem volt szándékom; én azt mondtam, hogy mivel ők úgy jártak, nem lehet a kiindulási pont alapjául az általuk praeliminált összeget, mint tényleg elegendőnek bizonyultat venni, mert ha ezt vesszük, akkor nem járunk ugyan úgy, mint jártak ők, mert ezt a mai viszonyok között lehetetlennek tartom, miután a hadügyminiszter oly pénztárból merít, melybe tisztán meghatározott összegek folynak be; hanem a két rossz közül egyik áll elő; vagy a póthitel szüksége, melytől én irtózom, vagy pedig, a mit Tisza Kálmán tisztelt tagtársam is kerülendőnek mondott, hogy az anyag, mely alakítandó lesz, nem lenne egészen fenntartható. Ezen két bajt látom fenyegetőnek, ha

praeliminált összegből indulunk ki elhatározásaink hozzászában. Azért mondom, hogy a valódiilag elköltött összegnek alapjára támaszkodjunk, és ne a praeliminált összegekére.

Ezzel e felhozott kérdések földelésére mondott szavaimat bezárhatnám, ha nem volna még egy pont, melyet szó nélkül nem hagyhatok. Ezen pont a perziokra vonatkozik. Nem egy a tiszti szónokok közül ezen kérdésnél felemlítette, hogy szemben ily ropant összeggel, a magyar honvédsereg tagjainak sorsa ellátás nélkül van, és azoknak sorsáról való gondoskodás részben talán mindkét félre illetőnek mutatkozhatnék. E tekintetben kénytelen vagyok azon felfogásomat, melyet az albizottságban szintén kifejeztem, újra kifejezni, hogy a honvédseregnek, egészben véve, minden nyugdíjra vonatkozó netaláni igénye, mivel az nem közös, de specialiter magyar hadsereg volta, közös ügyekhez és különösen a közös hadsereg költségvetésével foglalkozó delegatióhoz nem tartozhatik. Különbséget tettem azonban már az albizottságban a honvédsereg azon tiszti tagjai között, a kik, mint az előttem már épen a baloldali szónokok közül több által érintetett, kik, mondom, a cs. kir. hadseregből léptek át a magyar hadseregbe; s ennél fogva magukkal vitték a nyugdíjra való jogigényt, melynek fel nem éledni a történetek után szinte lebetetlen. Ezekre nézve tökéletesen méltánylom a nyugdíjnak ép itt szorgolását.

Nem tehetek róla, ha talán tapintatlannak látszik e tárgy érintése, de kimondandónak találom azon meggyőződésemet, hogy miután e nyugdíjok alapját a fizetésekben való levonások is képezik, azok, a kiknél ily levonások történtek, ez alapon is igényelhetik azt. — Épen mert az így van, megvallom, nekem nincs semmi kétségem e kérdés végeldöntése felett, s azt gondolom, hogy az általunk megvonandó kereten belül lehetséges lesz a méltányos igények kielégítése.

III.

A hadsereg rendkívüli költségeinek megállapítása tárgyában. Mielőtt a fenforgó kérdés felett szavaznánk, részemről kötelességemnek ismerem az albizottság jelentésében foglalt véleményt, némi igazolásául azon indokokkal szemben, melyek részint a külön véleményben foglalvák, részint azok pártolói által kimondat tak, megjegyezni, hogy én a külön vélemény azon szavait: „a hadseregnek hátultöltő fegyverekkel ellátásával és a költségvetésben kitett többi eszközök beszerzésével harczkész állapotba helyezése által a valódi harczképességnek csupán egyik tényezője lenne megszerezve,” részemről nem vonom kétségbe; de kötelességemnek tartom megjegyezni, hogy e nélkül megint az egyik tényező sem lenne megszavazva. Nem azt mondom én tehát, hogy a második tényezőről ne gondoskodjunk; de mivel az arról való gondoskodás a törvényhozást illeti otthon, az első illető gondoskodás bennünket illet itt, én ebből azon következtetést vonom, hogy tegyük meg itt, mi bennünket illet, és tegye meg a törvényhozás otthon, a mi őt illeti.

Megvallom, hogy igazolatlanak tartanám, ha azt akarnám állítani, hogy ezen tétel általában oly mértékig lett az ellennézettiek által érvényesítve, hogy azon következtetést akarták volna belőle vonni, hogy mivel az egyik tényező itt nem szereztethetik meg, a másik se szereztessék meg. A hadseregnek ezen fegyverzettel való ellátása a kisebbség által egészben nem vétetett kérdésbe, de az vétetett kérdésbe, ha vajon az itt kívánt mennyiséget mindjárt kelljen-e beszerezni, és ha igen, az erre szükséges összegeknek most megszavazását nem tiltják-e némi tekintetek? Ugy a külön véleményben, mint a tett nyilatkozatokban két ily tekintetet hallottam kiemelve, melyekről az állítatik, hogy tiltják az ily nagy mennyiségű megszavazást.

Ezen tekintetek súlyosbika az, hogy mivel a delegatio csak a létező hadsereg szükségleteire nézve van hivatva intézkedni, számitásba nem vonhat oly szükségletet, mely a védrendszer átalakítása folytán támadhat, nem terjeszkedhetik tehát ki ily nagy összeg megszavazására, mert az nincs motiválva a hadsereg jelenlegi létszáma által. Ezen tételt in theoria teljesen elfogadván, az ellenvéleményt súlyosnak kell hogy tekintsem. De épeu azért köteles-

ségemnek tartom megvizsgálni e tételnek azon premissáját: áll-e az, hogy nincs összhangzásban ezen itt kívánt mennyiség a hadsereg jelenlegi létszámával?

A hadseregnek mindenféle három fajtájú puskája a mostani létszám mellett, bele értve a szabadságosakat és a tartalékosakat, melyeket a külön vélemény is számításba kíván vétetni, mert az is azt mondja, ezeket is számításba kell venni, 617 ezer darab fegyver, mennyinek meg kell lenni, hogy minden lövésre utalt katonának puska lehessen kezében. De méltóztassanak visszaemlékezni, kik az albizottság tárgyalásában részt vettek, hogy a hadügyminiszterium részéről megemlítették, hogy míg Porosz- és Franciaországban minden emberre két puska számittatik, mert az egyik elromolhatik és törhetik használat közben, nálunk csak két emberre számittatik egy pötfegyver. Ha minden két fegyverre a 617 ezer közül még egyet számítunk, ez 308 ezeret tesz, s ekkor épen kijön a 925 ezer. Csak azért emeltem ezt ki, hogy be legyen bizonyítva, hogy a mostani létszámhoz kívántatik ennyi fegyver arra, hogy minden kettőre egy tartalék fegyver is jöjjön.

A másik tekintet, mely imént kétségbe vonatott, vajon van-e most jogunk ily nagy mennyiséget megszavazni? gazdálkodási tekintet, hogy t. i. a tulterhelt nép iránti tekintet nem parancsolja-e nekünk ezen szükségletnek most ily mennyiségben meg nem szavazását? Megvallom, ezen tekintetet szerfölött nagy horderejűnek tartom, de ha meggondolom, hogyha most nem szavazzuk meg, midőn a szükség elismerve van, ennek legfőlebb azon következése lesz, hogy minél kevesebbet fizet a nép ezen évben, annyiival többet fizet jövőben, és így a könnyebbités inkább csak látszólagos mint valóságos, kivált azon esetre, ha, mint az jelenleg történt, nem kell a nép erszényére e czélból appellálni. Én részemről azon kérdésre, vao-e jogunk és érezhetjük-e magunkat hivatva a nép anyagi helyzetére való tekintettel ezen mennyiség megszavazására, azt hiszem, hogy miután be van bizonyítva, hogy a mostani létszám vétetett fel alapul, és miután a megosztás által könnyebbség nem éretik el, és miután azt, mi az idén megkiméltetik, jövőben kell fedezni: arról győződöm meg, hogy ezen tekintetek a szükséglet megszavazása mellett döntenek.

A harmadik tekintet az, a mit különösen Ghyczy Kálmán és Szontagh Pál barátaim emeltek ki, vajon számithatni-e némi megnyugvással arra, hogy a megszavazás esetére, ugy kívánván az

illető törvényhozó testület, fődözhető legyen ezen szükséglet a nélkül, hogy akár hitelre, akár adókövetésre lenne szükség, s ha helyes-e erre reflectálnunk? Én megvallom, hogy a parlamentális felelős kormány egyik előnyét abban is látom, hogy oly kérdések részletezésébe, hogy vajon mikép lehető ez vagy az? nem kell bele bocsátkozni. Válaszolhatnék ugyan a miként kérdésére nézve is, de bárhogy álljon a dolog, a felelős közös pénzügyminiszter azt mondotta, hogy: „Teljes miniszteri felelősséget vállalok el a mellett a mit mondok. Mondom pedig azt, hogy ha e költségek megszavaztatnak, a rendkívüli hadiszükségletet a közös pénztár részleteiből és követelési tételeiből fedezni lehet. A magyar pénzügyminiszter pedig kinyilatkoztatja, hogy a közös pénztári készletekből és a pénztár activ követeléseiből annyi mindenesetre fogja Magyarországot illetni, mint amennyi Magyarországra a rendkívüli költségekből, ha ezek megszavaztatnak, a quota szerint esni fog. Jót állok ezért miniszteri felelősség mellett.“ Engem ezen kijelentések megnyugtatnak. Mi bátorította őket ezekre, azt ők maguk tudják; ők ismerik a helyzetet és felelni fognak kijelentésökhöz. Én részemről teljes megnyugvással fogadom ezt, és további vizsgálatokba nem bocsátkozom.

A pénzügyi kérdéshez.

Pest ápril 30.

Lapjainkban egymást érik a pénzügyekre vonatkozó czikkek. Pénzügyminiszterünk nem panaszkodhatik, hogy figyelem nélkül maradnak az általa benyújtott törvényjavaslatok. És ez jól van így. Hisz a hozandó törvények nemcsak minden egyest érintenek, de közvetlenül hatnak magának az államnak felvirágzására, vagy visszatartására is. Az eszmecsere tehát jogosult, sőt szükséges: de hogy tödvös eredményre vigyen, a tárgyilagosság körében kell megtartatnia, s valóban a közjóra törekvés által irányoztatnia. Ha valahol, e kérdéseknél elengedhetlen a higgadt megfontolás, a tárgynál megmaradás, és nem használ semmit a személyeskedés, a gyanusítgatás. Mit nyerünk, ha személyes okokból magyarázva valamely rendszabályt, nem is keressük tán mégis létező tárgyilagosságot, melynek netán elégtelen voltát aztán épen azért meg sem mutathatjuk?

E hibába esett a „Hon“ azon czikkezője, kinek haragját a közadók behajtására vonatkozó törvényjavaslat kelté fel, s a ki a nevezett lap 99-ik számában többek között azt állítja, hogy az említett törvényjavaslat 8-ik §-a azt mondja, hogy „az elemi csapások miatt adó elengedésnek helye nincs.“ Hogy állításának valótlansága az önmaga által írottakból is kitűnik, s ugyanazért a hivatkozott §. egyszerű elolvasását is fölösleggé teszi, azzal haragjában ő mit sem törődik. Pedig valóban kitűnik. Hiszen maga írja, hogy „e törvényjavaslat csak oly károk esctére ad adó elengedést, melyek ellen az ember magát nem biztosíthatja.“ Tehát mégis ád. Vagy azt hiszi talán, hogy ilyenek elemi csapások nem is okozhatnak? Nem, ezt sem hiszi, mert ha hiunné, nem írhatta volna, hogy „sem Bach, sem Schmerling ezt ki nem mondta, daczára annak, hogy már az ő uralkodásuk alatt is fenállott az első magyar

biztosító intézet, mert eddigelé az elemi csapások, mint aszály, jégeső és tűz esetében, mindig volt adó el- vagy leengedésnek helye.“ Nem irhatta volna, miután ezt írva, nyilván elemi csapások közé számítá az aszályt is, mely ellen pedig nem biztosíthatni, legalább tudtomra. Épen azért, utóbbi tétele feltétlenül kizárja az előbbinek helyességét, melyek felállítására nem is volt épen semmi szükség. Hiszen azért, hogy czikkíró nem helyesli az adó el- vagy leengedésnek feltéthez kötését, nem volt szükség föltétlenül megtagadónak tüntetni fel azt, meghamisítva az idézett §. szövegét, s még kevésbé volt szükség magán-érdekből magyarázni amaz intézkedést, mikor az a nélkül is könnyen kimagyarázható.

Czikkírónak, miután pénzügyi dolgokról szól, tudnia kell hogy az elengedhetlen köztehernek mindazon része, mely egy valakiról leemeltetik, szükségképen másokra hárul át, tudnia kell, hogy ha a leemelés nem egészen indokolt vagy indokolható, szükségképen olyan a másokra áthárítás is.

Nem egészen indokoltnak tekinteni az oly elemi csapások okozta károkért való adó el- vagy leengedést, a melyek ellen lehető biztosítani magunkat, nagyon lehetséges, és ha valaki teszi, igen megfogható. Épen azért semmi ok sincs, miért magyaráznók czikkíróval személyes okokból a megtagadására irányult szándékot, elmondván vele, hogy ha Bach- és Schmerling alatt nem köteleztetett senki épületeit és termékeit folyvást méreg drágán biztosítani, ez talán azért történt, mert sem Bach, sem Schmerling nem volt elnöke valamely biztosító intézetnek, sem nagy tömeg részvénnyel nem bírtak. Ha czikkíró példáját akarnók követni, azt kellene mondanunk, hogy a nevezett kormányférfiak idejében tán épen azért adtak rendszerint csak oly elemi csapások esetén adó el- vagy leengedést, a melyek ellen biztosítani lehetett, s nem mint czikkíró mondja mindig, hanem csupán kivételpé olyak után is, a melyek ellen azt nem lehetett tenni, minők voltak például aszály, fagy és árvíz, mivelhogy azok nem voltak sem valamely biztosító intézet elnökei, sem nagy tömeg részvénnyel nem bírtak.

De mit nyernénk ezzel? Azért mondjuk ki inkább, hogy az adó el- vagy leengedésének ama többször említett feltéthez kötését, mai helyzetünkben, mi sem helyeseljük, mert méltatlannak tartjuk ez által arra kényszeríteni bárkit is, hogy miután másként biztosítani nincs mód, nyereséget is fizessen bárkinek. De bár ezt így tartom, azért mégis értem, ha valaki például a pénzügyminiszter

törekszik, hogy senkinek terhe ne háríttassék másra, ha csak elkerülhető amaz áthárítás. S mert ezt értem, nem mondom czikkíróval, hogy javaslata példátlan összekötése a finanszminiszter hivatalos állása előnyének a biztosító társulatok érdekeivel, melyek közül a legforgalmasabbnak ő maga az elnöke. Nemesak, sőt készen bevallom, hogy ha multhatatlanul válogatni kellene az elemi csapások által okozott károk közt, úgy én is inkább azok folytán adónék adó el- vagy leengedést, a melyek ellen nem biztosíthatni, és nem megfordítva, mint történt régebben.

Azonban, czikkírónak még más kifogása is van. Megbotránkozik azon is, hogy említett t. javaslat 1-ső § a 12 egyenlő részletben követeli az adót. „Földmivelő nemzet vagyunk — így szól — s mint ilyen minden hónapban nem fizethetünk.“ Egészen véve, tökéletesen igaza van; de azért nem lehet-e megérteni, hogy született meg ezen javaslat, ha csak arra célzónak nem mondjuk, hogy a 2. § szerint a „Verzugszinsen“ az adót szaporítsák? Vagy tán azért kell azt ebből magyarázni, hogy újra nyíljék alkalom földicsérni Bachot és Schmerlinget, kiemelvén, hogy korukban az adónak késedelmi kamatja nem volt? Ha nem folynak be kellő időben a közjövedelmek, helyzetünkben legalább, teherrel jár az állambáztartás megóvása a fennakadtástól. Helyes-e, hogy ezen terhet azok is viseljék, a kik nem okozták? — oly kérdés, mit meggondolni bizonyosan érdemes. Még érdekesebb, hogy mielőtt fennen birdetnök a Bach és Schmerling korszak ama dicsőségét, hogy az adók után késedelmi kamatot nem ismert, emlékezzünk meg arról is, hogy ismert helyette kiméretlen katonai végrehajtást, nemesak ismert, de rendszeríté is azt. Vagy czikkíró tán elébe teszi ezeket a késedelmi kamatok megfizetésére való kötelezettségnek? Lehet az izlés sokféle. Én csak azt tudom, hogy éppen a késedelmi kamatok megfizetése teszi, lehetővé az államkormányának, hogy baladékokat adva, bárkinek terhelése nélkül megfelelhessen a dolog természete azon követelményének, mely szerint oly időben kell behajtani az adót, mikor az adófizetőnek van miből fizetnie.

De mindezeknél nem terhesebb, hanem legterhesebb czikkíró szerint a 23-dik §. mely a jövedéki szándékos áthágásért felében pénz, felében minden esetre börtönbüntetést szab.

Legyen itt is mindenek előtt megmondva, hogy mi sem vagyunk egy értelemben a javaslat ezen pontjával. De azért még sem

siettünk ezikkiróval felkiáltani: „Hol van a határ, a szándékosság, hanyagság, tudatlanság vagy lehetetlenség közt, kivált ha ezeket Lónyay ur Bach Schmerling huszárai határozzák meg?” Nem siettünk, tudva, hogy mióta a jövedéki törvényszékek éppen Lónyay ur által is felállítvák, az óta nincs, legalább nincs kizárólag annak közegcire bízva azok meghatározása. Kétség kívül tudja ezt ezikkiró is, csak elfeledé, tulságos hevében.

Pest, június 18.

A képviselőház mai ülése sajtóságos tüneményt mutatott.

A baloldal szónokai egymásután szorgalmazták, mondaná ki a képviselőház végzésileg már most, hogy jövődre a magyar korona területén mindenütt egyenlő legyen a só ára, a szállítás és egyéb költségek kiegyenlítettén.

Maguk a t. szónokok elismerték, de a dolog természetéből is önként következik, hogy az csak a monopolium fentartása mellett lehetséges, miből meg önként foly, hogy az általuk kívánt végzéssel a monopolium fentartása iránt is kifejezné szándékát a képviselőház, mint a t. szónokoktól, különösen a monopoliumot nyíltan kárhóztató Nyáry Pálról legkevésbé vártunk.

De a monopolium fentartása esetén sines ok a kívánt változtatásra, legalább nincs az igazság szempontjából.

Természetes állapot a szabad termelés és kereskedelem volna, az ettől eltérést csak a kincstár parancsoló érdeke által lehet igazolni, s csak annyira, a meddig ez érdekek kívánják.

Ámde semmi érdek sem kívánja, miért kelljen az államnak kevesebb hasznot venni egy mázsa só fogyasztása után attól, ki azt a termelési helyekről nagyobb távolban fogyasztja, mint attól, ki az aknák közelében lakik. Pedig kevesebbet venne, ha a vitelbért azoknak vagy elengedné vagy kiegyenlitené.

A dohánytól vett analogia sok okból nem áll meg. Nem áll meg, miután a dohánynál kis súlylyal nagy érték jár együtt, mi a sónál éppen fordítva áll; nem áll meg, miután a közelség által nyújtott természetes előnytől nem üthető el méltányosan az, kinek földje, éppen mivel sőtartalommal bír, terméketlenebb, ki hát amaz előnyt a természettől ugy is drágán kapta, mgint ellenkezőleg azal, mi a dohányföldeknel fennforog.

A sókérdéshez.

A szempont, mi a központi bizottságot e tárgyban vezette, nem az volt, hogy ezen könnyebbitésben, a mi kilátásba helyeztetett, s mit a lehetőség határai közt minél nagyobb mérvben megadni, meg vagyok róla győződve, mindannyian ohajtanánk, — az ország minden vidéke egyenlő mérvben részesüljön, hanem az, hogy a teherhordás egyenlőségének nagy elve ezen specialis téren is, a mennyire lehet, már most keresztül vitessék, ha ebből indulva ki, a leengedéseket itt és minden más kérdésben egyenlő tételekben szabjuk meg mindenütt a hazában, akkor a most netalán létező aránytalanságokat fogjuk megörökíteni. (Helyeslés.) Mert ha ma például a földadó a becsléseknél fogva azoknak hibás egyformátlansága miatt imitt amott túl magas, másutt közepes, a harmadik helyen pedig alanti, akkor kimondva azon elvet, hogy a hányad részben könnyítünk azon a kié túl magas, s ugyan annyiban könnyítettünk azon is, a kié most is kevés, akkor ha van most igazságtalanság, nem mondom hogy van, — azt megörökítjük. (Helyeslés.) Ez a törvényhozás célja nem lehet.

A központi bizottság a teherhordás egyenlőségének nagy elvét tartván szem előtt, azt mondotta: könnyítsünk mindenütt, de ha ez nem lehet, könnyítsunk ott, hol legmagasabbak, és pedig azon arányban, melyben fennáll az egyenlőtlenség. Erre törekedvén a közp. bizottság, de másfelől az egyenlősítést nem akarva úgy eszközölni, hogy csigázzuk feljebb a helyenként most létező alacsony árakat, hanem úgy, hogy a mostani alacsonyabbakat megtartva, szállítsuk le a magasabbakat, nem hozhatok mást javaslatba, mint a mit javasolt, 4 frt. 60 kr. volt az Erdélyi kedvezményi ár 4 frt. 90 kr. a marmarosi, én személyesen ohajtottam

volna és kértem is, hogy ha lehet, jöjjünk le a 4 frt. 60 krra mindenütt azért, hogy könnyítve legyen ott, a hol leginkább kell és az egyenlőség elve is teljes mértékben salválva legyen. S ha ez nem lehet, azt mondom, menjünk le addig, a mennyire csak lehet. De kérem, hogy valósítsuk meg a teherviselés egyenlősítését, ha a nagyobb tételekből leengedvén teszem egy harmadát, az alacsonyabból is annyit leengedünk, ekkor az árkülönbség mindig csakugyan az marad. Ha csupán ezen specialis kérdés volna előttünk, tán — tekintve az idő becses voltát — fel sem szállaltam volna ámbár, mint előadó ezzel kötelességemet sértettem volna meg; de ha specialis tárgynál ezen utra lépünk, következtelenség nélkül a többi adótárgynál sem utasíthatnók vissza az azon haladást. De bármily mélyen meg vagyok győződve a mondottak igazságáról, mégis helytelennek tartanám, ha ezen egyetlen tekintet által vezéreltette volna magát a közp. bizottság, mert a summum ius summa iniuria itt is. Épen azért tekintetbe kellett vennie azt, a mi előtt szemet hunyni bűn lett volna, sőt több lett volna mint bűn: mivel hogy hiba lett volna az, tekintetbe kellett vennie, hogy Erdély már 1848-ban törvényhozásilag ki akará fejezni azon kívánatát, hogy az unio folytán a só ára fel ne emeltessék.

Nem adhatok igazságot előttem szólott Gaál János képv. urnak a tekintetben, hogy Erdély az időben ezt az unio feltételeként mondotta volna ki. A szentesítést nyert unio törvény nem tudott erről semmit. De én tisztelem Erdélynek országgyűlésileg nyilvánított akaratát is, és figyelembe vétetni ohajtom. Ugyanezt tette a közp. bizottság. De mikor ezt tette, meggyőződésem szerint is helyesen tette. Tekintetbe vett az még mást is. És mi volt ez a más. A pénz megváltozott értéke volt, mit szintén tekintetbe kellett venni. Akkor s most közt e tekintetben nagy a különbség, és midőn ezt hangsúlyozom, nem azt akarom mondani, hogy az agiót számba véve, annak napról-napra változó állását számítsuk ki, hogy mikép fogjuk fizetni a ránk már is kirótt adókat; ez képtelenség lenne. De legyen bár népszerűtlen, bátran el merem mondani, hogy a törvényhozásnak ekkor, mikor megszabja az adókat, az akkor fennállott agiót figyelem nélkül hagyni nem lehet, mert nem ugyan azon nominalis összegre van szüksége, ha a pénznek az agiónál fogva csekélyebb az értéke, mert az államnak meg kellett venni ugyanannyi lovat, s hozzá annyi zabot a mennyi fentartásukra szükséges; fizetni kell a tisztviselőket, úgy, hogy azok él-

hessenek. Pedig azok szintén naturalékat vesznek és azokból élnek, melyeknek ára pedig az agióval együtt emelkedik, de a befizetésnél igen is tekintet nélkül lehet és kell azt hagyni. Ha tehát a pénz értéke megváltozott, akkor erre a megszabásnál figyelemmel kell lenni szemben, Erdély kifejezett akaratával is.

Hosszu képviselő ur azt mondá, hogy ha megváltozott a pénz értéke, megváltozott ugy, hogy a mit Erdély elad, azért nem kap többet, mint kapott azelőtt, de a mit vesz, azt kétszer háromszor drágábban fizeti.

Nem akarom vitatni, hogy ez az utolsó hajszálig így áll-e, habár azt hiszem, hogy ha az árak ma is a régiék agio nélkül, azok még alacsonyabbak volnának.

De ezt el akarom fogadni, miként mondotta. De ez a megváltozott pénzérték kérdésnek csak az egyik fele, a másik felét csak akkor látjuk meg, ha nem tekintünk csak az egyesekre, hanem tekintünk a kincstárakra is, nemcsak az adózókra, hanem az adót vetőre is. Az mindenesetre igaz, hogy minél csekélyebb értékű pénzt kap a kincstár, azon mennyiségű pénznek annál kevésbé tudja hasznát venni. Így tehát, hogy szükségleteire több pénzt kell kapnia. Az igaz, választhatunk s ha magunktól nem kerül, hát kölcsön kérhetünk. De az igazság előtt szemet hunyni nem szabad, nem lehet. Mondom mind ezeket is tekintetbe vette a központi bizottság, sőt tekintetbe vette a moldvai csempészetet is, de éppen erdélyi képviselőktől vagyok úgy értesítve, hogy a moldvai só oly utakon hozatik be Erdélybe, melyeken hegyről le, hegyre fel lehet csak haladni. Nem akarok hosszasan kiterjeszkedni e tárgyra, mert nem ismerem a helyi viszonyokat, nem tudom, melyik a sónak az az ára, mely mellett a csempészet nem fizeti ki magát; de azt tudom, hogy ez a dolognak ismét csak az egyik fele. Hosszu képviselő is azt mondotta, hogy inkább legyen csempészet Erdélyből Magyarországra, mint Moldvából Erdélybe, itt a csempészet folytán a pénz mégis benn marad. Az igazságnak itt ismét csak egyik felét látja. A másik fele az, hogy a Moldvából Erdélybe üzött csempészkedés oda kényszerít bennünket s a kormányt, hogy zárvonalat állítson fel ott, hol a magyar korona területe megszűnik, ellenben ama másik csempészet, Erdélyből ide át, arra kényszerít bennünket, hogy védfalat állítsunk fel éppen ott, hol az kevésbé lehet kívánatos.

Ezek azon motivumok, melyek a közp. bizottságot vezették megállapodásában, s melyek, azt hiszem, nemesak ezen egy kérdésnél, hanem az adó kérdésében általán véve nagy meggondolást igényelnek, 4 frtra állapittatik meg a só ára. Ez oly összeg, miről óhajtom és hiszem, hogy generalizálható lesz, azt meg épen tudom, hogy előbb lesz generalizálható a magyar korona egész területén, mint a 3 frt. 80 krnyi ár. Mert akarom az egyenlősítést, a termelési helyeken, az egész országban, azért nem szeretném, hogy az árak ott is leszállittassanak, hol már is alantabb állanak. Ha a cél a miénkhez hasonló gyorsasággal fut előttünk, nem lehet elérnünk.

Még egy tekintet van, melyet ugyancsak t. képviselő társunk Hosszú József helyezett előtérbe. Ha e nagy tekintet elkerülte volna figyelmünket, nagy hibát követtünk volna el. Erdélyt a só 4 frtos ára nem jótéteményben, hanem ennek ellenkezőjében részesítené és ez nagy hiba lenne. Ő ezt abból akarta kimagyarázni, hogy állítása szerint Erdélynek 245,000 m. konyhasóra, s e mellett még 315,000 m. marhasóra van szüksége; s ha amannál 60 krt nyer, s e mellett 2 frt. 80 krt. veszít, veszteségét nagyon könnyen kiszámíthatni. Ezen számítást nem értem; és pedig azért, mert a hivatalos kimutatások szerint, melyeknek pedig mégis csak nagyobb hitelt kell adnunk, mint bármely magán statisztikai kimutatásnak, Erdély az utolsó két évben a konyha és marhasóból együtt 317.016 mázsa só fogyasztás mellett, hogy lehessen 315 ezer mázsa marhasónál veszteni, akkor, mikor t. képviselő ur magacsismeri, hogy Erdélyben 245 ezer mázsa konyhasó kel el, azt nem értem. Igen is veszíthet 72 ezer 16 mázsa marhasó mellett, mert ha 245 ezer mázsa konyhasót fogyaszt, összes fogyasztása 317.016 mázsa, s marhasót csak annyit fogyaszthatott. Az ő számítása azon feltevésen nyugszik, hogy annyi konyhasó használtatik fel, a mennyire rendes viszonyok közt szüksége volna, és annyi marhasó is. Ámde ezen mennyiség adna 560 ezer mázsát, míg a valóság 317 ezer mázsát mutat. Az ideális calculusból realis alapra nem lehet következtetni. Én egyébiránt nem azon célból keltem fel, hogy szavazzak egyik vagy másik módosítvány ellen, hanem, hogy kötelességem szerint kifejtsem a t. ház előtt azon indokokat, melyek a bizottságot vezették megállapodásaiban és rámutassak, hová visz az ezutáni megállapodásoknál a logikai con-

sequentia minden egyéb adónemre nézve, hogy rámutassak, hová jutunk, ha a mostani igénytelen arányokat fentartjuk azért, hogy minden kedvezményt, itt helyesen használhatom e szót, boldognak boldogtalannak, egyenlő mértékben adjuk meg s nem oda törek- szünk, hogy a létező aránytalanságokat szüntessük meg kiegyenli- téssel. (Helyeslés a jobb oldalon. Felkiáltások: Szavazzunk!)

A dohány egyedáruság kérdéséhez.

Én elvből ellensége vagyok minden monopoliumnak, követ-kezőleg a dohány-monopoliumnak is, s ebbeli meggyőződésemet bátor voltam már akkor kinyilatkoztatni, midőn a kereskedelmi szerződés tárgyalása folyamán e kérdés per incidertem először felmerült. Ellensége vagyok minden monopoliumnak azért, mert azt rossznak tartom, csak az a kérdés, vajjon ezen malum nem necessarium-e? (Felkiáltások balról: Nem az!) Bocsánatot kérek, ez még kérdés. Ha az a kérdés, meglehet-e szüntetni ezen monopoliumot, mivel hogy malum, én tartózkodás nélkül, minden előleges vizsgálat nélkül, oda nyilatkozom, hogy igen is meglehet, és azért tökéletesen értem a pénzügyminisztert akkor, midőn ugyancsak a kereskedelmi szerződés tárgyalásának idején azt mondja, hogy igen is van mód e monopoliumnak megszüntetésére. Van, semmi sem lehetetlen; az egyik adóczimet, a másik adóczimmal ki lehet cserélni, s ha egy más czimen ugyan azon tárgy nem hozna annyit be, ezen hiányt el lehet osztani a többire. Lehetni hát lehet. Bocsánatot kérek, azonban éppen Zsedényi képviselő ur megjegyzésével, illetőleg a különvélemény szavaival szemben, meg kell emlitenem, hogy a pénzügyminister ur hivatkozott kijelentését azon időben sem mondá egy szóval sem, hogy meglehet szüntetni úgy, hogy a dohány czimen jöjjön be hasonló nagyságu jövedelem.

Azon képviselő urak, kik egyéb czimen, más adókkal kívánják pótolni a beállandó hézagot, lehetőnek tartják a megszüntetést.

Ismétlem, ha az a kérdés, lehet-e, azt felelem határozottan, habozás nélkül: lehet, de nem ez az egyedüli kérdés, hanem az, kívánatos-e?

Ha csak azon sok bajt, sok hátrányt tekintem, mely minden

monopoliummal, tehát a dohánymonopoliummal is, különösen nálunk — dohánytermelő országban — egybe van kötve, s melyeket hűen, sőt talán még több mint hűen, nem egyszer már kiszinezve hallottam és olvastam, mondom, ha csak ezen sok hátrányt tekintem, azt mondom: kívánatos is, bár főleg nem azon okokon, melyek itt ma is elősorolva voltak, hogy pl. a monopolium bűnöket teremtsen, melyek nála nélkül nem leteznének. Ez ok messze hat.

Megszoktuk a 18 éven át károsítani a kincstárt a nélkül, hogy ezt bűnnek tartanók, nemcsak a dohánynál. Megszokták a szesznél a szeszégetők, a cukornál a cukor főzők, a bornál a borfogyasztók, megszokták házadónál a házbér eltitkolását, megszokták a földadót fizetők akkor, midőn már a catastrálásnál eltitkolnak egyet mást, hogy az igazságnál alacsonyabban legyen felvéve, a mennyire lehet, a tiszta jövedelem; mindenütt megszokták. Ha azért, mert ezt megszokták s egy nap alatt nem tudják elhagyni s az egyik adónemet meg kellene szüntetni, hasonlóul megszüntethetjük azokat mind, mert mindenütt megszokták. (Ugy van! a jobbon.) És ha én tölem azt kérdik, hogy mennyi a házának bére és nincs béradó, habozás nélkül megmondom: a való igazságot; de ha van és ha ez uton gazdálkodni akarok, csak úgy mint a dohányzó, akkor eltagadom, hazudok és bünt teremtsen ezen adó épen, úgy mint teremtsen minden indirect, sőt el merem mondani, többé vagy kevésbé ha nem egyszer, másszor, minden adó, s azért ezen okoskodás horderejével minden adót meg kellene szüntetni. De hát ez nem lehet.

Az a kérdés továbbá, kívánatos-e a megszüntetés és ismétlem, ha csak azon hátrányokra tekintünk, melyek a dohány monopoliummal egybekötve, azt mondom, kívánatos. Igen, de mást is meg kell gondolni, mert ha a dohány egyedáruságot megszüntetjük emitt, hogy megszüntessük okosan, kár nélkül, lelkemből kívánom, de ha megszüntetjük, nem addig van, nem annál marad, hanem helyébe mást teszünk. De hogy mi lesz az a más, ki tudná azt még most megmondani? És hiszem, e házban nincs senki, ki ma megmondhatná, mit teszünk helyébe. És ha azt sem tudjuk, mit teszünk helyébe, hogyan fogjuk megmondhatni, hogy az, a mit helyébe teszünk, nem fog-e még több hátránnyal járni? Az ismeretlenről nem ítéltetünk.

A mi a dohánymonopoliumot helyettesíteni fogja, lehet, hogy kevesebb hátránnyal jár, de lehet, azt kell mondanunk, hogy még

több hátránnyal jár. (Felkiáltás a baloldaltól: Meg kell próbálni.) Előbb tudjuk, mit akarunk megpróbálni. Ha oly mód lesz javaslatba hozva, melyről illetékes szakférfiak azt fogják mondani, hogy az előreláthatólag kevesebb hátránnyal jár, ha azon illetékes szakférfiak az enquete tagjai lesznek, azt fogják mondani, hogy valószínűleg kevesebb hátránnyal jár, azt fogom mondani, próbáljuk meg; de ha a priori azt mondják, s ha én érveiket nem tudom megezáfolni, hogy az előreláthatólag még több hátránnyal jár, azt fogom mondani, ne próbáljuk meg. Épen azért, ha a t. képviselő urak, kik erősen meg vannak győződve a felől, hogy van mód, a mivel a dohánymonopolium kevesebb hátrányok kíséretében helyettesíthető, ha erről erősen meg vannak győződve, ne féljenek az enquete bizottság tanácskozásainak eredményétől, várják azt be nyugodtan, mert nekik fog igazat adni, és azon esetben nem lesz sem e házban, sem az országban senki, ki a dohány monopolium megszüntetését ellenezné, ki azt csak aggályosnak is tekintené. S ha nem akarják azt bevárni, ha nem eléggé nyugodtak e tekintetben, mit mond majd az összehívandó enquete tanácskozmány jelentése, ha azon meggyőződés, a mit hangoztatnak, nem oly általán erős. (Élénk hosszas nyugtalanság a baloldalon.) Nem azt mondtam, hogy nem őszinte, ezt nem volna jogom mondani, azt mondtam, ha nem egyáltalán erős. — Őszinte meggyőződés az is, a mi még némi kétségeskedést enged a felett, ha a meggyőződés nem téves-e. Az is meggyőződése szerint igaza volt és tévedett. Én tehát nem az őszinteségre tettem reflexiót, hanem csak a meggyőződésnek erejére.

Ismétlen, ha elég erős azon meggyőződés, nyugton várhatják be a tanácskozások eredményét, mert az igazat fog nekik adni és akkor velük megyünk mindnyájan. De kívánni, hogy mielőtt csak ismernők is azt, a mivel ezen monopolium helyettesítendő lesz, mielőtt tehát csak távol képzeletünk volna azon hátrányokról, melyek azzal netalán egybe vannak kötve, már most kimondjuk a monopoliumot; mi legyen a vizsgálat eredménye, de megszüntetjük; mindenestre megszüntetjük azt, akár lesz több kár abból, a mivel pótoljuk, akár lesz kevesebb, ezt nem tartanám helyes eljárásnak. (Élénk helyeslés a jobb oldalon.)

Épen azért én egy szót sem akarok vesztegetni a felett, hogy a monopolium mellett nyilatkoznak, hanem arra kérem a közp. bizottság megállapodásával egyirányulag a t. házat, hogy mielőtt ily

nagy horderejű kérdésben, mi — hogy ismétljem — egy tizedrészt képviseli az állam összes jövedelmének, érdemleg határozna, miután mindenki közülünk tanácskozmányt akar a felett, mi jöjjön ennek helyébe: várjuk be ezen tanácskozmány eredményét, és akkor, a szerint mint a gondos tanulmány mutatja, hogy nemcsak lehet, mert ez nem kérdés, de kívánatos is, mert elesnek az ezzel járó hátrányok és nem váltják fel még nagyobbak, idején és helyén lesz azt mondani, szüntessük meg a monopoliumot és léptessük helyébe azt, a mi jobbnak mutatkozik. (Felkiáltás balról: Hány esztendő mulva?) Én úgy vagyok meggyőződve, hogy a pénzügyminiszter be fogja váltani azon ígéretét, mit mult évi dec. 19-én tön. Ekkor azt mondotta, egy év alatt reményilem, hogy azon tanácskozmányok véget érnek és véleményt mondhatok. Ezen idő nincs már messze, mert dec. 19-től nem állunk távol. Én ad graecas calendas halasztandónak ilyen, az ország egészét mozgóató kérdés nem tartom és épen azért szívesen csatlakozom azon kívánathoz, hogy ezen tanácskozmány, még pedig az országgyűlés befolyásával megtartandó tanácskozmány eredménye még ez év folytán, mindenesetre a kitűzött, maga a miniszter által kilátásba helyezett időn belül terjesztessék elő, de az érdemleges elhatározás előző kimondását furcsának tartanám, mert a tanácskozások eredményét nem ismerve mondanók ki; akár dőljön el a kérdés erre, akár arra, mi ez irányban megyünk. (Élénk hoszas helyeslés a jobboldalon.)

Jelentése a pénzügyi bizottságnak a jövedékekre, fogyasztási adókra és illetékekre vonatkozó törvényjavaslatok tárgyában.

Midőn a pénzügyi bizottság tisztelettel bemutatja a nevezett törvényjavaslatokra vonatkozó megállapodásait, nem teheti, hogy néhány szóval ki ne emelje nézpontjait, kulcsul mintegy eljárása indokainak ismertetéséhez.

Hazánk anyagi érdekeinek századokon át elhanyagolása, sőt szándékosan és rendszeresen más országok érdekei alá rendezése egy mostoha bánásmódban részesített gyarmat szánandó állapotában tartá azt, a melyben fejlődése nem csak elő nem mozdított, sőt mesterségesen visszatartva lön. Ily állapotban jött reá az 1848-ik s nyomán az 1849- és 1850-ik év, melyben a fejlődésében annyi időn át visszatartott s forgalmi eszközeinek legnagyobb részétől épen megfosztott nemzet felé ezt kiálták a hatalmasak: Im szabad a verseny, egyenlő előnyök, de egyenlő terheltetések is! A vámsorompók, melyek Magyarország és ő felsége többi országai közt addig fenállottak, s melyeket a tehetetlen magyar kormányszékek érdekünkben, vágy legalább védelmünkre felhasználni nem birtak, de melyeket a bécsi kormány annál inkább felhasznált kiaknázásunkra s közgazdasági fejlődésünk megakasztására, a hatalom számára egyszerre lehulltak. Ha soha nem állottak volna feü élőkkel mindig csak felénk fordult fegyverekül ama vámsorompók, hazánkra nézve kétségen kívül nagy áldás leendett megszüntetésök; ugy a miként történt, egyelőre nem birt azzá lenni.

Az örökös tartományoknak épen ama vámsorompók egyoldalú kezelése által is viszonylag nagyra növelt gazdasági erejével szemben a kikiáltott szabad verseny ama körülmények közt, mik közt megnyitattott, nem vala valóság, nem birt azzá lenni. Ver-

seny egy közgazdaságilag, mesterségesen is visszatartott, és egy amannak rovására viszonylag nagyra növelt állam között, másként mint az elsőnek hátrányára, miként üthetne ki, ha a gyenge és az erős egyenlő terhekkel indul a pályára? Pedig azzal indult, a sorompók lehulltával egészben és nagyban legalább nálunk is behozatván, és pedig rögtön, minden fokozatosság nélkül, azon adórendszer, mely eredetileg arra volt számítva, hogy közvetítésével az örökös tartományoktól azon összegek is behajtassanak, a melyeknek egyenesen tőlünk behajtását alkotmányunk gátlá s a melyek nélkül mindamellett a hatalom ellenni nem akart.

Nem annyira az 1848-49-iki erőfeszítés, mint inkább a katasztrófát követett erőködések roppant összegeket nyeltek el, s az adórendszer szelidítését akkor sem engedték, mikor az reánk is kiterjesztetvén, egyetemessé lett.

Tagadhatlan, hogy az adórendszer szelidítésének ez elmulasztása nem, mint első pillanatra látszik, az örökös tartományokra, hanem hazánkra nézve volt főleg sérelmes. Mert igaz ugyan, hogy azok fizettek, utóbb úgy, mint előbb, tekintet nélkül arra, hogy már irányunkban sem szorult a hatalom kerülő utakra, s arra, hogy lehulltak a folyvást javukra kezelt vámsorompók! de teheték ezt, miután a nekik a korábban mesterséggel nyújtott előnyt nagy részben biztosítá számukra annak segélyével is elért fel-sőbb-ségök.

Ellenben ez ország részben csak tőkéjének csorbitásával viselhette el a rögtön rá nehezült óriási terhet, mivelhogy csak akkor szűnt meg irányában a mesterséges nyomás, mikor már biztosan pótlá azt az erőket szer feletti aránytalansága. S hogy mi se hiányozzék a szomorú képből, a jövő kockáztatásával kisajtoltt összegek folyvást messze maradtak vissza a mögött, mit a törvénytelen törekvések és a fonák rendszer, mindig fokozódott mennyiségben, feltétlenül szükségessé tőnek. A hiányt az államhitelnek kelle kiegyenliteni, mi által megint folyvást emelkedett a szükséglet és teher, s megfosztatott a népek törekvése a célra juthatás reménye által nyújtott ösztöntől is.

A korábban csak Magyarországon kívül alkalmazott s a monarchia valódi szükségei fedezésére egészben véve mégis elégségesnek bizonyult adórendszernek hazánkra is kiterjesztése, az adótételeknek a legkülönbözőbb pótlékokkal időről időre növelése, a rendszeressé vált örökös kölcsönzés, mind meg annyi mutatói az

államszükséglet fokozatos emelésének, az erők megfelelő növekvése nélkül.

A végsőre kényszerített nemzet tett a mit tehetett, de végre is tükéjét kelle megtámadnia s ezzel jövőjét kockáztatnia, legalább egy részben. E tulnyomólag földmives nemzetenél hangos tanúságot tesz erről már csak a gazdálkodás terén oly igen lábra kapott kiszívó rendszer is, mely a legbecsesebb tükét támadja meg, a föld termő erejében.

Ez úton nem volt számunkra menekvés, nem volt megmaradás. Hogy el ne vesszünk, e processusnak véget kelle vetnünk.

A kiegyenlítés véget vetett. Nem ingyen, az igaz, s nem is olcsó áron; a lettét nem letté, a történtet nem történtté tenni nem lehetett, s az áldástalan mult a jövőre is áldozatot kívánt. Áldozatot tölünk is, ő felsége többi országaitól is. A vitt áldozatok súlya alatt, innen és túl, mindig és mindig megújuló panaszok meggyőzőleg tanusítják, hogy a kívánt és vitt áldozat csak is rendkívüli erőfeszítéssel hordható, s épen azért ott is, itt is nehéz

Nehéz, de legalább megvonva a határ, a melyen túl minden eredmény, a mi laukadatlan törekvéssel előbb vagy utóbb mégis elérhető, min javunkra vál, terheinken könnyít, vagy erőnket növeli.

A dolgok ily állásában valóban óriási nehézségekkel kell megküzdenni az államnak, hogy elviselhetővé is tegye az erőnléhez mérten bizony súlyos terhet, s a jövő se vigye áldozatul, sőt előkészítse azt. E feladat egyaránt igényli a kormány és törvényhozás gondját, s épen ezért folyvást szem előtt volt tartandó azon bizottság által, a melynek küldetése véleményt mondani a kormány részéről a törvényhozás elé terjesztett adótörvényekről és költségvetésről.

A mondottak szerint már magában is szer fölött nehéz helyzetet még nehezbité az, hogy az adóév igen közel jár első felének végéhez, nevezetesebb reformra pedig, megfelelően hosszú idő nélkül, gondolni sem lehet. Adjuk ehhez, hogy a reform, ha biztos akar lenni, csak hosszabb gyakorlat által nyújtható tájékozottságot feltételez, s adatokat kíván, melyek, még ez idő szerint, természetesen nagyrészt hiányzanak.

Ugyanazért ezuttal nem is gyökeres reformmal, hanem csak részletes javításokkal lehet és kell segíteni; de úgy, hogy magát a gyökeres reformot meg ne nehezítsük, sőt előkészítsük. Ime az

álláspont, melyet, találkozáskor a pénzügyminiszterrel, a pénzügyi bizottság elfoglalt a hozzá utasított adótörvényeknek s a költségvetésnek átvizsgálásánál s módosítványai javaslatba hozásánál.

Azon törvényjavaslatok, melyeket a pénzügyi bizottság, pénzügyminiszter ur által is elfogadott némi módosításokkal, ez alkalommal tisztelettel visszatérjeszt, nagy részben oly tárgyakról szólnak, melyek az 1867-ik XVI-ik törvényczikk folytán hazánkban és ő felsége többi országaiban egyenlő törvények és igazgatási rendszabályok szerint kezelendők: oly körülmény, mely nem egy hazafi kebelben aggodalmat költött az iránt, ha módunkban leszen-e azokat illetőleg is megtenni a hazánk érdekében kívánt reformokat? Ez aggályok már is könnyülhetnek, az élet által adott első felelet megnyugtató levén.

Az eleitől fogva annyi méltó panaszra indított s legnagyobb súlylyal épen a legszegényebb néposztályra nehezült sóárnak szinte egy harmaddal szállítása van javaslatba hozva.

Az arad-fehérvári vasútvonal küszöbön álló megnyilta lehetővé teszi, hogy Erdélyből nagyobb mennyiség szállíttassék ki, és pedig az eddigi, terhes szállítási szerződésnek azon irányban már is mellőztetésével. A leszállított árak mellett e nagyobb mennyiségnek is eladhatása képezi azon reménynek alapját, hogy a fokozódó fogyasztás mihamarabb ki fogja egyenliteni az árak alább. szállítása által okozandó hiányt. Ha egyszer igazolva leszen ezen remény, és ha a szigeti vasút elkészültével azon irányban is megkönnyebbül a sónak bármily mennyiségben, és pedig az eddigi terhes szállítási szerződésnek ott is mellőzésével való szállítása, akkor lesz helyén, idő és körülmények szerint még messzebb is menni a megkezdett uton, s lehetőleg annyira szállítani az árt, hogy eléretvén a még most alacsonyabb kedvezményi árak, a fentartásuk által feltételezett ellenőrzésnek szüksége és költsége megszűnjék, s még tovább, hogy mind nagyobb mérvet öltsön a kivitel.

Mig ez lehetne, addig az Erdély javára meghagyatni javasolt kedvezményi árak jótékonyságában az ugynevezett részeket is részesíttetni kívánja a pénzügyi bizottság.

Nem kevésbbé jelentékeny az, mit a dohányjüvedékről szóló törvényjavaslat helyez kilátásba. Bármily legyen is ezen jüvedék végsorsa, bármint üssenek is ki azon tanácskozások, melyeket pénzügyminiszter ur e tárgyban az érdeklettekkel tartani ígért s

fog, bármi irányban fog annak folytán ő s a törvényhozás indulni és haladni: annyi kétségtelen, hogy az általa hozott igen jelentékeny jövedelmet az államkincstár ma nem nélkülözheti. Ép azért nagy jelentőségű minden törekvés, mi e jövedéknek a természettel hozzá tapadt hátrányoktól a lehetőségig megszabadítását veszi célba. E hátrányok egyike a termelés és kereskedés szabadságának korlátozása másika meg a kezelésnek költséges volta s ennek folytán a nyers és tiszta jövedelem közötti nem csekély különbség. Amazon enyhítnek a saját használatra termelőknél a kormány által rendeletileg is nyújtott, a törvényjavaslatba is fölvetett, a pénzügyi bizottság által pedig még inkább kiterjesztetni kívánt engedmények, és azon könnyítések, melyek a kivitelre termesztőknek vannak, részben már az eredeti, részben pedig a bizottsági tárgyalások alatt módosult törvényjavaslat által kilátásba téve. De legyen szabad még azon határozományokra is föl hívni a t. képviselőház figyelmét, melyeket a pénzügyi bizottság azon célból hozott javaslatba, hogy megkönnyítse a termelés tőkélyesítésére leendő kísérleteket, ez által is orvosolni kívánván némileg egy, a monopolumhoz természettel hozzátapadt hibát.

A pénzügyi bizottság által ezuttal visszaterjesztett törvényjavaslatokkal szabályozott jövedékek utolsója a lotto. Igaz, hogy erre vonatkozólag nincs kezdeményezve semmiféle reform, csak a kétfelé vált pénzügyi kezelés igényletének lévén elég téve a bemutatott törvényjavaslattal; de hiszen pénzügyminiszter ur mondá, s a pénzügyi bizottság csak ismételheti. hogy ezen jövedék megszüntetendő lesz, a mint erőink gyarapodása nélkülözhetővé teszi a belőle folyó jövedelmet.

Nem csak a jövedékeknél, hanem a termeléssel közvetlenül összefüggő fogyasztási adóknál is létesíttetnek a rájuk vonatkozó törvényjavaslatok elfogadásával olyan javítások, a melyek, míg egyfelől a pillanat szükségletét biztosítják, másfelől a közgazdasági érdekeket is megóvják, előkészítvén ilyként a szerencsésb jövedőt.

A seradónak javaslatba hozott némi emelése nem csupán emelés. Az által ugyanis, hogy az adót a ser czukortartalmához méri, a könnyebb sernek némi kedvezményt ad, csupán az erősbekre szorítván az adóemelést, mi hazánkknak, mint bortermelő államnak, érdekeire — a jövedelem szaporodását nem is tekintve — csak jótékonyan hathat.

A szesz megadóztatására vonatkozó törvényjavaslat is azt célozza, hogy visszavigye ez iparág adóját s vele az államnak belőle vett jövedelmét oda, a hol volt a jelenleg érvényben levő adótételek megszüntetésakor, pótolva így azon hiányt, mi ez adó nemnél közelebb beállott. Egyébiránt, szemben a fortartam leszál-
litásával s az adó alá vonandó fokok emelésével, nem csak az adótételt alább szállíttatni, de a kivitelnél való adóvisszatérítést is újra egész 6 krban megadatni célozza a pénzügyminiszter ur hozzájárulásával módosítva visszaterjesztett javaslat. A kivitelnek adandó e kedvezmény, a mint egyfelől minden szeszfüzdének, tehát a belfogyasztásra termelőknek is fokozott adóztatása által lesz lehetőségessé, úgy másfelől azok mindnyájának válik előnyére annál jutalmazóbb levén a belpiacz, minél kedvezőbb arányba hozatik rajta, a kivitel által, kereslet s kínálat. Ez oka az adó ily-
ként szabályozásának.

A tudomány és tőke által nyújtott előnyöket egész mértékben kihasználni nem bíró kisebb szeszfüzdekről megfelelően gondos-
kodik a törvényjavaslat, lehetővé tévén így ezek fenállását.

A bor- és hnsfogyasztásra vonatkozó törvényjavaslatban oly módosításokat kívánt volna felvételni a pénzügyi bizottság, a melyek által a dohánytermelőknek engedettekkel hasonlatos kedvezményben részesítettett volna, saját fogyasztását tekintve, az illető bortermelő osztály. Azonban a borfogyasztásra vonatkozó szerződések ez évre a mostani alapon már meg levén kötve, kívá-
natát ez úttal nem valósíthatá. Nem marad hát fen más, mint a törvény hatályát csupán ezen évre szorítani, s a legközelebb jövő-
től várni azon, a pénzügyminiszter ur által is méltányosnak talált könnyítéseknek megadatását s az ezen adóra vonatkozó, nem egy részben nyomasztó rendszabályoknak másokkal való felcserél-
tetését.

A czukorra vetett fogyasztási adó a törvényjavaslat s a bi-
zottság megállapodása szerint is az eddigi marad, s így ez iparág pozitív kedvezményben nem részesítettik. De ez iparágnál, a mely-
nek adója példátlan gyorsasággal folyvást emeltetett, s mely fej-
lődésében ennek daczára is meg nem akasztatott, már az is némi-
előny, ha fentartatik az eddigi állapot.

A közelebbi jövőnek leszen főadata e téren is létesíteni a
gyökeres reformot, s esetleg a kész terméket vevén adó alá, lche-

tőleg biztosítani ezen, vissza hatásában rendkívül fontos iparág minél inkább fölvirágozását.

A fémjelzésre vonatkozó törvényjavaslatnak financiaális sálya sokkal kisebb, semmint e helyen említni lehetne. De meglesz az illető törvénynek erkölcsi értéke, s absolute szükséges, ha akarjuk, hogy minmagunk által legyen kielégíthető a biztosságot keresők s nyújtani akarók szüksége.

Nagy elismerésre számíthat a bélyeg és illetékek, továbbá a díjak tárgyában bemutatott törvényjavaslat is, mely nem egy részben fogja könnyíteni a jelen állapotot. A törvényjavaslat elfogadásával beállandó könnyebbitéseket, annak behozatalakor, szabatosan kiemelvén már pénzügyminiszter ur, az általa mondottakhoz e helyen csupán az adható, hogy a törvényjavaslat a kincstár érdekeit sem téveszti szem elől, hogy 18. és 24-dik §§-aiban szerencsével s az osztó igazsághoz híven óvja meg azokat.

A pénzügyi bizottság óhajtotta volna együtt terjesztetni vizsza a hozzá utasított adótörvényeket a t. képviselőházhoz. Ha mégis a közadók behajtásáról szólóra s az egyenes adókra vonatkozókra nem várva, a többieket előzetesen külön terjeszté be, ezt részint azért tevé, mivel azok nagyobb részökben ő felsége többi országainak kormányával a törvény értelmében kötött egyességen nyugodván, életbeléptetésök határideje is egyezmény alapján lön javaslatba hozva, részint pedig azért, kíváncsnak találta oda hatni, hogy minél előbb életbe léphessenek a czélzott könnyítések. Ez okok alapján tisztelettel kéri a bizottság, méltóztassék azokat a t. ház tárgyalás alá venni addig is, mig a még hátralevő adótörvények is vissza lesznek terjeszthetők, a mivel részéről késlekedni nem fog.

Felhagyván egyelőre a tisztelettel visszaterjesztett törvényjavaslatok, a bennök foglalt módosításokkal, az eddig gyakorlatban volt szabályokat, ezeknek bemutatását kérte a pénzügyi bizottság, mit a pénzügyminiszter ur teljesítvén s a dohányról, a fémjelzésről és serről szóló törvényjavaslatokat már sokasítván is, azokra vonatkozólag az illető szabályokat, valamint a sóra vonatkozólag az illető szabályokat, az ő felsége többi országaival kötött egyezményt is tisztelettel ide mellékeljük, a többiek rövid időn következni fogván.

Jelentése a központi bizottságnak a jövedékekre, a fogyasztási adókra és az illetékekre vonatkozó törvényjavaslatok tárgyában.

Minél inkább meg volt győződve a központi bizottság arról, hogy, miként a pénzügyi bizottság is megjegyzé, ez uttal nem gyökeres reformokkal. hanem csak részletes javításokkal lehet és kell segíteni: annál kevesebb azon módosítás, mit a nevezett bizottság által a t. képviselőház elé visszaterjesztett s az osztályok tanácskozásain átment adótörvényeket illetőleg javaslatba hozhat. Épen azért javaslatai főleg a jövőt illetik s céljuk a most még nem létesíthető reformok előkészítése. Lényeges módosítást csupán a sójövedékről szóló törvényjavaslat azon pontjára hoz javaslatba mely az erdélyi lakosság részére 4 frt 60, illetőleg 4 frt 90 krban szabja meg a sóárt. Ezen árt, tekintettel Erdély országgyűlésének már 1848 ik kifejezett kívánatára, a központi bizottság alábbszállítandónak találta, s alapul vevén azon 1848-ik évi árt. a melynek főlebb nem emelését a mondott időben Erdély törvénybe igatni kívánta, de tekintettel a pénz megváltozott értékére is: azt 4 frban megállapítandónak véleményezi. Teszi ezt, bár meg van győződve, hogy az árak kívánatos egyenlősítése ez által csak még messzebbre halad, s hogy a csempészet meggátlása is nehezebbé, költségesebbé lesz. Részint e megállapodás folytán, részint ettől függetlenül, következő módosításokat vélt a bizottság javaslatba hozandónak a nevezett törvényjavaslatnál.

A dohányjövedékre vonatkozó törvényjavaslatot is a lehető legnagyobb figyelemmel tárgyalta a központi bizottság, azon figyelemmel, melyet az már csak annál fogva is megérdemel, mivel az ország összes jövedelmének $\frac{1}{10}$ részét hozza.

Nem került ki a központi bizottság figyelmét, hogy azon hátrányokhoz, melyek minden egyedárusággal természetből összekötvék, az egyedárusághoz nálunk, mint azon cikkben is természet

országnál, még mások is csatlakoznak. Épen azért természetesnek találta azon ellenszenvet, mely iránta annyi felől és olyan hangosan nyilvánul, természetesnek annyival inkább, mivel jogosulatlan hatalomtól vette eredetét s mivel kezelésében sem mindig tartatott szem előtt a kellő kimélet.

De más részről az előtt sem hunyhatott szemet, hogy ez idő szerint nincs mód, az adózók kisebb terheltetésével pótolni azon hiányt, mely e jövedék megszüntével a közjövödelmekben be fogna állani. Van-e átalábn, s ha igen, miben áll? oly kérdés, mely a központi bizottság véleménye szerint gondos tanulmányozást s minden oldalról tüzetes vizsgálatot kíván.

Épen ezért, a központi bizottság véleménye szerint, a t. képviselőház által végzésileg ki lenne mondandó, hogy egy, az érdekeltek bevonásával tartandó országos enquete-bizottság közbejöttével oly időben fejezendő be e tárgynak a pénzügyminiszter által m. é. december 19-én megígért s így bizonynyal munkába is vett tanulmányozása, hogy a monopoliumnak ama tanulmányozás folytán netán lehetségesnek és kívánatosnak bizonyuló megszüntetése, vagy ellenkező esetre reformja céljából a szükséges törvényjavaslat már az 1870-ik évre szóló költségvetés beterjesztése alkalmával be legyen mutatható.

Mig ez megtörténék, addig a központi bizottság is oda irányza figyelmét, miként lehetne az egyedáruság mellett is külebb terjeszteni a termelést, s ha már bent nem lehet, felszabadítani legalább a külföldre való kereskedést, hogy okképen termelőinknek mind az osztrák egyedáruság által nyújtott oly jelentékeny piacz megtartassék, mind pedig a nagy részben elvesztett külpiaczok a lehetőségig visszahódíttassanak.

Ide célzott a 4-dik és 15-dik §§-ok ajánlott módosításával, ide a pénzügyminiszterhez intézett azon felszólításával: szüntesse meg végleg azon túlszigort, mely korábbi időkben a dohánynyal kereskedésre szükséges engedély-adásban való fukarkodással igen kicsinyre szorítá az engedélyezett kereskedők számát, s ez által a kivitelre termelők irányában is monopoliumot teremtet, oly monopoliumot, mely épen mivel az államkincstár érdekével semmiképen sem védelmezhető, az államegyedáruságnál is bántóbb és feltétlenül káros.

Azonban a szesz- és czukoripart tartván a bizottság a földmivelési ipar két legfontosabb ágának s országunk anyagi jóléte

egyik főbb tényezőjének, azon ohajtását fejezte ki, mondaná ki a t. képviselőház jegyzőkönyvileg azt, hogy e két iparág adóztatása tárgyában időről időre enquete'k tartassanak, oly czélból, hogy ez iparágaknak minden lehető könnyebbitések folyton megadathassanak, addig is utasíttatni kívánván a kormánynyt, hogy különös tekintettel legyen azon kisebb városi vagy falusi gazdákra, kik gazdaságaik érdekében kívánnak saját termékeikből kisebb kazánokban szeszt égetni, lehetően kiméletes bánásmódban részesítvén őket.

A pénzügyi bizottság jelentésének a bor- és husfogyasztási adóra vonatkozó pontját a központi bizottság is mindenekben helyeselve, az illető törvényjavaslatnak csupán 1. §-át kívánná megváltoztatni a következő módon: „A pénzügyminiszter felhatalmaztatik, hogy a bor- és husfogyasztás iránt jelenleg fenálló rendszabályokat és árszabásokat 1868. december 31-ig érvényben és hatályban tarthassa.“

Ellenben a czukor-gyártás megadóztatására vonatkozó törvényjavaslatnak czímét is megváltoztatni kívánná a bizottság, hogy így szóljon az: „Törvényjavaslat a czukoradó iránt.“ Ezen kívül e törvényjavaslat 1-ső §-án is megteendőnek véli a többieknel is javaslatba hozottakkal analog azon változtatást, melynél fogva következőkép fogna az állani: „A pénzügyminiszter felhatalmaztatik, hogy a czukor-gyártás megadóztatása iránt eddig fenálló szabályokat és adótételeket az 1869. évi december 31-ik napjáig érvényben tarthassa.“

Hasonló azon változtatás, melyet a központi bizottság az arany- és ezüstárak finomsági tartalma, ellenőrzése és fémjelzése iránti törvényjavaslatra vonatkozólag kívánt javaslatba hozni, s melynélfogva annak 1 ső §-a így hangzanék: „A pénzügyminiszter felhatalmaztatik, hogy az 1867. évi január hó 1-ső napjától hatályban levő, s az arany és ezüst készítmények finomsági tartalmát, annak ellenőrzését és e végett eszközözlendő fémjelzését tárgyazó szabályokat a törvényhozás további rendelkezéseig ideiglen érvényben tarthassa.“

A bélyegilletékek, valamint a díjak tárgyában előterjesztett törvényjavaslat 1-ső §-át is át kívánná a központi bizottság alakitani, hogy az következőleg hangozzék: „A pénzügyminiszter felhatalmaztatik, hogy a bélyeget s illetékeket, valamint a díjak megszabására, mérvére és lerovási módjára nézve fenálló szabályokat az 1869. évi december 31-ik napjáig érvényben tarthassa.

Jelentése a pénzügyi bizottságnak az egyenes adókra vonatkozó törvényjavaslatok tárgyában.

Midőn a pénzügyminiszter a folyó évi költségvetés és az adótörvényeket a t. képviselőháznak bemutatta, a többek közt azt mondá ugyanő, hogy a közterheknél oly rendszert kell felállítani, s következetesen és lépcsőzetesen keresztül is vinni, mely szerint az adók súlya lehetőleg igazságosan osztassék szét, s kezeléskor is oly rendszabályokat alkalmazni, melyek folytán egyrészt az adózók által beszolgáltatott összegből lehetőleg legtöbb folyjon be az állam költségeinek fedezésére, másrészt a behajtási mód lehetőleg kiméletes legyen, és végre mindenki teljesítse az állam iránt teherviselési kötelezettségét, azaz a többi adófizetők tulterheltségével senki ki ne vonhassa magát a törvényesen megszabott fizetési kötelezettség alól.

Ezen, általa is teljesen elismert kellékeken merte meg a pénzügyi bizottság a t. képviselőház által hozzá utasított törvényjavaslatokat, s tudván, hogy az adók általában való szállítását helyzetünk feltétlenül tiltja, mindennekfölött azon igyekezett, hogy a törvényjavaslatoknak oly módosításait hozza, a szükséghez képest, javaslatba, melyek folytán az adók súlya mennyire csak lehet, már most igazságosabban osztassék szét. E célból kettőre van szükség: először arra, hogy a különböző adócímek, az alkalmazott adóaláb magassága tekintetében, egymással kellő arányban álljanak; másodsor meg arra, hogy azok mindegyike kiegyenlített legyen, magában is.

A különböző adócímek egymás közötti arányosságának biztosítása végett alapegységre van szükség, melyhez mértevé, arányosíttassanak, vele és egymás közt, a többiek is mind.

Ily alapegységül a bizottság a földadót vette s e tulnyomó-

lag földmives országban nem is vehetett mást. Ép azért ez adót változtatlan hagyta, hogy a többi adónemeknek ahhoz arányosításával, magassága tekintetében, változtatlan hagyta, hogy a többi adónemeknek ahhoz arányosításával, magassága tekintetében, változtatlan maradjon az egész rendszer is.

Kivételt csak Erdélyre nézve tőn, a parancsoló szükséghez képest, a magyarországgal egyenlő magasságra emelvén ott is a földtehermentesítési járulékot: oly kivétel, mi nem csak szükséges, de a házadónál tett javaslattal ki is egyenlített.

Javításra ilyként csak ottan nyíltott tér, hol ez arányosítás valamely adónemnél az adóláb magasságának leszállítását vagy emelését tette szükségessé, és ott, a hol egy és ugyanazon adómen belül kiegyenlítésnek szüksége forog fen.

Sajnos, hogy a kiegyenlítetttséget magában a többi adónemek mértékévé tett földadóban sem találhatni fel. Mert igaz ugyan hogy a katasztrált tiszta jövedelemnek 29,76%-át teszi a földadó, Erdély kivételével, mindenütt, szerte e hazában: de az is igaz, hogy a katasztrált tiszta jövedelem nem csak össze nem esik azon tiszta jövedelemmel, melyet például a helyenkint divatozó vételárak és földberek összevetése kifejezésre hoz, de még csak nem is mindenütt egyenlően esik attól távol.

Ez oka, hogy míg ott, hol a katasztrált tiszta jövedelem a valóságos tiszta jövedelmet megközelíti, vagy épen eléri, még inkább pedig ott, hol azt túlhaladja, a közel 30%-nyi földadó alig elviselhető, míg másutt, hol ennek netán messze mögötte marad az, ilyennek csak látszik.

Az aránytalanság, mely kezdet óta kiáltó volt, idővel mind érezhetőbb s egyszersmind bántóbb lett, a szerint, a mint mind nagyobb és nagyobb teher rovatott ki az igazságtalan alapon, a 16%-nyi törzsadónak, a földtehermentesítési járulékon kívül is 21-re, azzal együtt pedig közel 30-ra felemelésével.

A valódi s a katasztrált tiszta jövedelem közötti különbség helyenkint nagyon is egyformátlan lévén, az erre egyenlően kirótt adó, amarra áttéve, igen egyenlőtlennek bizonyul. E baj mindenestre orvoslásra vár; de orvoslását csak új vagy legalább kijavított kataszter teszi lehetővé, a mi pedig hosszabb időt kíván. Épen azért minél előbb megkezdendő leszen, addig az adótételek minden szállítása változtatlan hagyná a létező aránytalanságot.

Az adótehernek már most arányosabbá tételére többet tehetni

a házadó terén. Mint minden más, ugy ez adónak is természetes tárgya a tiszta jövedelem, s így a haszon, melyet a ház hajt. A nyers hasznót, melynek bizonyos része képezi a tiszta jövedelmet, tényleg kibérelt épületeknél, jó hiszemű eljárás mellett, egész szabotossággal megmutatja a bér.

Ennélfogva a házak megadóztatásának legjobb, sőt egyedül jó módja, a bér után adóztatás; jobb, mint a mi külső jelek után indul, legyenek bár melyek ama külső jelek, mint például ablak- vagy szobaszám.

Csak helyeselhetette azért a bizottság, ha a miniszteri törvényjavaslat elvül állítá föl, hogy a tényleg kibérelve levő épületek, különbség nélkül mindenütt, a bér összege után fizessék az adót.

De az átlag is bizonyynyal igen magas földadóhoz mérve is magasnak találta a javaslatba hozott 25%-ot. Magasnak találta, mivel meg kelle gondolnia, hogy a háznak nem csak jövedelme, hanem állaga is ki van téve oly esélyeknek, minők a földet nem veszélyeztetik; meg kelle gondolnia, hogy a háznál mindig a valódi tiszta jövedelemre rovatik az adó, azon tiszta jövedelemre, melyet — másként mint a földjövedelemnél — semmi szorgalommal sem lehet emelni, a nélkül, hogy az adó is ne emelkedjék egyzersmind; és végre meg kelle gondolnia azt is, hogy a katonatartás kötelezettségében a házra jelentékeny külön teher is nehezül. Mind ez okokból annak alábbszállítást hozza javaslatba. Véleménye szerint Buda-Pesten a 100 frt után eddig fizetett 23 frt 32 kr. helyett 24, másutt, ha a lakrészeknek legalább fele bérben áll, 20, különben pedig 16%-ban lenne az megállapítandó.

E fokozatosság alapja az, hogy 24, sőt 20%-os házadó sem viselhető el máskép, mint ha azt egy részben a bérlőkre lehet hárítani. Ez áthárítás lehetősége pedig, köztudomás szerint, legnagyobb Buda-Pesten, kisebb minden más helyen, egyenes arányban csökkenvén a bérlakok keresletének alábbszállásával.

Ide járul azon tekintet is, hogy az igazságos adórendszert nem csak következetesen, de lépcsőzetesen is kell keresztül vinni, mint ezt előterjesztésében a pénzügyminiszter is igen helyesen megjegyezte. E lépcsőzetességre való köteles tekintet egyáltalán tiltja a héraadónak a javaslatba hozott magasságban, minden kibérelt házra, különbség nélkül kiterjesztetését. Oly ugrás lenne melynek mását alkalmasint hijába keresnők. Ha tényleges bérekről

csak azon összegeket vesszük is, melyeket a miniszteri törvényjavaslat mond felvehetőnek, akkor is az lenne az eset, hogy nem ritkán tízszer annyit kellene fizetni, mint eddigelé kellett. S e rop-
 pant ugrás nem csak a fölvelt összegekért tetteg kibérelt házak
 adójában állana be, hanem a ki nem béreltekében is, ha eddig
 osztályadó alatt állott oly királyi vagy mezővárosban fekszenek,
 melynek lakossága az 5000 meghaladja. sőt — körülbelül $\frac{1}{7}$ -del
 kisebb tételekkel! — azokéban is, melyek kisebb népességtű váro-
 sokban vannak. A pénzügyi bizottság ugy látta, hogy vagy el kell
 ejteni azon igazságos elvet, hogy ott, hol ház van, nem kell külső
 jelekből következtetve határozni meg, nagy koczkázással, az adó
 alá vehető tiszta jövedelmet, vagy pedig fokozatossá kell a béradót
 tenni. Részéről — pénzügyminiszter ur hozzájárulásával is — az
 ntóbbit választá.

Igaz, hogy az általa javaslatba hozott fokozatossággal,
 3,30%-nyi leengedésben részesülne azon 46 község, mely Magyar-
 országon eddig Buda-Pesttel egyenlő béradó alatt volt, sőt 5,2%-
 nyiban az erdélyi szintén béradó köteles községek: az is igaz, hogy
 béradó-jok, mit náluk a parificatió még hozzá egyetemessé is tesz,
 a többi városokban behozandónál 4%-kal mégis magasab lenne, a
 buda-pestinek meg éppen annyival maradván mögötte.

Mily hatása lenne a miniszteri törvényjavaslat által kilátás-
 ba helyezett 25%-os, s milyen a bizottság által ajánlott 16%-os
 béradónak, kitűnik, ha táblázatosan egymás mellé állítjuk az ed-
 dig fizetett, s jövőre a bizottság és a miniszteri javaslat szerint
 fizetendő összegeket.

Eddig fizettetett

Jövőre fizetendő

osz- tály	forint	krajczár	A bizottság szerint		A miniszteri javaslat szerint	
			frt	kr	frt	kr
1	—	62. ₅	1	56	2	42
2	1	23. ₉	3	58	5	60
3	1	86. ₅	7	16	11	22
4	2	47. ₈	10	60	18	63
5	4	95. ₆	18	28	33	68
6	7	43. ₄	25	21	43	48
7	9	86. ₂	42	24	98	—
8	14	86. ₈	74	32	139	15
9	19	82. ₄	89	60	192	50
10	29	73. ₀	115	92	253	50
11	39	64. ₈	145	60	273	50
12	49	56	173	4	299	25

A táblázat mutatja, hogy a bizottság által javasolt tételek általában mintegy felényi emeléssel járnak, mint járnának azok, melyek a miniszteri törvényjavaslat szerint előállnának. Igaz, hogy még e tételek is rendkívüli emelést mutatnak; de ezt föltétlen szükségessé teszi az eddigi állapot igaztalan aránytalansága, a mely szerint például Vácson 2 frt 47, 8 krt fizetett egy 4-5 szobás ház, addig, míg egy szintolyan a közel fekvő Esztergomban már 44 frtot tartozott fizetni, tehát 18-szor annyit, feltevéen, hogy az szobánként 60 frtéert bérbe adható volt. Hát még, ha magasabb volt a bér? E roppant aránytalanságot jövőre megszüntetni kívánván, a miniszteri törvényjavaslattal jároknál is nagyobb felemeléseket kellene javaslatba hozni, ha fölülről meg alábbszállani nem

akarnánk. De ez egyoldalú egyenlősítés, ha átható akarna lenni, nagyon hasonlítana Prokrustes mütétéhez. Hogy ahhoz se hasonlítson, s fél uton se állapodjék meg, nem csak felemelni, de leszállítani is kell.

A bizottság javaslatának más előnye is van. Nem is említve, hogy az eddigi osztályozást érintetlen hagyván, könnyebben keresztül vihető, csak azt emeljük ki, hogy a bér után való adóztatást érintetlen hagyván, könnyebben keresztül vihető, csak azt emeljük ki, hogy a bér után való adóztatást újból csak tetteleg kibérelt házakra nézve hozván be, föltételezett, de valóban tán meg sem vett jövedelem után kit sem adóztat meg, mi a miniszteri törvényjavaslattal könnyen történhetnék. E javaslat a tetteleges vagy felvett bér után való adóztatás alkalmazásának egyedüli alapjává a város nevet tette, a mi mellett aztán könnyen megeshetnék, hogy a fölvett bérek a valóban kaphatóknál magasb-baknak bizonyuljanak, s hogy ennél fogva a tetteleg bérbe adottak kedvezőbb sorban részesüljenek a ki nem bérelteknél.

A tetteleg ki nem bérelt épületek megadóztatásának két módja lehet. Ezeknél is a tiszta jövedelmet helyettesítő azon haszonélvezet lévén az adó alapja, melyet tulajdonosaiknak nyújtanak: a kérdés csak az, miként tudható ki ennek magassága? A tényleg kibéreltekkel való összehasonlítás, ha részrehajlatlanul történik, egy ilyen mód. De használata alig engedhető meg ott, hol a házrészeknek fele sincsen bérben, nem lévén biztos a kisebb részről a nagyobbra való következtetés. Ennek hiányában hát csak külső jelek után lehet s kell indulni, minő a szobaszám. De különbség teendő szoba és szoba közt. Minthogy minél több szoba van egy házon, annál jobban s kényelmesebben épült, sőt jobb helyen is áll az rendszerint: ahhoz képest fokozandó az egy szoba utáni bér, a mint ugyanazon egy házon több a szobák száma. De nem csak szoba és szoba, távolabb ház és ház közt kell különböztetnünk, ha akarjuk, hogy osztályozásunk igazságos legyen. Váczon, Miskolczon, Szegeden vagy Debreczenben birni 8—9 szobás házat sokkal előnyösebb s esetleg jövedelmezőbb is, mint egy kis faluban, valahol félre a forgalmi világtól. Ez oka, miért hogy a bizottság két, sőt sajátképen háromféle osztályozást hozott javaslatba. Az eddigi, aránylag igen alacsony osztályadót mindenütt emeli, de nem egyenlő mérvben. A fokozottabb emelés föltételévé a bizottság két körülményt tűn. Először azt, hogy a ház olyan községben fe-

küdjék, hol a lakásoknak némi keresettség van. Ilyennek tekintett a bizottság minden oly községet, melyben a lakrészeknek legalább $\frac{1}{3}$ a bérben áll. Ily községekben a házak rendes osztályadójának 50%-kal emelését hozta javaslatba. A fokozás másik feltételévé meg a ház rendeltetését s abból következtetett fekvését vélte tehetni a bizottság, s további 50%-kal emelést hozott javaslatba olyan házakra, melyek ugyancsak $\frac{1}{3}$ -ad részben kibérelt községekben fekvén, árulásra szánt nyitott helyiséggel bírnak.

Az osztályadónak ilyként 100%-kal emelt tételei alkalmasan egyeznek azokkal, melyek a fenebbi táblázat szerint a fölvett összegekért kibérlettektől a 16%-os adóláb szerint járnak. De csakis azok egyeznek, a többiek általában alattok maradván 50 és illetőleg 100% kal.

Igaz, hogy az 50% emelkedés $\frac{1}{3}$ -ad részökben kibérlett helyeken aránylag a vagyontalanabb osztályra is nehezül; de az is igaz, hogy oly helyeken ez osztálynak keresete is nagyobb. Ezért lehet e városokban a kezeseti adó nem 50, de 100%-kal nagyobb, mint volt a falvakban, a nélkül, hogy azon bárki is megütközött volna vagy megütköznék.

Azt sem hagyhatjuk megemlítés nélkül, hogy mig eddig nem volt hova fordulni annak, kit a pénzügyi hatóságok netán túlterheltek, ezentúlra — föltéve e bizottsági javaslat elfogadtatását — gondoskodva lesz arról, hogy a vitás kérdésekben választott bíróság ítéljen. Ez irányban még többet tenni, s magát a kivetést is kivenni a pénzügyi hatóságok kezéből, a bizottság egyelőre kockázottnak tartá. E munkára is az élet neveli a népet, iskolája éppen a felmerülő vitás kérdésekben bíraskodás lesz.

Ugyanezen tekintet vezette a bizottságot a jövedelmi adóra vonatkozó törvényjavaslat tárgyalása közben. E törvényjavaslat adótételeit a bizottság elfogadta, habár azok a föld- és házjövdelemre róttaknál sokkal alacsonyabbak is. De figyelembe kelle venni azt, hogy különbség van oly jövedelem közt, mely magát tőkésítvén immár megköttötte, és olyan közt, mely magát még vagy nem is tőkésíté, vagy ha tőkésíté is, de megköttetlen maradt. Előbbi esetben igazságtalan, utóbbiban meg eszélytelen lenne egyenlően magas tételekkel való megróvása. Ismét egy újabb bizonyíték lehetett itt egyfelől arra, hogy az egyenlőséget nem lehet az egyformaságban keresni, másfelől meg arra, hogy az adórend-

szer megállapítása közben a merev jog követelményein kívül még másra is kell figyelemmel lenni.

A bizottság itt is a pénzügyi hatóságoknál vélte hagyandónak az adó kivetését, ugyanazon okból, mint a házadónál, de választott bíróságok rendszeresítésével a vitás kérdések esetén, egészen úgy, mint ezt a házadónál is javaslatba hozta.

Egyedüli eltérést az ottani s itteni megállapodás közt csupán a minimál tételek alkalmazhatása képez. Semmi kétség, hogy e minimál tételek basisa ellen a bizottságnak is sok észrevétele volt. Azért is adott nagyobb mozgathatási tért azon tételek alkalmazásánál, s még így is csak azért fogadta el a törvényjavaslat illető paragrafusait, mivel úgy látta, hogy a megszabott összeg csakugyan minimum, s mivel ennél fogva a túlterhetetéstől félni is alig lehet. Sőt ellenkezőleg, úgy hiszi a pénzügyi bizottság, hogy e minimál tételek alkalmazását maguk a pénzügyi közegek is csak kivételesen kívánandják, éppen mivel azok igen alacsonyok, s csak a legvastagabb visszaélések mérséklésére alkalmasak.

A személyes kereseti adóról maga azt mondá előterjesztésében a pénzügyminiszter, hogy a kulcs, mely szerint kivettetik, igazságosnak nem mondható, a kezelés és beszedés pedig sok fáradsággal jár. Ezuttal mégis fen kelle tartani, mert a jövedelem, a mit hoz, igen jelentékeny, s mert éppen annál sok időt kívánna a reform, nem annyira a törvény meghozására, mint inkább életbeléptetésére. El kell hát várni a jövő évi költségvetésnek idejét, a mikorra gyökeres reform előterjesztését ígérte a pénzügyminiszter; el lehet azt várni annál is inkább, mivel attól alig pár hónap választ el.

Még csak a közterhek behajtásáról szóló törvényjavaslatot illetőleg kell némit elmondanunk. E törvényjavaslatra legnagyobb súlyt fektetett előterjesztésében a pénzügyminiszter, és méltán, ez lévén hivatva valósággá tenni a többieket mind. De nagy súlyt kell arra helyezni az egyes adókötelezettek tekintetében is, attól függvén, hogy a teher minél könnyebben legyen viselhető.

Az állam szükségei mulhatlanul fedezendők lévén, minden oly házag e törvényben, a mi lehetővé tenné, hogy bár ki is elvonhassa magát a törvényesen reá rótt tehernek viselése alól, másoknak további terhelését vonná maga után. Nem a kincstárt hát, melynek végre is meg kell kapni a nélkülözhetlen összeget, hanem adózó társait károsítja az, a ki elvonja magát törvényes kötelességének teljesítése alól. Ezért igen fontos e törvényjavaslat.

De bár mindezt látta a bizottság, még sem fogadhatta el változatlanul a törvényjavaslatot. Nem fogadhatta el, mindjárt első határozmányát sem. Mert bár az egyenes adóknak 12 részletben, havonként fizetését elvileg helyesli, tekintve mégis, hogy azok legnagyobb részét a földadó teszi, a minek jövedelme pedig épen nem rendes havi részletekben; s tekintve, hogy a bérszerződések is legnagyobb részt nem havi, hanem évnegyedes részletekben teljesítendő fizetésekre szólnak; tekintve végre a havi beszolgáltatásoknak kivált a vidékre nézve szerfelett költséges voltát: a bizottság jónak látta az eddigi gyakorlat fentartását hozni javaslatba, a mely szerint évnegyedes részletekben fizetendők az egyenes adók, mindig az évnegyed közepéig.

Ellenben fentartandónak vélte a javaslatba hozott késedelmi kamatokat, nehogy különben azokra is háruljon az államnak a késedelmes fizetésekből credő teher többlete, a kik rendesen teljesítik kötelességüket.

De a viszonyosság elvéhez hiven, leengedést is hozott javaslatba azokra nézve, a kik akár önként, akár fölösleg kivetése által kényszerítve, előre fizettek.

Csupán ez intézkedés teszi lehetővé, hogy az államkincstár s a többi adózók rövidsége nélkül halasztás legyen adható azoknak, kik körülményeik által utalvák azt igénybe venni.

Azt sem fogadhatta el a bizottság, hogy csak elemi csapások okozta oly rendkívüli károsodásokért legyen adható adóelengedés, melyek ellen az adózó magát nem biztosíthatta.

A bizottság úgy vélekedett, hogy ily törvény csak akkor leendő bensőleg jogosult, ha egyszer gondoskodva lesz arról, hogy biztosítani lehet a nélkül, hogy a biztosítási díjon felül még nyereményt is kelljen fizetni a biztosítónak.

A törvényjavaslatban említett miniszteri rendeletek tartalmát és a jövedéki törvényszékekre vonatkozó határozmányokat is felvette a bizottság a törvény szövegébe, miáltal az terjedtebbé, de kimerítőbbé és a kötelességeket szabatosítva kijelölővé is lett egyszerűsrimd.

A bizottság a pénzügyi tekintetektől való házmotozást is törvénynyel kívánta volna már most szabályozni, s ha ezen irányban javaslatot még sem terjeszt elő, oka az, mivel a pénzügyminiszter maga részéről is teljesen méltányolván a tárgy fontosságát, még ez ülészzak alatt külön törvényjavaslatot ígért előterjeszteni.

Esztergom és Miskolcz városoknak a t. képviselőház által a bizottsághoz áttett kérvényét egy és két ./. alatt tisztelettel ide mellékelve, megjegyezzük, hogy amannak tárgya nem törvényhozási intézkedést kíván, és a pénzügyminiszteriumhoz lenne átteendő; emezt pedig s a benne felhozott szempontokat munkálódásunk közepett figyelembe vettük.

Ugyancsak ide mellékeljük, 3 ./. alatt a föld-, 4 ./. alatt a ház-, 5 ./. alatt a jövedelmi-, 6 ./. alatt a személyes kereseti adóról, 7 ./. alatt a közadók kivetéséről, befizetéséről, behajtásáról s a pénzügyi törvényszékekről, 8 ./. alatt pedig a horvát- és tótországi adókról szóló törvényjavaslatokat, ugy a mint azokat a pénzügyi bizottság a pénzügyminiszterrel egyetértve átalakította, mellékelve a négy elsőhöz illető adónemekre nézve eddig fennálló és egyelőre továbbra is érvényben hagyatni javasolt rendeleteket és szabályokat is.

Végre ide zárjuk még 9 ./. alatt a ház-, 10 ./. alatt a jövedelmi adót illetőleg Ghiczy Kálmán, Szontagh Pál és Várady Gábor aláírásával beadott külön véleményeket is.

Pesten junius 20-kán 1868.

A Böszörményi-féle sajtóvétség tárgyában.

T. ház! (Halljuk;) Nekem e tárgyhoz szólani egyáltalában nem volt szándékom; azonban mondattak ki oly nézetek, melyeket én jövőre való kihatásuk és elvi horderejük miatt szó nélkül hagyni részemről hibának tartanám.

Azt mondotta többek közt Tisza Kálmán képviselő ur, hogy a ház azon feltevésben adta az engedélyt úgy a vizsgálatra, mint esetleg a perbefogatásra, hogy a törvényes bíró fog ezen felhatalmazással élni, s az a törvényes formák szerint fog eljárni. Ennél én tovább megyek. és azt mondom, hogy a ház nem ezen feltevésben, hanem egyenesen csak a törvényes bírónak adta a felhatalmazást és senki másnak. Ezzel hát nem is élhetett volna senki más, s ha mégis élt volna, a per s az ítélet meg nem engedett, s így érvénytelen lenne. De ha ez így áll, akkor a másik föltevés kiemelése szükségtelen: mert törvényes bíróról nem lehet mást föltenni, mint azt, hogy a törvényes formák szerint fog eljárni. (Zaj a szélső baloldalon.) Engedelmet kérek, nem szabad mást föltenni! Ha egy ország oda jutott, hogy törvényhozása a törvényes bíróságról mást is tehet fel, mint azt, hogy törvényes formák szerint fog eljárni, akkor nem tudom, hogy azon országnak ama törvényhozása általában hogyan biz azon bíróságra akármit is. (Élénk helyeslés a jobboldalon.) De ha a t. ház a törvényes bírónak adta, és csakis annak adhatta az engedélyt: és ha azzal önként együtt jár, hogy az eljárás törvényes formák szerint kell, hogy megtörténjék: e körülmény a mostani teendőkre tesz igen nagy különbséget. Mert az igenis a mi jogunk, sőt kötelességünk megvizsgálni, hogy a ház által adott engedélylyel az élt-e, az engedélyt az használta-e

fel, a kinek adatott, tudniillik a törvényes bíró? És ép azért szükséges az ítéletnek a házzal való közlése, hogy t. i. a ház akár az elnök biztosításából, a mi nekem tökéletesen elég, akár a tizes bizottság jelentéséből, ha az iratok hozzá utasíttatnak, akár magából a felolvasásból az aláírások által meggyőződjek, hogy csakugyan azon törvényes bíró járt el, a kinek az engedély adatott. Ennél tovább menni, és azt is megvizsgálni, vajjon a törvényes formák szerint járt-e el a bíróság? teendőinkhez nem tartozik, ha csak össze nem akarjuk zavarni az alkotmányos tényezők szerepét olyként, mint az igazságügyminiszter ur mondotta. Ehhez a háznak sem joga, sem — ha csak nem akarunk superrevisorium forum vagy cassatorium lenni — módja. Nincs joga: mert annak bírájává, ha vajjon a törvényes formák megtartattak-e valamely törvényszék, főleg az ország legfőbb törvényszéke által? senki sem tette az országgyűlést. Nincs módja a nélkül, ha cassatorium vagy superrevisorium forum szerepét nem akarja magának vindicálni, mert a nélkül, hogy az egész eljárást minden aktákkal együtt áttanulmányozná, ezt nem tehetné. S ezen igazságot érezte Debreczen város t. képviselője, és azt mondotta: az nem is volna cassálása az ítéletnek: mert hiszen az végrehajtható az illetőn akkor is, ha már megszűnt mandatum, s így nem cassálná a ház az ítéletet, csak megóvná a maga tagját.

A többször tisztelettel említett képviselő két feltevést emelt ki, melynek alapján adatott a meghatalmazás, hogy t. i. a törvényes bíró fog-e meghatalmazással élni, és hogy törvényes formák szerint fog ugyanaz eljárni.

Ha e föltevésnek elseje nem következett volna be, hajlandó volna-e a t. képviselő ur azt mondani: hogy a nem törvényes bíró által hozott ítélet hajtassék az illetőn végre, ha megszűnt képviselő lenni? Nem hiszem. Én azt hinném, hogy a nem törvényes bíró által hozott ítélet végrehajtása ellen tiltakoznánk, és kötelességünk is volna tiltakozni még azon esetre is, ha az illető már megszűnt volna képviselő lenni.

Abból, hogy a másik czimet, t. i. a törvényes formák meg nem tartását ezen tiltakozásra elégséges alapnak nem tartjuk, egyenesen következik, hogy ezen föltevés nem egy természetű. Nem egy természetű annál fogva, mert azon kérdés felett ítélni, vajjon törvényes bíró ítélte-e? a ház kompetenciájához tartozik, mivelhogy a ház csakis a törvényes bírónak adta a felhatalmazást; a másik

kérdéshez ellenben, hogy tudniillik a törvényes formák megtartat tak-e vagy nem? a mondottak szerint szólni se joga, se módja.

A magyar fenyítő eljárás — általában, széles értelemben vessez ezen szót — analogiát is mutat. A megyéknél igenis engedélyt kelle adni, sőt többet mint engedélyt adni, végzést kelle hozni arra, hogy valaki perbe fogassék; bűnvádi per megindíthatásához engedélyre volt szüksége a törvényes birónak; de a ki az engedélyt megadta, a megyei közgyűlés vizsgálta-e meg valaha, vajjon a törvényes bíró a törvényes formák megtartásával ítelt-e vagy sem? Eszébe se jutott.

Hivatkozott t. képviselő ur Angliára, mint a személyes szabadság hazájára, és azt mondotta, hogy ez, talán épen szabadságának biztos érzetében, könnyen veszi a perbe fogatást, de hatalmának egész súlyával közbelép, ha beleegyezése vagy engedélye nélkül, vagy annak ellenére valamely tagja elzáratik. Nem vonom kétségbe, sőt természetesnek és correctnek tartom ezen eljárást. Egyszer csak kezében kell, hogy tartsa a ház tagjainak sorsát, és épen, mert Anglia nem sokat törődik a perbe fogatással, nagyon természetes, hogy sokat kell törődnie azzal, mi történik a perbe fogatás folytán. Fordítva: épen mivel mi sokat törődünk azzal, hogy senki ok nélkül perbe ne fogassék, és más mint törvényes bíró elé ne állíttassék: nincs helye annak, hogy akkor is ítéljünk, mikor már ítelt, adott engedélyünk folytán, a törvényes bíró. Azt mondani, perbe fognod szabad, bíráskodnod szabad, elítélned szabad, de megeshetik, hogy ítéleted sikertelen marad: ezt nem értem; de nem értem továbbá azon okoskodást sem, a mely azt mondja, hogy: hogy az ítéletet meghozhatod, de nem lesz semmi következése a képviselőre nézve, csak akkor lesz az majd végrehajtható, ha az elítelt megszűnik képviselő lenni.

Ismétlem, hogy a háznak se joga, se módja bíráskodni azon kérdések felett: vajjon a törvényes formák megtartattak-e vagy nem? s állítom, hogy valamint ha azt találjuk, hogy nem törvényes bíró által íteltetett el valaki, nem mondhatjuk, hogy hajtásék végre az ítélet azután, midőn megszűnt az illető képviselő lenni: úgy viszont a másik feltevés esetén ezt sem volna jogunk mondani, mert akkor az ítélet egyáltalában hatálytalan lenne. De hogy egyáltalán hatály nélkül maradjon a törvényes birónak, törvényes meghatalmazás mellett hozott ítélete: azt érteni képes nem vagyok.

Ugyanazért tökéletesen egyetérttek Horváth Lajos képviselő-társammal arra nézve, midőn megadatott a törvényes bírónak az engedély az eljárhatásra, akkor egyuttal kimondta a ház azt is, hogy a törvényes bíró az ítéletet végrehajthassa. Hogy a formák megtartattak e vagy nem? ez oly kérdés, mely felett a felső bíróság ítél, de senki más. (Élénk helyeslés a jobboldalon.)

Beszéd a házadó tárgyában.

I.

Nem szándékom hosszasan igénybe venni a t. ház figyelmét; de azok után, mik a kisebbség véleménye mellett felhozattak, mint a pénzügyi bizottság többségének tagja, röviden indokolni óhajtom azon megállapodásokat, melyeket a többségi vélemény tolmácsol, figyelmet fordítva e közben azokra is, miket a tulsó oldalról, egy részről Komárom városa érdemes képviselője, másfelől az épen előttem szölt Dobránszky képviselő ur mondottak.

A fő elv, melyből a bizottság többsége kiindult, az, hogy, mint minden adónál, ugy a házadónál is, mint Treffort barátom már ezt megjegyezte, az adó alapja, az adó tárgya nem lehet más, mint a tiszta jövedelem. Ez eddig könnyű; de kitudni, hogy mekkora legyen az a tiszta jövedelem, az nehéz. Tettleg bérbe adott háznál, fekdjék az bármily városban, kicsiben vagy nagyban, szabatosan kimutatja e tiszta jövedelmet a bérszerződés; ugyan azért az ily házaknál, a rajtok levő szobák számának, vagy más külső jeleknek alapján találgatni akarni, annyit tenne, mint rosz surrogatumhoz folyamodni ott, hol semmiféle surrogatumra sincs épen semmi szükség.

Ezt nem támadta meg a tuloldalról felszólt sem az egyik, sem a másik szónok, de Ghiczy képviselőtársam azt jegyzé meg ennek ellenében, hogy a házbéradó, az áthárítás lehetősége nélkül, el nem viselhető, és azért ellenzi ezen biztosan kitudott, és azért egyedül igazolható alapra fektetett adóztatás átalánosítását. Ha ezt elfogadnám, ha elfogadnám, hogy a házbéradó a bérlőkre át nem háríthatás esetén magassága miatt el nem hordozható: ugy ebből azon consequentiát huznám, hogy azt le kell szállítani any-

nyira, hogy elviselhetővé legyen, vagy pedig azt, hogy az szabályozandó és a különböző mérvben lehetséges áthárításra való figyelemmel rovandó ki; nem pedig azt, hogy helyettesítendő egy semmikép sem igazolható surrogatum által.

A pénzügyi bizottság valósággal ezen consequentiát huzta, azt mondván, hogy oly magasnak találta a javaslatba hozott házbéradót, hogy az nem viselhető el áthárítás nélkül, s azért le kell szállítani; továbbá meg azt mondja, hogy mivel ezen áthárítás lehetősége a városok különböztetéséhez képest különböző, tehát különbözőképen kell tenni a kirovást. Ennélfogva sz adót Budapest 24, másutt, hol a lakrészeknek legalább fele bérben áll, 20, s még másutt 16%-ban hozá javaslatba, mindamellett, hogy Pesten még a föntartás költségei is kevesebbre vannak meghatározva, mint egyebütt, 30 helyett 15%-ra. Így ha áll az, a mit Ghyczy képviselőtársam állit, és a mit részemről nem veszek kétségbe, hogy a házbéradó oly magas, hogy áthárítás nélkül el nem viselhető: ezt számításba vette a pénzügyi bizottság, midőn azt magasabbra szabta a fővárosban, s ott, hol az áthárítás leginkább lehetséges, kisebbre, azon városokban, hol a lakrészek fele bérbe van kiadva, a melyekben az áthárítás lehetőségét tagadni szintén nem lehet, bár minden esetre kisebb az ezen városokban, mint a fővárosban, a mivel motiválható épen, hogy azokban az adót nem 24, hanem 20%-ban hozta javaslatba, egyebütt meg épen 16%-ban állapítván meg azt.

Én Ghyczy Kálmán képviselőtársam argumentációját utolsó pontjáig helyeslem, ha egyenlően magas házbéradó hozatnék be minden községbe, mint az tervezve volt. Mert ha nem igaz, hogy az áthárítás lehetősége nem egyforma: egyenlően magas adótételekkel tulterhelnök a házakat ott, a hol az kisebb, míg azokat épen nem terhelnök tul ott, a hol az nagyobb. Ámde a bizottság által javasolt béradó nem egyforma, s azért el van hártva azon baj, melyet ő létezőnek tüntetett fel.

Előttem szólott Dobrzenszky képviselő ur, ki azon esetre, ha nem maradhat meg az eddigi statusquo, pártolja a külön véleményt, mind ezek ellenében azt mondja, hogy azon alaptétel, melyet a pénzügyi bizottság kifejt, és melyre nézve közte és Ghyczy képviselő ur közt semmi különbség nincs, egyáltalán nem áll, s tagadja, hogy áthárítás nélkül elhordozható ne volna a házbéradó, hossza-

san deducálván, hogy a mint elviselhető a földnél az adó, a mi pedig ottan 30°/_o, épen ugy elviselhető az itt is, hol csak 25°/_o.

Ha állana Dobránszky képviselő ur argumentatiója, akkor abból az következne, hogy a ház is megbirja a 30°/_o-ot a bér után, tehát rá is kell azt róni. Természetes e következtetés, ha nem állanak azon tekintetek, melyeknél fogva a pénzügyi bizottság azt mondta, hogy áthárítás nélkül a 24°/_o-os béradót sem birja meg a ház. Mondom, ha okoskodása állana, ugy ez következne; de az semmi esetre sem, hogy meg kell hagyni az eddigi állapotot, melyet Treffort képviselőtársam eléggé jellemzett arra, hogy róla ne szóljak. Én egyébiránt argumentatiója czáfolatába nem ereszkedem, miután oly suppositumra helyezé azt, a mely egyáltalán hamis, ugy állitván elő a dolgot, mint ha a pénzügyi bizottság a nagyvárosi házak adóképeségéről szólott volna, holott jelentésében e megkülönböztetésnek ez irányban semmi nyoma sincs.

Az egyik alapeszme tehát, a melyből a bizottság kiindult, az, hogy a hol tisztán áll a haszon, az megrovandó; és pedig megrovandó az erő arányában, a mi ismét párhuzamban van az áthárítás lehetőségével. A másik az: mi történjék ott, a hol nincs bér? Ha nem lehet bizton megtudni, mekkora a haszon? ki kell azt találni.

Itt már a szobaszámhoz lehet és kell folyamodni. De elegendő basis-e maga a szobaszám? Oly kérdés, mire tagadólag kell felelni. Mit szólnánk ahhoz, ha oly városokban, a melyekben parificatiónak van helye, azt mondanák: minden ház, melyen például 7 szoba van, egyenlő mennyiségű adót fizet, akár legyen az a forgalmi élet gyupontján a piacz közepén, akár a város végén valamely félreeső zugban? mit szólnánk ahhoz, ha nem csak egy és ugyan azon városban nem tennének különbséget két ilyen ház között, hanem még a község közti különbsztetést is elejtenék, azt mondván: ha megfizethet Pesten péld. egy 20 szobás ház bizonyos összeget, meg kell azt fizetnie, fölteszem Szerdahelyen is egy háznak, a melyben esetleg talán ép annyi szoba van? Ott, a hol a parificatio szükségé forog fön, ettől elborzadnánk mind annyian: és a kisebbségi vélemény még is ezt hozza javaslatba azon helyekre nézve, a melyekben nincsen parificatio, azt javasolván, hogy ne tegyünk különbséget ház és ház és viszont község és község közt, mondván: 10 szoba 10 szoba, akár legyen az oly házon, mely a forgalmi világtól félreeső községben fekszik, akár ellenkezőleg

olyanon, mely a vidék forgalmának gyupontjául szolgáló községben áll, és mondván, hogy azzal se gondoljunk, vajon ezen községben oly helyen áll-e az, hol a forgalmi élet mozog, a hol egyedül érdemes nyílt helyiségeket tartani, vagy ellenkezőleg. Ha az illető azt látja, hogy a házában levő nyitott helyiség nem éri föl az általa okozott adófokozódást, be fogja zárni az ajtót, és megmenekül a terheltetéstől; ha pedig nem rakja azt be, jele, hogy a fokozott adó daczára is érdemes olyat tartania.

Tehát a pénzügyi bizottság módot talált abban, mikép különböztessen község meg község közt: mert akárki átlátja, hogy Debreczen, Miskolcz, Szabadka, Eger stb., vagy a Treffort barátom által kiemelt vidéki községek közt különbség van azon tekintetben, mit érjen azokban a hason nagyságu ház. De kereste módját a bizottság annak is, hogyan lehessen különbséget tenni ház és ház között, ugyan azon községen belül a fekvés tekintetében. Azt nem akartuk felállítani, hogy ha a ház a piacon van, akkor így és másként egy legyen, mert hiszen majd mindegy, hogy ha nem épen a piacon, hanem egy onnét benyuló utca kezdetén fekszik is. Mindazt s csak azt akarta tehát megterhelni, mi a forgalmi élet közepett azt hasznosítja is. Javaslatával ezt elérhetni véli, miután csak ott fognak boltot, kocsmát, kávéházat stb. nyitni, a hol az kifizeti magát: ott kell tehát megróni a mutatkozó hasznót.

Ghyczy képviselő ur azt mondja: miért fizessenek oly város háztulajdonosai 50%-kal magasb osztályadót, melyekben a lakrészeknek harmada bérben áll, mikor a többit bérbe adni nem lehetett, s így terheltetésök oka az általok nem élvezhetett előny lenne csupán? Becsánatot kérek, az épen nem bizonyos, hogy nem lehetett-e? Hátha nem akarták. De annyi bizonyos, hogy a hol a lakrészek harmada tetteleg bérbe van adva, ott keresettség van a háznak, nagyobb, mint a hol csak egy vagy két ház van kibérelve. Ez véleményem szerint épen a mi helyzetünkben Magyarországon egyedül biztos kriteriuma annak, hol van a forgalmi élet? miután igaz, hogy vannak városaink, melyek inkább nagy falvak, a hol a törökök elől összetódultak eleink, de a hol semmi forgalom sincs.

Ugyan azért én azon körülményt, hogy nagy vagy kis város, biztos kriteriumul el nem fogadhatom; és itt tökéletesen áll az, a mit Ghyczy t. képviselőtársam mondott, hogy a forgalmi élet összpontosulása nem következik abból, hogy nagy-e vagy kicsi a hely? hanem igenis következik abból, ha bérben van-e a lakrészeknek

legalább harmada? e körülmény bizonyítván azt, hogy ott nem csak azok laknak, kik házbirtokuk által oda kötvék, hanem mások is, az ott lakást a keresetre ott nyíló alkalom miatt előnyösnek látván. Ezt tartotta a bizottság az egyedüli kriteriumnak, és nem a népszámot; és a mit ez irányban Ghyczy képviselő ur felhozni méltóztatott, épen a bizottsági többség munkálata mellett szól. A hol a forgalmi élet gyupontja van, a mint van, péld. saját vidékére nézve Debreczenben, nem azért, mert nagy, hanem mert házainak egy harmada bizonynyal ki van bérelve, ott illő, hogy egy harmaddal több legyen fizetve, mint fizettetik a szomszéd falvakban.

Azon tétele tisztelt barátomnak, hogy főleg szegény emberekre nehezül az ily teher, fen nem tartható. Hogy főleg azokra miért nehezül azt nem vagyok képes belátni, miután a gazdag épen azon % szerint lesz megadóztatva; csak annyiban áll, hogy azokra is nehezül. S ez motiválva van nem az által, a mit Komárom városa érdemes képviselője, a bizottsági jelentés érvelését megfordítva, mondott, hogy t. i. más kereseti adót is 2—3-szor annyit fizetnek, hanem azon okból, a melyből kereseti adót is többet fizethetnek, tehát ugyan azon okból az egyiket, melyből a másikat. A kettőnek egy közös oka van. Itt az egyik nem oka a másiknak, de mindegyik következménye egy harmadik oknak, (Helyeslés jobbról) mely két irányban hat. És ha meg nem tagadhatjuk a consequentiát az egyik irányban, nem lehet azt megtagadnnuk a másikon sem.

Mindezeket csak azért mondtam el, hogy méltóztassanak meggyőződni arról, hogy a pénzügyi bizottság többsége nem meggondolás és nem helyes okok nélkül hozta javaslatba azt, a mit javaslatba hozott.

A miket Dobránszky képviselő ur itten felhozott, azok igen kevés híján mind állanak; de nem harcolnak a többség nézete, hanem harcolnak az általa pártolt külön vélemény ellen. Mert, hol üzetik azon gazdálkodás, melyet ő nem kíván terhelni? Bizonyára a falvakban, oly helyeken, hol a házaknak harmada nincsen bérbe adva: és melyik vélemény nyomja a falusi házakat? Bizonyosan a külön vélemény, mely szerint az illető lakosság egyenlően terheltetik, a forgalmi élet gyupontját képező városban csak úgy, mint egyebütt minden különbség nélkül.

A többség dolgozata mellett lehetséges lesz az, hogy falvak

ban az osztályadó kisebb legyen, mint azon városokban, melyek a forgalmi élet gyupontját képezik, míg a kisebbségi vélemény mellett híjába keresnők a Treffort képviselő ur által jellemzett falvak és azon városok közti különbséget, melyekben a lakásoknak legalább harmada bérben áll. A többségi vélemény inkább megterhelte a forgalmi élet gyupontjain levő házakat, hogy könnyíthessen a falusiakon, azokon, melyek főleg a gazdaság szolgálatában állanak.

Ezért nem értem, miért veti el a képviselő ur épen ezt és pátolja amaszt, a mely nem tette e megkülönböztetést, egyenlően terhelvén meg ezeket is, azokat is.

Tessék a képviselő urnak a kisebbségi és a többségi véleményhez csatolt táblákat összehasonlítani, s meg fog győződni arról, hogy a tételek átlag a többségi véleményben alacsonyabbak, a kisebbségiben pedig magasabbak. Miért? Mert utóbbi egyenlő mértékkel mért mindenütt, és azért a mérték soha sem lehetett kicsiny. Mivelhogy ez így van, valóban nem értem, hogy lehessen neki mégis a kisebbségi véleményt elfogadnia, miután kiindulási pontja az, hogy ne terheltezzék ez uton is a föld, a minek épen a többségi vélemény tesz eleget, 50, illetőleg 100%-kal róván nagyobb házadót a városokra, hogy alantabban tarthassa azt a falvakban. Így azon kedvezmény is, melyet a többségi vélemény a fővárossal együtt eddig béradó alatt állott városoknak ad, nem a falvak rovására történik, hanem a többi városokéra, a mely kedvezményt én nem panasznék fel azon városoknak még akkor sem, ha az valóban ajándécul esnék azon háztulajdonosoknak, kik a 16—17 évi minden arányon tul teljesített adózásokkal igen is megérdemlék azt. De nem is esik ajándécul, a legtöbb szerződés egy bizonyos, ez okon kisebb bérösszegre s az adóra szólván, mi mellett a beálló könnyítést valóban a bérlő élvezi. (Helyeslés a jobb oldalon).

II.

T. ház! Mielőtt a módosítvány akár elfogadtatik, akár visszautasítottatik, gondolom, méltányosnak fogja a t. ház azon kérést tekinteni, hogy hallgassa meg előbb azon motivumokat is, melyekből a pénzügyi bizottság a 16 perczentet és nem a 14-et hozta javaslatba. (Halljuk!) Meghallgatván és megmérvén aztán azon motivumokat, bölcs belátása szerint fogja a kérdést eldönteni. (Halljuk).

A pénzügyi bizottságot azon tekintet vezette, hogy a különböző adócímek közt, melyek mindig a házadóra vonatkoznak, tehát a házbéradó meg az osztályadó közt lehetőleg összehangzás és igazságos arány létesíttessék. (Helyeslés jobbról). Ezt létesíteni törekedvén, számítást kelle tennie, a mely számítás által kihozott perczentet nem lehetett visszautasítania, ha meg nem akarta tagadni azon elvet, a melyet érinték és a melynek igazságos volta, azt hiszem, kérdésbe nem jöhet. A százalékot nem változtathatja.

A számítás attól függ, mily árakon véljük azon városokban, melyekre 36 perczentet hozott a bizottság javaslatba, az egyes lakrészeket bérbe adhatóknak? E tekintetben a bizottság nem állított fel maga szerint semmi alapot, hanem elfogadta azon felvett bérösszegeket, úgy mint be is vehetőket, a melyek a pénzügyminiszter ur által eredetileg benyújtott törvényjavaslat 5. lapján látható táblázatban foglalvák. Ez alapon egy 10 szobás ház 300 frt bért hozna, miből letudván a 30 $\frac{1}{10}$ -ot, maradna 207 frt adó alapjául, mire 16 $\frac{1}{10}$ -kal 43 frt 12 kr. jut, míg osztályadója úgy a többség, mint a kisebbség véleménye szerint 30 frt lenne. E házak bizonynyal oly helyeken vannak, a hol érdemes ily nagy házakat építeni, és úgy építvők, mint ekkora házakat építeni szokás, hogy mondom, e lakrészek után 30 forint évi bér kapható.

Ezt a bizottság magasnak nem találta azon helyeken, hol a lakrészeknek egy harmada sincs bérbe adva.

A hol azoknak legalább harmada bérben van, ott 50 perczentnyi emelés van javaslatba hozva, s így a ki bérbe nem adta házát, fizetne ily városokban 45 frt osztályadót, a ki bérbe adta, 32 frtot. Már ez is aránytalanság, s a 16 $\frac{1}{10}$ -kos tétel is csak azon föltevésen volt elfogadható, hogy oly városokban oly házon több leszen 30 frtnál kapható egy-egy szoba után. Ha el méltóztatik fogadni a módosítványt, annak eredménye az lesz, hogy a ki házát bérbe adja

és jövedelmet kap, az fizetne 28 frt és néhány krt, míg az, ki nem adja bérbe, 45 frtot, s ha például boltot is tart, 60 frtot.

Combinálva van az egész munkálat arra nézve, ki házát kiadja, és arra, a ki ki nem adja. Ha méltóztatik az egyiket megváltoztatni, akkor okvetlenül ennek megfelelőleg kell a másikat is megváltoztatni, különben az igazságos arány meg lesz zavarva.

Akármelyik osztályra próbáljuk meg ezen számítás keresztül vitelét, ugyanazon arány fog kitünni, hogy a 16% házbéradó épen annyit vagy megközelítőleg azon sommát hozza ki, a mely ki van téve a táblázatban osztályadóképen, és nem csak a többség táblázatában, de a kisebbségében is, csak hogy ebben nagy részben emelt tételekkel.

Én azon osztályt választottam, a 7-et — a kisebbségnél 5 ik — a hol mind a kettő összevág, miután az egyik is, a másik is 30 frtnyi bérben vette fel az adót, a többségé természetesen csak olyan helyeken, a melyek lakrészeinek egy harmada sincsen bérbe adva. Ez másfél annyi lesz ugyancsak a többség véleménye szerint, oly helyeken, hol a lakrészek egy harmada ki van bérelve, s a házbéradó, ha csakugyan 30 frtért adható ki, 32 frtot s még valamit tenne, tehát 13 frttal kevesebbet az osztályadónál. A különbséget, mi a kettő közt ilyként mutatkoznék, az enyészteni el, hogy ily helyeken 30 frtnál magasabban lesz egy-egy lakrész kibérelve, a mit elővélni lehet.

Hogy egyszerre a részletes vitánál netalán szakaszonként ki-fejlődhető vitáknak lehetőleg elejét vegyem, megmondom már ez alkalommal, hogy oly ház, melyben egy szoba van, fizet 60 krt, a hol két szoba van, fizet szobánként 20 krral többet, tehát 1 frt 60 krt, s így tovább minden szobaszaporulattal 20—20 krajczárral megtoldva az egy-egy szobára eső adótételt. A melyekben tehát 3 lakrész van, fizet 60 krajczárt, megtoldva a kétszer 20 krajczárral minden szoba után mindaddig, míg egy szoba 3 frtra jön, min tul az osztályadót fokozni nem lehet a nélkül, hogy az a 16%-os bér-adót meg ne haladja, mit a törvényhozás nem akarhat, nehogy a ki maga használja a házát, az rosszabb helyzetben legyen, mint az, ki azt bérbe adta belőle pénzjövedelmet huz.

Ott, a hol egy osztályba több szoba van sorozva, nem tehetett a pénzügyi bizottság egyebet, mint ezen alapot hiven megtartva kimunkálni a diametrumot. Ezen diametrum, mint minden diametrum, mindig igazságtalan, mert kedvez az erősnek s nyomja

a gyengét; de ha már azt nem akarjuk, hogy ezen évnck még hátralevő részében minden ház újra ne osztassék, akkor ezt kénytelenek voltunk elfogadni.

Ismétlem tehát, t. képviselőház, hogy ha 14%-ot méltóztatnak elfogadni, akkor 28 frt lesz oly háznak adója, mely ki van bérelve, ha azon összegért van bérbe adva, melyet a miniszter ur tervezetében valószínűnek vett.

Azt mondtam: „ha:“ mert az igazságot akarom megmondani, ugy a mint van.

A tisztelt képviselő ház tagjai a vidéki viszonyokat jobban ismerhetik, mint maga a pénzügyminiszter is, és ha a képviselőház azt látja, hogy a bérösszegek alacsonyan vannak tartva, akkor a nélkül, hogy ezen arányt veszélyeztetné, rajta változtatást tehet. A kérdés csak az, mily bérösszegeket kell hát supponálni a 30 frt helyett, hogy ezen veszély ne legyen meg? Oly városokat illetőleg, melyekben a 16% béradó van javaslatba hozva, 50 - 60%-kal magasb tételeket kell fölvenni, mint olyanokat, a melyekről valószínű, hogy a fölvelt osztályba tartozó ház egy-egy lakrészétől bérként megkapható.

Midőn arról volt szó, hogy decretáltassék azon jövedelem, a mennyit bevenni lehet, akkor azt hallottam, hogy a jövedelem tulajágosan van felemelve; most, mikor ezen módosítvány benyújtatik, azt kell mondani, hogy tulajacsony az: különben az előadott módosítás nem lesz motiválva, ha ugyan azon esetre felényit sem fognak fizetni a kibérelt házak, mint a melyek kibérelve nincsenek s nyitott helyiséggel bírnak.

Jelentése a véderőre vonatkozó törvényjavaslatok tárgyalása előkészítésére kiküldött bizottságnak.

Minél nagyobb horderejű lépést készül megtenni a nemzet és illetőleg a törvényhozás, annál érthetőbb, ha gondosan, sőt aggodva vizsgálja, vajjon jó uton indul s jó irányt vesz-e? A legnagyobb horderejű s következményeiben alig kiszámítható lépések egyike előtt áll ezen törvényhozás, mikor tárgyalása alá veszi a véderőre vonatkozó s az 1867. évi XII. t. cz. 12. §. alapján kezelt, azon törvényjavaslatokat, a melyeknek előkészítését méltóztatott a t. ház kívánni azon bizottságtól, a melynek jelentését bemutatni tétetett kötelességünké. Kell-e mondanunk, hogy a bizottság is át volt havva ez osztályrészeül jutott feladat roppantságának érzetétől s hogy megfelelő gondossággal járt el megbízatásában?

A bizottság úgy volt meggyőződve, hogy ily nagy horderejű tárgyban megnyugvással csak olyan intézkedést lehet ajánlnia, mely a mellett, hogy a multnak természetes továbbfejlődése, egyzersmind megfelel a czélnek és a jelen helyzet követelményeinek. Ez azon álláspont, melyet a bizottság a hozzá utasított törvényjavaslatok irányában foglalt, s melyről ítélte azokat.

Mellőzve egyelőre azon törvényjavaslatot, mely az ujonczok cz. évre megajánlásáról szól, az előterjesztett más három törvényjavaslat különbség nélkül egy nagy elven nyugszik, mint közös alapon: a védkötelesség egyetemességének nagy elvén. Megnyugvására volt a bizottságnak, hogy ez elvet multunk jól ismeri. A magyar szent korona minden tagja hadkötelezett volt eleitől fogva, s 1848, mely ama koronának e hon minden lakóját tagjává avatá, ép ezáltal különbség nélkül hadkötelezetté is tette azt egyzersmind. A mi tulajdonképen már akkor megtörtént. az most, ezen törvényekben és által, nyíltan kimondatik, oly hozzáadással, hogy

a kötelezettség nem csak egyetemes, de személyesen is teljesítendő kimondását kívánja és igazolja egyfelől az örök igazság, mely nem enged különbséget tenni a legdrágább adó, a véradó kötelezettségében, kívánja és igazolja másfelől a parancsoló szükség s az állambiztosság igényletére való biztos tekintet. Igen, mert csak az általános védkötelezettség alapján lehet teremtenünk és fen is tartanunk oly fegyveres erőt, a minőt fentartani kénytelenek vagyunk, ha nem akarjuk sorsunkat mások kegyelmére bízni.

Minden állam kénytelen a másokéhoz szabni véderejét. E téren nincs absolute nagy és absolute kicsiny; elég az, a mi viszonylag másokéhoz hasonlítva elég.

De az általános védkötelezettség kimondásával még csak az alap van megnyerve; jó és alkalmas ugyan, de mégis csak alap. Kérdés, mi lesz építve reá a t. ház előtt fekvő törvényjavaslatok elfogadásával? kérdés, ha a mult természetes továbbfejlődésének s a cél és a helyzet követelményének megfelelő lesz-e az azok értelmében megteremtendő véderő.

A bizottság úgy látta, hogy mind e kérdésekre igennel lehet s kell felelni.

Általán tudva van, hogy a honvédelemnek hazánkban addig teljesen egyöntetű rendszere 1715-ben elveszté némileg egyöntetűségét. Az addig egyedül létezett fölkelés mellé — nem annak helyébe — állandó katonaság fogadása rendeltetett el a nevezett évben, minek folytán a felkelés által képezett tisztán nemzeti haderő megszűnt egyedüli lenni, s csupán háttérül maradt fen azon, a törvény szavai szerint erősebb és rendezett seregnek, a mely, ugyancsak a törvény szavai szerint, úgy bel-, mint külföldiekből volt felfogadandó.

A kor irányával egyezőleg történt, ha a felkelés mindinkább vesztett súlyából az állandó hadsereggel szemben. De nem enyészett el; törvénykönyvünk mutatja, hogy p. o. az 1827. törvényhozás a hosszú béke közepett is gondoskodott arról.

Megnyugvással látta a bizottság, hogy a hozzá utasított törvényjavaslatok sem hagyták el az épen felmutatott történelmi ösvényt, nem csupán rendes katonaságból, nem is csupán honvédségből és népfelkelésből, hanem ezek mindegyikéből alakítván az általános védkötelezettség alapjára fektetett azon véderőt, mely viszonylag s így általában is elégnek mondható. Ezáltal az öröklött

alapon építenek ugyan, de megfelelően reformálván az ősi intézményt, azt új életre költik fel.

Említett törvényjavaslatok a monarchia mindkét állama területére és népességére nézve a *pragmatica sanctio*ban kitűzött czélnak, a közös védelemnek érdekében, a közelebbi 10 évre 800 ezer főben állapítják meg a szárazföldi hadsereg teljes hadi létszámát, a határőrséget ide nem számítva. Ehhez járul azon honvédsereg, mely Magyarországon egyelőre 78 gyalog-zászlóaljban s 28 lovas-században alakíttatik meg, de melynek egész ereje s létszáma a honvédkötelezettek mennyiségétől függ.

Ily erő mellett, nem egy fontos okból, helyén látta a bizottság a népfelkelésnek csupán csak önkéntesekre való szorítását s az arra vonatkozó törvényjavaslatnak megfelelő átalakítását.

Az ilyként előállandó haderőt a bizottság védelemre így is elégnak találta, miután nem sokkal kisebb az európai nagyhatalmak hadi erejénél.

Oroszországnak van 827,350 főnyi rendes hadserege, 410,427 főnyi helyi katonasága, s 229,223 főnyi nem rendes serege.

Az észak-német szövetségnek van 843,394 főnyi rendes hadserege, mihez 185,552 főnyi honvédsereg járul, nem is említve azon igen jelentékeny, mert 200,171 főnyi erőszaporodást, melyet nevezett szövetség a dél-német államokkal kötött katonai egyezményekből von.

Ez erőknél nem kisebb Franciaországé, melynek rendes hadserege teljes hadi létszámban 800,000 főnyi, a melynek nagyobb fele folyvást a zászlók alatt áll. Ehhez járul még az 550,000 főnyi mozgó nemzetőrség.

Tagadhatlan, hogy a törvényjavaslatokban tervezett haderő, habár az épen mondottak szerint csak annyira közelíti is meg a többi nagyhatalmak haderejét, hogy szükség esetén a védelem terein birjon megmérkőzni azoknak bármelyikével is, jelentékenyen meghaladja azt, mi fölött a monarchia eddig rendelkezett s minnek súlya alatt is már-már leroskadott, rongált pénzügyi viszonyai folytán. És ha az erőnek mindamelllett is fokozását kétlen szükségnek mutatja a fentebbi számokra vetett csak egy pillantás is: nem marad fen más, mint módját keresni, miként legyen eszközölhető az erőnek kívánt fokozása, a nélkül, hogy béke idején az eddiginél nagyobb mérvben vétessék igénybe az állam pénzereje. E módot csak a sorhadi szolgálat idejének alábbszállításában, ellen

ben a tartaléki s illetőleg a honvédségi évek szaporításában lehet föltalálni.

Épen azért meglepéssel látta a bizottság, hogy az előterjesztett törvényjavaslatok az activ szolgálat éveinek számát 6-ról egyszerre felére, sőt a magasb képzettségűekre nézve egyetlen évre tervezik alább szállítani, ilyként ép oly rövid időre szabván azt, mint szabva van az egészben kétségtelenül fejlettebb népi észak-német szövetségben s mint uincs ezenkívül sehol. A monarchiának, népeire nézve oly különböző műveltsége mellett ezt csak annál-fogva lehetett merni, minthogy a véderőről szóló törvényjavaslat 16-dik, 58-dik §-ában mód nyújtatik a hátrányok elkerülésére nézve, a melyek különben bekövetkeznének.

A bizottság úgy látja, hogy az előterjesztett törvényjavaslatok, kivált módosított szerkezetökben, teljesen megóvják az 1867-ik évi XII dik törvényezikben és által az ország részére nézve e téren fentartott jogokat; úgy látja, hogy egészben tekintve egyaránt megfelelnek azok a fejlődés, a czél és időszerűség követelményeinek, nem csak, de a közgazdaság és közművelődés, következő a nemzeti emelkedés igényeinek is megfelelnek az által, hogy midőn az állam véderejét úgy mennyi, mint minőségileg nagy mérvben fokozzák, egyszersmind kisebbitik a békelétszámot általában s az értelmiséget illetőleg különösen is, megrövidítvén az activ szolgálat idejét, ép ott nyujtván így a legnagyobb könnyítést, hol az a nemzeti életre legtermékenyítőbb, de nyujtván a nélkül, hogy azt a véderő rovasára tennék.

Ép azért ajánlja a bizottság az előterjesztett törvényjavaslatoknak módosított szerkezetökben elfogadtatását, úgy lévén meggyőződve, hogy a monarchiának ezáltal fokozandó biztossága talán első sorban hazánk biztossága.

A mi illeti a 38 ezer ujonecznak ez évben kiállítására vonatkozó előkészítés végett szintén ezen bizottsághoz utasított törvényjavaslatot: a bizottság az elébe terjesztett hivatalos adatokból s a miniszterelnök bizalmas közléseiből meggyőződött a felől, hogy magyar ezredek létszáma a mult évben és a jelen év folyamában oly tetemesen megfogyott, hogy a kívánt 38 ezer ujonecz kiállítása nélkül a magyar hadsereg kiegészítettnek nem tekintethetnék.

Azon körülménynél fogva tehát, hogy Európa államai folytonosan fokozzák haderejüket, szükségesnek véli a bizottság, hogy addig is, míg a védrendszer célba vett megállapítása s ezáltal a

haderőnek a kényszerűség által is parancsolt rendezése és kifejtése bekövetkeznék, a mutatkozó hiány az állam megvédhetésének szem előtt még békés időben sem téveszthető érdekében teljesen pótolassék.

A javaslatba hozott módosítások indokolását ezuttal mellőzve, azt a tárgyalások folytán fogjuk teljesíteni, ott a hol az szükségességnek fogna bizonyulni, ugyan azok folyamában hozván a bizottság egyes tagjai is kifejezésre azon nézeteiket, a melyekben a megállapodástól egy vagy más elv-, avagy részletre nézve eltérnek.

Pesten július 20-kán 1868.

Beszéd a véderőre vonatkozó törvényjavaslat tárgyában.

T. ház! A tárgyalás alatti törvényjavaslatra vonatkozó bizottsági jelentés zártétele így szól: „A javaslatba hozott módosítások indokolását ezuttal mellőzve, azt a tárgyalások folytán fogjuk teljesíteni, ott, ahol az szükségesnek fogna bizonyulni, ugyan azok folyamában hozván a bizottság egyes tagjai is kifejezésre azon nézeteiket, a melyekben a megállapodástól egy vagy más elv, avagy részletre nézve eltérnek. „E módosítványok némelyike a lefolyt napokban szót emelt, nem egy képviselő által elégtelennek nyilváníttatott, még többen voltak, kik a törvényjavaslatoknak oly határozmányaival sem voltak megelégedve, melyeket úgy a bizottság, mint későbbben az osztályok megállapodásai alapján, a központi bizottság is változatlanul hagyhatóknak és elfogadhatóknak velt. E körülmény parancsolja nekem, mint azon bizottság, és mint a központi osztály előadójának, részemről beváltani az ott tett ígéretet. s midőn ezt tenném a hozsura nyult tanácskozások után is alázattal kérem a t. ház becses figyelmét. (Halljuk! Halljuk!)

Az, t. ház, vajjon a védrendszer nálunk eddigi állapotában meghagyandó vagy átalakítandó lesz-e? azt vélem, nem kérdés. E kérdés el van döntve máris, eldöntték nem azon ismételt és ugyszólván szakadatlanul egymásra következett óriási csapások, melyek a sereget s általa a birodalmat az utolsó évtizedek folytában érték; ismétlem, eldöntötték nem annyira ezen csapások, bár ezek is sokat bizonyítanak, mint eldönté egy másik körülmény, a mi tulajdonképen maguknak a csapásoknak is első és végoka, azokat csak másodrendűekké szállítván alá. Azon veszteségek nem annyira a katonai szervezet hiányának róhatók fel, bár ezt sem szándékozom védeni, de sokkal inkább felróhatók azon politikai helyzetnek,

mely azon időkben volt, de ma már hála Istennek nincs. Azon vérendszer egyik és főbűne, a mi által maga után vonta azon csapásokat, épen abban állt, hogy ama politikai helyzetnek, ama politikai rendszernek felelt meg. S mert annak felelt meg, fenállhatott addig, míg amaz fenállott; de elesvén amaz, esnie kelle ennek is. (Helyeslés.)

Véleményem szerint itt rejlik oka, miért nem maradhat az tovább.

Ennek tudatában történt, hogy már ez év elején, midőn felírást intézett ezen országgyűlés azon kísérlet ellen, melyet az akkori hadügyminiszter John egy általános védtörvény kibocsátásával tőn, fölratában kimondá, s ünnepélyesen megígéré, nem csak azt, hogy kész leend átalakítani a vérendszer, mielőtt törvényhozási képességét megnyerendi; hanem megígérte azt is, hogy kész leend azt úgy átalakítani, mint a szükség, a czélszerűség, az ország helyzete, alkotmányos állása, nemzetgazdasági és közjogi viszonyai megkívánják.

A törvényhozás által adott ezen ünnepélyes ígélet után azt vélem, t. képviselőház, ma nincs egyéb kérdés, melynek megoldása reánk néz, mint az, ha vajjon a ház asztalára letett törvényjavaslatok elfogadása által beváltatnék-e az adott ígélet, s úgy lenne-e átalakítva a védelmi rendszer, mint ezt az elősoroltam tekintetek megkívánják? Ha igen, akkor maga az adott szó beváltása iránti kötelesség azok elfogadását parancsolja, ha nem — nem. Ép azért engedje meg a t. képviselőház, hogy okaimat, melyeknek alapján a feltett kérdésre igennel felelek, röviden előadhassam. (Halljuk!)

Komárom városának igen t. képviselője mesteri és rám s nem kétkem az egész képviselőházra annyira élvezetes beszédében nagyon is élénk, nagyon is találó színekkel festette az on veszélyeket, melyek bennünket környeznek és környeztek elejétől fogva, azon veszélyeket, a melyek geographikus helyzetünkkel s ennek folytán missiónkkal függenek össze, azon — mind ő mondá — nagy és fontos missióval, a melyet épen, mert úgy szólván a nemzetnek létezését motiválja, nagyra kell helyeznünk, annyira, hogy az azzal összefüggő veszélyek elől kitérnünk sem szabad. Azt mondá a t. képviselő úr, hogy geographikus helyzetünk és vele összekötött, általa nagynak és magasnak festett missiónk sok veszélylyel jár; veszélyek környeznek bennünket minden felől; egy

felől a nyugoti cultura fenyeget, más felől a nemzetiségek olvasztó hatása és a fegyver hatalma. E veszélyek ellenében, úgy mondá, csak azon eszközök használatával maradhatunk fön, melyekkel létrejöttünk s eddig fönállottunk: tehát a fegyveres hatalommal és a böles törvényhozással. Elfogadom, nincs okom kétségbe vonni tételének igazságát; de engedje meg a t. képviselő úr, hogy a mikor tételét elfogadom, hozzátegyem: megállhatunk, ha harczolunk mindazon fegyverrel, melylyel ellenünk harczolnak; ha a nyugoti culturánkat azon sajátyszerű culturánkat a mely, ha e nemzet elcnyésznék, felváltathatnék talán egy nagyobb és fényesebbel; de semmi esetre sem olyannal: mert ez egyetlen és eredeti a maga nemében épen úgy, mint egyetlen és eredeti e nép, a melynek sajátja, mely Ázsiából a szolgaság hazájából költözvén át ide, saját szerű tüneményként mai napig fenállott szabad alkotmányának vázát, csiráját megával hozta és egy ezredéven keresztül megtartani birta. (Élénk tetszés.) Ezen cultura fejlesztése, e cultura segítségével ellenállás a nyugati cultura reánk hatásának, teszi teljessé azon missiót, a melyről Komárom városa t. képviselője szolt, positiv értéket is kölcsönözvén annak. E nélkül e missio csak negativ becsü lenne, mely gátolná, akadályozná a roszt, de nem lenne benne semmi positiv jó. Ez positiv becset kölcsönöz annak olyat, mit a világ összessége nélkülünk teljesíteni, mit helyettünk az egész világ megtenni nem képes. (Élénk tetszés.)

Ha a nemzetiségek olvasztó hatása fenyeget benntünket, szegezzük ellene saját nemzetiségünkhöz való hű ragaszkodásunkat, mi annál könnyebb lesz, minél inkább teljesítjük köteleességünket azon cultura irányában, mert ezen köteleesség teljesítése szinezi és mindegy megaranyozza azon nemzetiséget, a melyet ez esetben szcretetni csak igen is természetes leszen. (Tetszés)

És ha a fegyver hatalma is megtámadna minket, a szükség csetében feleljünk annak a fegyver hatalmával. Hogy ezt tehessük, ez célja e törvényjavaslatoknak. És épen mert ez a céljok e törvényjavaslatoknak, én részemről semmit sem habozom azoknak egészben, tekintve intentiójukat, szívem szerint való elfogadásában. A veszélyeket nekem festenem nem szükség, elég hiven rajzolta azokat Komárom városa t. képviselője. Könnyű megmagyarázni, ha azok szemléletére a kormány tétlenül nem vesztegel, ha gondoskodik arról, hogy a csapások, melyek eddig úgy szólván mellettünk mentek el, minket ne érhessenek jövőben.

És mégis találkozott a t. képviselőházban, a ki ezen készülődést a külről fenyegető veszélyekből magyarázni, motiválni nem birván, keresett, és mert keresett, talált más motivumokat, a melyekből azt kimagyarázni megpróbálta.

Madarász képviselő úr azt mondá: „még a koldus is, mennyivel inkább egy egész nemzet, ha kezeit birja, nem akar más érdekének élni; gyarapodni akar élvezni az anyagi jókat, s így tovább. És éppen mert ezt akarja, eljőhet azon idő, a midőn felkel a reá rakott terhek lerázására; hogy ezt ne tehesse, azért kell szerrinte átszolgáltatni a nemzetnek egész ifjuságát a hatalom eszközének, a hadseregnek. „Kérem, t. ház, oly helyzetben a minőt érinték, van-e okunk ily motivumok keresésére? Kérdem, vajon jó, vajon eszélyes dolog-e itt a törvényhozás termében, a szószerő mondani ki, hogy a hadsereg a hatalom eszköze. (Élénk felkiáltások a szélső balról: De ugy van!) Jó és okos dolog-e oda vinni a hadsereget, hogy ha magának a törvényhozásnak egy tagját tettleg czáfolni nem akarja, tehát legyen valóban az, mert mihelyt nem az, azon képviselőnek nincs igaza. (Tetszés.) Én nem tartom, hogy ez eszélyes volna; de még kevésbbé tartom, hogy eszélyes dolog volna úgy tüntetni fel a törvényhozást, mint a mely a vérend-szer megállapításánál nem a kül-veszélyekre néz, hanem azt akarja lehetlenné tenni, hogy lerázhassa a nép vállaira rakott terheket, mintha annak jogérzetébe és egyéb erőibe és hatalmakba melyek a nyers erő körén kívül vannak, már nem is biznék. (Helyeslés.) E ténre én őt nem követhetem.

De ugyancsak Madarász képviselő úr szólván ezen, szerinte ily czélból tervezett és javaslatba hozott roppant haderőről és mondván, hogy érdekünkben nem a támadás, de a védelem van azt — mint hiszem, mindnyájan tudjuk, — fölösleges nagynak találván, alábbszállíttatni javasla. Miért? Mert érdekünkben a béke van. Ha mondhatta volna, hogy hatalmunkban: akkor kezét fognék vele; de abból, hogy érdekünkben van a béke, még nem következik, hogy ne legyen szükségünk erőre, melylyel — mint a miniszterelnök úr találóan megjegyzé — megvédhessük magát azon békét. (Helyeslés.) Épen azért én Madarász képviselő úr argumentációját egyáltalában nem fogadhatom el, és a hadsereg számának rengeteg mérvű emelését meg sem engehetem. Mi ez a rengeteg mérvű emelés? Tudtomra a hadsereg jelenlegi hadi létszáma 748,492 főre megy: tehát nem egészen 52 ezer emberrel szaporítás az a

rémséges emelés. Valóban, t. képviselőház, ha az általános hadkötelezettség elve itt kimondatik, akkor ezen elv alapján ennyivel való emelése a rendes hagseregnek rémségesnek és arány nélkülinek nem mondható.

Azért egyuttal alkalmat veszek magamnak mellesleg megérinteni, hogy ha Nyáry Pál t. képviselőtársunk föltételelesen azon csetre t. i. ha az általános védkötelezettség behozása nem a rendes hadsereg létszámának emelésére czéloz, üdvözlé a törvényjavaslatokat előterjesztő miniszterelnököt, bátran teheti ezt feltétlenül, mert ha az előterjesztett törvényjavaslatoknak ez volna céljuk, az eredmény nem 52,000 fővel való emelés, hanem valami olyan volna, a milyent láttunk a Johnféle tervezetben, mely ezen alapon nyugodott és erre törekedett. (Tetszés.)

Azt tartom, t. ház, hogy az elmondottak után, főleg pedig a mindnyájunk által jól látott körülmények közt alig lehet kérdés arról, hogy a szükség az, mely követeli a véderőnek ilyképi fokozását, s hogy a célba vett emelés a szükség követelményén nem megy túl.

Nézzük azért, hogyan viszonylanak a törvényjavaslatok a czélszerűséghez.

A czélnak megfelelnek e törvényjavaslatok már az által is hogy mint épen mondtam, sem innen nem maradnak, sem túl nem mennek azon határon, melyet a szükség jelöl ki. De ezt csak megny nyiségeket tekintve mondtam, más dolog az alakítás minősége, és itt azon pontok egyikéhez értem, melyek e terenben a legvitásabbak, és melyek, meg vagyok győződve, e termen kívül az országban is a legcontroversusabbak. Jól tudom én, hogy a birodalomnak két államfele védheti egymást kölcsönösen és védekezhetik közösen is. Nem akarom kétségbe vonni, hogy egyik mint másik egyiránt lehető. Melyik választassék? felfogásom szerint oly kérdés, melyet nem most, de annak idejében a czélszerűség kérdése döntött el. Azért, mondom, nem most, mert az 1867-dik XI. törvényczikk a közös védelemről beszél, melylyel együtt jár a közös hadsereg, a melyről mondatik, hogy a magyar hadsereget, mint kiegészítő részt foglalja magában. A czélszerűség kérdése döntötte el e kérdést.

Többen azon t. képviselő urak közül, kik előttem felszóltak, példákra hivatkozva állították a kölcsönösen védekezés lehetőségét. Nincs kétségem benne; hanem véleményem szerint nem

az a feladat kimutatni, hogy lehető-e a kölcsönös védekezés, hanem az, hogy czélszerűbb-e, mint a közös védelem. És e tekintetben én reám legalább az általok fölhozott példák és érvek meggyőzőleg nem batottak. A krimiai háborura mutattak. E háboru külön seregek kölcsönös cooperatióját mutatta, de valami fényes credményeket e kölcsönös cooperatiót illetőleg nem mutatott. A porosz egységes támadás a német szövetség államai ellen, az ezen államok szövetkezett hadereje fölött kivivott győzelmeket tekintve, az egységes cselekvésnek hatályos voltát kétségtelenül tanusítá. Ily eredményekkel szemben, azt hiszem, a közös védelem nem csak azért áll utjában a kölcsönös védelemnek, mert törvényben van, hanem inkább azért ment törvénybe, mert a dolog így van.

De mondhatná valaki a tisztelt képvislő urak közül, hogy ha a közös védelem s ennek eszköze a közös hadsereg az, a melyet a czélszerűség tekintete igényel, úgy talán a közös hadsereg egymagában lenne megfelelő, míg mindannyian mégis honvédséget és egyebet kívánunk helyezni melléje. Miért kell ez? és miért nem állhat amaz netalán megkísérhető következtetés? annak kifejtését utóbbra halasztom.

Most e helyett kiemelem, hogy meggyőződéseim szerint is a közös védelem alapjára kell helyezkednünk, melynek eszköze a közös hadsereg. De ezen közös hadsereg közössége véleményem szerint nem akadály abban, hogy annak magyar része a magyar szellemet a magyar öntudatot és a magyar jelleget abban megtarthassa; nem akadály abban, hogy a mint Komárom városának igen t. képviselője kíváná, a csatatéren polgártársai, barátai által legyen környezve a harczfi, hogy a csata veszélyei között a haza jelvényei szemléléséből merithessen lelkesedést és tudja, hogy a dicsőség, melyet a harcztéren arat, egyszersmind hazájának dicsősége; nem akadály, mert a hadsereg, melyről itt szó van, mely e törvényjavaslatok által teremtenő lesz, ezen hadsereg nem egységes hadsereg a melyben a magyar elem beolvad, ezen hadsereg közös sereg, a melynek a magyar hadsereg egy része, a mely tehát abban ben van. (Élénk hosszas helyeslés jobb felől.) Igen is, ez igen jelentékeny különbség, melyet ha figyelemre méltat Simonyi Ernő képviselő úr, nem fogta volna azt találni, hogy nem az 1867-es törvény megszületésétől, hanem már csak a delegatiók idejétől is nagy visszaesés látható; nem fogta volna állítani hogy ezen közös hadsereg, melynek életre hívása itt czélba vétetik, egy és ugyanaz

legyen azon egységes hadsereggel, a melyről az általa nevezett tábornok mondá, hogy azt a hadsereg, ismétlem, a hadsereg, soha fel nem adja. (Helycslés.) Ez egészen különböző két dolog.

A czélszerűség tekintetében sem ütköznek tehát véleményem szerint a törvényjavaslatok.

Az ország helyzete s alkotmányos állása szintén egyike azon feltételeknek vagy inkább azon tényezőknek, a melyekkel egyezően igéri a törvényhozás a védrendszert átalakítani. Kérdem, hogyan áll a dolog ezen tekintetben? Sajátságos tünemény az, melyet meg vagyok róla győződve mindannyian örömmel észlelünk, hogy e házban talán egyetlen egy szó sem emelkedett az ellen, legalább tüzetesen, hogy az általános hadkötelezettség elvére legyen fektetve az újonan inangurálandó védrendszer. Meglepő és örvendetes ezen tünemény, ha meggondoljuk hogy, mint Perczel Mór képviselő úr mondá, a dicsőséges hadsereggel bíró Franciaország sem tudja ezen kötelességet oly jó szívvvel magáévá tenni miként ez itt történik. De örvendetes más felől azért is, mert semmi kétség benne, hogy ezen, nem — mint Madarász képviselő úr állítá — arisztokratikus, de nagyon is demokrat, nem csak demokrat, hanem a demokratiai szabadsággal egyedül egyező s meg csak azzal férő institutiót e háznak szintén minden tagja szívesen fogadván el, ezzel elismerte, hogy fenállásának feltételei, a szabadság intézményei a lánczolat egész hosszán keresztül szemről szemre megvannak. Mert, ha ki ezen kételkedék, magát az elvet akár mily jónak ismeri is nem fogadhatná el nem azért mert magában rossz, hanem azért mert főnállásának, mert érvénybe vételének feltételeit nélkülöznék. Azért igen helyesen történt, hogy Komárom városának t. képviselője éppen azzal indokolá ezen elvnek alappá tételét hogy kimondta: „ma mindenki szabad a hazában, azért mindenki is köteles azt fegyverrel védeni.“

Nem tehetek róla, t. ház de reám nézve jótékonyan hatott a tény, hogy ezen mondás ellen egyetlen helytelenítő piszenés a teremben halható nem volt. Nem előre haladás e ez, ha arra gondolunk, hogy még a múlt év utolsó havában a közoktatási miniszter urnak egy hasonló kijelentése e ház bizonyos oldalán szinte animositást idézett fel, hogy midőn ő bennünket a szabadság termékenyítő hatására utalt, nem egyfelől ismételve kérdezték tőle, hol van hát azon hivatkozott szabadság? Ma már azt nem kérdezi senki. (Tetszés a jobbon. Nyugtalanóság a szélső balon.) Ezt t. képviselő

selőház, bizonyítja, hogy az igazság elvégre elismerésre jut, s előbb mint gondolnók. Ez bátorságot ad nekem, s azt hiszem, bátorságot adhat mindnyájunknak minden tévedezés nélkül előre menni a jól átgondolt, a jól megvizsgált uton, betetőzni azon épületet, a melynek falai közt, hogy minden szabad e házban, most már nem vett kétségbe egy sem; betetőzni azon épületet, a melyről igen szívesen elismerem, hogy felemeléséhez azon kerek is közreműködtek, melyek a törvényhozás gépezetében ellenirányban munkálkodtak, de egy célra törekedtek.

Tehát az általános védkötelezettség alapjára fektetvén a vérendszer e törvényjavaslatok, úgy hiszem, megfelelnek az alkotmányos állapotnak e hazában; mert a szabadságnak, az általánosan kijelentett szabadságnak megfelelő általános kötelezettséget statuálnak.

És itt alkalmat veszek magamnak arra, hogy Madarász képviselő urnak azon észrevételére tegyek megjegyzést, melynél fogva a bizottság jelentésének ama tétele ellen, hogy ez elv tulajdonképpen már 1848-ban kimondatott az által, hogy az akkori törvényhozás e honnak minden lakóseit, a szent korona tagjává avatta, és hogy ez elv itt most csak részleteztetik, ugyszólván csak specialisálatatik, azon kifogást tévé, hogy ezen állítás a történeti tényállásnak nem felel meg; mert az 1848-ki törvényhozás sem minden lakosát e honnak a korona tagjává nem avatta, jogosultá nem tette, sem pedig a védkötelezettséget nem generalisálta és csak nemzetőrséget alakított. Azt gondolom, facultativ jogosítás mindig jogosítás. Midőn az 1848-ki törvényhozás azt mondá: hogy ezen meg ezen mindenki által elérhető föltételekhez kötöm a politikai jogok élvezetét akkor mindenkinek magadta azt, mert szabaddá tette a tért előtte, hogy azt elérhessé. Épen így áll ez a kötelezettségre nézve is, mert a mint bele nőtte magát valaki a polgári jogok élvezetébe, épen úgy bele nőtte magát a nemzetőrségi kötelezettségbe is.

Egyetlen egy dolog van, a mit megengedek ezen tekintetben, és a minck tudásában csak, mert a potiori fit denominatio, irhatám, a mit irtam, és mondhatá a bizottság, a mit mondott. Ez egy az, hogy az izraelitákra nézve a mondottak nem állanak. És ha épen az 1848 asnak neveztetni szerető oldalról priatiroztatnék az 1848-nak ezen oldala, kiemeltetvén, hogy a jogosultság akkor nem volt általános, és nem volt általános a kötelezettség se, akkor sajtáságos érte-

lebenben tünnek fel azon praetensio, hogy ott ülnek az 1848-asok ; mert hiszen különben mi is mindnyájan azok vagyunk ; de ezen egy pontban, igaz, mi nem vagyunk 1848-asok, és hogy azok nem nem vagyunk, azt meg is mutattuk. (Élénk helyeslés jobbról.)

Tehát az alkotmányosság igényeinek megfelelő azon elv, a mire e törvényjavaslatok a védrendszert helyezni kívánják. — Ámde igaz, hogy habár tisztelt barátom Komárom város képviselője elismerte, hogy minden ember szabad e hazában, és azért helyeslé az általános védkötelezettség kimondását, de egyszersmind kimondotta azt, hogy ezen elv teljes hatályát nem fejtetheti ki, mert feltételei hiányzanak : csakugyan hiányzanak ama feltételek akkor, habár az egyéni szabadság teljes és általános lenne is az országban ; a szabadság, értem a politikai szabadságot magának az országnak, mint egésznek szabadságát, nem volna még teljes. Ha ebben igaza volna t. barátomnak és ha ezen segíteni nem lehetne akkor a védkötelezettség alapjára védrendszert fektetni szabad nem lenne. Én mindazokat elismerem, miket ő e részben nehézségek gyanánt felhozott ; sőt tovább megyek, s azt mondom, míg a szabadság institutiójának egyetlen lánczszem : hiányzik, addig az általános védkötelezettség nincs helyén, elismerem, hogy ugyanazon eszmemenet, mely minden harczképest a hadseregbe, a csatatérre hi, minden ítéletképest meg az esküdtek padjára utasít. Elismerem, hogy épen, mert a katonának ott a sorban feltétlenül kell engedelmeskednie, ez a szabadságot érző és értőre nézve csak akkor nem megalázó, csak akkor lehetséges, ha azon meggyőződéssel bírhat, hogy az, a kinek feltétlenül engedelmeskednie kell, parancsaiban a törvényhez van kötve : hogy tehát akkor, midőn emez parancsszónak engedelmeskedik, csupán a törvénynek hódol. (Élénk helyeslés.) Elismerem, hogy ha a katonának életét kockára tenni kell, s magát kimélni nem szabad, ebben azon ember ki önbecsét érzi, csak azon esetben nyughatik meg, ha biztosítva van az iránt, hogy senkinek sincs hatalmában a hazára nézve közönyös vállalatokért és czélokért tenni életét kockára. (Tetszés.) Elismerem mindezeket ; de abban eltérek, hogy ő az ide vonatkozó garantiákat nem látja, tagadja' hogy ezekkel bírnánk. Én látom, és állítom, hogy azokat bírjuk. Igen természetesnek látom, hogy azok, a kik nem látják, és tagadják létüket : a részletes tárgyalások idejére és esetére módosítványokat helyeztek kilátásba,

s természetesen látom, hogy ezek sorsához kötök e törvényjavaslatokhoz való végleges hozzájárulásokat.

Én sem tennék másként, ha azon garantiákat nem látnám, s mert itt fordul meg a dolog, engedje meg a t. képviselőház, hogy az ez iránt mondottakra kiterjeszkedni szintén szabadságot vehessek magamnak. (Halljuk!) Tehát ha az általános harczkütelezettség önérvő, a szabadságot és annak becsét értő embereket is a hadseregbe visz, azon hadseregbe, melyben feltétlenül kell engedelmeskedni biztosítékkal kell birni az iránt, hogy az, a kitől a hadsereg parancsait veszi, rendeleteiben a törvényhez van kötve. Én ennek látom biztosítékát, látom épen azon közös hadügyminiszter felelőségében, a ki ellen oly sok kifogása van a t. bal oldálnak. Ha ezt eldobják, nem fogják birni azon garantiát, és én, mert birni óhajtom, azért üdvözlöm a törvényt melyben gyökerezettnek látom ennek állomását. (Élénk helyeslés a jobb oldalon.) Nem tekintem bajnak, hogy a törvényben gyökeredzik annak állomása, bajnak tekinténém az ellenkezőt. Annak vitatásába, hogy a törvénybe gyökeredik, nem akarok bocsátkozni: ismételnem kellene az elmondottakat. De hozzá teszem azokhoz, mik e részben mondattak, azt, hogy ha nélkülözi valaki a törvény azon rendeletét, mely a közös hadügyminiszter kinevezését megrendeli, az hijába keresi azt a rendeletet is, a mely a közös kül- és pénzügyminiszter kinevezését elrendeli. (Helyeslés a jobb oldalon.) A kettő között egyedüli különbség az, hogy egyik másik szakasz szövegezésében beszél a törvény külügyminiszterről, közös pénzügyminiszterről; de azt, hogy ilyen legyen is, hogy tehát alaposan beszélhessen róla, a törvény azt másutt, mint abban a 27 ik szakaszban, a mely azt rendeli: hogy mindazon közös ügyekre, melyek olyanoknak lettek elismerve, közös miniszterek neveztesse ki, a XII-ik törvénycikkben nem fogja nekem felmutatni senki. Tehát vagy el van rendelve ennek a szövegezés folytán újra fel nem említett miniszternek kinevezése is, vagy a többié sines, és alap nélkül teszi a törvény, hogy beszél oly miniszterekről, melyek, hogy legyenek, azt el nem rendeli. (Helyeslés a jobb oldalon.) Ez annyira áll, hogy én részemről semmit sem haboznám alkotmány sértésnek mondani azt az esélyt, ha ezen törvény ellenére egy ily közös hadügyminiszter ki nem nevezetnék vagy neveztetett volna. (Élénk tetszés a jobb oldalon.)

Gondoljuk meg még, hogy ezen állomás ellen még azon esetre sem lehet kifogást tenni, ha azt a törvény el nem rendelte volna,

azon egy felétellel, hogy functiói szorítkoztak volna azon ügyek vezetésére, melyeket a törvény a felségnek adott át. Azt gondolom ugyanis, hogy az ellen alkotmányosság tekintetében e házban csak nem fogott volna kifogást tenni senki, ha a fejedelem azon dolgok ellátását is felelős közegre akarta volna bízni, melyeket a nélkül is elláthatott volna. De ha ezen álláspontra mennénk, ugyan minő eredményre jutnánk? Oda, hogy constatálnók, miképen alaptörvényünkben egy rés maradt, mely az okroyt tette lehetővé; oda jutnánk, hogy az el nem utasítható közeg felelőségét a törvény alapján nem követelhetnők, mert hogy ez csak helyettesitené a felséget, mert hogy az annál fogva működne, mivel azt akarta, nem pedig mivel a törvénynek azon szakasza kívánta, mely megrendelte és formulázta felelősségét is. (Helyeslés.)

Mert mind ez így van, azért látom én, hogy mindenki megnyugvással fogadhat szót azon hadseregben, mert a ki a felett rendelkezik, az a törvényhez van kötve, az a felelős a törvénynek megtartásáért annak szellemében.

Azt is hallottam épen Komárom város képviselőjétől fényes beszédében elmondani, hogy mindez nem elég, ha azon czélok megállapítására nincs a nemzetnek befolyása, melyek megvalósítására a hadsereg szolgál. Tökéletesen igaza van; tökéletesen igaza van abban is, midőn azt mondá, hogy monarchiai államokban a fejedelemnek általa is elismert béke és hadjogát a budget és az ujjonczilleték megszavazása által szokták a nemzetek mérsekelni. Elismerem, hogy így szokták, és a praxisban ezt másképp kivinni alig is lehetne. De már azt, a mit ezek után mondott, nem ismerhetem el. Azt mondta ugyanis, hogy épen, mert a budget joga e törvényhozástól elesett, azért kell annál inkább ragaszkodni a másik joghoz, mi pedig szerinte épen itt élésnek. Sem az egyikét, sem a másikat nem fogadhatom el, nem csak azért nem, mit a miniszterelnök megjegyzett és véleményem szerint helyesen jegyzett meg, hogy t. i. azon jog nem esett el tőlünk, csak mediáltta lett ennek gyakorlata, mintán az azt gyakorló delegatio ezen országgyűlésnek delegációja, és a mit az tesz, azt általa ezen országgyűlés teszi. De látom azon ellenvetést, hogy hiszen lehetséges, miképen ezen delegatiónak minoritását segítse majoritássá a tulsó fél delegációjának nagyobb majoritása: látom, mondom, a közös szavazás esélyének felhozatalát; azért bátor vagyok egy nyommal tovább menni, és figyelmébe ajánlani a t. képviselő urnak azon igazságot,

melyet, fájdalom, azt hiszem, sem ő, sem más nem fog kétségbe vonhatni, hogy t. i. hitel nélkül háborút folytatni mai napság alig lehet; már pedig meg van írva, hogy a hitel kérdéseiben határozni ezen törvényhozásnak van fentartva. Adná Isten, hogy azon helyzetben lennénk, miszerint csak a készből véve kellene meritenünk, hogy háborút viseljünk; de mivel ilyen állapotban sem nem vagyunk, sem mostanában nem leszünk, s miután minden háború folytatása előre láthatólag hitel igénybe vételét vonja maga után. kétszer meg fogja gondolni magát azon hatalom, mely a háborúnak miképeni kimenetele iránt első sorban érdekelve van, kezdjen-e oly háborút, melynél kétséges, hogy hitelt fog-e kapni vagy nem. (Élénk tetszés a jobb oldalon.)

A mi az ujonczilleték kérdését illeti, az — azt hiszem — nem lehet kétséges. Elismerem, hogy az előttünk fekvő törvényjavaslat 11 ik szakaszában ki van mondva, hogy a hadseregnek teljes, rendes létszáma 300 ezer emberből áll; de azt el nem ismerem, és nem találom a törvény szavaiban, a mit a t. képviselő ur mondott, hogy ezen létszám minden esetre föntartandó: ellenvetését tehát nem fogadhatom el. Ha ezt a törvény szövegében valahol megtalálnám, igazat adnék a t. képviselő urnak, de nem találom; sőt ennek ellenében éppen az van kimondva, hogy a föntartására szükséges évi jutaléknak tetteleges felszedhetése csak akkor szabad, ha azt azon évre a törvényhozás már meg is szavazta. Már most kérdem: mit tesz ez a kettő együtt? mert azt még sem hihetem, hogy ha azt akarta volna a törvényhozás, hogy az ujonczmegszavazás jogától a törvényhozás elessék, hogy akkor be nem érte volna magával a 11-ik szakasszal, hanem az intentio megzavarására még fölöslegül oda hozta volna a 13-ikat is; ennek nem volna értelme. Mit tesz tehát a kettő együtt? Annak ünnepélyes elismerését teszi, hogy a jelen viszonyok közt, a jelen helyzetben elismerje a törvényhozás, mikép ma, és valószínűleg előre láthatólag 10 év alatt, arra, hogy a birodalom kellően megvédhető legyen, 800 ezernyi rendes hadi létszámra van szükség. Ezt tehát elismeri, és éppen azért normalisnak lenni kijelenti; de ama 13-ik szakasz arra való, hogy ha jőne idő, midőn a törvényhozás meggyőződne arról, hogy nem azért, mert a 800 ezer kevés, hanem mert ugy használtatik, mint nem kellene, és annak kiegészítve fenállása a nemzetnek nem hasznára, hanem kárára volna, akkor nem tartaná fön azon létszámot, mely célszerűtlenné vált. Ha ily körülmény következne be, akkor akár

800 ezer, akár kétszer 800 ezer legyen a szabályszerű létszám, nem fogná azt megadni a törvényhozás.

Azt is kétségbe merem vonni, hogy ez egyáltalában forradalmi tény, sem a desperatio utolsó lépése. Mert végre is mire menénk? Arra, hogy ha egyszer a contingenst megtagadnók, a hadsereg, a hadilétszám nem lenne 8, hanem 700 ezer, és a birodalom a mellett fenállna tovább is, főleg, hogy ha épen ellenséges támadás nem fenyegetne, mi ha fenyegetne, a törvényhozásról nem teszem fel, hogy a veszély idején a jutalékot megtagadják; sőt két esztendei megtagadás után is megmaradna a hadseregnek 600 ezer főnyi létszáma a honvédséggel együtt. Én ezt a kétségbeesés lépésének nem tekinthetem, és mert nem az, egyetértve a miniszterelnök úrral, ezt nagyon is praktikus jognak tartom.

Igy állván a dolog, azt hiszem, a cél megállapításában úgy a budget, mint az ujonczjutalék megajánlásának és megtagadásának joga által, mit részint közvetve, részint közvetlenül a törvényhozás gyakorolni továbbra is jogosítva marad, eleget tesz azon követelményeknek, melyek nélkül az általános védkötelezettség elvére fektetni a védrendszert, véleményem szerint a hibák egyik legnagyobbika volna.

Végre nemzetgazdasági tekintetek és a közjogi viszonyok is igazolják e törvényjavaslatokat. Nemzetgazdasági tekintetből a törvényjavaslatok által célba vett védrendszer főleg Debreczen városa t. képviselője Tisza Kálmán és később Simonyi Ernő ur által lett bírálat alá véve. Voltak többen, kik, nem tüzetesen, nem részletesen, de hasonló értelemben nyilatkoztak. Debreczen városának t. képviselője azt mondta: hogy az általános védkötelezettség tartama, a 12 év, úgy osztatván meg a honvédség és hadsereg közt, hogy az előbbreire két év, az utóbbira tíz év jut: tíz álló esztendeig lennének a haza gyermekei azon helyzetnek kitéve, hogy foglalkozásoktól, családi tűzhelyüktől, saját kormányoknak hire és tudta nélkül, elzavarhatók lennének. Én részemről ezt sem fogadhatom el; nem fogadhatom el pedig azért, mert azon suppositumon alapszik, hogy azon közös kormány nekünk nem kormányunk: mert annak hire, tudta és akarata nélkül ez nem történhetik. Ámde, t. ház, ha az a közös miniszterium nekünk nem kormányunk, akor azt állítom, hogy absolute nem is kormány, tehát semmit és senkit sem kormányoz, a mi pedig világos, hogy nem

áll. Mert ha nekünk nem kormányunk, a tulsó félnek csak annyira lehetvén kormánya, mint a mienk: a világon senkinek sem lenne kormánya. És én nem tudom elgondolni, mivel foglalkozik, ha senki dolgát sem látja el. Ha tehát azon közös kormány a mi kormányunk is, úgy állítom, hogy igen is el fog hivattathatni a katona családi tűzhelyétől s foglalkozásától; de a mi kormányunknak, közös kormányunknak hírével s tudtával. Megvallom, igen veszélyesnek tartom, hogy a dolgokat ily kevés szigorral traktáljuk, és azon közös kormányról, mint valamely idegenről beszélünk. Visszaadhatná az nekünk a kölesönt épen akkor, midőn a felelősségről akarnánk vele beszélni. Nekem kormányom az, s én annak tekintem, és mindenkor, valahányszor a kötelesség kívánja tőlem, traktálok vele és esetleg felelősségre is fogom vonni. (Helyeslés a jobb oldalon.)

A mit e tekintetben a többire nézve mondott az említettem t. képviselő ur, abban teljesen egyetérték vele, midőn t. i. azt mondá: hogy ezen rendszer, úgy a mint az ma fenáll, melyről mondá, hogy a törvényben nem lát egyetlen egy szakaszt sem, mely annak megváltoztatására nyujtana kilátást, végtelen pazarlásokat von maga után azon vonatkozásokban, a melyekről a t. képviselő ur szólott. Azt mondá, hogy a magyar ezredek legnagyobb száma kívül van a hazán, tehát minden rossz akarat nélkül, a dolog természeténél fogva annyszor, a mennyiszor kell mobilisálni, sok idő levén szükséges arra, míg a tartalékosok és szabadságosok elérik zászlójukat, a rendes sereget, és talán mire oda érnek, változtak a dolgok, visszaküldethetnek úgy, hogy az egész mozgósítás elmaradhatott volna, ha nem annak tudatából indul ki a mozgósítást elrendelő, hogy ennek valóztatására három nap is elégséges. Ez mind igaz; de mert az utolsó betűig igaz, szememben ez legnagyobb biztosítéka annak, hogy ezen helyzet, mely ily képtelen, nem maradhat; és ha a képviselő úr azt mondja: miért nincs hát egyetlen egy szakasz e törvényjavaslatban, mely a megváltoztatást venné czélba? arra röviden azt felelem: mivel nem szükséges. Az egész rendszer, a melyet teremteni készültünk, ellenkezik a tényleges helyzettel, a tényleges állapottal. Vagy lesz valami az általános védkötelezettség alapjára fektetett védrendszerből, és akkor lehetetlen, hogy a hadsereg egy negyedéhez menjen annak három negyede; mert a hadsereg három negyed része lesz itthon, és ha a zászlók alatt állók mind ktn vannak is, ez a hadseregnek egy negyedét teszi; oda kell

tehát visszamenni, hogy azon egynegyed jőjön a három negyedhez nem pedig megfordítva. (Helyeslés a középén.)

Részemről tökéletesen egyet értek Komárom város érdemes képviselőjével, ki a magyar hadsereg kérdésére vonatkozólag azt mondja, hogy az neki nem nagy baj, hogy nincs ezen törvényben schol a magyar hadsereg elnevezése; de baj az, hogy nincs benne az eszme. De én szerintem ez igen is benne van; és ha nem volna benne, az baj volna, sokkal nagyobb baj, miutha a kifejezés hiányzanék belőle. Én részemről azt tartom, hogy mivel ezen egész intézmény olyan, mely a mostani állapot fentartását kizárja, az sokkal jobb, mintha egy szakasz volna, mely azt rendelné, hogy az megváltoztattassék, mint elrendelte annyi törvénytünk, és az annak daczára sem változott meg. (Tetszés a középén.)

Simonyi Ernő képviselő úr szintén nem látta elég gazdaságosnak a rendszert, és főleg e tekintetből ostromolta azt és ajánlott helyette mást. Nagy figyelemmel hallgattam, mert én is azok közül vagyok, kik szeretik, ha valami az államnak nem kerül többbe, mint a mennyibe kerülnie szükség. Figyelemmel hallgatám tanácsát, és azon meggyűződésre jutottam, hogy szórul szóra ő is ugyanazon rendszert ajánlja, mely a törvényjavaslatban is ajánlva van, csak egy kis különbséggel: hogy ő mint nem katona s így a gazdálkodhatás módjait kevésbbé ismerő, valamivel liberalisabb lenne a törvényjavaslatnál. Igaz, én sem vagyok s nem voltam katona, de sokat kellett foglalkoznom e tárggyal. Azt mondja Simonyi képviselő úr, hogy ha a hadsereg létszáma 700 és egynehány ezer főnyi, küldjék haza felét szabadságra, és csak felét tartsák tetteleges szolgálatban. Ha most vesszük, hogy a sereg létszáma 80,000-re van tervezve és az mondatik, hogy 3 évig tart a sorhadi szolgálat, ez tehát vagy 100,000 emberrel kevesebb létszámra visz a képviselő úr által tervezettnél. Sőt miután a szababságolásra kényszeríteni fogja a hadügyminisztert épen a budget jog, mely a delegatio által kezünkben van, nem fog kizárva lenni a tartalék hosszabb nyújtásán tul a szababságolás se. Sőt a mennyire informálva vagyok, nincs is azon intentio, hogy 200,000 embernél több legyen fegyverben. Hogy pedig ennyinek kell lenni fegyverben, azt nem kell bizonyitanom; mert Jókai barátom mai beszédében kimutata, hogy ha egy 200,000 főnyi hadsereghez 40,000 a cadre, tehát ennek 1/5-e, így egy szurony sem fér abba bele. A mit Simonyi Ernő képviselőtársunk kíván, az a törvényjavaslatokban fokozott mérték-

ben megtalálható, és ez bennem azon erős meggyőződést kelti, akár titkon, akár nyilvánosan szavazzuk: miután saját gusztusa szerinti ezen törvényjavaslat, fog szavazni rá. (Derűltség) Egyébiránt szabad legyen kimondanom, hogy én már azon perczen gyanuba vettem a t. képviselő urat, melyben a titkosan szavazást említé, hogy talán épen azért ajánlja, hogy könnyebben legyen módjában velünk szavazhatni. (Derűltség.)

Voltak mások is, kik, mint szintén nem katonák, nem tudván miben áll a hadsereg számának állított rémséges emelése, nem tudván, hogy ennek emelése nem megy többre, mint körülbelől 52,000 emberre, és hogy a hat évi zászló alatti szolgálat idejének 3 évre átváltoztatása eszközli, hogy a 800,000 létszám mellett egy harmaddal kevesebb lesz évenként az ugynevezett „praczenz stand”, mint volt eddig, azt jósolják, hogy hiszen nem is kell nekünk ellenség, mert ily hadsereg két esztendő alatt már magában is tönkre teszi Ausztriát. Azt hiszem, épen azért, mivel ez uton körülbelől $\frac{1}{4}$ -el megkönnyebbül a hadsereg fentartásának költsége, e profetia nem fog teljesülésbe menni.

Átmegegyek most egy más pont fejtegetésére, t. i. némileg meg akarom, ugyszólván, fenszóval gondolkozva vizsgálni, vajon közjogi, hogy úgy mondjam, nemzetközi viszonyainknak, államjogi helyzetünknek megfelel-e azon védrendszer, melyet e törvényjavaslatok terveznek? Ezen közjogi viszonyaink, a mi államjogi helyzetünk, mint mindnyájan tudjuk, a dualismus, s épen, mert a dualismus: azért hiszem, hogy ennek megfelelnek e törvényjavaslatok.

Ha volna itt egy egységes állam, minőnek lenni nem lehet, nem szabad: akkor egy egységes hadsereg felelne meg azon helyzetnek. Ha két állam volna: akkor két külön hadsereg felelne meg, melyek esetre, mint a képviselőtársaim által a krimiai háboruból felhozott példa mutatja, egymással szövetkeznének, mint szövetkeztek akkor a francziák és az angolok. De miután nem egy egységes, s nem is két egészen külön, hanem a personal unio alapján összefűzött s a dualismus elvén construaltállamról van itt szó: azért csak is oly rendszer felelhet meg, mely mindezeket számitásba veszi.

A personaliter unionáltságot kifejezésre hozza a közös hadsereg, azon hadsereg, melyet mint fentebb érintém, a czélszerűség tekintete is megkíván s igényel. De ha mindez nem volna: megki-

vánja azt a historiai fejlődés mivolta, megkívánja azon tekintet, hogy ugrás nem csak a természetben, de téren sem lehetséges, s hogy mennyire nem lehetséges, azt ismét Jókai barátom bizonyította be, ő t. i. azt mondta, hogy a magyar tisztek száma az egész hadseregben mintegy 3%, én pedig azt mondom, hogy a hadsereg aránya meg 40%. Már most kérem, mikor vagy 100,000 főből álló honvédsereget kell felállítanunk csupa benszülött tisztekkel, kérdem a t. képviselő urat, hogyan véli ő tisztkarral elláthatni először azon 100,000 főből álló honvédsereget, és másodszor a 40% tevő magyar sereg részt. Erre azt felelte, de hiszen azt ő nem kívánja, hogy azok, kik most benne vannak a magyar seregben, abból elimináltassanak. Ez által tehát legalább egy időre feladta az elvet, és ha már azon fáradságot vette magának, hogy a principiumot feladta, lépjen egy nyommal odább, oda, mit a törvény mond, hogy a magyar hadsereg kiegészítő része a közös hadseregnek.

Hogy ez a dolog ne maradjon így, az iránt igenis tenni kell. Tenni kell, de hol? Talán a törvényben. Én azt moodom, hogy erről nem itt és nem ebben kell tenni, mert én tudom, hogy a törvénykönyvön ez a dolog nem mult. Ha a törvényhozás ez iránt kötelességét elmulasztotta volna, elismerem, hogy kötelességét elmulasztotta volna, elismerem, hogy kötelességünk lenne a mulasztást pótolni. De a dolog, mint mondtam, másutt s a min eddig mult; kell, hogy ne muljék jövőben. E tekintetben méltó várakozást formálhatunk kormányunk irányában, jogos reményt ő felsége irányában, ki a mint a miniszterelnök urtól hallottuk, a kezdményczést ezen nagyon is igazságos irányban már meg is tette. A dolog nem maradhat úgy, mint volt, nem csak azért, mert a törvény és az arra letett fejedelmi eskü másképp kívánja; nem maradhat úgy azért sem, mert ha úgy maradna, nincs parlamentaris kormány, mely megállhatna, tehát, ha a parlamentaris kormánynak általában fen kell állnia, ezen dolognak is meg kell változnia.

Ezen dualisticus álláspont mintegy központjául kívánja a közös védelemnek a közös sereget; de épen a dualismus kifejezése hozza magával, hogy csatlakozzék hozzá, elfoglalva mindazon tért, melyet, mint Komárom város t. képviselője kifejező, a közös hadsereg be nem tölt, a magyar, illetőleg a tulféli honvédség.

Én részemről a dualisticus álláspontnak, azon álláspontnak, melyen látok két personaliter uniált államot, tökéletesen megfelelőnek hiszem azon csatarendet, melynek közepén látom az egysé-

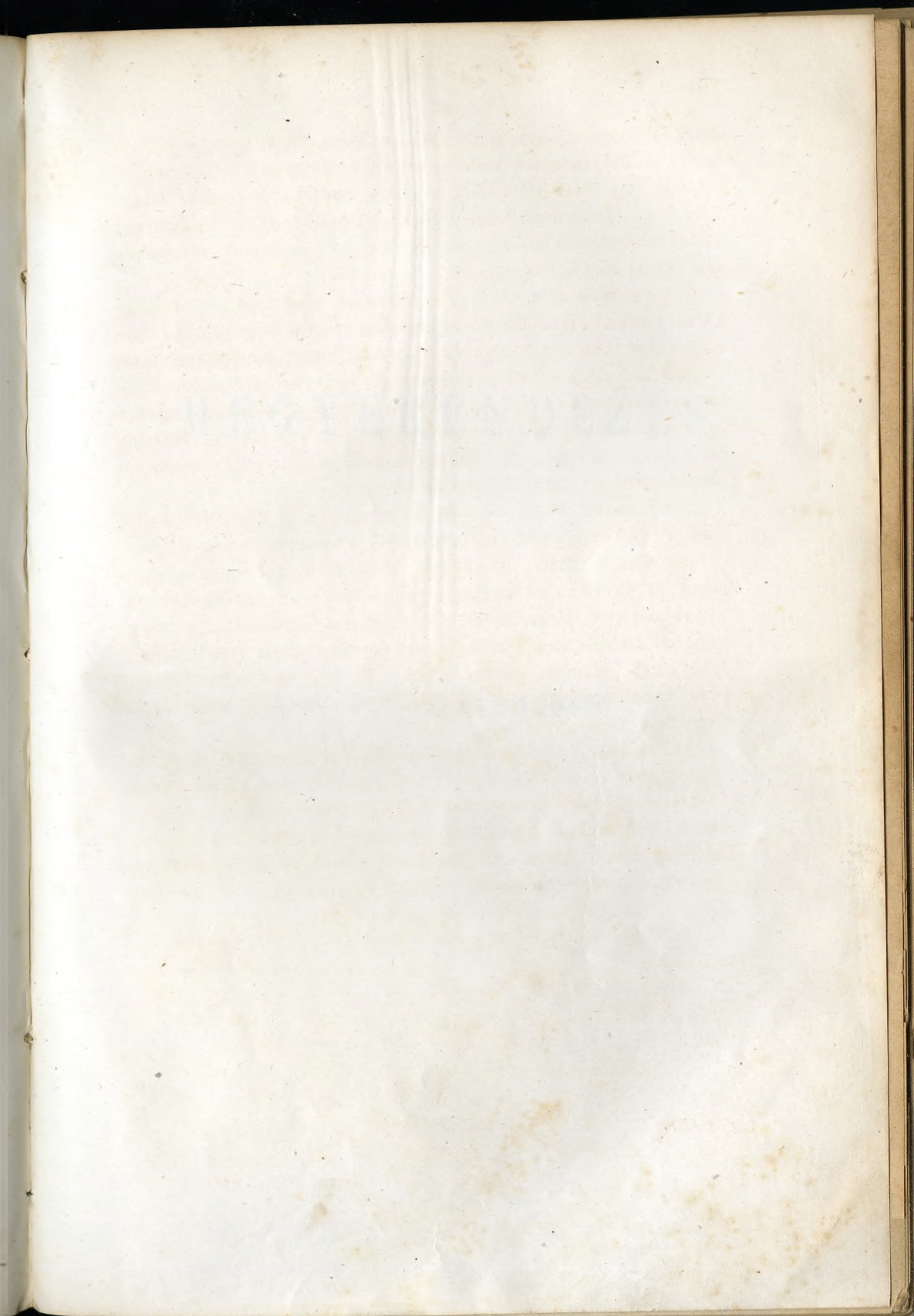
ges hadsereget a közös monarchia jelvényeivel, övezve jobbról és balról az illető államok honvédseregeivel, melyeknek lobogói vígan csatlakoznak a monarchia jelvényeihez, hirdetve mintegy a világnak, hogy itt egy monarchia küzd, melyben két állam öntudatosan és érdekeinek alapján barátságosan egyesült és együtt védekezik. (Élénkhelyesiés a jobb oldalon).

Én részemről e törvényjavaslatokat elfogadom; elfogadom azért, mert megfelelőknek látom azokat közjogi helyzetünknek, és megvallom, rám nézve megnyugtatóbb az a kép, melyet épen most felmutatni bátorkodtam, mint lenne az, mely az én álmaimnak, az én fantáziáimnak is nem egyszer volt tárgya, azon kép, melyben egy felől látnám a magyar hadsereget, másik felől a monarchia tulsó felének seregét; de látnám mindegyiket mintegy vérezve a ketté hasadás, a ketté szakíttatás sebeiben.

Elismerem, hogy az a két hadsereg, az a független önálló nemzeti hadsereg adott viszonyok közt, ahhoz való világ helyzetben tán nem lehetetlen; elismerem, hogy a nemzet méltó ambíciójának tárgya. De a mi magában és objective jó, az, midőn az adott helyzetnek és a döntő körök és rétegek tán jogosulatlan, de meglevő érzületeinek meg nem felel: az practice mindamellett is rossz. Jelen esetben az említettem sajnos viszonyok már előre lehetlenné tennék a szivélyes közreműködést, a szivélyes közrehatást, s a czél meg volna hiusulva.

Épen azért, mert ha nem tévedtem azokban a miket elmondottam, azon védrendszer, mely a ház asztalán fekvő törvényjavaslatok által czélba vétetett, olyan, hogy megfelel mindazon tekinteteknek, melyeknek figyelembe vételével ígérte már a törvényhozás, hogy átalakítandja a védrenlszert: azért én azt egész átalánosságban szívesen elfogadom. (Élénk hosszas helyeslés jobbról.)

...the ... of the ...
...the ... of the ...
...the ... of the ...
...the ... of the ...
...the ... of the ...

...the ... of the ...
...the ... of the ...
...the ... of the ...
...the ... of the ...
...the ... of the ...

...the ... of the ...
...the ... of the ...
...the ... of the ...
...the ... of the ...
...the ... of the ...

...the ... of the ...
...the ... of the ...
...the ... of the ...
...the ... of the ...
...the ... of the ...

